प्रदेशको आन्तरिक राजस्व प्रवृत्ति विश्लेषण

(२०७५/७६-२०८२/८३)

२०८२ श्रावण

फेडरलिजम् एण्ड लोकलाइजेसन सेन्टर
भैंसेपाटी, ललितपुर

प्राक्कथन

नेपालको संविधानले सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय गरी तीन तहकाबीच अधिकार बाँडफाँट गरी केन्द्रीकृत राज्य व्यवस्थालाई संवैधानिक रूपमा विकेन्द्रीकृत गरेको छ । संविधानको अनुसूचीमा तीनै तहका अधिकारका सूची छन् । विगत १० वर्षमा नेपालमा सङ्घीय अभ्यासको जग बसाल्ने महत्वपूर्ण प्रयासहरू भए तापनि अनेकौं चुनौतीहरू छन् । यस अध्ययनले वित्तीय सङ्घीयताको परिधिभित्र रहेर प्रदेश सरकारले आफ्ना आन्तरिक राजस्व स्रोतहरू कसरी परिचालन र व्यवस्थापन गरिरहेका छन् भन्ने प्रश्नको उत्तर खोज्ने प्रयास गरेको छ । यससँग सम्बन्धित प्रवृत्तिहरूको विश्लेषण र चुनौतीहरूको पहिचान गर्दै वित्तीय सङ्घीयतालाई सबल पार्ने उद्देश्यले प्रमाणमा आधारित सिफारिसहरू प्रस्तुत गरेको छ । अध्ययनले प्रादेशिक वित्तीय स्वायत्तता, पारदर्शिता, र जवाफदेहितालाई सुदृढ पार्ने नीति—संवादलाई सहयोग पुर्‍याउने लक्ष्य राखेको छ ।

प्रदेशको कुल वित्तीय स्रोतमा अन्तर—सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण प्रमुख स्रोतका रूपमा रहेको पृष्ठभूमिमा, दीगो प्रादेशिक स्वायत्तता आन्तरिक राजस्व परिचालनमा कस्तो सुधार हुन्छ भन्नेमा निर्भर गर्दछ । प्रदेशहरूले आफ्नो राजस्व आधार विस्तार गर्न र राजस्व परिचालनमा सुधार गर्न संस्थागत, कानूनी र प्राविधिक चुनौतीहरूको सामना गरिरहेका छन् । यस अध्ययनले यी चुनौतीहरूलाई नेपालमा वित्तीय सङ्घीयता र अन्तर—सरकारी समन्वय सुदृढ गर्ने व्यापक प्रयाससँग जोडेर प्रस्तुत गरेको छ । अध्ययनको मुख्य उद्देश्य प्रदेश सरकारको आन्तरिक राजस्व अधिकारक्षेत्रको संवैधानिक, कानूनी र व्यवहारिक पक्षको विश्लेषण गरी राजस्व परिचालनका सुधारका उपायहरू औंल्याउनु हो । यसका लागि प्रादेशिक आन्तरिक राजस्व शीर्षकअनुसारका नीतिहरूको समीक्षा, राजस्व बाँडफाँट, रोयल्टी र अनुदानहरूको विवेचना, र आ.व. २०७५/७६ देखि २०८२/८३ सम्मका राजस्व प्रवृत्तिहरूको विश्लेषण गरिएको छ । प्रदेशहरूले अनुदानलगायतमा कति खर्च गरे, कति रकम मौज्दातका रूपमा राखे वा आन्तरिक ऋण कति परिचालन गरे भन्ने विषयमा अध्ययन प्रवेश गरेको छैन । अध्ययनको मुख्य केन्द्र आन्तरिक राजस्वका शीर्षकहरूमा नै केन्द्रित छ ।

प्रतिवेदनले प्रादेशिक आन्तरिक राजस्व परिचालन, राजस्व बाँडफाँट संयन्त्र, र अनुदान तथा आफ्नै स्रोतबीचको सन्तुलनमा ध्यान केन्द्रित गरेको छ । यसले आ.व. २०७५/७६ देखि २०८२/८३ सम्मका तथ्याङ्क समेटी, द्वितीय तथ्याङ्क विश्लेषणलाई बागमती र मधेश प्रदेशका अनुभवहरूसँग संयोजन गरी मिश्रित विधि प्रयोग गरेको छ । प्रतिवेदनलाई चार खण्डमा विभाजित गरिएको छः क. अध्ययनको पृष्ठभूमि, औचित्य र उद्देश्य, ख. आन्तरिक राजस्व सम्बन्धी संवैधानिक, कानूनी र नीतिगत व्यवस्था, ग. प्रादेशिक राजस्व परिचालनका प्रवृत्ति र ढाँचा, घ. प्रमुख निष्कर्ष र सिफारिसहरू ।

यस अध्ययनका नतिजा प्रदेश सरकारका आर्थिक मामिला मन्त्रालय तथा सरोकारवाला प्रदेशका निकायहरू, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग लगायत सरोकारवाला सङ्घीय निकायहरू, अनुसन्धानकर्ता, विकास साझेदार, तथा सार्वजनिक वित्तीय सुधारमा संलगन व्यक्ति तथा निकायहरूका लागि उपयोगी हुने अपेक्षा गरिएको छ । प्रतिवेदनलाई विश्लेषणात्मक र नीतिनिर्देशनात्मक स्रोतका रूपमा प्रयोग गर्न सकिनेछ । यसमा उपलब्ध तथ्याङ्क महालेखा परीक्षकको कार्यालय, प्रदेशका आर्थिक मामिला मन्त्रालय, प्रदेशका लेखा नियन्त्रक कार्यालयहरू लगायतका निकाय र वर्षअनुसार तथ्याङ्क ढाँचा र उपलब्धतामा असमानता प्रतिवेदनका सीमा हुन ।

तथ्याङ्क, विचार र सुझाव उपलब्ध गराउने प्रदेश सरकारका आर्थिक मामिला मन्त्रालय तथा लेखा नियन्त्रकको कार्यालयहरू लगायत सरोकारवालाप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । अध्ययनमा विभिन्न भूमिकामा सहयोग गर्ने प्रल्हाद लामिछाने, मोहमद अयुव, सुरेन्द्र वाग्ले, नवराज शर्मा र दीपक आर्चाय प्रति विशेष अभार व्यक्त गर्दछु । यसै गरी प्रतिवेदन सम्पादन गर्ने अमोल आचार्य र कृष्णकुमार साहलाई धन्यवाद् ज्ञापन गर्दछु । यस प्रतिवेदनमा अभिव्यक्त विचारहरू संस्थामा सम्लग्न पदाधिकारीका भए पनि संस्थाको औपचारिक धारणा प्रतिनिधित्व गर्दैनन् ।

खिमलाल देवकोटा, अध्ययन टोली नेता | श्रावण, २०८२

विषयसूची

प्राक्कथन I

कार्यकारी सारांश VIII

परिच्छेद एकः परिचय १

१.१ पृष्ठभूमि १

१.२ अध्ययनको औचित्य २

१.३ अध्ययनको उद्देश्य ३

१.४ अध्ययनको विधि र प्रक्रिया ३

१.५ अध्ययनको सीमा ४

१.६ अध्ययन प्रतिवेदनको ढाँचा ५

परिच्छेद दुईः प्रदेशको राजस्व अभिवृद्धि सम्बन्धी संवैधानिक र कानूनी व्यवस्था ६

२.१ जनसाङ्ख्यिक, भौगोलिक तथा आर्थिक परिदृश्य ६

२.२ संवैधानिक तथा कानूनी व्यवस्था ६

२.३ जनशक्ति लगायतको व्यवस्था ८

२.४ वित्तीय समन्वयको समस्या ९

२.५ राजस्व अधिकार क्षेत्रका शीर्षकहरूको नीतिगत विवेचना १०

२.६ रोयल्टी सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था १६

२.७ राजस्व बाँडफाँट सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था १६

२.८ अनुदान सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था १६

परिच्छेद तीनः राजस्व परिचालनको प्रवृत्ति विश्लेषण १९

३.१ प्रदेशको स्थानीय राजस्वसम्बन्धी विवरण १९

३.२ रोयल्टी सम्बन्धी विवरण ३८

३.३ राजस्व बाँडफाँट प्राप्त आय ४३

३.४ आन्तरिक राजस्वबाट प्राप्त कुल आय ४४

३.५ अनुदान सम्बन्धी विवरण ४५

३.६ अनुदान सम्बन्धी जम्मा विवरण ४९

३.७ प्रदेशको कुल आय विवरण ५०

३.८ प्रदेशको खर्च सम्बन्धी विवरण ५२

३.९ आन्तरिक राजस्व र चालु खर्चको तुलना ५३

परिच्छेद ४ः निष्कर्ष र सिफारिसहरू ५४

४.१ निष्कर्षहरू ५४

४.२ सुझावहरू ६०

४.२.१ प्रमुख सुझावहरू ६०

४.२.२ विशिष्ट सुझावहरू (शीर्षकगत सुझाव) ६१
सन्दर्भ सामग्रीहरू ६६
अनुसूचीहरू ६७
अनुसूची १: सङ्घीय, प्रादेशिक र स्थानीय तहका राजस्व अधिकारहरू ६७
अनुसूची २: प्रदेश र स्थानीय तहबाट सूचना सङ्कलनकालागि प्रयोग गरिएको चेकलिष्ट ६९
अनुसूची ३: प्रदेशगत आर्थिक तथा सामाजिक परिसूचक ७१
अनुसूची ४: साझा अधिकार सूचीमा सूचीकृत राजस्वको बाँडफाँट सम्बन्धी विवरण ७२
अनुसूची ४.१ मूल्य अभिवृद्धि कर र अन्तःशुल्क बाँडफाँटको आधार र ढाँचा (आ.व.२०८२ देखि ०८६/८७ सम्म) ७२
अनुसूची ४.२ रोयाल्टीबाट प्राप्त राजस्वको वाँडफाँट सम्वन्धि विवरण ७४
अनुसूची ५: प्रदेशहरूको बजेटमा राजस्वसम्बन्धी व्यवस्था ७६
अनुसूची ६: कृषि आयमा लाग्ने करको तुलनात्मक विश्लेषण ९१
अनुसूची ७: पर्यटन तथा पदयात्रा शुल्कको तुलनात्मक विश्लेषण ९२
अनुसूची ८: प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टीको बाँडफाँट सम्बन्धी व्यवस्था ९३
अनुसूची ९: कृषि आयमा लाग्ने कर सम्बन्धी विवरण (रु.हजारमा) ९७
अनुसूची १०: कृषि उत्पादनको बिक्रीमा लाग्ने कर सम्बन्धी विवरण (रु.हजारमा) ९८
अनुसूची ११: पर्यटन शुल्क/ पदयात्रा शुल्क सम्बन्धी विवरण (रु.हजारमा) ९९
अनुसूची १२: रेडियो एफ. एम. तथा टेलिभिजन सञ्चालन दस्तुर (रु.हजारमा) १०१
अनुसूची १३: व्यवसाय रजिस्ट्रेसन दस्तुर सम्बन्धी विवरण (रु.हजारमा) १०२
अनुसूची १४: दस्तुर तथा दण्ड जरिवाना सम्बन्धी विवरण (रु.हजारमा) १०३
अनुसूची १५: सवारी कर सम्बन्धी विवरण रकम रु दश लाखमा १०४
अनुसूची १६: घरजग्गा रजिस्ट्रेसन शुल्क सम्बन्धी विवरण रकम रु. दश लाखमा १०५
अनुसूची १७: मनोरञ्जन कर सम्बन्धी विवरण (रु.हजारमा) १०६
अनुसूची १८: विज्ञापन कर सम्बन्धी विवरण (रु.हजारमा) १०७
अनुसूची १९: दहत्तर बहत्तरको बिक्रीबाट प्राप्त हुने आय रकम रु. लाखमा १०८
अनुसूची २०: वन रोयल्टीबाट प्राप्त आय (रु.हजारमा) १०९
अनुसूची २१: विद्युत् रोयल्टी सम्बन्धी विवरण (रकम रु. लाखमा) ११०
अनुसूची २२: खानी तथा खनिज रोयल्टी सम्बन्धी विवरण (रकम रु. लाखमा) १११
अनुसूची २३: अनुदान सम्बन्धी विवरण रकम रु. लाखमा ११२
अनुसूची २४ : प्रदेशको खर्चको विवरण (रु करोडमा) ११६
अनुसूची २५: एकीकृत आर्थिक सङ्केत वर्गीकरण र व्याख्या, २०७४ .... ११८
अनुसूची २६: सङ्घीयता कार्यान्वयन अध्ययन तथा अनुगमन समितिको राजस्व सम्बन्धी सिफारिसहरू १२०
अनुसूची २७: राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिस कार्यान्वयनको अवस्था १२१

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको छैटौं वार्षिक प्रतिवेदन २०८१ मा वित्त आयोगले गरेका मुख्या ८ सिफारिस कार्यान्वयनको अवस्था हेर्दा कुनै पनि सिफारिस कार्यान्वयन भएको देखिँदैन्। यसले संवैधानिक आयोगका प्रति व्यवस्थापिको रवैया देखाउँछ ।.................. १२१
अनुसूची २८ : आ.व. २०८२/८३ को प्रदेश बजेटका स्रोतहरू (रु अर्बमा)............ १२४

तालिकाहरूको सूची

तालिका नं. १: प्रदेशको जनशक्ति सम्बन्धी विवरण......९
तालिका नं. २: कृषि आयमा लाग्ने करबाट सङ्कलित राजस्व (रु. हजारमा)......१९
तालिका नं. ३: कृषिजन्य उत्पादनको बिक्रीबाट प्राप्त आयको विश्लेषण (रु. लाखमा)......२१
तालिका नं. ४: पर्यटन तथा पदयात्रा शुल्कबाट सङ्कलित राजस्व विवरण (रु. लाखमा)......२२
तालिका नं. ५: रेडियो एफ. एम. तथा टेलिभिजन सञ्चालन दस्तुर (रु. हजारमा)......२३
तालिका नं. ६: व्यवसाय रजिस्ट्रेसन दस्तुरबाट प्राप्त राजस्व (रु. लाखमा)......२५
तालिका नं. ७: न्यायिक र प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफतबाट प्राप्त राजस्व(रु. दश लाखमा)......२६
तालिका नं. ८: अन्य आन्तरिक राजस्व (रु. दश लाखमा)......२७
तालिका नं. ९: एकल अधिकार क्षेत्रका कर राजस्वबाट प्राप्त हुने कुल राजस्व (रु. हजारमा)......२८
तालिका नं. १०: सवारी साधन करबाट प्राप्त राजस्वको विश्लेषण (रु.१० करोडमा)......३०
तालिका नं. ११: घरजग्गा रजिस्ट्रेसनबाट प्राप्त राजस्वको विश्लेषण (रु. दश करोडमा)......३१
तालिका नं. १२: मनोरञ्जन करबाट प्राप्त राजस्वको विवरण (रु. लाखमा)......३३
तालिका नं. १३: विज्ञापन करबाट प्राप्त राजस्वको विश्लेषण (रु.लाखमा)......३४
तालिका नं. १४: दहत्तर बहत्तरको बिक्रीबाट प्राप्त राजस्वको विश्लेषण (रु. करोडमा)......३५
तालिका नं. १५: स्थानीय तहसँग बाँडफाँट भई प्राप्त हुने कुल राजस्व (रु. दश करोडमा)......३६
तालिका नं. १६: प्रदेशको स्थानीय राजस्व (रु हजारमा)......३७
तालिका नं. १७: वन रोयल्टीबाट प्राप्त राजस्वको विश्लेषण (रु. करोडमा)......३८
तालिका नं. १८: विद्युत् रोयल्टी सम्बन्धी विवरण (रु. करोडमा)......४०
तालिका नं. १९: खानी रोयल्टीबाट प्राप्त राजस्व (रु.लाखमा)......४१
तालिका नं. २०: पर्वतारोहण रोयल्टीबाट प्राप्त राजस्व (रु. हजारमा)......४२
तालिका नं. २१: कुल रोयल्टी सम्बन्धी विवरण (रु. दश करोड)......४३
तालिका नं. २२: बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने मूल्य अभिवृद्धि कर र अन्तःशुल्क (रु.दश करोड)......४४
तालिका नं. २३: आन्तरिक राजस्वबाट प्राप्त राजस्व (रु. दश करोड)......४५
तालिका नं. २४: समानीकरण अनुदानको अनुमान तथा प्राप्ति विवरण (रु.दश करोडमा)......४६
तालिका नं. २५: सर्शत अनुदान रकम (रु.दश करोडमा)......४७
तालिका नं. २६: विशेष अनुदान अनुमान तथा प्राप्तिको अवस्था (रु.दश करोडमा)......४८
तालिका नं. २७: समपूरक र अन्य अनुदान सम्बन्धी विवरण (रु. दश करोड)......४९
तालिका नं. २८: अनुदानबाट प्राप्त राजस्व (रु. दश करोड)......५०
तालिका नं. २९: प्रदेशको समग्र आयको विवरण(रु. दश करोड)......५१
तालिका नं. ३०: प्रदेशको खर्च (रु करोड)......५२
तालिका नं. ३१: राजस्व र चालु खर्चका बीचमा भिन्नता (रु करोडमा)......५३
तालिका नं. ३२: प्रदेशको समग्र आयको विवरण(रु. अर्ब)......५९

चित्रहरूको सूची

चित्र नं १: कृषि राजस्वमा लाग्ने करबाट प्राप्त राजस्व (रु.लाखमा) २०
चित्र नं २: कृषि उत्पादनको बिक्रीबाट प्राप्त आयको विश्लेषण (रु.लाखमा) २१
चित्र नं ३: पर्यटन तथा पदयात्रा शुल्क (रु.लाखमा) २२
चित्र नं ४: रेडियो, एफ एम. तथा टेलिभिजन दस्तुर (रु.हजारमा) २४
चित्र नं ५: व्यवसाय रजिस्ट्रेसन दस्तुरबाट प्राप्त राजस्व (रु.लाखमा) २५
चित्र नं ६: न्यायिक र प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफतबाट प्राप्त राजस्व (रु.लाखमा) २७
चित्र नं ७: अन्य आन्तरिक राजस्वको अनुमानित तथा वास्तविक राजस्व सम्बन्धी विवरण (रु. दश लाखमा) २८
चित्र नं ८: स्थानीय तहसँग नजोडिएको राजस्व शीर्षकहरूबाट प्राप्त कुल राजस्व (रु. करोडमा) २९
चित्र नं ९: सवारी साधन करबाट प्राप्त राजस्व (रु. दश करोडमा) ३१
चित्र नं १०: घरजग्गा रजिस्ट्रेसन दस्तुरबाट प्राप्त हुने राजस्व (रु. लाखमा) ३२
चित्र नं ११: मनोरञ्जन करबाट प्राप्त राजस्व (रु. दश करोडमा) ३३
चित्र नं १२: विज्ञापन करबाट प्राप्त राजस्व (रु. लाखमा) ३४
चित्र नं १३: बाँडफाँट भई प्राप्त हुने दहत्तर बहत्तरको बिक्रीबाट प्राप्त हुने राजस्व (रु.करोडमा) ३५
चित्र नं १४: स्थानीय तहसँग बाँडफाँट भई प्राप्त हुने कुल राजस्व (रु. दश करोडमा) ३६
चित्र नं १५: प्रदेशको स्थानीय राजस्व (रु. दश करोडमा) ३८
चित्र नं १६: वन रोयल्टीबाट प्राप्त राजस्व (रु. करोडमा) ३९
चित्र नं १७: विद्युत् सम्बन्धी रोयल्टी रकम (रु.करोडमा) ४०
चित्र नं १८: खानी रोयल्टीबाट प्राप्त राजस्व (रु. लाखमा) ४१
चित्र नं १९: पर्वतारोहण रोयल्टीबाट प्राप्त राजस्व (रु. दश लाखमा) ४२
चित्र नं २०: कुल रोयल्टी सम्बन्धी विवरण (रु दश करोडमा) ४३
चित्र नं २१: राजस्व बाँडफाँट शीर्षकबाट प्राप्त राजस्व (रु. दश करोडमा) ४४
चित्र नं २२: जम्मा आन्तरिक राजस्वबाट प्राप्त राजस्व (रु. दश करोडमा) ४५
चित्र नं २३: समानीकरण अनुदान(रु.दश करोडमा) ४६
चित्र नं २४: सशर्त अनुदान (रु.दश करोडमा) ४७
चित्र नं २५: विशेष अनुदान (रु. दश करोडमा) ४८
चित्र नं २६: समपूरक र अन्य अनुदान (रु.दश करोडमा) ४९
चित्र नं २७: जम्मा अनुदान (रु.दश करोडमा) ५०
चित्र नं २८: प्रदेशको समग्र आय (रु अर्बमा) ५१
चित्र नं २९: प्रदेशको चालु र पूँजीगत खर्चको विवरण (प्रतिशतमा) ५२
चित्र नं ३०:: राजस्व र चालु खर्च , आ.व.२०८०/८१ (रु अर्बमा) ५३

कार्यकारी सारांश

नेपालको संविधान अनुसार सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहको राज्य संरचना छ। यस व्यवस्थाले वित्तीय अधिकार सहित केन्द्रीकृत राज्य व्यवस्थालाई संवैधानिक रूपमा नै विकेन्द्रीकृत गरेको छ। संविधानको अनुसूचीमा तीनै तहका सरकारका अधिकारका सूची छन्। आफ्नो अधिकार क्षेत्रका विषयमा कानुन बनाउने, बजेट तर्जुमा गर्ने, कर उठाउने लगायतका अधिकार प्रदेश र स्थानीय तहलाई छ। प्रदेशका सन्दर्भमा, आन्तरिक राजस्व, रोयल्टी, राजस्व बाँडफाँट, वित्तीय हस्तान्तरण, र आन्तरिक ऋणबाट वित्तीय स्रोत जुटाउने अधिकार प्रदेशलाई छ। तथापि, सङ्घीयता कार्यान्वयनको प्रारम्भिक चरणमै भएका कारण कानूनी, प्राविधिक र पर्याप्त संस्थागत संरचनाको अभावका कारण प्रदेशले अपेक्षित रूपमा आन्तरिक राजस्व परिचालन गर्न सकेका छैनन्। सङ्घीय सरकारले आन्तरिक राजस्व परिचालनमा प्रदेशले ध्यान नदिएको, अनुदानमा निर्भर रहेको, र अनुदान रकम पनि खर्च नगरी मौज्दातका रूपमा राख्ने गरेको आरोप लगाउने गरेको छ।

अध्ययनको मुख्य उद्देश्य प्रदेश सरकारको आन्तरिक राजस्व अधिकार क्षेत्रको संवैधानिक, कानूनी र व्यवहारिक पक्षको विश्लेषण गरी राजस्व परिचालनका सुधारका उपायहरू औंल्याउनु हो। यसका लागि प्रादेशिक आन्तरिक राजस्व शीर्षक अनुसारका नीतिहरूको समीक्षा, राजस्व बाँडफाँट, रोयल्टी र अनुदानहरूको विवेचना र आर्थिक वर्ष २०७५/७६ देखि २०८२/८३ सम्म राजस्व प्रवृत्तिको विश्लेषण गरिएको छ। प्रदेशले अनुदान लगायतमा के कति खर्च गरे, खर्च नगरी के कति रकम मौज्दातका रूपमा राखे, आन्तरिक ऋण कति परिचालन गरे भन्ने विषयमा अध्ययनमा चर्चा छैन। अध्ययनको प्रमुख पाटो आन्तरिक राजस्वका शीर्षकहरूमा केन्द्रित छ।

अध्ययनमा मिश्रित विधिको प्रयोग गरिएको छ, जसमा बागमती र मधेश प्रदेशका स्थलगत सूचनाहरू पनि समावेश छन्। तथ्याङ्क विश्लेषण र सरोकारवालासँगको अन्तरक्रियाबाट राजस्व परिचालनमा सुधार ल्याउने सम्भावित उपायहरू पहिचान गरिएको छ।

आ.व. २०८०/८१ मा प्रदेशको कुल आय १ खर्ब ७४ अर्ब छ। जुन अनुमानितको तुलनामा ७७ प्रतिशत हो। प्रति व्यक्ति आय करिब रु ३६५ छ। कुल आयमा स्थानीय राजस्वको योगदान २०.१६ प्रतिशत छ। रोयल्टी, राजस्व बाँडफाँट सहित आन्तरिक राजस्वको योगदान ५४.५८ प्रतिशत छ भने अनुदानको हिस्सा ४५.४२ प्रतिशत छ।

अनुदानलाई समावेश नगर्दा आ.व. २०८०/८१ मा प्रदेशको आन्तरिक राजस्व ९५ अर्ब १६ करोड छ। जुन अनुमानको तुलना ७४.४२ प्रतिशत हो। प्रदेशको आन्तरिक राजस्वमा स्थानीय राजस्वको भार ३६.९४ प्रतिशत छ। रोयल्टीको १.६५ प्रतिशत छ भने राजस्व बाँडफाँटको ६१.४२प्रतिशत छ। आन्तरिक राजस्वमा राजस्व बाँडफाँटको भार अत्यधिक छ। प्रदेश सरकारले सङ्घीय सरकारसँग हातेमालो गरेर यो शीर्षकको राजस्वका दायराहरू बढाउन र यसमा हुने चुहावट लगायतमा रोकथामका लागि समन्वय गर्न समेत जरुरी छ।

राजस्व बाँडफाँट र रोयल्टीलाई अलग गरेर हेर्दा, प्रदेशको समग्र स्थानीय कर राजस्वमा सबैभन्दा धेरै योगदान सवारी साधन करको ३२.८३ प्रतिशत छ। यसपछि घरजग्गा रजिस्ट्रेसन शुल्कको ३१.२१ प्रतिशत छ। व्यवसाय रजिस्ट्रेसन दस्तुरको योगदान १८ प्रतिशत छ। सबैभन्दा कम योगदान कृषि राजस्वमा लाग्ने करको छ। आ.व. २०८०/८१ लाई आधार मान्ने हो भने प्रदेशले अनुमान गरेअनुसार ६८ प्रतिशत मात्र स्थानीय राजस्व सङ्कलन गरेका छन् ।

आ.व.२०८०/८१ मा प्रदेशको कुल चालु खर्च ७२ अर्ब छ। प्रदेशको आन्तरिक राजस्व ९५ अर्ब १६ करोड छ। राजस्व र चालु खर्च बीचको भिन्नता २३ अर्ब १३ करोड छ। कर्णाली प्रदेश बाहेकका प्रदेशहरूको आन्तरिक

राजस्वले चालु खर्च धान्न सक्षम छन्। प्रदेशहरूले चालु खर्च शीर्षकबाट स्थानीय तहलाई वित्तीय हस्तान्तरण समेत गर्ने गरेका छन्।

सुझावहरू

प्रदेशहरूको राजस्व परिचालनमा असमानता, अव्यवहारिक राजस्व प्रक्षेपण, तथ्याङ्क व्यवस्थापनको कमजोरी र नीतिगत तथा कार्यान्वयनगत समस्याहरू रहेको पहिचान यो अध्ययनले गरेको छ। यसको समाधानका लागि तपसिल अनुसारका सुझावहरू सिफारिस गरिएको छ :

१. **राजस्व प्रक्षेपण सुधार :**

- यथार्थपरक तथ्याङ्क, प्रदेशको आर्थिक क्रियाकलाप र गतिविधि लगायतको आधारमा व्यावहारिक राजस्व अनुमान गर्ने।
- राजस्व मोडलिङ र पूर्वानुमान उपकरणको प्रयोग गरी वैज्ञानिक विधि अपनाउने।
- बजेट तर्जुमा गर्दा अघिल्ला वर्षहरूमा गरिएका शीर्षकगत अनुमान र प्राप्तिलाई विशेष ध्यान दिने।

१. **जनशक्ति र संस्थागत क्षमता अभिवृद्धिः**

- राजस्व शाखाको संरचनात्मक र प्राविधिक सुदृढीकरण गर्ने।
- कर प्रशासन कर्मचारीहरूलाई निरन्तर तालिम, विशेषज्ञता र प्रेरणा प्रदान गर्ने।
- राजस्व सङ्कलन र व्यवस्थापन प्रणालीलाई पूर्ण डिजिटल बनाउने, जसले पारदर्शिता र कर चुहावट नियन्त्रणमा मद्दत गर्छ।

१. **अन्तर सरकारी समन्वय र कानूनी सुधारः**

- सङ्घ, प्रदेश, र स्थानीय तहबीच राजस्व अधिकार, बाँडफाँट र प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापनमा स्पष्ट नीति बनाउने।
- अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, र अन्य सम्बन्धित कानुनमा संशोधन गर्ने।
- विज्ञापन कर, कृषि राजस्व, र साझा अधिकार सूचीमा पारदर्शी नीति लागू गर्ने।

१. **संस्थागत सुधारः**

- कर प्रशासनलाई सुदृढ बनाउन सङ्गठनात्मक सुधार, निगरानी प्रणाली, र करदाता मैत्री वातावरण निर्माण गर्ने।
- कम कर सङ्कलित क्षेत्रहरू (कृषि, पर्यटन, डिजिटल कारोबार) लाई कर दायरामा ल्याउन स्पष्ट नीति र क्रियान्वयन योजना बनाउने।

१. शीर्षकगत आधारमा (अनुदान सहित)

कृषि आय र उत्पादन कर : कृषि आयमा स्पष्ट कानूनी परिभाषा, साना किसानलाई छुट र व्यावसायिक कृषकलाई करको दायरामा ल्याउने नीति आवश्यक छ। कृषिजन्य उत्पादनमा डिजिटल ट्र्याकिङ, कर निर्धारण र बजार व्यवस्थापनमा प्रदेश र स्थानीय तहको समन्वय जरुरी छ।

पर्यटन र पदयात्रा शुल्क : पदयात्रा मार्ग व्यवस्थापन, शुल्क सङ्कलन अधिकार र निकुञ्जसँग साझेदारीका लागि डिजिटल प्रणाली आवश्यक छ।

वन पैदावार शुल्क : सामुदायिक वनबाट सेवा शुल्कको मापदण्ड बनाउने र मूल्याङ्कनमा पारदर्शिता ल्याउन जरुरी छ।

सञ्चार सेवा दस्तुर : रेडियो, एफएम, टिभीको दर्ता, नवीकरण अनलाइन प्रणालीमार्फत पारदर्शिता र नियमित रिपोर्टिङ हुन आवश्यक छ।

जरिवाना, जफत र दस्तुर : असुली पारदर्शी बनाउँदै छुट दिने अभ्यास बनाउनु। ट्राफिक, प्रशासनिक दस्तुरहरूमा एकरूपता र डिजिटल प्रणालीको प्रयोग गर्नुपर्छ।

सवारी साधन कर : करको दायराबाट बाहिर रहेका सवारी साधन पहिचान गरी दर्ता अभियान, डिजिटल प्रणाली र ट्राफिक संयन्त्रमार्फत कर सङ्कलन सुधार गर्नुपर्छ। ठूला मेसिनरी समानको अनिवार्य नवीकरण, जनचेतना र कर्मचारी क्षमता अभिवृद्धिमा जोड दिनुपर्छ।

घरजग्गा रजिस्ट्रेसन दस्तुर : वास्तविक मूल्यमा आधारित दस्तुर सङ्कलनका लागि वैज्ञानिक मूल्याङ्कन, GIS प्रणाली र मूल्याङ्कन तालिम आवश्यक छ। मूल्याङ्कन र राजस्वबीचको अन्तर कम गर्न अनुगमन प्रणाली र विशेषज्ञ समिति गठन गर्नुपर्छ।

मनोरञ्जन कर : मनोरञ्जन कर सङ्कलनमा स्थानीय र प्रदेश तहबीच स्पष्ट जिम्मेवारी, डिजिटल टिकट प्रणाली र करको स्पष्ट कानूनी व्यवस्था आवश्यक छ।

विज्ञापन कर : डिजिटल माध्यमहरूमा कर समेट्ने प्रविधि, पारदर्शी मूल्याङ्कन र कर प्रशासन सुदृढीकरण आवश्यक छ। विज्ञापन कर इकाईको स्थापना र तथ्याङ्क व्यवस्थापन प्रणाली जरुरी छ।

दहत्तर बहत्तर बिक्री : राजस्व चुहावट रोक्न डिजिटल बोलपत्र प्रणाली, प्रहरीको सक्रियता र अनुगमन प्रणाली सुधार गर्नुपर्छ। ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा ढुवानीमा GPS वा QR प्रणाली लागू गर्नुपर्छ।

मूल्य अभिवृद्धि कर र अन्तःशुल्क बाँडफाँट : राजस्व सङ्कलनको निगरानी, चुहावट नियन्त्रण, र पारदर्शिता कायम गर्न डाटा व्यवस्थापन प्रणाली सुदृढ पार्नुपर्छ। यो राजस्वको प्रभावकारिताका लागि तीनै तहका सरकारबीच समन्वय हुन आवश्यक छ।

प्राकृतिक स्रोतबाट रोयल्टी : वन स्रोतको दिगो उपयोग, जलविद्युत् रोयल्टीमा प्रभावित क्षेत्रको सहभागिता, खानी स्रोतको वैज्ञानिक उपयोग, हिमाली क्षेत्रको दिगो पर्यटन नीति, र पेट्रोलियम सम्भावनाको अध्ययनमा प्रदेशले अग्रसरता लिनुपर्छ। प्राकृतिक स्रोतको उचित संरक्षणमा प्रदेशले पनि अग्रसरता लिनुपर्दछ।

अनुदान नीति सुधार : बजेटको अनुपातमा समानीकरण अनुदानमा वृद्धि, विशेष र समपूरक अनुदान वितरणको स्पष्ट मापदण्ड, र समयमै कार्यान्वयन हुने प्रणाली आवश्यक छ। अनुदान नीति प्रदेशको विकास रणनीति अनुसार हुनुपर्छ।

परिच्छेद एकः परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहको राज्य संरचना रहने व्यवस्था सहितको संविधान २०७२ मा जारी भएको हो। सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र, बहुदलीय प्रतिस्पर्धात्मक शासन प्रणाली, आवधिक निर्वाचन, स्वतन्त्र न्यायालय, मानव अधिकार, मौलिक हक, पूर्ण प्रेस स्वतन्त्रता र कानूनी राज्यलाई संवैधानिक सुनिश्चितता प्रदान गर्नु संविधानको प्रमुख विशेषता हो। संविधानले एकात्मक व्यवस्थामा रहेको राज्य शक्तिलाई तीन तहमा विभाजन गरेको छ। सङ्घीय संरचना अनुसार चुनाव भएको छोटो अवधिमा प्रदेश र स्थानीय तह चलायमान छन्। सङ्घीयताको पर्यायका रूपमा प्रदेश तह अस्तित्वमा छ।

संविधानको धारा ५६ अनुसार सङ्घीय इकाईले कार्यपालिका, व्यवस्थापिका र न्यायपालिका सम्बन्धी अधिकार प्रयोग गर्न सक्छन्। धारा ५७ मा तीनै तहका सरकारले अभ्यास गर्ने एकल र साझा अधिकारको व्यवस्था छ। संविधान बमोजिम तीनै तहका सरकारले संविधानको अनुसूचीमा उल्लेखित अधिकारहरूको अभ्यास गर्न सक्ने व्यवस्था छ। संविधानको अनुसूची ५ मा सङ्घको अधिकार सूची, अनुसूची ६ मा प्रदेशको अधिकार सूची, अनुसूची ७ मा सङ्घ र प्रदेशको साझा अधिकार सूची, अनुसूची ८ मा स्थानीय तहको अधिकार सूची र अनुसूची ९ मा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारको सूची छ। कुनै पनि तहले अर्को तहको एकल अधिकारलाई सम्मान गर्नुपर्ने तर साझा अधिकारको प्रयोगको सवालमा सङ्घीय कानुन लागू हुने व्यवस्था संविधानमा छ। संविधानको धारा ५९ आर्थिक अधिकारको प्रयोग र धारा ६० राजस्व स्रोतको बाँडफाँटसँग सम्बन्धित छन्। सोहीअनुरूप सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहले अधिकार क्षेत्रभित्रको आर्थिक सवालबारे कानुन बनाउने, वार्षिक बजेट बनाउने, निर्णय गर्ने, नीति तथा योजना तयार गर्ने र त्यसको कार्यान्वयन गर्न सक्छन्। यसै गरी आर्थिक अधिकार क्षेत्रभित्र रहेर कर लगाउन र विभिन्न स्रोतबाट राजस्व उठाउन सक्दछन्। यो व्यवस्था नेपालमा लामो समयदेखि अभ्यास गरेको केन्द्रीकृत शासन प्रणालीको अन्त्य र सङ्घीय ढाँचामा नै विकेन्द्रीकृत शक्ति अभ्यासको सुरुआत हो। यो राजनैतिक, प्रशासनिक र वित्तीय शक्तिको संवैधानिक निक्षेपण पनि हो।

संविधानद्वारा प्रदत्त तीन तहकै सरकारका राजस्वका अधिकारको विवरण अनुसूची १ मा छ। अनुसूची अनुसार भन्सार, अन्तःशुल्क, मूल्य अभिवृद्धि कर, संस्थागत राजस्व , व्यक्तिगत आयकर, पारिश्रमिक कर, राहदानी शुल्क, भिसा शुल्क, पर्यटन दस्तुर,सेवा शुल्क दस्तुर, दण्ड जरिबाना सङ्घलाई छ। यसै गरी घर जग्गा रजिस्ट्रेसन शुल्क, सवारी साधन कर, मनोरञ्जन कर, विज्ञापन कर, पर्यटन, कृषि राजस्वमा कर, सेवा शुल्क दस्तुर, दण्ड जरिवाना प्रदेशलाई छ। स्थानीय कर (सम्पत्ति कर, घर बहाल कर, घर जग्गा रजिस्ट्रेसन शुल्क, सवारी साधन कर), सेवा शुल्क दस्तुर, पर्यटन शुल्क, विज्ञापन कर,व्यवसाय कर, भूमिकर (मालपोत), दण्ड जरिवाना र मनोरञ्जन कर स्थानीय तहका लागि छ। प्रदेश र स्थानीय तहका केही राजस्व अधिकारहरू बाझिएका छन् तथा दोहोरिएका छन्। प्रदेश र स्थानीय तहको एकल-एकल अधिकार सूचीमा रहेको कर राजस्वको अधिकारको प्रयोगका लागि अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले एकल कर प्रशासनको व्यवस्था गरेको छ। जस अनुसार एक तहको सरकारले कर राजस्व सङ्कलन गरेर अर्को तहको सरकारसँग बाँडफाँट गर्छ ।

एकल कर प्रशासन अनुसार अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐनमा कुन तहको सरकारले आधार र दर तोक्ने र कुन तहको सरकारले सङ्कलन गर्ने भन्ने व्यवस्था छ। जस्तो घर जग्गा रजिस्ट्रेसन शुल्कको आधार र दर तोक्ने अधिकार प्रदेशलाई छ भने सङ्कलन गर्ने अधिकार स्थानीय तहलाई छ। हाल स्थानीय तहका तर्फबाट यो जिम्मेवारी नेपाल सरकारको मातहतमा रहेका मालपोत कार्यालयहरूले गर्दै आएका छन्। स्थानीय तह सक्षम भएपश्चात यो अधिकारको

प्रयोग स्थानीय तहले नै प्रयोग गर्नेछन्। तर, कानूनमा निश्चित समायावधि नतोकिएको कारण सक्षम स्थानीय सरकारले यो अधिकारको पूर्ण प्रयोग गर्छु भनेर लाग्न पनि त्यत्तिकै जरुरी छ। घरजग्गा रजिस्ट्रेसन जस्तै सवारी साधन करमा पनि एकल कर प्रशासनको नियम लागू छ। यसको कानुन, नीति र सङ्कलनको काम प्रदेशले गर्छ। ६० प्रतिशत प्रदेशले राखेर बाँकी ४० प्रतिशत राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सूत्रका आधारमा स्थानीय तहहरूलाई वितरण गर्छन्।

संविधानमा पर्वतारोहण, विद्युत्, वन, खानी तथा खनिज लगायत प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त हुने रोयल्टी तीनै तहको साझा अधिकार सूचीमा छ। अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐनमा रोयल्टी सङ्कलनको बाँडफाँट लगायतको व्यवस्था छ। जस अनुसार प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टीको २५-२५ प्रतिशत प्रदेश र स्थानीय तहले प्राप्त गर्दछन्। बाँडफाँटको मापदण्ड आयोगले गर्छ। आयोगको मापदण्डका आधारमा नेपाल सरकारले प्रदेश र स्थानीय तहलाई बाँडफाँट गर्छ। तीन तहका सरकारको राजस्व अधिकार र एकल अधिकारमा दोहोरिएका तथा साझा अधिकार सूचीमा सूचीकृत राजस्वको बाँडफाँटको विवरण क्रमशः अनुसूची १ मा छ।

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन अनुसार प्रदेश र स्थानीय तहले मूल्य अभिवृद्धि कर र अन्तःशुल्क (आन्तरिक उत्पादनको) १५-१५ प्रतिशत प्रदेश र स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने कानूनी व्यवस्था समेत छ। यसै गरी वित्तीय हस्तान्तरणका रूपमा वित्तीय समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, विशेष अनुदान र समपूरक अनुदान प्राप्त गर्ने संवैधानिक र कानूनी व्यवस्था छ।

१.२ अध्ययनको औचित्य

पहिलो पटक २०७४ माघ/फाल्गुनमा प्रदेश सरकारहरू गठन भएका हुन। सरकार गठन भएपछि आ.व. २०७४/७५ का लागि प्रत्येक प्रदेशले १ अर्ब २ करोडको बजेट ल्याएका थिए। तर, त्यो बजेट अन्तरिम कालको थियो। त्यस बेला नेपाल सरकारले प्रदेशका लागि १ अर्ब २ करोड वित्तीय समानीकरण अनुदान वितरण गरेको थियो। त्यही १ अर्ब २ करोडलाई कुल वित्तीय स्रोत मानेर प्रदेशले बजेट ल्याएका थिए। पहिलो पूर्ण बजेट भने आ.व. २०७५/७६ मा ल्याएका थिए। आ.व. २०८२/८३ को बजेटलाई आधार मान्दा प्रदेशले ८ वटा बजेट ल्याएका छन्। बजेटको आकारको कुरा गर्दा आ.व. २०७५/७६ मा ७ वटा प्रदेशको कुल बजेट २ खर्ब ८ अर्ब थियो। ८ वर्ष पछिको आ.व.२०८२/८३ को बजेटको आकार २ खर्ब ८७ अर्ब छ। आर्थिक क्रियाकलापसँगै बजेटको आकार बढ्नु स्वाभाविक नै हो। संविधानले प्रदेशलाई विकासको बाहक मानेको छ। सामाजिक, आर्थिक, पूर्वाधार विकास लगायतका क्षेत्रमा बजेट विनियोजन गरी संविधानले परिकल्पना गरेको दिगो विकास र समृद्धि हासिल गर्ने दायित्व प्रदेश सरकारको हो। यसका लागि पर्याप्त वित्तीय स्रोत र साधन चाहिन्छ। वित्तीय स्रोतका सवालमा प्रदेशका आन्तरिक राजस्व, रोयल्टी, राजस्व बाँडफाँट, वित्तीय हस्तान्तरण र आन्तरिक ऋण गरी मूलतः ५ वटा स्तम्भ छन्। आ.व. २०८२/८३ को बजेटमा आन्तरिक कर राजस्वको भार २०.४१ प्रतिशत छ। राजस्व बाँडफाँटको भार २७.७१ प्रतिशत छ। वित्तीय हस्तान्तरणको भार ३३.९२ प्रतिशत छ (अनुसूची २८)। सिद्धान्ततः कुल राजस्वमा आन्तरिक कर राजस्वको योगदान बढाउँदै लग्ने र अनुदानमाथिको निर्भरता घटाउँदै लग्नुपर्ने हुन्छ । यस पाटोबाट पनि प्रदेशको राजस्वका दायराहरूको अध्ययन जरुरी छ। प्रदेश वित्तीय स्रोतका यी पाँचवटा क्षेत्रमध्ये आन्तरिक राजस्व अभिवृद्धि सङ्कलनमा प्रदेशहरूको प्रयासहरूको लेखाजोखा जरुरी छ। प्रदेशहरूले राजस्वका स्रोतहरूको पहिचान, क्षमता, व्यवस्थापन प्रणाली तथा विद्यमान समस्याहरूको अध्ययन आ– आफ्नै तरिकाले गर्दै आएका छन् तर यस विषयमा एकीकृत तथा समष्टिगत अध्ययन आवश्यक छ।

सङ्घीयता नेपालको सन्दर्भमा बिलकुल नयाँ अभ्यास भएका कारण कार्यान्वयन तहमा कठिनाइहरू छन्। पर्याप्त कानुन, कर्मचारी, संस्थागत संरचना, वित्तीय स्रोत र साधन, कार्यक्षमता आदि लगायतका कारण प्रदेशले अपेक्षित गति लिन

नसकेको आम बुझाई छ। संविधानले प्रदेशलाई सीमित वित्तीय अधिकार प्रदान गरेको छ। काम अनुसारको वित्तीय स्रोत र साधन भएन अर्थात् "कामलाई दामले पिछा गर्नुपर्दछ" भन्ने सिद्धान्तको परिपालन नभएको प्रदेशको बुझाई छ। तर, उपलब्ध वित्तीय स्रोत र साधनको प्रदेशले उचित तरिकाले प्रयोग गर्न सकेनन् भन्ने धारणा सङ्घीय सरकारको छ। नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय तथा प्रदेशले आन्तरिक राजस्व सङ्कलनमा उचित ध्यान दिन सकेका छैनन्, राजस्वको पर्याप्त सम्भावना हुँदा हुँदै पनि वित्तीय हस्तान्तरणमा निर्भर भए, वित्तीय हस्तान्तरणको रकम खर्च नगरेर नगद मौज्दातका रूपमा राखे, राजस्वका दायराहरू फराकिलो पार्न गम्भीर भएनन्, राजस्वको उचित प्रक्षेपण गर्ने र प्रक्षेपण अनुसारको राजस्व सङ्कलनमा ध्यान दिएनन्, भन्ने लगायतका गुनासा गर्ने गरेको छ।

प्रदेशको राजस्व परिचालनका सन्दर्भमा यी सबै पाटोहरूको गम्भीर रूपले समीक्षा गर्न जरुरी छ। यस स्थितिमा यो अध्ययन प्रदेशको आन्तरिक राजस्व परिचालनसँग सम्बन्धित राजस्व अधिकार क्षेत्रका विषयलाई केन्द्र विन्दुमा राखेर गरिएको छ। स्थानीय तहसँग जोडिएका (दुवैको एकल-एकल अधिकार सूचीमा भएका) र नजोडिएका (प्रदेशको एकल अधिकार मात्र) कर राजस्वका अधिकारका क्षेत्रलाई अध्ययनले अलि बढी जोड दिए तापनि राजस्व बाँडफाँट, रोयल्टी र अनुदानको केही पाटोलाई पनि अध्ययनले समेटेको छ। प्रदेशको आफ्नो राजस्वले प्रशासनिक खर्च धान्न सक्ने/नसक्ने स्थितिको पनि सामान्य आङ्कलन अध्ययनले गरेको छ।

१.३ अध्ययनको उद्देश्य

यो अध्ययनको प्रमुख उद्देश्य प्रदेशको आन्तरिक राजस्वको प्रवृत्ति विश्लेषण गर्नु हो ।

अध्ययनका विशिष्ट उद्देश्यहरू निम्नानुसार छन्।

१) प्रदेशको आन्तरिक राजस्व अधिकारसँग सम्बन्धित संवैधानिक तथा कानूनी पक्षको विवेचना गर्नु।

२) आर्थिक वर्ष २०७५/७६ देखि २०८०/८१ सम्मको प्रदेश सरकारहरूको आन्तरिक राजस्वको प्रवृत्ति विश्लेषण गर्नु।

३) आन्तरिक राजस्वको अभिवृद्धिका लागि नीतिगत तथा व्यवस्थापकीय सुधारका उपायहरू औँल्याउनु।

१.४ अध्ययनको विधि र प्रक्रिया

यो अध्ययनले सातै प्रदेशलाई समेट्ने गरी प्रदेश सरकारहरूको आन्तरिक राजस्व संरचना, कार्यक्षमता तथा सम्भावनाको विश्लेषण गर्न मिश्रित (Mixed Method) अनुसन्धान पद्धति अपनाइएको छ। प्रारम्भिक चरणमा दुई प्रदेशमा मात्र सीमित रहने योजना भए पनि, उही जनशक्ति र उपलब्ध स्रोतको भरमा अध्ययनको कार्यक्षेत्रलाई सातै प्रदेशसम्म विस्तार गरिएको हो। तथापि, स्थलगत जानकारी सङ्कलन र अन्तरक्रिया बागमती र मधेश प्रदेशमा मात्र केन्द्रित गरिएको छ। २०८२ वैशाखदेखि असार महिनासम्म यो अध्ययन गरिएको हो।

१.४.१ डेस्क अध्ययन (Desk Review)

अध्ययनको प्रारम्भिक चरणमा नेपालको संविधान, सङ्घीय तथा प्रादेशिक कानुन, बजेट अभिलेख, आर्थिक नीतिहरू, लेखा परीक्षण प्रतिवेदन, र अन्य सान्दर्भिक दस्तावेजहरूको समीक्षात्मक अध्ययन गरिएको छ। महालेखापरीक्षक तथा महालेखा नियन्त्रक कार्यालयको ढाँचा र रिपोर्टहरूमार्फत प्रश्नावली र तथ्याङ्क सङ्कलन ढाँचा तयार पारिएको हो।

१.४.२ चेकलिष्ट निर्माण

अध्ययनका लागि प्रदेशको राजस्व अवस्थाको पहिचान गर्न चेकलिष्ट तयार पारिएको थियो। त्यसैको आधारमा तत् समयमा उपलब्ध स्थानीय सरकारका प्रमुख, उपप्रमुख, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा अन्य कर्मचारीहरूसँग अन्तरक्रिया तथा अन्तरवार्ता गरिएको थियो। यसै क्रममा आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय (बागमती प्रदेश), अर्थ मन्त्रालय (मधेश प्रदेश) का सचिव र अन्य कर्मचारीहरू, प्रदेश लेखा नियन्त्रक लगायतका कर्मचारीहरूसँग पनि छलफल गरिएको थियो।

१.४.३ तथ्याङ्क सङ्कलन र विश्लेषण

अध्ययनका लागि आ.व.२०७५/७६ देखि आ.व. २०८२/८३ सम्मको अनुमानित र वास्तविक राजस्व सङ्कलन सम्बन्धी तथ्याङ्क सङ्कलन गरी प्रवृत्ति विश्लेषण गरिएको छ। आ.व.२०७५/७६ देखि आ.व.२०८०/८१ सम्मको यथार्थ विवरण छ भने आ.व.२०८१/८२ र आ.व.२०८२/८३ को अनुमानित विवरण छ। अध्ययनमा प्रति व्यक्ति राजस्वका लागि राष्ट्रिय जनगणना २०७८को तथ्याङ्कलाई आधार मानिएको छ ।

१.४.४ प्रमाणीकरण र अन्तिम प्रतिवेदन

अध्ययनबाट प्राप्त प्रारम्भिक निष्कर्षहरू विज्ञ समूह र सरोकारवाला अधिकारीहरूसँग छलफल गरिएको थियो। सातवटै प्रदेश आर्थिक मामिला मन्त्रालयका सचिव र प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयका लेखा नियन्त्रक लगायत कर्मचारीहरूसँग काठमाडौंमा समेत छलफल गरिएको थियो। एकीकृत प्रतिवेदन सातवटै प्रदेशमा सुझावको लागि पठाइएको थियो । प्राप्त सुझावको आधारमा अन्तिम प्रतिवेदन तयार गरिएको छ ।

१.५ अध्ययनको सीमा

यस अध्ययनमा मुख्यतः द्वितीयक स्रोतबाट प्राप्त तथ्याङ्कहरू प्रयोग गरिएको छ। अध्ययनको अवधिमा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहका सरकारहरू बजेट निर्माणको प्रक्रियामा व्यस्त रहेकाले सरोकारवालाहरूसँग आवश्यक मात्रामा प्रत्यक्ष परामर्श गर्न कठिन रह्यो। फलस्वरूप, अध्ययनमा द्वितीय तथ्याङ्कमै बढी निर्भर रहनुपऱ्यो। यद्यपि, केही अत्यावश्यक सूचनाहरू टेलिफोन सम्वाद तथा अन्य वैकल्पिक माध्यमहरूमार्फत् सङ्कलन गरिएको थियो। तर ती सूचनाहरूलाई विभिन्न स्रोतहरूसँग रूजु गर्ने अवसर बजेट तयारीको चटारोका कारण प्राप्त हुन सकेन। अध्ययनमा प्रयोग गरिएका अधिकांश तथ्याङ्कहरू प्रदेश सरकारका बजेट भाषण पुस्तिका, महालेखा नियन्त्रकको कार्यालय तथा महालेखा परीक्षकका वार्षिक प्रतिवेदनहरूबाट सङ्कलन गरिएका हुन्। तथापि, बजेट पुस्तिका र महालेखा परीक्षक र नियन्त्रकका कतिपय विवरणहरूमा असङ्गतिहरू भेटिएको हुँदा केही तथ्याङ्कहरूमा सामान्य फरक हुन सक्ने सम्भावना छ। तर पनि फरकलाई साँगुरो बनाउने र विवरणहरूका बीचमा तादम्यता मिलाउने प्रयास गरिएको छ। कतिपय राजस्व शीर्षकका कोडहरूको परिभाषा लगायतमा परिवर्तन भएका कारणले पनि केही असहज भएको छ। अध्ययन मुख्यतः प्रदेश सरकारको अधिकार क्षेत्रमा रहेका आन्तरिक राजस्वका शीर्षकहरूमा केन्द्रित छ। प्रदेशहरूले सङ्घीय सरकारबाट प्राप्त अनुदान लगायतका शीर्षकहरूबाट के कति खर्च गरे, त्यो खर्च कुन क्षेत्रमा केन्द्रित भयो, खर्च नगरेको रकम मौज्दातका रूपमा कति रहेको छ भन्ने विषयहरूमा चर्चा गरिएको छैन। त्यसै गरी, प्रदेश सरकारले आन्तरिक ऋण के कति परिचालन गरेका

छन् भन्ने विषयमा पनि अध्ययनले समेटेको छैन। तर, पनि प्रदेशले आधिकारिक रूपमा आन्तरिक ऋण लिएको स्थिति छैन। यसै गरी नगद मौज्दातजस्ता शीर्षकहरूलाई पनि अध्ययनमा आयका रूपमा समावेश गरिएको छैन।

१.६ अध्ययन प्रतिवेदनको ढाँचा

यस अध्ययन प्रतिवेदनलाई चारवटा प्रमुख परिच्छेदमा विभाजन गरिएको छ। पहिलो परिच्छेदमा अध्ययनको पृष्ठभूमि, औचित्य, उद्देश्य, अध्ययनको विधि तथा प्रक्रिया लगायतका बारेमा चर्चा गरिएको छ। दोस्रो परिच्छेदमा आन्तरिक राजस्व सम्बन्धी संवैधानिक, कानूनी र नीतिगत व्यवस्थाका बारेमा विवेचना गरिएको छ। तेस्रो परिच्छेद राजस्व परिचालनको प्रवृत्ति तथा अवस्थाको विश्लेषणसँग सम्बन्धित छ। चौथो तथा अन्तिम परिच्छेद अध्ययनको निष्कर्ष र सुधारका सिफारिसका बारेमा छ।

परिच्छेद दुईः प्रदेशको राजस्व अभिवृद्धि सम्बन्धी संवैधानिक र कानूनी व्यवस्था

२.१ जनसाङ्ख्यिक, भौगोलिक तथा आर्थिक परिदृश्य

प्रदेशको जनसाङ्ख्यिक, भौगोलिक, आर्थिक लगायतका प्रमुख सूचकहरू अनुसूची ३ मा छ। सूचकअनुसार प्रदेशबीच जनसाङ्ख्यिक, आर्थिक, सामाजिक र वित्तीय सूचकहरूमा असमानता छ। जनघनत्वका आधारमा मधेश र बागमती प्रदेशमा अत्यधिक जनघनत्व भएका प्रदेश हुन् भने कर्णाली प्रदेश सबैभन्दा कम जनघनत्व रहेको प्रदेश हो। क्षेत्रफलका दृष्टिले कर्णाली सबैभन्दा ठूलो र मधेश सबैभन्दा सानो प्रदेश हो। जनसङ्ख्याको हिसाबले बागमती र मधेश प्रदेश सबैभन्दा बढी जनसङ्ख्या भएका प्रदेश हुन् भने कर्णाली प्रदेश सबैभन्दा न्यून जनसङ्ख्या भएको प्रदेश हो। कुल गार्हस्थ्य उत्पादन, राजस्व अभिवृद्धि, वित्तीय संस्था लगायत आर्थिक सूचकहरूका आधारमा बागमती प्रदेश सबैभन्दा अव्वल छ भने कर्णाली र सुदूरपश्चिम प्रदेश कमजोर छन्।

२.२ संवैधानिक तथा कानूनी व्यवस्था

२.२.१ राजस्व सम्बन्धी संवैधानिक व्यवस्था

संविधानको धारा ५९(१) मा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहलाई आ-आफ्नो आर्थिक अधिकारको प्रयोग गरी कानुन, योजना, नीति तथा कार्यक्रम तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्ने र वार्षिक बजेट बनाउने अधिकार छ। संविधानको धारा ५९(२) मा उल्लेख गरिएका साझा अधिकारअन्तर्गतका आर्थिक मामिलाका लागि सङ्घीय सरकारले निर्माण गर्ने नीति, मापदण्ड र कानुन प्रदेश तहमा पनि लागू हुने व्यवस्था छ। त्यसैगरी संविधानको धारा ५९(३) मा प्रदेशले आफ्नो बजेट प्रक्रियासम्बन्धी सङ्घीय कानुनको पालना गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ। संविधानको धारा ५९(७) मा सङ्घीय कानुनले बजेट, सार्वजनिक वित्तीय व्यवस्थापन र वित्तीय अनुशासनका सम्बन्धमा प्रदेशलाई मार्गदर्शन गर्ने उल्लेख गरेको छ।

संविधानको धारा ६०(१) बमोजिम प्रदेशले आफ्नो क्षेत्राधिकारभित्रका विषयमा कर लगाउन र राजस्व सङ्कलन गर्न सक्ने व्यवस्था छ। संविधानको धारा ६०(२) मा नेपाल सरकारले सङ्कलन गरेको राजस्व सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच न्यायोचित रूपमा बाँडफाँट गर्न आवश्यक व्यवस्था मिलाउने उल्लेख छ। संविधानको धारा ६० (३) अनुसार प्रदेश वा स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने वित्तीय हस्तान्तरणको परिमाण राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले सिफारिस गरे बमोजिम हुने व्यवस्था छ।

संविधानको धारा ६०(४) मा प्रदेश र स्थानीय तहलाई खर्चको आवश्यकता र राजस्व क्षमताका आधारमा वित्तीय समानीकरण अनुदान वितरण गर्ने उल्लेख छ। संविधानको धारा ६०(५) मा प्रदेशले वित्तीय समानीकरण अनुदान र स्रोतबाट सङ्कलित राजस्व स्थानीय तहलाई खर्चको आवश्यकता र राजस्व क्षमताका आधारमा वितरण गर्ने व्यवस्था छ। संविधानको धारा ६०(६) मा सङ्घीय कानुन बमोजिम सङ्घीय सञ्चित कोषबाट प्रदेश र स्थानीय तहका लागि सशर्त, समपूरक र विशेष अनुदानको व्यवस्था छ। संविधानको धारा ६०(७) मा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहबीचको राजस्व बाँडफाँट पारदर्शी हुने उल्लेख छ। संविधानको धारा ६०(८) मा राजस्व बाँडफाँटसम्बन्धी सङ्घीय कानुनले राष्ट्रिय नीति र राष्ट्रिय आवश्यकतालाई ध्यानमा राख्नुपर्ने व्यवस्था छ। त्यस्तै संविधानको धारा २०४ मा प्रदेश सञ्चित कोषको स्थापना गरी प्रदेशले प्राप्त हुने सम्पूर्ण राजस्व, उठाइएका सबै ऋण र सङ्घीय सरकारबाट कुनै पनि ऋणको भुक्तानीमा

प्राप्त हुने सबै रकम जम्मा गर्नुपर्ने उल्लेख छ। संविधानको धारा २०३ देखि धारा २१३ सम्म प्रदेश आर्थिक कार्य प्रणालीका बारेमा छ। जसमा राजस्व र व्ययको अनुमान, आर्थिक कार्यविधि, विनियोजन ऐन लगायतका विषयहरू छन्।

यसै गरी धारा २३१ देखि धारा २३७ सम्ममा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच व्यवस्थापकीय अन्तरसम्बन्ध रहने उल्लेख छ। संविधानको धारा २३२ मा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहबीचको सम्बन्ध सहकार्य, सहअस्तित्व र समन्वयको सिद्धान्तमा आधारित हुने उल्लेख छ। संविधानको धारा २३५(१) मा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच समन्वय कायम गर्न सङ्घीय सांसदले आवश्यक कानुन बनाउन सक्ने भन्ने उल्लेख छ। संविधानको यो व्यवस्था अनुसार सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन, २०७७ कार्यान्वयन तहमा छ। यो ऐनमा कुनै पनि तहको सरकारले अर्को तहको सरकारको एकल अधिकारमा अतिक्रमण नगर्ने भन्ने लगायतका विषयहरू छन्।

२.२.२ राजस्व अभिवृद्धिसँग सम्बन्धित सङ्घीय कानुनहरू

कतिपय सङ्घीय कानुनहरू प्रदेशको राजस्व परिचालनसँग पनि सम्बन्धित छन्। यी कानुनमा अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४ हुन। यी कानुनहरूले राजस्व अभिवृद्धि, अनुदान, राजस्व बाँडफाँट, आन्तरिक ऋण, बजेट खर्च तथा वित्तीय अनुशासनसम्बन्धी विषयलाई परिभाषित गरेका छन्। वित्तीय प्रणालीलाई पारदर्शी र उत्तरदायी बनाउन आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन,२०७६ जारी गरेको छ। यस ऐनले बजेट, लेखा, खर्च, प्रतिवेदन र लेखा परीक्षणसम्बन्धी मापदण्ड तय गरी मार्ग निर्देशन गरेको छ। सङ्घीय कानुन भए तापनि यसले प्रदेशलाई समेत मार्गदर्शन गरेको छ।

त्यसैगरी, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तह र प्रदेशबीचमा रहेका साझा अधिकारको सूचीमा रहेका राजस्वको बारेमा उल्लेख गरेको छ। प्रदेश र स्थानीय तहको एकल एकल अधिकार सूचीमा रहेको कर राजस्व अधिकारको बाँडफाँट लगायतका विषयहरू अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐनमा पनि छ। यस ऐनले एकल कर प्रशासनको बारेमा उल्लेख गरेको छ। त्यसैगरी सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध ऐन, २०७७ ले प्रदेश र स्थानीय तहबीच सहकार्य र समन्वयको सुनिश्चित गर्दै कुनै तहको विशेष अधिकारमा अतिक्रमण हुन नहुने उल्लेख गरेको छ। ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा उत्खनन, बिक्री तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड, २०७७ मा स्थानीय र प्रदेश तहबीच ६० र ४० को आधारमा बाँडफाँट गर्ने उल्लेख छ। यस सम्बन्धी विधेयक अहिले प्रतिनिधि सभाको राज्यव्यवस्था समितिमा विचाराधीन छ। विद्यमान अवस्थामा प्रदेश सरकारहरूलाई आफ्ना कर अधिकारहरू प्रयोग गर्न कानूनी आधार प्रदान गरेता पनि स्पष्ट कानूनी व्याख्या र परिभाषाको अभावले गर्दा समस्या छ। प्रदेश र स्थानीय तहबीच राम्रोसँग समन्वय हुन नसक्दा कर व्यवस्थापनमा अस्पष्टता र विवाद छ।

२.२.३ राजस्वसँग सम्बन्धित प्रादेशिक कानुनहरू

सबै प्रदेशले कर तथा गैर कर राजस्व सङ्कलनका लागि कानूनी संरचना निर्माण गरेका छन्। यद्यपि, ती संरचनाहरूको संशोधन, कार्यान्वयन र अद्यावधिकतामा प्रदेशबीच असमानता छ। अधिकांश ऐनहरू सङ्घीय अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐनको प्रतिविम्ब जस्तै छन्। वस्तुनिष्ठ अनुदान व्यवस्थापन, न्यूनतम मापदण्डको निर्धारण, साझेदारीको स्पष्ट रूपरेखा तथा पारदर्शिता सुनिश्चित गर्न प्राविधिक कार्यविधि तयार पार्नु अत्यावश्यक रहेको छ। निजी क्षेत्रसँग लगानी साझेदारी गरी जलविद्युत् लगायतका उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गरी त्यसबाट दीर्घकालीन रूपमा प्रदेशको राजस्व आधारलाई दिगो बनाउन सकिने अपेक्षा गरेको छ। यसै गरी सबै प्रदेशले प्रदेश सवारी तथा यातायात व्यवस्थापन ऐन जारी गरी सवारी तथा यातायातबाट राजस्व असुली गरिरहेका छन्। प्रदेश वन ऐन जारी गरी वनसँग सम्बन्धित कामहरू हुँदै आएका छन्। कर तथा गैर कर राजस्व सम्बन्धी ऐन, २०७५ सबै प्रदेशले जारी गरी राजस्व सम्बन्धी कार्यहरू गर्दै आएका छन्। कोशी प्रदेशले बजेट वक्तव्य २०८२ मा राजस्व व्यवस्थापनलाई थप प्रभावकारी बनाउँदै आन्तरिक राजस्व अभिवृद्धि गर्न आ.व. २०८२/८३ मा कोशी प्रदेश कर तथा गैर कर ऐन, २०७५ लाई प्रतिस्थापन गरी

नयाँ राजस्व ऐन तर्जुमा गर्ने उल्लेख गरेको छ। बागमती प्रदेश तथा मधेश प्रदेशले कर तथा गैर कर राजस्व लगाउने र उठाउने सम्बन्धी ऐन, २०७९ जारी गरेका छन् । गण्डकीले कर तथा गैर कर राजस्व सम्बन्धी ऐन, २०७५ लाई २०७७ मा परिमार्जन गरी कार्यसम्पादन गर्दै आएको छ। प्रदेश र स्थानीय तहको एकल-एकल अधिकार सूचीमा रहेका कर राजस्व अधिकारको प्रयोगमा आउने समस्याहरूको समाधान लगायतका लागि अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ५ मा एकल कर प्रशासनको व्यवस्था छ। जस अनुसार एक तहले सङ्कलन गर्ने र अर्को तहसँग बाँडफाँट गर्ने लगायतका विषयहरू छ। जस्तो सवारी साधन करको नीति बनाउने र सङ्कलन गर्ने काम प्रदेशले गर्छ। ६० प्रतिशत प्रदेशले राखेर बाँकी ४० प्रतिशत राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले निर्धारण गरेको मापदण्डका आधारमा स्थानीय तहहरूलाई बाँडफाँट गर्छ। यस सम्बन्धी व्यवस्था यस प्रतिवेदनको अनुसूची ४ मा छ।

राजस्वसँग सम्बन्धित प्रादेशिक कानुनहरू

१) प्रदेश कर तथा गैर कर ऐन, २०७५
२) प्रदेशगत अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन
३) सालबसाली रूपमा तयार पारिने आर्थिक तथा विनियोजन ऐनहरू
४) प्रदेश पर्यटन ऐन
५) प्रदेश सवारी तथा यातायात व्यवस्था ऐन
६) प्रदेश राष्ट्रिय वन ऐन
७) प्रदेश रेडियो, एफ.एम.र टेलिभिजन प्रसारण सम्बन्धी ऐन,
८) प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन
९) आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन
१०) प्रदेश कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन अनुदान ऐन २०७७

२.२.४ राजस्व परिचालन सम्बन्धमा प्रदेश बजेट पुस्तिकाको व्यवस्था

प्रदेशहरूको राजस्व रणनीति आन्तरिक स्रोत परिचालन सुधार, कर प्रणालीको सरलता, सामाजिक समावेशिता, वातावरणीय उत्तरदायित्व र प्रशासनिक दक्षता अभिवृद्धिमा केन्द्रित छन्। अधिकांश प्रदेशले कर दायरा विस्तार, कानूनी सुधार, सेवा शुल्क संरचना परिमार्जन, डिजिटल प्रणालीको उपयोग र नीतिगत सहभागिता सुनिश्चित गर्ने उपायहरू अवलम्बन गरेका छन्। समग्रमा, राजस्व नीति दिगो विकास, सुशासन र समावेशी आर्थिक रूपान्तरणतर्फ उन्मुख देखिन्छ। कोशी प्रदेशले बजेट वक्तव्य २०८२ मा आन्तरिक राजस्व सङ्कलन र अनुगमन कार्यलाई थप सुदृढ र परिणाममुखी बनाउन प्रदेश राजस्व कार्यालय स्थापना गर्ने उल्लेख गरेको छ। गण्डकी प्रदेशले प्रदेशको राजस्व परिचालन अभिवृद्धि गर्न आर्थिक मामिला मन्त्रालय अन्तर्गत प्रदेश राजस्व व्यवस्थापन कार्यालय स्थापना गर्ने उल्लेख गरेको छ।

आ.व. २०८२/८३ मा प्रदेशको बजेट भाषण पुस्तिकामा राजस्व अभिवृद्धि सम्बन्धमा उल्लेखित विषयहरू अनुसूची ५ मा छ।

२.३ जनशक्ति लगायतको व्यवस्था

राजस्व सङ्कलन लगायतका लागि चुस्त कार्यालय, दक्ष कर्मचारी, आदिको आवश्यकता पर्दछ। तर, प्रदेशका अधिकांश निकायहरूमा यसको समस्या छ। मधेश प्रदेश लगायतमा कार्यालय व्यवस्थापन लगायतको ठूलो समस्या छ। नवीनतम सूचना प्रविधि प्रणालीको प्रयोग गर्न नसक्नु प्रदेशको अर्को समस्याका रूपमा छ। डिजिटल प्रणालीको कम प्रयोग, कर दर्ता डाटाबेसको अभाव र अनलाइन कर भुक्तानी प्रणालीको सीमितताले गर्दा अपेक्षित रूपमा राजस्व सङ्कलन हुन सकेको छैन। बागमती प्रदेशले डिजिटल प्रविधिमा विस्तार गरेता पनि मधेश प्रदेश धेरै पछाडि छ। यसले कर प्रशासन

झन्झटिलो भई राजस्व चुहावटलाई बढवा दिएको छ। प्रदेश सभाका अर्थ समिति लगायतका सरोकारवाला समितिहरूको पनि प्रदेशको राजस्व अभिवृद्धि लगायतमा अपेक्षित ध्यान जान सकेको छैन। राजस्व व्यवस्थापन, कर नीति अनुगमन र कर्मचारी प्रशासनको निरीक्षण लगायतमा संसदीय समिति चनाखो हुन जरुरी छ। संसदीय समितिमा विषयगत र प्राविधिक ज्ञानको कमी, स्रोत साधनको अभाव र राजनीतिक प्रभावका कारण प्रभावकारितामा कमी आएको छ। यसले गर्दा प्रदेशको राजस्व परिचालन, वित्तीय सुशासन र जबाफदेहितामा समस्या छ। यसै गरी कर प्रशासनमा निगरानी र मूल्याङ्कनका लागि बनेका कर अनुगमन तथा लेखा अनुगमन समिति लगायतले प्रभावकारी रूपमा काम गर्न सकिरहेका छैनन्। यसको मुख्य कारण सीमित जनशक्ति, प्राविधिक तालिमको अभाव र राजनीतिक दबाबले गर्दा समग्र अनुगमन प्रणालीलाई कमजोर बनाएको छ। अनुगमन प्रक्रियामा स्पष्ट मापदण्डको कमी हुनु र प्रक्रियामा ढिलासुस्ती आउनुले कर चुहावट नियन्त्रणमा थप चुनौती खडा गरेको छ। यति मात्र होइन,अनुगमन प्रतिवेदनहरूमा औंल्याइएका विषयहरूको कार्यान्वयन पक्ष पनि कमजोर रहेको छ।

प्रदेशगत स्वीकृत दरबन्दी र पदपूर्ति अवस्था विश्लेषण गर्दा प्रदेशमा जनशक्ति व्यवस्थापनमा असन्तुलन देखिन्छ। कुल २७,७८६ स्वीकृत दरबन्दीमध्ये ५५.२७% पदहरू मात्र पदपूर्ति भई ४४.७३% पद अझै रिक्त रहेका छन्। जसले गर्दा सार्वजनिक सेवा प्रवाहको गुणस्तरमा प्रत्यक्ष असर पारेको देखिन्छ। बागमती र गण्डकी प्रदेशको पदपूर्ति दर क्रमशः ६०.७६% र ५९.५५% रहेकोले यी प्रदेशहरूमा तुलनात्मक रूपमा सार्वजनिक प्रशासन बलियो रहेको मान्न सकिन्छ। मधेश र कर्णाली प्रदेशमा क्रमशः ४०.४५% र ४२.७७% नियुक्ति भएको देखिन्छ। मधेशमा १६ निकाय रहेको अवस्थामा ५९.५५% दरबन्दी रिक्त रहनु संस्थागत बोझ र जनशक्ति क्षमताबीचको स्पष्ट असन्तुलन देखिन्छ। कर्णाली जस्ता चुनौतीपूर्ण भौगोलिक प्रदेशमा पनि जनशक्ति व्यवस्थापन कमजोर हुँदा नीति कार्यान्वयनमा बाधा पुगेको सहजै अनुमान लगाउन सकिन्छ।

प्रदेशको कार्यक्षमतामाथि नै प्रश्न उठिरहेको बेला स्वीकृति दरबन्दी अनुसार पदपूर्ति नहुँदा प्रदेशलाई दिइएको अधिकार र जिम्मेवारी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न कठिन छ। प्रदेशको जनशक्ति सम्बन्धी विवरण तालिका नं १ मा छ।

तालिका नं. १: प्रदेशको जनशक्ति सम्बन्धी विवरण

क.सं.	प्रदेश	जिल्ला सङ्ख्या	मन्त्रालय र केन्द्रीय निकाय सङ्ख्या	स्वीकृत दरबन्दी	पदपूर्ति (सङ्ख्या)	पदपूर्ति प्रतिशत	रिक्त पद	रिक्त प्रतिशत
१	कोशी	१४	१३	३,८८४	१,८०७	४६.५२	२,०७७	५३.४८
२	मधेश	८	१६	४,१०१	१,६५९	४०.४५	२,४४२	५९.५५
३	बागमती	१३	१६	५,५४१	३,३६७	६०.७६	२,१७४	३९.२४
४	गण्डकी	११	११	३,९९९	२,३८१	५९.५५	१,६१८	४०.४५
५	लुम्बिनी	१२	१५	४,५९५	२,४५४	५३.४०	२,१४१	४६.६०
६	कर्णाली	१०	१२	३,०९४	१,३२३	४२.७७	१,७७१	५७.२३
७	सुदूरपश्चिम	९	११	२,५७२	१,३६६	५३.११	१,२०६	४६.८९
	जम्मा	**७७**	**९४**	**२७,७८६**	**१५,३५७**	**५५.२७**	**१२,४२९**	**४४.७३**

स्रोतः महालेखापरीक्षकको ६२औं प्रतिवेदन २०८२

२.४ वित्तीय समन्वयको समस्या

प्रदेश र स्थानीय तहबीचको राजस्वका शीर्षकहरूमा विवादहरू प्रायः राजस्वको अधिकार, दर निर्धारण, सङ्कलन प्रक्रिया र राजस्व बाँडफाँट सम्बन्धी अस्पष्टताका कारण हुने गरेका छन्। प्रदेश र स्थानीय तह मात्र हैन समग्र सङ्घीय इकाई का बीच राजस्व अभिवृद्धि लगायतका क्षेत्रमा देखिएका विवादहरू निरूपण लगायतका लागि अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐनमा अन्तर सरकारी वित्त परिषद्को व्यवस्था छ। तर परिषद् अपेक्षित रूपमा क्रियाशील छैन। प्रदेश र

स्थानीय तहबीचका योजना तर्जुमा, राजस्व परिचालन लगायतका क्षेत्रहरूमा सामञ्जस्यता कायम गर्न सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन, २०७७ मा प्रदेश समन्वय परिषद्को व्यवस्था छ। तर, वित्त परिषद् जस्तै यो परिषद् पनि खासै सक्रिय छैन। केवल कानूनी प्रक्रिया पुरा गर्न बैठक गरेजस्तो गर्ने बाहेकका अनुकरणीय कार्यहरू हुन नसकेको बागमती प्रदेश र मधेश प्रदेशको स्थलगत भ्रमणका क्रममा सहभागीहरूले जनाएका थिए ।

सङ्घीय संसद्का अर्थ लगायतका सरोकारवाला समितिहरू, अर्थ मन्त्रालय, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग, महालेखापरीक्षकको कार्यालय, राष्ट्रिय योजना आयोग, लगायतका निकायहरूका वार्षिक प्रतिवेदनहरूमा तहगत अन्तरसम्बन्ध व्यवस्थित हुन नसक्दा सरकारका तहहरू बीचमा वित्तीय परिचालनमा ठूलो समस्या रहेको उल्लेख गरेका छन्।

२.५ राजस्व अधिकार क्षेत्रका शीर्षकहरूको नीतिगत विवेचना

संविधान प्रदत्त प्रदेशका राजस्व अधिकारका शीर्षकहरू विशेषतः २ प्रकारका छन्। स्थानीय तहसँग नजोडिएका(प्रदेशको एकल अधिकार मात्र) र स्थानीय तहसँग जोडिएका (प्रदेश र स्थानीय तह दुवैका लागि एकल-एकल अधिकार)। राजस्व शीर्षकगत आधारमा यी कर राजस्वको संक्षिप्त नीतिगत विवेचना तपसिल अनुसार छन्।

२.५.१ स्थानीय तहसँग नजोडिएका राजस्व शीर्षकहरूको विवेचना

क) कृषि राजस्वमा लाग्ने कर (राजस्व सङ्केत नम्बर ११११४)

संविधानको अनुसूची ६ अनुसार, प्रदेश सरकारलाई कृषि कार्यबाट प्राप्त हुने राजस्वमा कर लगाउने अधिकार अन्तर्गत प्रदेश सरकारहरूले आर्थिक ऐन तथा नीतिमार्फत कृषि क्षेत्रबाट प्राप्त हुने नाफामा कर लगाउन सक्ने व्यवस्था भएता पनि यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुन सकेको छैन। न्यून रूपमा यो कर कोशी, बागमती, गण्डकी र लुम्बिनीले सङ्कलन गरेको पाइएता पनि कानूनी व्यवधानहरू छन्। मधेश , कर्णाली र सुदूरपश्चिम प्रदेशले यो शीर्षबाट अहिलेसम्म राजस्व आर्जन गर्न सकेको छैन। गण्डकी, लुम्बिनी, कर्णाली र सुदूरपश्चिमले दर निर्धारणको आधार तथा प्रक्रिया समेत उल्लेख गरेका छैनन् भने कोशी, मधेश र बागमतीले स्वयं कर घोषणा गरी सङ्कलन गर्ने उल्लेख गरेका छन्। यो कर सङ्कलन गर्नको लागि कर निर्धारण प्रक्रिया, करका आधारहरू परिभाषित गरी कार्यविधि बनाई अघि बढ्नु पर्ने देखिन्छ। हालसम्मको प्रवृत्ति हेर्दा यो कर सङ्कलनमा निकै चुनौती छ। प्रदेशगत रूपमा कृषि राजस्वमा लाग्ने करको तुलनात्मक विश्लेषण अनुसूची ६ मा छ। प्रदेशगत राजस्वको विश्लेषण परिच्छेद ३ मा छ।

ख) कृषि उत्पादनको बिक्रीबाट प्राप्त राजस्व (राजस्व सङ्केत नम्बर १४२११)

एकीकृत आर्थिक सङ्केत वर्गीकरण र व्याख्या, २०७४ (परिमार्जित) अनुसार आफ्नै श्रम र स्रोत प्रयोग गरी उत्पादन गरिएका वस्तुहरूको प्रत्यक्ष बिक्रीबाट प्राप्त राजस्व यसमा समावेश हुन्छ। जस्तै, आफ्नै पोखरी वा खोलाबाट माछा (भुरा सहित) बिक्री, माछा मार्ने अनुमति वा ठेक्काबाट प्राप्त रकम, घरमै उत्पादन गरिएका घाँस, कुखुराका चल्ला वा अण्डा, सुँगुर र बच्चा, दुग्धजन्य वस्तु, फलफूल तथा बिरुवा, बीउ, बेर्ना, तरकारी, सागपात, खाद्यान्न (धान, मकै, गहुँ आदि) को बिक्री यसमा पर्छ। यस्तै, घरमा तयार गरिएका अचार, जाम, जेली, पापड, ऊन, हाडखोर, एन्टिरेबिज भ्याक्सिन तथा टोकरी प्याकिङ दस्तुरबाट भएको राजस्व पनि समेटिन्छ। यी सामग्री व्यावसायिक नभई व्यक्तिगत उत्पादन भएकाले यसको राजस्व यस श्रेणीमा गनिन्छ।

ग) पर्यटन तथा पदयात्रा शुल्क(राजस्व सङ्केत नम्बर १४१९१ र १४१९२)

संविधानले सङ्घलाई पर्यटन दस्तुर, प्रदेश र स्थानीय तहलाई पर्यटन शुल्क सङ्कलन गर्न पाउने अधिकार दिएको छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अन्तर्गतको दफा ६४ को उपदफा (१) को (ङ) अनुसार, पदयात्रा तथा पर्यटनसँग सम्बन्धित शुल्कको दर तोक्ने र सो शुल्क सङ्कलन गर्ने जिम्मेवारी प्रदेश सरकारलाई दिइएको छ। त्यसै गरी, उद्यान, पार्क, चिडियाखाना, ऐतिहासिक वा पुरातात्त्विक स्थलहरू, सङ्ग्रहालय लगायतका सार्वजनिक सम्पत्तिहरूमा प्रवेश गर्न लाग्ने शुल्कको निर्धारण र सङ्कलनको अधिकार भने स्थानीय तहले पाउने व्यवस्था गरेको छ। कोशी प्रदेशमा पर्यटन शुल्कबाट सङ्कलन भएको रकम स्थानीय विभाज्य कोषमा जम्मा गर्ने, प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहले पर्यटन स्थल वा क्रियाकलाप गर्दा प्राप्त हुने राजस्वको २० प्रतिशतले हुन आउने रकम स्थानीय विभाज्य कोषमा जम्मा हुने शर्तमा मात्र निर्माण वा हस्तान्तरण गर्ने उल्लेख छ।[१]

त्यसै गरी पर्वतारोहण शुल्क र राष्ट्रिय निकुञ्ज, वन्यजन्तु आरक्ष तथा संरक्षित क्षेत्रमा प्रवेश गर्दा लाग्ने प्रवेश शुल्कको निर्धारण र सङ्कलन नेपाल सरकारले व्यवस्था गरे बमोजिम हुनेछ भन्ने उल्लेख छ। बागमती प्रदेशले पर्यटन ऐन, २०७८ अनुसार शुल्क सङ्कलन गरी प्रदेश सञ्चित कोषमा दाखिला गर्ने उल्लेख छ। गण्डकी प्रदेशले पर्यटन तथा उद्योग कार्यालयमार्फत सङ्कलन गर्ने उल्लेख गरेको छ। लुम्बिनी प्रदेशले पर्यटन व्यवसायको दर्ता, नवीकरण र प्रवेश शुल्क पर्यटन डिभिजन कार्यालय वा सम्बन्धित मन्त्रालयले तोकेको निकायमार्फत सङ्कलन गरी प्रदेश सञ्चित कोषमा जम्मा गर्ने व्यवस्था गरेको छ। कर्णाली प्रदेशले नियमन र प्रशासन स्थानीय तहले गर्ने र सङ्कलित रकम स्थानीय विभाज्य कोषमा राखी ६०% स्थानीय तह र ४०% प्रदेशको सञ्चित कोषमा बाँडफाँट गर्ने उल्लेख गरेको छ। सुदूरपश्चिमले प्रचलित कानुन बमोजिम तोकिएको निकाय वा कार्यालयले सङ्कलन गरी प्रदेश सञ्चित कोषमा दाखिला गर्ने भनेको छ।

मधेश प्रदेशले पर्यटन शुल्कको प्रशासन प्रदेशले गर्ने उल्लेख गरेको छ। मधेश प्रदेशले पर्यटक स्तरका होटेल, आवास, लज, रेस्टुराँ, रिसोर्ट, पव तथा बारको दर्ता तथा नवीकरण शुल्क तोकेको छ। साथै, एजेन्सीको दर्ता र नवीकरण शुल्कसमेत समावेश गरेको छ। यो कर व्यवसाय करसँग मिल्ने देखिन्छ।

पर्यटन तथा पदयात्रा शुल्कको प्रदेशगत तुलनात्मक विश्लेषण अनुसूची ७ मा छ।

घ) वन पैदावार बिक्री शुल्क (राजस्व सङ्केत नम्बर १४२६४)

सबै प्रदेशको आर्थिक ऐन २०८२ लाई विश्लेषण गर्दा कोशी प्रदेशमा डिभिजन वन कार्यालयले वन पैदावार बिक्री बापत शुल्क असुल गर्ने र प्राप्त रकम प्रदेश सञ्चित कोषमा दाखिला गर्ने उल्लेख छ। मधेश प्रदेशको ऐनमा वन ऐन तथा नियमावलीअनुसार काष्ठ, गैर-काष्ठ पैदावार, चट्टान, माटो र नदीजन्य पदार्थको उपयोगबापत सेवा शुल्क तथा दस्तुर असुली गरिने उल्लेख छ। साथै, लिलामीबाट गोलिया काठ किनेर एक तहको प्रशोधन नगरी बिक्री गर्दा कबोल रकमको १०% प्रदेश सञ्चित कोषमा बुझाउनुपर्ने प्रावधान छ। बागमती प्रदेशले वन पैदावार

> **वन पैदावारको बिक्री र डढेलो नियन्त्रणको सम्बन्ध**
> बागमती प्रदेशको आर्थिक ऐनमा वन पैदावार समूहभन्दा बाहिरका सदस्यलाई बिक्री गर्दा प्राप्त हुने रकम डढेलो व्यवस्थापन कार्यमा खर्च गर्ने उल्लेख छ।

[१] कोशी प्रदेश आर्थिक ऐन २०८२ को दफा ९ को उपदफा ५

> **व्यवसाय रजिस्ट्रेसन दस्तुर निर्धारणको आधार**
>
> एकीकृत आर्थिक सङ्केत तथा वर्गीकरण र व्याख्या २०७४ मा कम्पनी तथा एजेन्सी रजिष्ट्रेशन बाहेक अन्य साना तथा मझौला व्यवसाय रजिष्ट्रेसन तथा त्यसको नवीकरण गरेबापतको दस्तुर सङ्कलन गर्ने अधिकार प्रदेश र स्थानीय तह दुवैमा राखेको छ। सुदूरपश्चिम प्रदेश बाहेक अन्य प्रदेशहरूको आर्थिक ऐन २०८२ हेर्दा पूँजीको आधारमा व्यवसाय दर्ता दस्तुर तोकेको देखिँदैन।

सम्बन्धमा समूहभन्दा बाहिर बिक्री वितरण गरेको वन पैदावार (काठ र दाउरा) बिक्रीबाट प्राप्त रकममा डढेलो व्यवस्थापन शुल्क बापत प्रति क्यू. फिट रु.२ का दरले प्रदेश सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ।[२] गण्डकी प्रदेशको ऐनमा वन पैदावार बिक्रीमा शुल्क लगाउने र असुल गर्ने उल्लेख छ। सामुदायिक वनबाट प्राप्त राजस्वमा सेवा शुल्क प्रदेश सञ्चित कोषमा मासिक दाखिला गर्ने व्यवस्था गरेको छ। लुम्बिनी प्रदेशमा सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहले आफ्ना सदस्यलाई काठ वा दाउरा बिक्री गर्दा प्राप्त राजस्वमा ५% र समूह बाहिरका व्यक्तिलाई बिक्री गर्दा २५% शुल्क प्रदेश सरकारलाई बुझाउनुपर्ने व्यवस्था गरेको छ। कर्णाली प्रदेशमा सामुदायिक वनको रूपमा हस्तान्तरण गरिएका वन क्षेत्रबाट उपभोक्ता समूहले पाउने राजस्वमध्ये वन पैदावारको तर्फबाट प्राप्त राजस्वको १५ प्रतिशत सेवा शुल्कका रूपमा प्रदेश सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ। सुदूरपश्चिम प्रदेशमा पनि शुल्क असुली सम्बन्धित निकायले गर्ने र सङ्कलित रकम प्रदेश सञ्चित कोषमा दाखिला गर्ने व्यवस्था गरेको छ।

ङ) रेडियो एफ.एम.तथा टेलिभिजन सञ्चालन दस्तुर (राजस्व सङ्केत नम्बर १४१९१ र १४१९२)

प्रदेश रेडियो, एफ.एम.र टेलिभिजन प्रसारण सम्बन्धी ऐन,२०७५ मा प्रदेश भित्र १०० वाट भन्दा माथि एक १००० वाट सम्मको रेडियो, एफ.एम. र स्याटलाइट च्यानलबाट प्रसारण हुने बाहेकको अन्य टेलिभिजनको प्रसारण सम्बन्धी कार्यक्रमको अनुमति, रेखदेख र सञ्चालनको नीति निर्माण गर्नु र कार्यान्वयन गर्ने अधिकार प्रदेश सरकारलाई दिएको छ। रेडियो, एफ.एम. र टेलिभिजनको सञ्चालनको लागि इजाजत पत्र, वार्षिक रूपमा नवीकरण गर्ने व्यवस्था गरेको छ।[३] यसै गरी संविधानको अनुसूची-६ को क्रम सङ्ख्या ३ मा रेडियो, एफ.एम. र टेलिभिजन सञ्चालन सम्बन्धी अधिकार दिएको छ।

च) व्यवसाय रजिस्ट्रेसन दस्तुर (राजस्व सङ्केत नम्बर १४२५३)

प्रदेशहरूको गैर कर राजस्वको महत्त्वपूर्ण स्रोतको रूपमा उद्योग र व्यवसाय दर्ता, अनुमति, नवीकरण, नाम तथा ठाउँसारी र खारेजी बापतको शुल्क रहेको छ।[४] औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०७६ को दफा ४ मा स्वदेशी लगानीमा स्थापना हुने उद्योग एउटा मात्र प्रदेशमा कार्य क्षेत्र भएका उद्योगहरूको दर्ता, नवीकरण र नियमन लगायतका औद्योगिक व्यवसाय ऐन अनुसार १० करोड भन्दा कम स्थिर पुँजी भएको उद्योग प्रदेशमा दर्ता गर्न सक्ने व्यवस्था गरेको छ।

छ) वातावरण तथा औद्योगिक व्यवस्थापन शुल्क

कोशी प्रदेशमा प्राकृतिक स्रोत उपयोग गर्ने उद्योगहरूलाई वातावरण तथा औद्योगिकीकरण व्यवस्थापन शुल्क लगाई असुल गर्ने उल्लेख गरेको छ। मधेश प्रदेशले सिमेन्ट उद्योगबाट उत्पादित सिमेन्ट निकासी गर्दा प्रति बोरा (५० केजी)

---

[२] बागमती प्रदेश राष्ट्रिय वन ऐन, २०७६ को दफा ३८

[३] प्रदेश एफ.एम रेडियो तथा टेलिभिजन सञ्चालन सम्बन्धी ऐन, २०७५

[४] औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०७६

रु.१ शुल्क लगाई पर्यटन तथा उद्योग कार्यालयमार्फत सङ्कलन गरी प्रदेश सञ्चित कोषमा दाखिला गर्ने व्यवस्था मिलाएको छ। बागमती प्रदेशमा प्लास्टिकजन्य वस्तु प्रयोग गर्ने उद्योगहरूबाट वन डिभिजन कार्यालयले वातावरणीय सेवा शुल्क सङ्कलन गरी प्रदेश सञ्चित कोषमा बुझाउने व्यवस्था छ। गण्डकी प्रदेशमा बिना प्रशोधन फोहर निष्कासन गरेमा जरिवाना लगाइने प्रावधान गरेको छ। लुम्बिनी प्रदेशले सिमेन्ट उद्योगहरूले सिमेन्ट निकासीसम्बन्धी विवरण मासिक रूपमा सम्बन्धित मन्त्रालय र प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयमा पेस गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ।

ज) दस्तुर तथा दण्ड जरिवाना (राजस्व सङ्केत नम्बर १४३१२)

संविधानतः प्रदेश सरकारलाई दण्ड जरिवाना लगाउने अधिकार छ। यस सम्बन्धी कानूनी व्यवस्था अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐनको अनुसूची २ मा समेत छ। सो अधिकारको प्रयोग गरी प्रदेश सरकारहरूले कानुन बमोजिम समयमा कर नबुझाउने तथा उल्लङ्घन गर्ने व्यक्ति, संस्था वा निकायलाई दण्ड, जरिवाना गर्न सक्नेछन्। प्रदेश सरकारहरूले कानुन बमोजिम समयमा कर नबुझाउने तथा उल्लङ्घन गर्ने व्यक्ति, संस्था वा निकायलाई दण्ड, जरिवाना गर्न सक्ने व्यवस्था प्रदेशको आर्थिक ऐनहरूमा व्यवस्था गरेका छन्।

२.५.२ स्थानीयसँग बाँडफाँट हुने राजस्व शीर्षकहरूको नीतिगत विवेचना

क) सवारी साधन कर (राजस्व सङ्केत नम्बर ११४५६)

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ को दफा ५ मा एकल कर प्रशासन तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ६४ को उपदफा (१) को (क) मा सवारी साधनमा लाग्ने कर प्रदेशले निर्धारण गरी सङ्कलन गर्ने व्यवस्था छ। सो रकममध्ये ६० प्रतिशत प्रदेशको सञ्चित कोषमा र बाँकी ४० प्रतिशत प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगबाट निर्धारण गरेको बाँडफाँटको सूत्रअनुसार मासिक रूपमा प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयले सम्बन्धित स्थानीय तहको सञ्चित कोषमा जम्मा गर्ने कानूनी प्रावधान छ। तर ई-रिक्सा, अटो रिक्सा, टाँगा र रिक्सामा कर लगाउने अधिकार स्थानीय तहलाई दिएता पनि कोशी प्रदेशले ई-रिक्सा, अटो-रिक्सा, टाँगाजस्ता साना सवारी साधनमा लाग्ने कर सङ्कलन गर्न स्थानीय तहको प्राविधिक जनशक्ति र कार्यालय व्यवस्था नहुँदासम्म प्रदेशले नै सङ्कलन गर्ने उल्लेख गरेको छ। अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐनमा साना सवारी साधन करको अधिकार स्थानीय तहलाई दिइएकोले कोशी प्रदेशले गरेको व्यवस्था कानुन सम्मत छैन।[५] **प्रदेशहरूले हाल सङ्घ सरकारले प्रयोग गरिरहेको ट्राफिक नियम उल्लङ्घनबाट उठेको जरिवाना पनि प्रदेश** सरकारले नै पाउनुपर्ने माग पनि गरेका छन्।[६] यसैगरी मधेश प्रदेशको आर्थिक ऐन, २०८२ मा स्थानीय तहको

"राइड सेयरिङ" र "सेल्फ ड्राइभ" सेवाको नियमन व्यवस्था

गण्डकी प्रदेशको आर्थिक ऐनमा "राइड सेयरिङ" र "सेल्फ ड्राइभ सेवा" प्रदान गर्ने विद्युतीय एप्समा सवारी साधन भाडामा लिने प्रयोजनमा प्रयोग गरी सेवा दिने संस्थालाई तपसिलमा उल्लेखित दस्तुर यातायात व्यवस्था कार्यालयमा बुझाएपछि अनुमति दिने व्यवस्था गरेको छ।

राइड सेयरिङ र सेल्फ ड्राइभ सेवा दिने संस्थाको अनुमति/नवीकरण शुल्क

क्र.सं.	सवारी साधनको किसिम	अनुमति शुल्क रु.	नवीकरण शुल्क (प्रति वर्ष) रु
१.	दुई पाङ्ग्रे	२५,०००	१२५००
२.	चार पाङ्ग्रे	५०,०००	२५०००
३.	दुई पाङ्ग्रे र चार पाङ्ग्रे दुवै	७००००	३५०००

[५] बागमती प्रदेश सरकारले सङ्घीय संसद्ले पारित गरेको सहरी क्षेत्र सार्वजनिक यातायात (व्यवस्थापन) प्राधिकरण ऐन, २०७९ ले प्रदेशको संविधानसम्मत अधिकार उल्लङ्घन गरेको भन्दै सङ्घीय सरकारविरुद्ध निवेदन दर्ता गरेको छ।

[६] हेर्नुहोस् : https://dev.nepalpress.com/2024/01/22/421589/

प्राविधिक जनशक्ति र कार्यालय व्यवस्था नहुँदासम्म प्रदेशले नै सङ्कलन गर्ने उल्लेख गरेको छ। सवारी साधन बाहेकका दस्तुर तथा जरिवाना प्रदेश सञ्चित कोषमा जम्मा गर्ने प्रावधान राखिएको छ।कोशी प्रदेशमा विद्युतीय सवारी साधन दर्ता प्रणाली (Electronic Vehicle Registration System, EVRS) विकास गर्ने नीति लिएको छ। प्रदेशले सवारी साधन कर मातहतका स्थानीय तहलाई बाँडफाँट गर्न प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले नेपाल सरकारलाई मापदण्ड आगामी ५ वर्षका लागि लागु गर्नका लागि २०८१ मा सिफारिस गरेको थियो तर प्रदेश सरकारले साबिककै मापदण्ड[७]का आधारमा बाँडफाँट गरेको छ। आयोगको सिफारिस अनुसूची ८.६ मा छ।

ख) प्राकृतिक स्रोत शुल्क (राजस्व सङ्केत नम्बर १४१५७)

ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा तथा माटो नदी-नालाबाट सङ्कलन गर्नु अघि वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ को दफा २(ड) र "ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा उत्खनन, बिक्री तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड, २०७७" अनुसार प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गर्नुपर्ने व्यवस्था छ।सबै प्रदेशका आर्थिक ऐनहरूमा दर निर्धारण प्रदेश सरकारद्वारा र नियमन तथा प्रशासन स्थानीय तहद्वारा गरिने उल्लेख छ।सङ्कलित राजस्व स्थानीय विभाज्य कोषमा जम्मा गरी त्यसको ६०% स्थानीय तहको सञ्चित कोषमा र ४०% प्रदेश सरकारको सञ्चित कोषमा जम्मा गरिने व्यवस्था गरेको बागमती र मधेश प्रदेश सरकारका पदाधिकारीहरूसँगको स्थलगत भ्रमणको क्रममा यो क्षेत्रबाट सङ्कलित राजस्व सहज रूपमा प्रदेशलाई दाखिल गर्नमा स्थानीय सरकारहरूले सहयोग नगरेको गुनासो गरेका थिए। प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणपश्चात् सङ्कलन तथा बिक्रीको लागि बोलपत्र आह्वान गर्दा ठेक्का नलाग्ने, मिलेमतोमा कम रकममा ठेक्का लाग्ने जस्ता कार्यले अपेक्षाकृत मात्रामा रकम सङ्कलन गर्न नसकिएको गुनासो मनहरी गाउँपालिकामा पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरूको थियो।

ग) घरजग्गा रजिस्ट्रेसन शुल्क (राजस्व सङ्केत नम्बर ११३१५)

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ को एकल कर प्रशासन र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को को दफा ६४ को उपदफा (१) को (ख) मा घरजग्गा रजिस्ट्रेसन शुल्कको दर प्रदेशले निर्धारण गरी सो को सङ्कलन स्थानीय तहले गर्ने उल्लेख छ। यस शीर्षकमा सङ्कलन भएको रकम मध्ये ६० प्रतिशत रकम स्थानीय तहको सञ्चित कोषमा जम्मा गरी ४० प्रतिशत रकम मासिक रूपमा प्रदेशको सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने कानूनी व्यवस्था छ।हालको अवस्थामा स्थानीय तहको आफ्नो छुट्टै प्रशासन नभएकोले सङ्घीय सरकार अन्तर्गत रहेको नापी तथा मालपोत कार्यालयबाट राजस्व सङ्कलन हुँदै आएको रकम अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ५ बमोजिम मासिक रूपमा प्रदेश र स्थानीय तहको सञ्चित कोषमा जम्मा हुँदै आएको छ।

घरजग्गा रजिस्ट्रेसन शुल्क र प्रादेशिक राजस्व बाँडफाँट संरचना

बागमती प्रदेशको आर्थिक ऐन, २०८१ बमोजिम बेजिल्ला र बेइलाका लिखत पारित बापतको रकम पूरै प्रदेश सञ्चित कोषमा राख्ने व्यवस्था गरेकोमा आर्थिक ऐन २०८२ मा हटाएको देखिन्छ। कोशी प्रदेश, मधेश प्रदेश र बागमती प्रदेशका मालपोत कार्यालयहरूले सङ्कलन गर्ने सेवा शुल्क तथा रोक्का दस्तुर प्रदेशको सञ्चित खातामा जम्मा गरी घरजग्गा रजिस्ट्रेसन शुल्कबाट सङ्कलन भएको रकम मात्र स्थानीय तह र प्रदेशलाई बाँडफाँट गर्दै आएका छन् भने गण्डकी, लुम्बिनी, कर्णाली र सुदूरपश्चिम प्रदेशले मालपोतबाट सङ्कलन हुने सबै शीर्षकको रकम प्रदेश र स्थानीय तहबीच ६०:४० को अनुपातमा बाँडफाँट गर्ने गरेका छन्।

---

[७] साबिकको मापदण्डमा जनसङ्ख्यासङ्ख्या, सडकको लम्बाई र वनले ढाकेको क्षेत्रफललाई तीन सूचकका रूपमा प्रयोग गरेर ४५%, ४५% र १०% भार दिइएको थियो ।

घ) मनोरञ्जन कर (राजस्व सङ्केत नम्बर ११४७१)

> **मनोरञ्जन करमा मधेश र कर्णाली शून्य**
>
> सातवटै प्रदेशको बजेट विश्लेषण गर्दा मधेश प्रदेशले कुनै पनि आर्थिक वर्षमा यो कर सङ्कलन गरेको छैन। स्थलगत भ्रमणमा छलफल गर्दा जीतपुर सिमरा उपमहानगरपालिकाले सङ्कलन गरेको पाइएन। यसै गरी मनहरी गाउँपालिका मकवानपुर र बटेश्वर गाउँपालिका धनुषामा यस करको आधार नै नभएकोले रकम सङ्कलन नभएको पाइएको थियो। सबै प्रदेशको महालेखापरीक्षकको सातौं वार्षिक प्रतिवेदन २०८१ अनुसार कोशी प्रदेशले दहत्तर, बहत्तर शुल्क, मनोरञ्जन कर तथा विज्ञापन करबाट एकमुष्ट रु.२५ करोड ९४ लाख, बागमती प्रदेशले रु. ७० लाख ४ हजार, गण्डकी प्रदेशले रु. ५४ लाख २२ हजार, लुम्बिनी प्रदेशले रु.५२ लाख २९ हजार, कर्णाली प्रदेशले रु १४ हजार र सुदूरपश्चिमका धनगढी उपमहानगरपालिकाले रु.८९ हजार र भजनी नगरपालिकाले रु.६ हजार समेत रु.९५ हजार मनोरञ्जन करको रकम बाँडफाँट गरी प्रदेश सञ्चित कोषमा दाखिला गरेको देखिन्छ। हेटौडा उपमहानगरपालिका अन्तर्गत ३ वटा सिनेमा हल भएता पनि उक्त शीर्षकमा अहिलेसम्म कर सङ्कलन नभएको जानकारी पालिकामा गरिएको छलफलमा पाइयो ।

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ को एकल कर प्रशासन तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को को दफा ६४ को उपदफा (१) को (घ) मा मनोरञ्जन करको दर प्रदेशले निर्धारण गरी सङ्कलन गर्ने जिम्मा स्थानीय तहलाई दिने व्यवस्था गरेको छ। स्थानीय तहले सङ्कलन गरेको राजस्व स्थानीय विभाज्य कोषमा जम्मा गरी स्थानीय तहको सञ्चित कोषमा ६० प्रतिशत र प्रदेशको सञ्चित कोषमा ४० प्रतिशत जम्मा गर्नुपर्ने व्यवस्था छ। यस व्यवस्था अनुसार प्रत्येक प्रदेशले सालबसाली रूपमा मनोरञ्जन करको दर आफ्नो आर्थिक ऐनमा उल्लेख गरी सङ्कलन तथा बाँडफाँट गर्ने उल्लेख गरेका छन्। प्रदेशहरूको कर तथा गैर कर राजस्व सम्बन्धी ऐनमा प्रदेशले प्रदेशभित्रको चलचित्र घर, नाटक घर, भिडियो घर, प्रदर्शन हल, कन्सर्ट, डान्स बार, नाइट क्लब, दोहरी साँझ, जिप लाईन, प्यारागलाइडिङ आदि जस्ता मनोरञ्जनका सेवामा तथा मनोरञ्जन क्रियाकलापमा मनोरञ्जन कर लगाउने व्यवस्था गरेको छ। हेटौडा उपमहानगरपालिका अन्तर्गत ३ वटा सिनेमा हल भएता पनि उक्त शीर्षकमा कुनै कर सङ्कलन भएको छैन।[८]

ङ) विज्ञापन कर (राजस्व सङ्केत नम्बर ११४७२)

> **विज्ञापन करमा कर्णालीको शून्य राजस्व**
>
> सबै प्रदेशको महालेखापरीक्षकको सातौं वार्षिक प्रतिवेदन २०८२ अनुसार विज्ञापन करमा कोशी प्रदेशले रु.२५ करोड ९४ लाख, मधेश प्रदेशले रु.१ लाख ६६ हजार, बागमती प्रदेशले रु.१ करोड ७७ लाख, गण्डकी प्रदेशले रु.१४ लाख २३ हजार, लुम्बिनी प्रदेशले रु.२७ लाख ६२ हजार र सुदूरपश्चिम प्रदेशले रु.१२ लाख ९१ हजार आय आर्जन गरेका छन् भने कर्णाली प्रदेशको आय शुन्य छ।

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ को एकल कर प्रशासन तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को को दफा ६४ को उपदफा (१) को (ग) मा विज्ञापन करको दर निर्धारण तथा सङ्कलन स्थानीय तहले गर्ने उल्लेख छ। सङ्कलन गरेको रकमलाई स्थानीय विभाज्य कोषमा जम्मा गरी प्रदेशको सञ्चित कोषमा ४० प्रतिशत र स्थानीय सञ्चित कोषमा ६० प्रतिशतले हुन आउने रकम मासिक रूपमा जम्मा गर्ने व्यवस्था छ।

[८] लेखा परीक्षण प्रतिवेदन हेटौडा उपमहानगरपालिका आ.व.२०८०/८१ पेज नं ३६

२.६ रोयल्टी सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था

अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४, को दफा ७ मा प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त हुने रोयल्टीको बाँडफाँट गर्दा नेपाल सरकारले एक सङ्घीय विभाज्य कोष खडा गरी त्यस्तो रोयल्टीबाट प्राप्त रकम सो कोषमा जम्मा गर्ने व्यवस्था गरेको छ। यसरी जम्मा गरेको रकम राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिस बमोजिम सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको सञ्चित कोषमा क्रमशः५०:२५:२५ प्रतिशतका दरले वार्षिक रूपमा बाँडफाँट गर्ने व्यवस्था गरेको छ।[९] रोयल्टी बाँडफाँटको लागि राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले २०८१ मा नयाँ मापदण्ड (सूत्र) सिफारिस गरेको थियो तर नेपाल सरकारले त्यसलाई लागू नगरी साबिककै व्यवस्था बमोजिम आ.व.२०८२/८३ का लागि बाँडफाँट गरेको आयोगले आ.व.२०८२/८३ देखि २०८६/८७ सम्मका लागि गरेको सिफारिस अनुसूची ८.२ मा छ।

> **अन्य रोयल्टीमा रेडियो फ्रिक्वेन्सी समावेश**
> राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको छैटौं वार्षिक प्रतिवेदन २०८१ मा दूरसञ्चार सेवा रेडियो फ्रिक्वेन्सीलाई समेत आयोगले पानी तथा अन्य प्राकृतिक स्रोतको रूपमा पहिचान गरेको छ। अन्य प्राकृतिक स्रोतमा पर्ने शीर्षकहरू स्पष्ट रूपमा किटान गरिएको छैन।

२.७ राजस्व बाँडफाँट सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ६ मा मूल्य अभिवृद्धि कर तथा अन्तःशुल्क(आन्तरिक उत्पादन) को बाँडफाँट सम्बन्धी व्यवस्था छ। जस अनुसार नेपाल सरकार, प्रदेश र स्थानीय तहबीच मूल्य अभिवृद्धि कर र अन्तःशुल्क रकम सङ्घीय विभाज्य कोषमा जम्मा गरिन्छ। यसरी जम्मा भएको रकममध्ये ७० प्रतिशत नेपाल सरकारलाई, १५ प्रतिशत प्रदेशलाई र १५ प्रतिशत स्थानीय तहलाई मासिक रूपमा सङ्घीय सञ्चित कोषमा र प्रदेशहरू तथा स्थानीय तहहरूले प्राप्त गर्ने रकम विभाज्य कोषमा जम्मा गरिने व्यवस्था छ। प्रदेश विभाज्य कोष र स्थानीय विभाज्य कोषमा जम्मा भएको रकम संविधान र अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐनको अधीनमा रही राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले निर्धारण गरेको आधार र ढाँचाबमोजिम प्रत्येक प्रदेश र स्थानीय तहलाई बाँडफाँट गर्ने प्रावधान छ। तर, आयोगले निर्धारण गरेको समय तालिका अनुसार मासिक रूपमा बाँडफाँट गर्ने नगरिएको आयोगको प्रतिवेदनमा छ।[१०] आयोगले निर्धारण गरेको विस्तृत आधार र ढाँचा ५ वर्षको लागि मान्य हुने र प्रत्येक ५ वर्षमा आयोगले पुनरावलोकन गर्न सक्ने व्यवस्था समेत यस कानुनमा छ। राजस्व बाँडफाँट सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची ४.१ मा छ।

२.८ अनुदान सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था

२.८.१ वित्तीय समानीकरण अनुदान (राजस्व सङ्केत नम्बर १३३११)

नेपाल सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता र राजस्वको क्षमताको आधारमा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिसमा प्रदेश र स्थानीय तहलाई वित्तीय समानीकरण अनुदान वितरण गर्दछ। आयोगले समानीकरण अनुदान बाँडफाँटको सिफारिस तय गर्दा मानव विकास सूचकाङ्क, आर्थिक सामाजिक असमानता, पूर्वाधार

९ अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐनको अनुसूची ४
१० राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको छैटौं वार्षिक प्रतिवेदन २०८१

विकासको अवस्था, राजस्वको अवस्था, खर्चको आवश्यकता र राजस्व उठाउने क्षमताको आधारमा तय गर्नुपर्ने कानूनी व्यवस्था छ। **तर अहिलेसम्म संविधान र कानुनले तोकेअनुसार सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहले आफ्ना अधिकारहरूको कार्यान्वयन गर्न कति खर्च लाग्छ भन्ने लेखाजोखा भएको छैन । सेवाप्रवाहका राष्ट्रिय मापदण्डको अभावमा यो प्रक्रिया ढिलो भएको छ ।** आ.व.०८२/८३-०८६/८७ सम्मका लागि आयोगले वित्तीय समानीकरण अनुदान वितरणको आधार तथा मापदण्ड परिवर्तन गरी नेपाल सरकारलाई बुझाइएको थियो। तर सरकारले सिफारिस कार्यान्वयन नगरी पुरानै ढाँचा बमोजिम अनुदान वितरण गरेको आयोग पदाधिकारीहरूको धारणा छ। अनुसूची ८.३ मा साबिककै अनुदान वितरणको आधार छ भने अनुसूची ८.४ मा आयोगले गरेको नयाँ सिफारिसको आधार छ। नेपाल सरकारबाट प्रदेश र स्थानीय तहलाई हस्तान्तरण जस्तै प्रदेशबाट पनि स्थानीय तहलाई समानीकरण अनुदान वितरण गर्नुपर्ने संवैधानिक व्यवस्था छ। वितरणको आधार आयोगले निर्धारण अनुसार हुने कानूनी व्यवस्थाको सबै प्रदेशले पालना समेत गरेको आयोगको निष्कर्ष छ।

२.८.२ सशर्त अनुदान (राजस्व सङ्केत नम्बर १३३१२)

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ९ को उपदफा १ मा नेपाल सरकारले प्रदेश वा स्थानीय तह वा नेपाल सरकारको कुनै योजना कार्यान्वयन गर्न संविधानको धारा २५१ को उपधारा १(ग) अनुसार प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले तोकेको आधारबमोजिम प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई सशर्त अनुदान वितरण गर्दछ। चालु र पुँजीगत शीर्षकमा सङ्घीय सरकारबाट विशेष उद्देश्य पुरा गर्नका लागि प्राप्त हुने यो अनुदान प्रदेश सरकारले तोकिएको क्षेत्रमा मात्र खर्च गर्न पर्ने हुन्छ। राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिस बमोजिम हुने संवैधानिक व्यवस्था भए पनि वित्तीय समानीकरण अनुदान बाहेकका अन्य अनुदान आयोगको सिफारिस बमोजिम हुने गरेको पाइँदैन।[११] आ.व. २०८२/८३ का लागि आयोगले गरेको सशर्त अनुदानको बाँडफाँट सम्बन्धी मापदण्ड अनुसूची ८.५ मा छ।

२.८.३ विशेष अनुदान

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ मा नेपाल सरकारले शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी जस्ता आधारभूत सेवाको विकास र आपूर्ति गर्ने, अन्तर प्रदेश वा अन्तर स्थानीय तहको सन्तुलित विकास गर्ने तथा आर्थिक, सामाजिक वा अन्य कुनै प्रकारले विभेदमा परेको वर्ग वा समुदायको उत्थान वा विकास गर्नेजस्ता उद्देश्य राखी प्रदेश तथा स्थानीय तहबाट सञ्चालन गरिने कुनै खास योजनाको लागि प्रदान गर्ने अनुदान नै विशेष अनुदान हो। प्रदेशले पनि प्रदेश कानुन बमोजिम स्थानीय तहलाई विशेष अनुदान प्रदान गर्न सक्छन्। विशेष अनुदान सम्बन्धी कार्यविधि, २०८१ को दफा ३ अनुसार प्रदेश सरकारको नियमित सञ्चालन खर्च, सेवा प्रवाह, जनशक्ति व्यवस्थापन, शिक्षा, स्वास्थ्य, सामाजिक सुरक्षा जस्ता क्षेत्रमा खर्च गर्न यो चालु विशेष अनुदान दिइन्छ भने, विशेष अनुदान पुँजीगत भौतिक पूर्वाधार निर्माण, विकास परियोजनाहरू सञ्चालन, सडक, पुल, अस्पताल, खानेपानी, सिँचाइ जस्ता संरचना निर्माणका लागि दिइन्छ।

२.८.४ समपूरक अनुदान

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा १० मा नेपाल सरकारले प्रदेश र स्थानीय तहलाई पूर्वाधार विकास सम्बन्धी कुनै योजना कार्यान्वयन गर्न समपूरक अनुदान प्रदान गर्न सक्ने व्यवस्था गरेको छ। त्यसै गरी दफा

११ राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको छैटौं वार्षिक प्रतिवेदन २०८१

१०(२) मा योजना सम्भाव्यता, योजनाको लागत, योजनाबाट प्राप्त हुने प्रतिफल वा लाभ, योजनाको आवश्यकता र प्राथमिकता को आधारमा समपूरक अनुदान प्रदान गर्न सक्ने व्यवस्था छ। नेपाल सरकारले प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई पूर्वाधार विकास सम्बन्धी कुनै योजना कार्यान्वयन गर्न प्रदान गर्ने अनुदान नै समपूरक अनुदान हो। प्रदेशले स्थानीय तहलाई प्रदेश कानुन बमोजिम समपूरक अनुदान प्रदान गर्न सक्नेछ।

परिच्छेद तीनः राजस्व परिचालनको प्रवृत्ति विश्लेषण

यस परिच्छेदमा प्रदेशको राजस्वको तथ्याङ्कीय विश्लेषण गरिएको छ। यसका लागि आ.व.२०७५/७६ देखि आ.व. २०८२/८३ को विवरण लिइएको छ। आ.व.२०८१/८२ र आ.व.२०८२/८३ को विवरण अनुमानित रूपमा छ भने आ.व.२०८०/८१ सम्मको यर्थात विवरण छ। विश्लेषण प्रदेशका आन्तरिक राजस्वका शीर्षकहरूमा केन्द्रित छ। तालिकागत प्रस्तुतीमा समस्याका कारण २०७५/७६ देखि २०८२/८३ सम्मका तथ्याङ्कीय विवरणहरू अनुसूची तालिकाहरूमा छन् मूल खण्डमा तालिकाहरूको आकारका आधारमा तथ्याङ्कीय विवरण उल्लेख गरिएको छ।

३.१ प्रदेशको स्थानीय राजस्वसम्बन्धी विवरण

३.१.१ प्रदेशको एकल राजस्व (स्थानीय तहसँग नजोडिएको)

क) कृषि आयमा लाग्ने कर (राजस्व सङ्केत नम्बर ११११४)

प्रदेशको आ.व.२०७८/७९ देखि २०८२/८३ सम्मको कृषि राजस्वमा लाग्ने करको अनुमानित तथा यथार्थ राजस्वलाई विश्लेषण गर्दा अनुमानित राजस्व बढ्दो क्रममा छ। तर अनुमान अनुसारको यर्थात राजस्व सङ्कलन भएको छैन। प्रदेशगत रूपमा हेर्दा लुम्बिनी प्रदेशले राजस्व अनुमान गरी केही हदसम्म सङ्कलन गरेता पनि सङ्कलन रकम भने ज्यादै न्यून देखिन्छ। कोशी, बागमती, गण्डकी र लुम्बिनीले अनुमान गरी केही मात्रामा सङ्कलन गरेका छन् भने मधेश प्रदेशले अनुमान समेत गरेको छैन। कर्णाली र सुदूरपश्चिम प्रदेशले आ.व.२०८२/८३ मात्र अनुमान गरेका छन्। राजस्व अनुमान गर्दा यथार्थतामा आधारित भएर नगर्ने र कार्यान्वयनका लागि करको परिभाषा, दायरा, पूर्वाधार, जनशक्ति, स्पष्ट नीति र परिचालन संयन्त्रको अभावले गर्दा यो कर अपेक्षित रूपमा सङ्कलन हुन सकेको छैन। समग्रमा भन्नुपर्दा यस शीर्षकमा आ.व.२०८०/८१ मा ७ वटै प्रदेशले रु २० लाख राजस्व अनुमान गरेकोमा जम्मा २ लाख १५ हजार रुपैयाँ मात्र सङ्कलन भएको छ। जुन अनुमानित लक्ष्यको १०.७५ प्रतिशत मात्र हो। तालिका नं. २ मा प्रदेशगत रूपमा कृषि क्षेत्रको प्रति व्यक्ति राजस्व सहितको विवरण छ। अनुसूची ९ मा विस्तृत विवरण छ। कुनै पनि प्रदेशको अपेक्षाकृत सङ्कलन नदेखिनुले यस राजस्व शीर्षकका सम्बन्धमा प्रदेशहरूले गम्भीर रूपमा समीक्षा गर्न जरुरी छ।

तालिका नं. २: कृषि आयमा लाग्ने करको अनुमानित तथा वास्तविक राजस्व (रु. हजारमा)

प्रदेश	अनुमानित					वास्तविक			प्रति व्यक्ति राजस्व (रु.)
	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	
कोशी	-	-	-	१,०००	१,०००	-	-	१३२	०.०३
मधेश	-	-	-	-	-	-	-	-	-
बागमती	१,५००	५	५	१,०००	१,०००	-	-	८	०.००
गण्डकी	-	५००	५००	३४२	२००	-	-	२४	०.०१
लुम्बिनी	१००	१००	१,०००	५,२६१	५२	९७	८०	५१	०.०१
कर्णाली	-	-	-	-	७	-	-	-	-
सुदूरपश्चिम	-	-	५००	५००	५००	-	-	-	-
जम्मा	१,६००	६०५	२,००५	८,१०३	२,७५९	९७	८०	२१५	०.०१
औसत	२२८.६	८६.४	२८६.४	१,१५७.६	३९४.१	१३.९	११.५	३०.७	

नोटः प्रति व्यक्ति राजस्व आ.व.२०८०/८१

स्रोतः अनुसूची ९ को आधारमा विश्लेषित।

आ.व.२०७५/७६ देखि २०८०/८१ सम्मको कृषि आयमा लाग्ने करको अनुमानित तथा वास्तविक आय सम्बन्धी विवरण चित्र नं १ मा समेत छ। सरकारले कृषि क्षेत्रको सम्लग्न व्यवसायीहरूबाट आय कर लिने गरेका कारण यस शीर्षकबाट राजस्व सङ्कलन हुन नसकेको प्रदेशको बुझाई छ।

चित्र नं १: कृषि आयमा लाग्ने करको अनुमानित तथा वास्तविक राजस्व (रु.लाखमा)

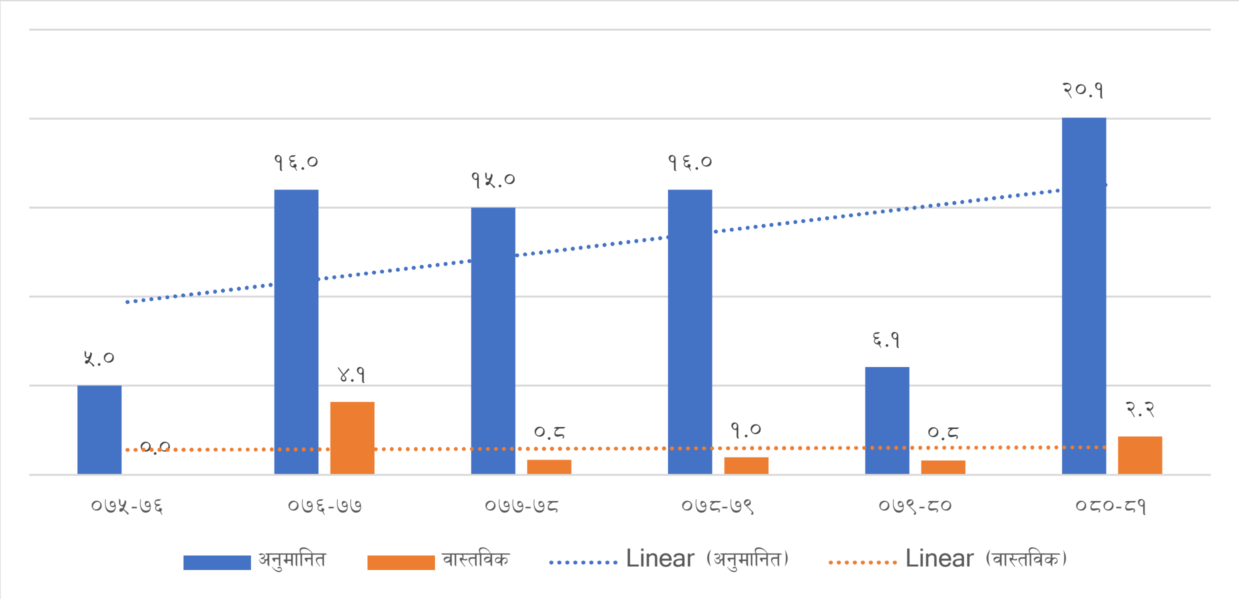

स्रोतः अनुसूची ९ को आधारमा निर्मित।

ख) कृषि उत्पादनको बिक्रीबाट प्राप्त राजस्व (राजस्व सङ्केत नम्बर १४२११)

कृषिजन्य उत्पादनको आय विश्लेषण गर्दा प्रदेशहरूले राजस्व सङ्कलनमा केही सुधार गरेको देखिएता पनि प्रदेशहरूबीच भिन्नता र दीर्घकालीन रूपमा स्थायित्व हुन नसक्ने देखिन्छ। समग्र प्रदेशको वास्तविक राजस्व बढ्दै गएको देखिएता पनि अझै पनि सबै प्रदेशको अवस्था एकनासको छैन। सुदूरपश्चिमले अनुमान नगरी आ.व.२०८०/८१ मा ९१ लाख रुपैयाँ सङ्कलन गरेको छ। बागमती प्रदेशमा बजार व्यवस्थापन राम्रो भएकोले प्रदेशको सङ्कलन अन्यको तुलनामा राम्रो देखिएको छ। त्यसैले करको दायरा वृद्धिको लागि प्रदेशले बजारीकरणमा सहजीकरण गर्नु उपयुक्त देखिन्छ। यस विश्लेषणले कृषिजन्य उत्पादनको बिक्रीबाट प्राप्त राजस्व प्रदेशहरूको आन्तरिक राजस्वको एक महत्त्वपूर्ण हिस्सा भएको देखिएता पनि अनुमानित र वास्तविक राजस्वबीचको खाडल, प्रदेशहरूबीचको क्षमतागत असमानता र दीर्घकालीन वित्तीय योजना अभावले समग्र सुधारमा बाधा पुऱ्याइरहेको अनुमान लगाउन सकिन्छ। यस कारण, कृषिमा आधारित स्रोत परिचालन क्षमता अभिवृद्धि, मूल्य शृङ्खला विकास र स्थानीय बजार व्यवस्थापन सुधारमार्फत प्रदेशहरूलाई आन्तरिक राजस्वमा अझ सक्षम बनाउनु आवश्यक देखिन्छ। आ.व.२०८०/८१ को वास्तविक राजस्वको आधारमा सबै प्रदेशको प्रति व्यक्ति राजस्व विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी बागमती प्रदेश, दोस्रोमा लुम्बिनी प्रदेश र औसत रु.२.७३ देखिएको छ। आ.व.२०७८/७९ देखि २०८२/८३ सम्मको अनुमानित राजस्व र आ.व.२०७८/७९ देखि २०८०/८१ सम्मको वास्तविक राजस्व सम्बन्धी विवरण तालिका नं ३ मा छ भने आ.व.२०७५/७६ देखिको २०८२/८३ सम्मको अनुमानित तथा २०८०/८१ सम्मको वास्तविक आयको विवरण अनुसूची १० मा दिइएको छ।

कृषिजन्य आयको स्थिति

१. आ.व.०८०/८१ मा सुदूरपश्चिमले अनुमान नगरी रु.९१ लाख सङ्कलन
२. सबै प्रदेशले तथ्यमा आधारित भएर अनुमान नगरेको
३. बागमती प्रदेशमा बजारको पहुँच भएकोले राम्रो अवस्था भएको
४. प्रति व्यक्ति औसत आय रु.२.७३ र बागमतीको सबैभन्दा बढी रु.६.३४
५. सबैभन्दा कम आय गण्डकी प्रदेशको रहेको

तालिका नं. ३: कृषिजन्य उत्पादनको बिक्रीबाट प्राप्त आयको विश्लेषण (रु. लाखमा)

प्रदेश	अनुमानित					वास्तविक			प्रति व्यक्ति राजस्व (रु.)
	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	
कोशी	५५	५५	५५	६०	६०	५१	४८	४९	०.९८
मधेश	८०	७२	७८	७८	८०	६६	७२	६६	१.०८
बागमती	३५०	४००	३८०	३८०	३८०	२५६	२९३	३८८	६.३४
गण्डकी	७	२०	१०	१०	२०	७	१०	१७	०.७१
लुम्बिनी	१५०	१५५	२००	४७०	३५०	१४५	१५०	१७१	३.३५
कर्णाली	-	१४	१८	१९	२१	१५	१९	१५	०.९०
सुदूरपश्चिम	-	-	-	-	-	-	-	९१	३.३८
जम्मा	६४२	७१६	७४१	१,०१७	९११	५४०	५९२	७९८	२.७३
औसत	९२	१०२	१०६	१४५	१३०	७७	८५	११४	
नोटः प्रति व्यक्ति राजस्व आ.व.२०८०/८१									

स्रोतः अनुसूची १० को आधारमा विश्लेषित।

आ.व.२०७५/७६ देखिको २०८०/८१ सम्मको कृषिजन्य उत्पादनको बिक्री शीर्षकको अनुमानित तथा वास्तविक राजस्व सम्बन्धी विवरण चित्र नं २ मा समेत छ।

चित्र नं २: कृषि उत्पादनको बिक्रीबाट प्राप्त आयको विश्लेषण (रु.लाखमा)

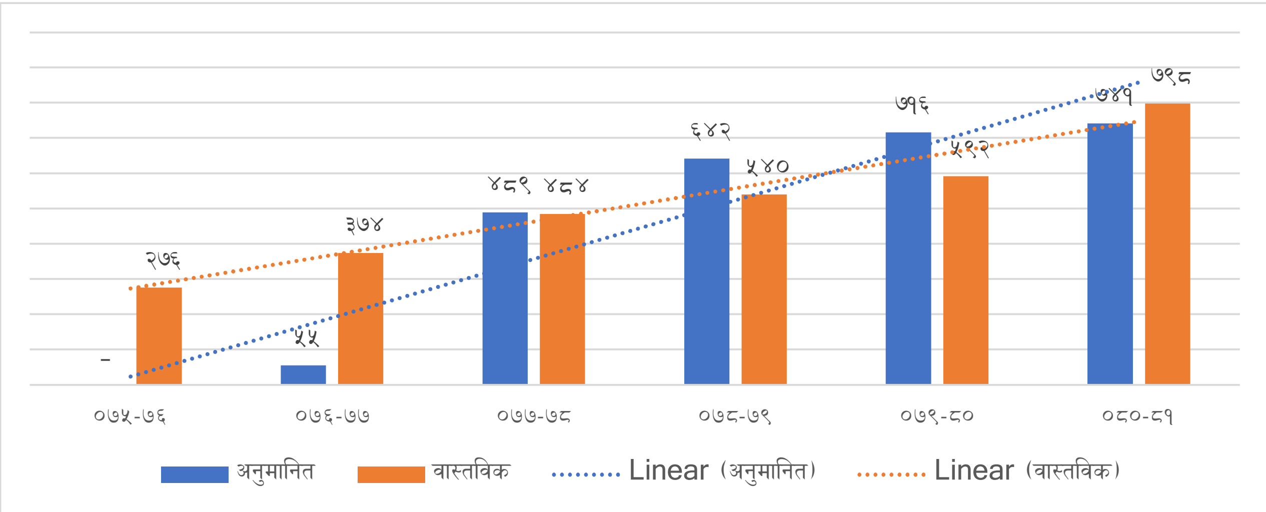

स्रोतः अनुसूची १० को आधारमा निर्मित।

ग) पर्यटन तथा पदयात्रा शुल्क (राजस्व सङ्केत नम्बर १४१९१ र १४१९२)

प्रदेश सरकारहरूलाई पर्यटन तथा पदयात्रा शुल्क असुलीको एकल अधिकार दिइए पनि यसको कार्यान्वयन कमजोर देखिन्छ। बागमती, गण्डकी र कर्णाली प्रदेशमा मात्र आंशिक रूपमा शुल्क सङ्कलन भएता पनि अन्य चार वटा प्रदेश (कोशी, मधेश, लुम्बिनी, सुदुरपश्चिम) मा पूर्ण रूपमा निष्क्रिय देखिन्छ। **तीनवटै तहको अधिकार क्षेत्रमा पर्ने भएकोले पनि अन्यौलता सृजना भएको देखिन्छ।**

कर्णाली प्रदेशले आ.व.२०७९/८० मा पर्यटन शुल्क असुल गरेता पनि आ.व.२०८०/८१ मा असुल गर्न नसकेको देखिन्छ। अन्य प्रदेशहरू जस्तो कोशी प्रदेशमा कञ्चनजङ्घा क्षेत्र र इलाम क्षेत्रबाट शुल्क असुल गर्न सकिने उच्च सम्भावना रहेको, कर्णाली प्रदेशमा रारा, शेफोक्सुण्डो जस्ता तालहरूमा सम्भावना रहेता पनि सङ्कलन गर्न नसकेको

पाइयो। सुदूरपश्चिम क्षेत्रमा खप्तड बाबा, रामारोशन, बडिमालिका जस्ता प्रसिद्ध धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्र भएता पनि प्रचार प्रसार नभएकाले पर्यटन तथा पदयात्रा शुल्क असुल नभएको देखिन्छ।

आ.व.२०८०/८१ को वास्तविक राजस्वको आधारमा सबै प्रदेशको प्रति व्यक्ति आय विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी गण्डकी, दोस्रोमा बागमती र औसत रु.२० छ। आ.व.२०७८/७९ देखि २०८२/८३ सम्मको अनुमानित राजस्व र आ.व.२०७८/७९ देखि २०८०/८१ सम्मको वास्तविक आय सम्बन्धी विवरण तालिका नं ४ मा छ भने आ.व.२०७५/७६ देखिको २०८२/८३ सम्मको अनुमानित तथा २०८०/८१ सम्मको वास्तविक आयको विवरण अनुसूची ११ मा छ।

तीन वटा प्रदेशमा मात्र पदयात्रा शुल्कः कारण र सम्भावना

१. बागमती, गण्डकी र कर्णालीमा मात्र पर्यटन र पदयात्रा शुल्क सङ्कलन।
२. कोशी, कर्णाली र सुदूरपश्चिममा पनि सम्भावना रहेको।
३. तीन वटै तहको अधिकार क्षेत्रमा पर्ने भएकोले अन्यौलता सृजना भएको।
४. पदमार्गहरू बनाएर यो शुल्क सङ्कलनमा जोड दिनुपर्ने।

तालिका नं. ४: पर्यटन तथा पदयात्रा शुल्कबाट सङ्कलित राजस्व विवरण (रु. लाखमा)

प्रदेश	अनुमानित					वास्तविक			प्रति व्यक्ति राजस्व (रु.)
	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	
कोशी	०	३५	२०	२०	२०	०	०	०	०
मधेश	०	०	०	०	०	०	०	०	०
बागमती	०	०	०	१.१	१.१	०	०	१.४	२३
गण्डकी	४	१७	१२०	२.८	५९.५	४	४.३	४.३	१७५
लुम्बिनी	०	०	०	०	०	०	०	०	०
कर्णाली	०	९.८	०	१०	१०.९	०	३.४	०	०
सुदूरपश्चिम	०	०	०	०	०	०	०	०	०
जम्मा	४	६१.८	१४०	३३.९	९१.५	४	७.७	५.७	२०
औसत	०.५७	८.८३	२०.००	४.८४	१३.०७	०.५७	१.१०	०.८१	
नोटः प्रति व्यक्ति राजस्व आ.व.२०८०/८१									

स्रोतः अनुसूची ११ को आधारमा विश्लेषित।

पर्यटन र पदयात्राबाट अनुमानित तथा सङ्कलित एकमुष्ट राजस्व विवरण चित्र नं ३ मा समेत छ।

चित्र नं ३: पर्यटन तथा पदयात्रा शुल्क (रु.लाखमा)

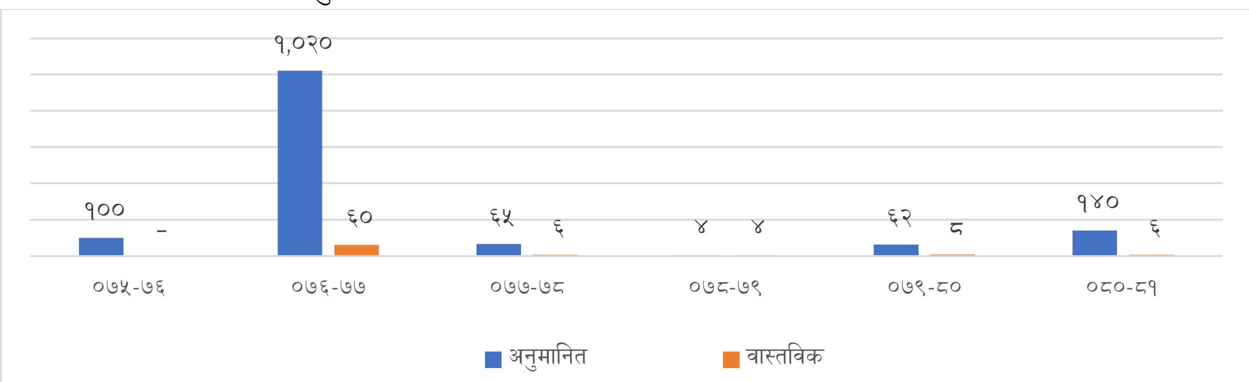

स्रोतः अनुसूची ११ को आधारमा निर्मित।

घ) रेडियो एफ.एम. तथा टेलिभिजन सञ्चालन दस्तुर (राजस्व सङ्केत नम्बर १४२५४ र १४२५५)

> **रेडियो/एफ.एम.र टेलिभिजन दस्तुर बागमतीको अग्रता तीन प्रदेशमा रिक्तता**
> १. गण्डकी, मधेश र सुदूरपश्चिम प्रदेशहरूमा सङ्कलन नभएको
> २. बागमती प्रदेशको यस शीर्षकमा उल्लेख्य कर सङ्कलन भएको
> ३. रेडियो-टेलिभिजन दर्ता, अनुमति र नवीकरण कार्यहरूलाई पूर्ण रूपमा अनलाइन प्रणालीबाट व्यवस्थित गर्न सकिने।
> ४. डिजिटल माध्यमहरूको तीव्र विकास, विशेष गरी युट्युब, फेसबुक लाइभ, मोबाइल स्ट्रिमिङ एप्सजस्ता नयाँ सञ्चार प्लेटफर्महरूको नियन्त्रण गर्न सकिने

बागमती प्रदेशमा अधिकांश राष्ट्रिय स्तरका टेलिभिजन च्यानलहरू तथा उच्च क्षमताका एफ.एम.स्टेसनहरू सञ्चालनमा रहेकाले सूचना प्रविधिमा लगानी बढाउँदै डिजिटल प्रणालीमार्फत दर्ता र नवीकरण दस्तुर सङ्कलन गरिरहेको छ। तर गण्डकी, मधेश र सुदूरपश्चिम प्रदेशहरूमा सो दस्तुर सङ्कलन भएको छैन। यी प्रदेशले यो सेक्टरबाट राजस्व सङ्कलनका लागि कुनै प्रयास पनि गरेको देखिँदैन। अनुमानित विवरण नहुनु भनेको प्रयास नगर्नु पनि हो। कर्णाली प्रदेशले रेडियो, एफ.एम. तथा टेलिभिजन सञ्चालन दस्तुरमा आ.व.२०८०/८१ मा १० लाख ५८ हजार रुपैयाँ सङ्कलन गरेको छ। यसबाट अन्य प्रदेशले पनि यस शीर्षकबाट राजस्व सङ्कलन गर्न सक्ने राम्रो सम्भावना रहेको देखिन्छ। सङ्घीय सरकारसँग अधिकारको अस्पष्टता, प्राविधिक क्षमताको अभाव, अनियमित दर्ता तथा नवीकरण, अनलाइन माध्यमको नियन्त्रण नभएको अवस्था र अनुगमन प्रणालीको कमजोरीजस्ता समस्याहरू राजस्व वृद्धिमा अवरोध बनेका छन्। डिजिटल माध्यमहरूको तीव्र विकास, विशेष गरी युट्युब, फेसबुक लाइभ, मोबाइल स्ट्रिमिङ एप्सजस्ता नयाँ सञ्चार प्लेटफर्महरूको नियमन प्रदेश सरकारहरूले अझै पनि गर्न सकिरहेका छैनन्।

आ.व.२०८०/८१ को वास्तविक राजस्वको आधारमा सबै प्रदेशको प्रति व्यक्ति राजस्व विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी बागमती र दोस्रोमा कर्णाली प्रदेश छ। आ.व.२०७८/७९ देखि २०८२/८३ सम्मको अनुमानित राजस्व र आ.व.२०७८/७९ देखि २०८०/८१ सम्मको वास्तविक राजस्व सम्बन्धी विवरण तालिका नं ५ मा दिइएको छ भने आ.व.२०७५/७६ देखिको २०८२/८३ सम्मको अनुमानित तथा २०८०/८१ सम्मको वास्तविक राजस्वको विवरण अनुसूची १२ मा छ।

तालिका नं. ५ः रेडियो एफ. एम. तथा टेलिभिजन सञ्चालन दस्तुर (रु. हजारमा)

प्रदेश	अनुमानित					वास्तविक			प्रति व्यक्ति राजस्व (रु.)
	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	
कोशी	२५	८०००	२०००	१५००	७००	२०७९	३५२	१५६४	०.३२
मधेश	०	०	०	०	०	०	०	०	०.००
बागमती	१२४८८	११०००	९९००	९९००	९९००	८०४३	७१०९	६०४९	०.९९
गण्डकी	०	०	०	०		०	०	०	०.००
लुम्बिनी	१०००	१०००	४१०	८५६	५००	०	०	१६०	०.०३
कर्णाली	०	३३०	२१००	१९७८	१६६५	१५३५	१६३२	१०५८	०.६३
सुदूरपश्चिम	०	०	०	०	०	०	०	०	०.००
जम्मा	**१३५१३**	**२०३३०**	**१४४१०**	**१४२३४**	**१२७६५**	**११६५७**	**९०९३**	**८८३१**	**०.३०**
औसत	**१९३०**	**२९०४**	**२०५९**	**२०३३**	**१८२४**	**१६६५**	**१२९९**	**१२६२**	
नोटः प्रति व्यक्ति राजस्व आ.व.२०८०/८१									

स्रोतः अनुसूची १२ को आधारमा विश्लेषित।

आ.व.२०७५/७६ देखिको २०८०/८१ सम्मको रेडियो, एफ एम. तथा टेलिभिजन सञ्चालन सम्बन्धी दस्तुरबाट हुने अनुमानित तथा वास्तविक राजस्व चित्र नं ४ मा समेत छ।

चित्र नं ४: रेडियो, एफ एम. तथा टेलिभिजन दस्तुर (रु.हजारमा)

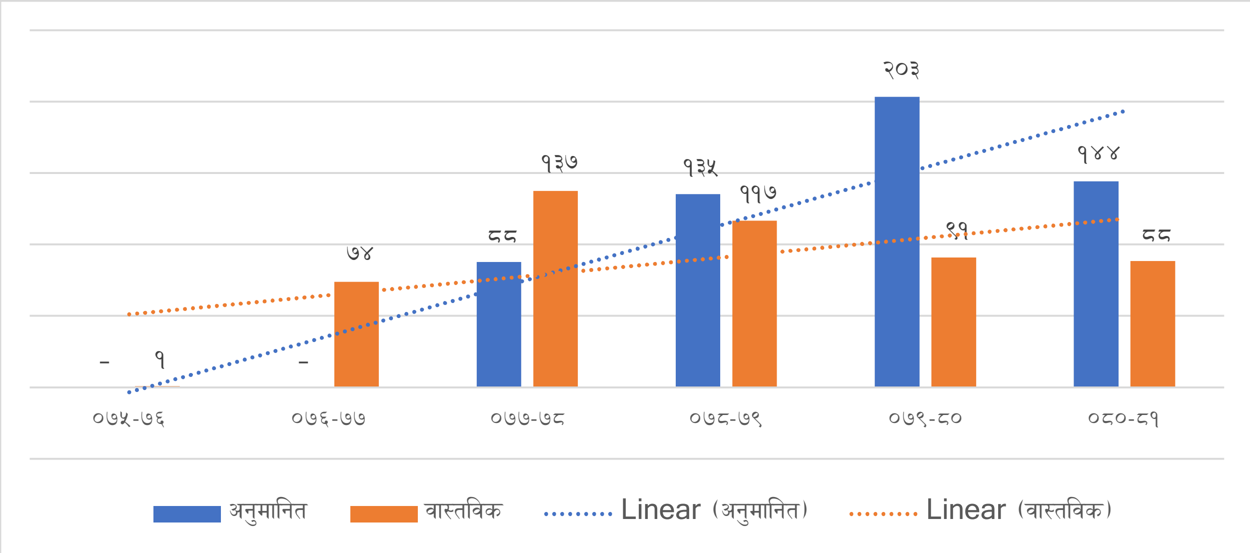

स्रोत: अनुसूची १२ को आधारमा निर्मित।

ङ) व्यवसाय रजिस्ट्रेसन दस्तुर (राजस्व सङ्केत नम्बर १४२५३)

सुदूरपश्चिम र कर्णाली प्रदेश बाहेकका प्रदेशले यस शीर्षकमा राजस्व अनुमान गर्ने र सङ्कलन गर्ने गरेका छन्। राजधानी प्रदेश र सामाजिक आर्थिक क्रियाकलापहरूको बढोत्तरीसँगै यस शीर्षकमा बागमती प्रदेशको राजस्व धेरै हुनु स्वाभाविक नै हो। प्रति व्यक्ति राजस्व पनि बागमतीको धेरै छ। सुदूरपश्चिम प्रदेशले आ.व.२०८०/८१ मा राजस्वको अनुमान नगरेता पनि सङ्कलन गरेको छ। गण्डकी प्रदेशले अनुमान गरेको भन्दा ज्यादै न्यून राजस्व सङ्कलन गरेको छ। समग्रमा आ.व.२०८०/८१ मा ५४.०९ प्रतिशत मात्र सङ्कलन भएको देखिन्छ।

प्रदेशमा रहेका व्यवसायीहरूको यर्थात विवरण सङ्कलन गरेर वर्गीकरणको आधारमा प्रदेश कानुन अनुसार दर तोक्न सकेमा यस शीर्षकबाट प्रदेशहरूले उल्लेखनीय राजस्व सङ्कलन गर्न सक्ने सम्भावना छ। तर, कुन व्यवसाय कुन तहमा दर्ता गर्ने भन्ने व्यवस्था स्पष्ट हुन नसक्दा करदाताहरूमा दोहोरो मार पर्न सक्ने सम्भावना पनि छ। यसका लागि सबैभन्दा पहिला अधिकार क्षेत्रका बारेमा स्पष्ट हुन जरुरी छ। आ.व.२०८०/८१ को वास्तविक राजस्वको आधारमा सबै प्रदेशको प्रति व्यक्ति राजस्व विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी बागमती, दोस्रोमा सुदूरपश्चिम प्रदेश छ। आ.व.२०७८/७९ देखि २०८२/८३ सम्मको अनुमानित राजस्व र आ.व.२०७८/७९ देखि २०८०/८१ सम्मको वास्तविक राजस्व सम्बन्धी विवरण तालिका नं ६ मा दिइएको छ भने आ.व.२०७५/७६ देखिको २०८२/८३ सम्मको अनुमानित तथा २०८०/८१ सम्मको वास्तविक राजस्वको विवरण अनुसूची १३ मा छ।

> **व्यवसाय रजिस्ट्रेसन दस्तुर सङ्कलनमा बागमतीको अग्रता र सुदूरपश्चिमको उल्लेखनीय प्रारम्भ**
>
> १. बागमती प्रदेश सबैभन्दा अगाडि
> २. सबै प्रदेशले यसबाट राजस्व सङ्कलन गरेको
> ३. प्रदेशमा रहेका विविध व्यवसायहरूको लागत सङ्कलन गरी वर्गीकरण गर्ने
> ४. सुदूरपश्चिमले सुरुवाती वर्षमा नै रु.५ करोड ३ लाख सङ्कलन

तालिका नं. ६: व्यवसाय रजिस्ट्रेसन दस्तुरबाट प्राप्त राजस्व (रु. लाखमा)

प्रदेश	अनुमानित					वास्तविक			प्रति व्यक्ति राजस्व (रु.)
	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	
कोशी	१०००	९३०	९००	९००	९००	९५१	६५१	८५५	१७
मधेश	१४००	१०१८	२०००	२०००	१०००	११६४	१०१८	७४८	१२
बागमती	८५००	५५००	५२५०	५२५०	५२५०	३७५७	३१५३	३०७६	५०
गण्डकी	५५१	११०२	८००	१९००	९५००	५५१	५३९	३५२	१४
लुम्बिनी	२०००	१५००	२५००	२४८०	१५००	७४१	७२५	७१६	१४
कर्णाली	०	३०१	३०१	०	४०३	१७३	११४	१०८	६
सुदूरपश्चिम	०	०	०	०	०	०	०	५०३	१९
जम्मा	१३४५१	१०३५१	११७५१	१२५३०	१८५५३	७३३७	६२००	६३५७	२२
औसत	१९२२	१४७९	१६७९	१७९०	२६५०	१०४८	८८६	९०८	
नोटः प्रति व्यक्ति राजस्व आ.व.२०८०/८१									

स्रोतः अनुसूची १३ को आधारमा विश्लेषित।

आ.व.२०७५/७६ देखिको २०८०/८१ सम्मको व्यवसाय रजिस्ट्रेसन दस्तुर सम्बन्धी अनुमानित तथा वास्तविक राजस्वलाई चित्र नं ५ मा समेत छ। चित्र अनुसार अनुमान र सङ्कलनका बीचमा धेरै अन्तर देखिँदैन। प्रदेशहरूले राम्रोसँग अध्ययन विश्लेषण गर्ने हो भने यो शीर्षकबाट मनग्य राजस्व आर्जन गर्न सक्ने सम्भावना छ। तर, यसका लागि सामाजिक, आर्थिक पूर्वाधार विकास लगायतमा लगानीका साथै नीतिगत र कानूनी स्पष्टता ल्याउन पनि जरुरी छ।

चित्र नं ५: व्यवसाय रजिस्ट्रेसन दस्तुरबाट प्राप्त राजस्व (रु.लाखमा)

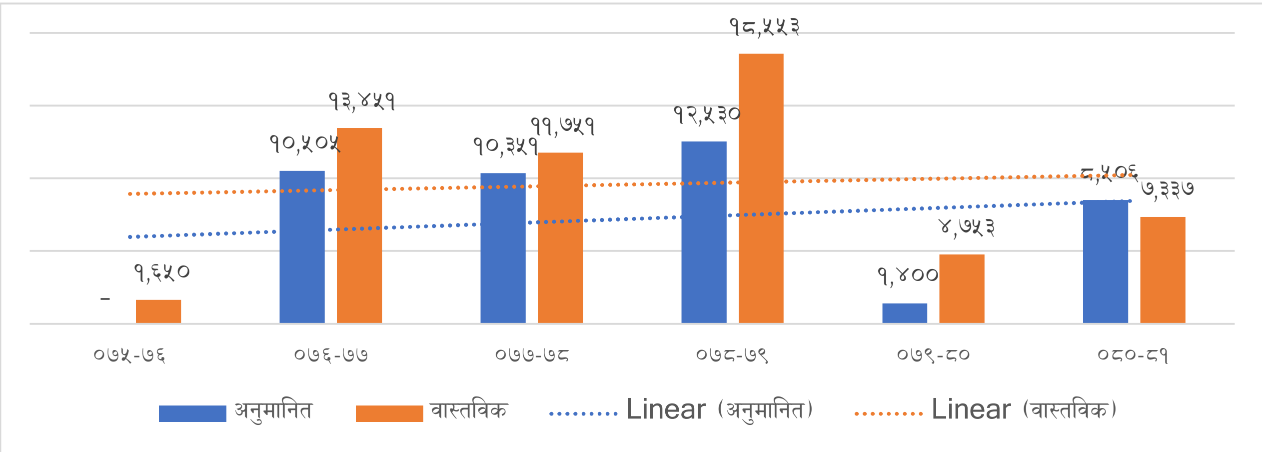

स्रोतः अनुसूची १३ को आधारमा निर्मित।

च) दस्तुर तथा दण्ड जरिवाना (राजस्व सङ्केत नम्बर १४३१२)

यस शीर्षकमा अनुमान अनुसारको राजस्व सङ्कलन भएको छैन । समग्रतामा आ.व.२०८०/८१ मा अनुमान भन्दा बढी राजस्व सङ्कलन भएको छ। प्रति व्यक्ति राजस्वमा सबैभन्दा बढी कर्णाली प्रदेशको छ भने सबैभन्दा कम मधेश प्रदेशको छ। केही प्रदेशमा ट्राफिक जरिवाना तथा प्रशासनिक दस्तुरको उचित प्रणाली नहुँदा राजस्व चुहावट भइरहेको छ भने प्रदेशहरूमा राजनीतिक हस्तक्षेपका कारण जरिवाना छुट दिने अभ्यास समेत देखिएको छ।

सुदृढ प्रणाली निर्माण, दरको एकरूपता, डिजिटल सङ्कलन प्रणालीको विकास र कानूनी स्पष्टतामार्फत दस्तुर तथा जरिवाना शीर्षकको उपयोगिता र पारदर्शिता बढाउन सकिन्छ। साथै, नागरिक सचेतना अभिवृद्धि र सेवा प्रवाहको गुणस्तर सुधार गर्दा यस शीर्षकले आन्तरिक राजस्व सुदृढ पार्न थप योगदान पुर्‍याउन सक्ने सम्भावना देखिन्छ।

मधेश प्रदेशः दण्ड जरिवानामा न्यूनतम सङ्कलन

१. दण्ड जरिवानामा मधेश सबैभन्दा कम राजस्व सङ्कलन
२. ट्राफिक जरिवाना तथा प्रशासनिक दस्तुरको उचित प्रणाली नहुँदा राजस्व चुहावट
३. प्रदेशहरूमा राजनीतिक हस्तक्षेपका कारण जरिवाना छुट दिने अभ्यास रहेको

दण्ड तथा जरिवाना बापतको राजस्व सङ्कलनको लागि प्रदेशहरूको तथ्याङ्क अद्यावधिक गरी प्रभावकारी रूपमा सङ्कलन गर्न सकिन्छ। यस किसिमको राजस्वले सेवामा अनुशासन, कानूनी पालन तथा संस्थागत अनुशासन कायम गर्न सहयोग पुर्‍याउँदछ। ट्राफिक प्रहरीले सङ्कलन गर्ने यातायात सम्बन्धी जरिवाना सङ्घीय सञ्चित कोषमा जम्मा भइरहेको छ। यसलाई प्रदेश विभाज्य कोषमा जम्मा गर्नका लागि प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त व्यवस्था आयोगले सिफारिस गरेको छ।

आ.व.२०७८/७९ देखि २०८२/८३ सम्मको अनुमानित राजस्व र आ.व.२०७८/७९ देखि २०८०/८१ सम्मको वास्तविक राजस्व सम्बन्धी विवरण तालिका नं ७ मा दिइएको छ भने आ.व.२०७५/७६ देखिको २०८२/८३ सम्मको अनुमानित तथा २०८०/८१ सम्मको वास्तविक राजस्वको विवरण अनुसूची १४ मा छ।

तालिका नं. ७: न्यायिक र प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफतबाट प्राप्त राजस्व(रु. दश लाखमा)

प्रदेश	अनुमानित					वास्तविक			प्रति व्यक्ति राजस्व (रु.)
	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	
कोशी	३.२	५.१	५.१	५.१	५.१	६.७	११.५	२८.२	५.६९
मधेश	७.६	७.२	८.०	८.०	८.०	५.९	१४.२	४.४	०.७१
बागमती	८.०	९.०	९.५	३०.८	४३.२	११.६	२६.१	३४.१	५.५७
गण्डकी	३१.३	२०२.०	३०.२	९८.१	६५.१	३१.४	४६.१	५६.०	२२.७०
लुम्बिनी	६०.१	३०.१	१७.७	६३.५	२२०.४	२५.९	२१.९	१५.७	३.०७
कर्णाली	-	२०.७	२४.८	२४.९	४१.३	१७.३	८.९	४४.०	२६.०५
सुदूरपश्चिम	१.८	९.०	१८.९	२०.२	२२.१	६.१	१८.८	१२.४	४.६०
जम्मा	**११२.१**	**२८३.१**	**११४.१**	**२५०.७**	**४०५.१**	**१०४.८**	**१४७.४**	**१९४.८**	**६.६८**
औसत	**१६.०**	**४०.४**	**१६.३**	**३५.८**	**५७.९**	**१५.०**	**२१.१**	**२७.८**	
नोटः प्रति व्यक्ति राजस्व आ.व.२०८०/८१									

स्रोतः अनुसूची १४ को आधारमा विश्लेषित।

आ.व.२०७५/७६ देखि २०८०/८१ सम्मको न्यायिक र प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत शीर्षकको अनुमानित तथा वास्तविक राजस्व चित्र नं ६ मा समेत छ।

चित्र नं ६: न्यायिक र प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफतबाट प्राप्त राजस्व (रु.लाखमा)

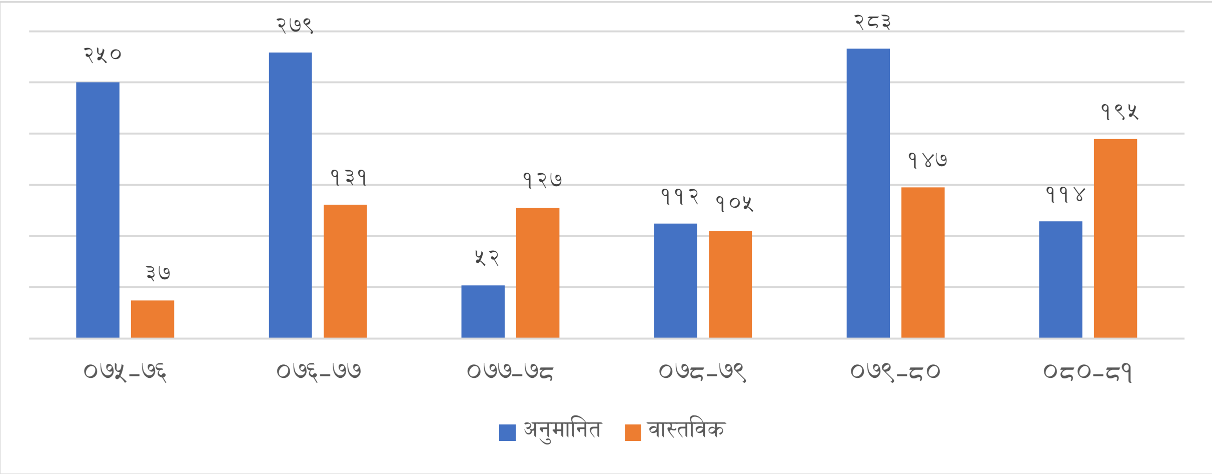

स्रोतः अनुसूची १४ को आधारमा निर्मित।

छ) अन्य आन्तरिक राजस्व

अन्य आन्तरिक राजस्वका रूपमा माथि उल्लेखित शीर्षक बाहेकका विषय क्षेत्रबाट सङ्कलित राजस्वलाई जनाउँछ। यस शीर्षकमा हुलाक सेवा शुल्क, शिक्षा क्षेत्रको राजस्व, परीक्षा शुल्क, यातायात क्षेत्रको राजस्व, आयात निर्यात इजाजत पत्र दस्तुर, वन क्षेत्रको अन्य राजस्व, सरकारी सम्पत्ति बिक्रीबाट प्राप्त रकम, अन्य बिक्रीबाट प्राप्त रकम, निजी धारा बापतको शुल्क, नहर तथा कुलो उपयोग बापतको शुल्क, धरौटी सदरस्याह, बिमा दाबी प्राप्त र अन्य सेवा शुल्क तथा बिक्री शीर्षक रहेका छन्। आ.व.२०८०/८१ को वास्तविक राजस्वको आधारमा सबै प्रदेशको प्रति व्यक्ति राजस्व विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी बागमती, दोस्रोमा गण्डकी प्रदेश छ। आ.व.२०७८/७९ देखि २०८२/८३ सम्मको अनुमानित राजस्व र आ.व.२०७८/७९ देखि २०८०/८१ सम्मको वास्तविक राजस्व सम्बन्धी विवरण तालिका नं ८ मा छ।

तालिका नं. ८: अन्य आन्तरिक राजस्व (रु. दश लाखमा)

प्रदेश	अनुमानित					वास्तविक			प्रति व्यक्ति राजस्व (रु.)
	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	
कोशी	३१०	५५७	४४६	४४७	५११	३६५	३०७	२६४	५३.२१
मधेश	३७३	६,८९९	५५६	५५६	५५७	१२२	१९०	३५५	५८.०६
बागमती	३,४८८	३,३१६	१,९२५	२,२०१	२,२०२	३६३	६८१	२,६२५	४२९.१४
गण्डकी	१,४३९	१,०१२	१,००९	१,२४२	१,७४४	-	०	४७९	१९४.२१
लुम्बिनी	२,१५०	२,१६७	२,८५३	२,४६२	२,६९७	५०५	३००	२३२	४५.२९
कर्णाली	२१४	२८६	१५४	१२५	१८१	-	८१६	८८	५२.१२
सुदूरपश्चिम	३७२	५४५	३१३	२०१	५२७	७०	१८३	४८१	१७८.४९
जम्मा	८,३४६	१४,७८३	७,२५६	७,२३५	८,४१९	१,४२५	२,४७७	४,५२५	**१५५.१५**
औसत	११९२	२११२	१०३७	१०३४	१२०३	२०४	३५४	६४६	
नोटः प्रति व्यक्ति राजस्व आ.व.२०८०/८१									

स्रोतः प्रदेश बजेट वक्तव्य २०८२/८३ तथा म.ले.प आ.व.२०७८/७९-२०८०/८१ तथ्याङ्कबाट विश्लेषित

आ.व.२०७८/७९ देखिको २०८२/८३ सम्मको अन्य आन्तरिक राजस्वको अनुमानित तथा २०८०/८१ सम्मको वास्तविक राजस्वको विवरण चित्र नं ७ मा समेत छ।

चित्र नं ७: अन्य आन्तरिक राजस्वको अनुमानित तथा वास्तविक राजस्व सम्बन्धी विवरण (रु. दश लाखमा)

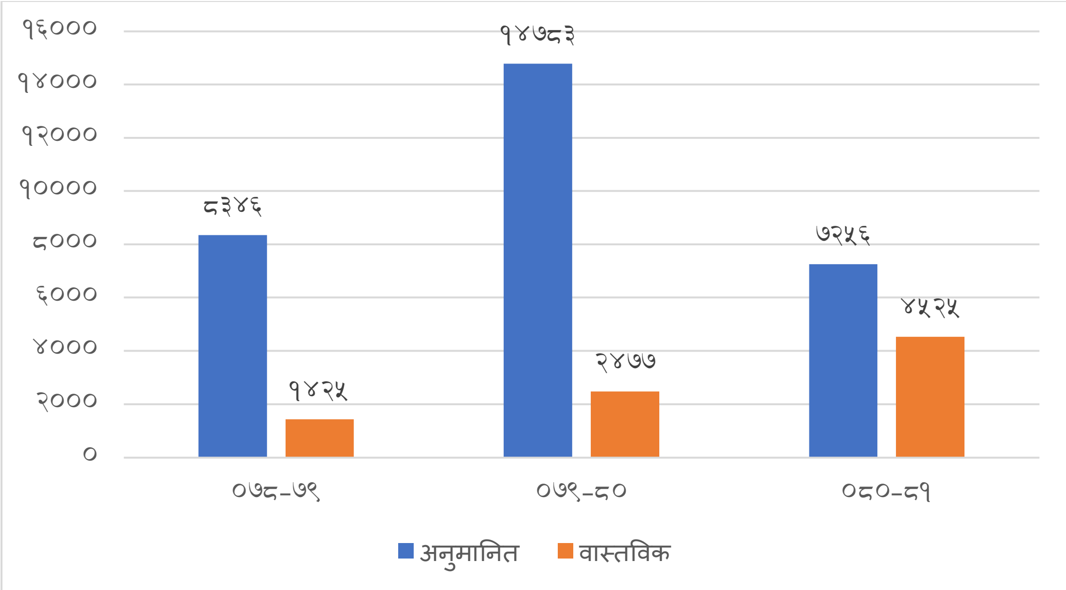

स्रोतः प्रदेश बजेट वक्तव्य २०८२/८३ तथा म.ले.प आ.व.२०७८/७९-२०८०/८१ तथ्याङ्कबाट निर्मित

ज) स्थानीय तहसँग नजोडिएको राजस्व शीर्षकहरूबाट प्राप्त कूल राजस्व

प्रदेशलाई दिइएका संवैधानिक अधिकारअन्तर्गतका राजस्वका शीर्षकहरू मध्ये सबैभन्दा कमजोर अवस्था कृषि राजस्वमा लाग्ने कर देखिएको छ। सबैभन्दा सबल व्यवसाय रजिस्ट्रेसन दस्तुर छ। सबै शीर्षकलाई अनुमानित तथा यथार्थ सङ्कलनको पक्षलाई विश्लेषण गर्दा सबै शीर्षकहरूमा अनुमानित राजस्वको तुलनामा यथार्थ सङ्कलन औसतमा ५० प्रतिशत भन्दा कम छ। यसबाट सबै प्रदेशले कार्यक्रम तथा तथ्याङ्कको आधारमा अनुमान गर्नुपर्ने देखिन्छ। यस सम्बन्धी विवरण तालिका नं ९ मा छ।

तालिका नं. ९: एकल अधिकार क्षेत्रका कर राजस्वबाट प्राप्त हुने कुल राजस्व (रु. हजारमा)

शीर्षकहरू	अनुमानित					वास्तविक		
	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१
कृषि राजस्वमा लाग्ने कर	१६००	६०५	२००५	८१०३	२७५९	९७	८०	२१५
कृषि उत्पादनको बिक्रीबाट प्राप्त राजस्व	६४२००	७१६००	७४१००	१०१७००	९११००	५४०००	५९२००	७९८००
पर्यटन तथा पदयात्रा शुल्क	४००	६२००	१४०००	३४००	९२००	४००	८००	६००
रेडियो एफ. एम. तथा टेलिभिजन सञ्चालन दस्तुर	१३५१३	२०३३०	१४४१०	१४२३४	१२७६५	११६५७	९०९३	८८३१
व्यवसाय रजिस्ट्रेसन दस्तुर	१३४५१०००	१०३५१०००	११७५१०००	१२५३००००	१८५५३०००	७३३७०००	६२०००००	६३५७०००
दस्तुर तथा दण्ड	११२१००	२८३१००	११४१००	२५०७००	४०५१००	१०४८००	१४७४००	१९४८००

शीर्षकहरू	अनुमानित					वास्तविक		
	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१
अन्य शीर्षकबाट प्राप्त राजस्व	८३४६०००	१४७८३०००	७२५६०००	७२३५०००	८४१९०००	१४२५०००	२४७७०००	४५२५०००
जम्मा	२१९८८८१३	२५५१५८३५	१९२२५६१५	२०१४३१३७	२७४९२९२४	८९३२९५४	८८९३५७३	१११६६२४६
औसत	३१४१२५९	३६४५११९	२७४६५१६	२८७७५९१	३९२७५६१	१२७६१३६	१२७०५१०	१५९५१७८

स्रोतः प्रदेश बजेट वक्तव्य २०८२/८३ तथा म.ले.प आ.व.२०७८/७९-२०८०/८१ बाट विश्लेषित।

आ.व.२०७८/७९ देखिको २०८२/८३ सम्मको स्थानीय तहसँग नजोडिएको शीर्षकको अनुमानित तथा २०८०/८१ सम्मको वास्तविक राजस्व चित्र नं ८ मा समेत छ। चित्र अनुसार आ.व. २०७८/७९ मा रु २१ अर्ब९९ करोड राजस्व अनुमान गरिएकोमा जम्मा ८ अर्ब ९३ करोड सङ्कलन भएको थियो।आ.व.२०८०/८१ मा राजस्वको प्रक्षेपण जम्मा १९ अर्ब २३ करोड गरिएकोमा ११ अर्ब १७ करोड सङ्कलन भएको छ।आ.व. २०८२/८३ मा २७ अर्ब ४९ करोड अनुमान गरिएको छ।अनुमानका आधारमा आ.व.२०८०/८१ मा करिब ४२ प्रतिशत मात्र राजस्व सङ्कलन भएको छ।

चित्र नं ८ः स्थानीय तहसँग नजोडिएको राजस्व शीर्षकहरूबाट प्राप्त कुल राजस्व (रु. करोडमा)

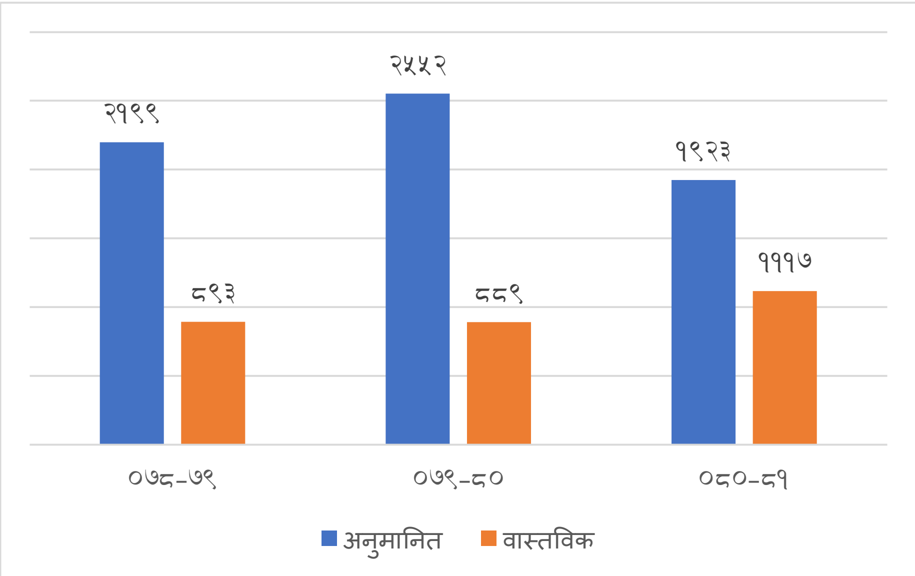

स्रोतः प्रदेश बजेट वक्तव्य २०८२/८३ तथा म.ले.प आ.व.२०७८/७९-२०८२/८३को बजेटबाट निर्मित

३.१.२ स्थानीय तहसँग बाँडफाँटबाट प्राप्त राजस्व

यस खण्डमा प्रदेश र स्थानीय तह दुवैका लागि एकल-एकल अधिकार सूचीमा रहेका राजस्व शीर्षकहरूको विश्लेषण गरिएको छ। यी शीर्षकहरूमा सवारी साधन कर, घरजग्गा रजिस्ट्रेसन शुल्क, मनोरञ्जन कर, विज्ञापन कर, प्राकृतिक स्रोतको बिक्रीबाट प्राप्त शुल्क छन्।

क) सवारी साधन कर (राजस्व सङ्केत नम्बर ११४५६)

सवारी साधन कर प्रदेश सरकारका लागि स्थायी र न्यून जोखिमयुक्त आन्तरिक राजस्वको स्रोत हो। यो करको दर निर्धारण, नियमन तथा प्रशासन सम्बन्धी सम्पूर्ण कार्य प्रदेश सरकारले गर्दै आएको छ। आ.व.२०८०/८१ को

वास्तविक राजस्वको आधारमा सबै प्रदेशको प्रति व्यक्ति राजस्व विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी बागमती र दोस्रोमा गण्डकी प्रदेश छ। आ.व.२०७८/७९ देखि २०८२/८३ सम्मको अनुमानित राजस्व र आ.व.२०७८/७९ देखि २०८०/८१ सम्मको वास्तविक राजस्व सम्बन्धी विवरण तालिका नं १० मा छ भने आ.व.२०७५/७६ देखिको २०८२/८३ सम्मको अनुमानित तथा २०८०/८१ को वास्तविक राजस्व विवरण अनुसूची १५ मा छ।

सवारी साधन करमा अस्वस्थ्य प्रतिस्पर्धा

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको छैठो वार्षिक प्रतिवेदन अनुसार एक प्रदेशमा दर्ता भएका सवारी साधन अन्य प्रदेशमा ठाउँ सारी भई आएमा केही प्रदेशले छुट दिने नीति भएकाले प्रदेशबीचमा अस्वस्थ प्रतिस्पर्धा हुने स्थिति छ।

तालिका १० अनुसार आ.व.२०८०/८१ मा सबैभन्दा बढी राजस्व बागमती प्रदेशको ६ अर्ब १२ करोड छ। यसपछि लुम्बिनी प्रदेशको १ अर्ब ७५ करोड छ। यस शीर्षकबाट आ.व.२०८०/८१ मा १२ अर्ब ७० करोड सङ्कलन भएको छ। जुन अनुमानका आधारमा करिब ८२ प्रतिशत हो ।

प्रदेशहरूमा दर्ता भएको सबै सवारीहरूबाट कर नउठेको पाइएकाले ट्राफिक प्रहरीको सहयोगमा कर असुल गर्नुपर्ने स्थिति छ। तर, यसमा प्रदेशको आफ्नै प्रहरी नभएका कारण समन्वय लगायतमा समस्या छ। ठूला सवारी साधन र घर निर्माणमा प्रयोग हुने साधनहरूको नवीकरण ज्यादै न्यून भएकाले सार्वजनिक निर्माणको ठेक्का सम्झौतामा सवारी साधन तथा मेसिनरीको अनिवार्य नवीकरण पेस गर्नुपर्ने प्रावधान राख्न सकिएमा थप राजस्व सङ्कलन हुने देखिन्छ।

तालिका नं. १०: सवारी साधन करबाट प्राप्त राजस्वको विश्लेषण (रु.१० करोडमा)

प्रदेश	अनुमानित					वास्तविक			प्रति व्यक्ति राजस्व (रु.)
	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	
कोशी	१०.६	१३.२	१३.५	१४.१	१८.४	११.९	११.९	१३.९	२८०
मधेश	११.०	३२.१	२८.०	२८.०	३०.०	२१.१	२०.१	१४.४	२३५
बागमती	६५.०	७२.५	७२.५	७५.०	८२.५	५८.७	६१.५	६१.२	१,०००
गण्डकी	०.०	१०.८	१२.०	१३.३	१३.८	-	१०.८	११.६	४७०
लुम्बिनी	२२.०	२०.०	२०.०	४८.०	२९.०	१५.४	४१.४	१७.५	३४२
कर्णाली	१.९	१.४	२.५	१.७	१.५	१.६	१.२	१.४	८४
सुदूरपश्चिम	४.५	८.९	६.९	८.५	५.६	५.६	६.६	७.०	२६०
जम्मा	**११५.०**	**१५९.०**	**१५५.४**	**१८८.७**	**१८०.८**	**११४.२**	**१५३.५**	**१२७.०**	**३९६**
औसत	**१६.४**	**२२.७**	**२२.२**	**२७.०**	**२५.८**	**१६.३**	**२१.९**	**१८.१**	
नोटः प्रति व्यक्ति राजस्व आ.व.२०८०/८१									

स्रोतः अनुसूची १५ को आधारमा विश्लेषित।

आ.व.२०७५/७६ देखि २०८०/८१ सम्मको सवारी साधन कर शीर्षकको अनुमानित तथा वास्तविक राजस्व चित्र नं ९ मा समेत छ।

चित्र नं ९: सवारी साधन करबाट प्राप्त राजस्व (रु. दश करोडमा)

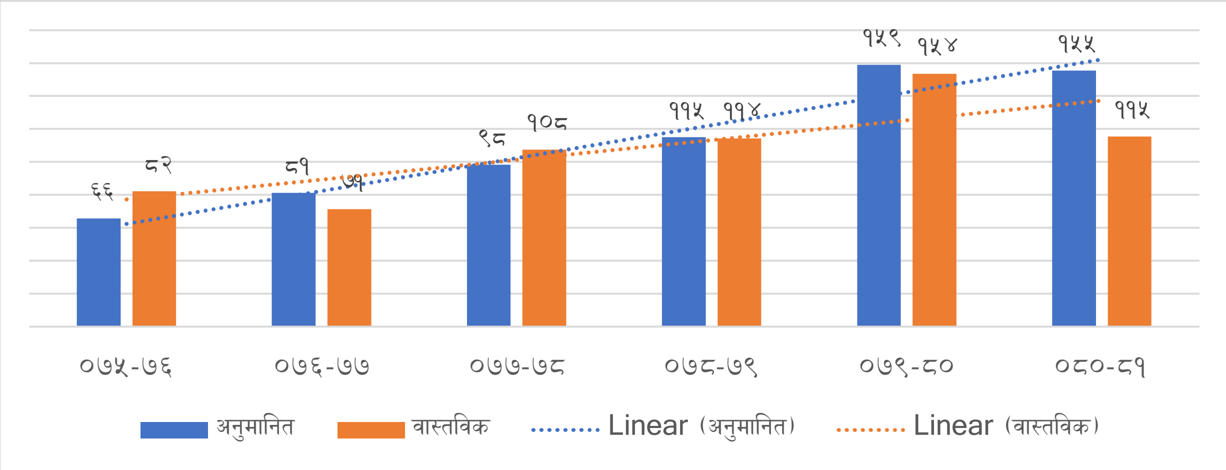

स्रोत: अनुसूची १५ को आधारमा निर्मित।

ख) घरजग्गा रजिस्ट्रेसन शुल्क (राजस्व सङ्केत नम्बर ११३१५)

आ.व.२०८०/८१ को सबै प्रदेशको प्रति व्यक्ति राजस्व विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी बागमती र दोस्रोमा गण्डकी प्रदेश छ। आ.व.२०७८/७९ देखि २०८२/८३ सम्मको अनुमानित राजस्व र आ.व.२०७८/७९ देखि २०८०/८१ सम्मको वास्तविक राजस्व सम्बन्धी विवरण तालिका नं ११ मा छ भने आ.व.२०७५/७६ देखिको २०८२/८३ सम्मको अनुमानित तथा २०८०/८१ सम्मको वास्तविक राजस्वको विवरण अनुसूची १६ मा छ। आ.व.२०८०/८१ मा १४ अर्ब ४३ करोड अनुमान गरिएकोमा १० अर्ब ९७ करोड सङ्कलन भएको छ। जुन अनुमानको तुलनामा ७६ प्रतिशत हो। प्रति व्यक्ति राजस्व सबैभन्दा धेरै बागमती प्रदेशमा सङ्कलन भएको छ। सबैभन्दा कम कर्णाली प्रदेशमा जम्मा १३ करोड सङ्कलन भएको छ। घरजग्गा रजिस्ट्रेसन पास गर्दा मालपोत कार्यालयले तोकेको न्यूनतम मूल्यको आधारमा हुने र घर जग्गाको मूल्याङ्कन यथार्थपरक नहुँदा प्राप्त हुने राजस्वमा कमी हुने गरेको छ। सहरी क्षेत्रमा घरजग्गा मूल्याङ्कन बजार मूल्यभन्दा ज्यादै कम रहेकाले राजस्व प्राप्ति कम हुने गरेको छ। पक्की र कच्ची सडकले समेत जग्गा मूल्याङ्कन उल्लेखनीय प्रभाव पार्ने भएकाले प्रदेश सरकारले यसमा निगरानी राख्न जरुरी छ।

तालिका नं. ११: घरजग्गा रजिस्ट्रेसनबाट प्राप्त राजस्वको विश्लेषण (रु. दश करोडमा)

प्रदेश	अनुमानित					वास्तविक			प्रति व्यक्ति राजस्व(रु.)
	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	
कोशी	१२.५	१५.०	१४.५	१४.५	१५.०	१६.५	१०.३	१२.६	२५३
मधेश	५.०	-	३५.०	३५.०	३४.५	१५.०	१८.७	१७.३	२८३
बागमती	६८.५	७८.५	६७.५	७७.०	७७.०	९८.४	५४.९	५४.९	८९७
गण्डकी	१०.४	१०.०	९.१	१०.२	१२.५	१०.४	७.०	७.६	३०८
लुम्बिनी	१२.५	१८.०	२०.०	२३.०	२३.०	१४.८	११.१	१२.१	२३६
कर्णाली	१.२	१.३	१.५	१.४	२.०	१.४	१.०	१.३	७६
सुदूरपश्चिम	२.६	५.१	४.७	५.०	४.८	४.१	४.०	३.९	१४५
जम्मा	**११२.७**	**१२७.९**	**१४४.३**	**१६६.०**	**१६८.८**	**१६०.६**	**१०७.१**	**१०९.७**	**३७६**
औसत	**१६.१**	**१८.३**	**२०.६**	**२३.७**	**२४.१**	**२२.९**	**१५.३**	**१५.७**	
नोट: प्रति व्यक्ति राजस्व आ.व.२०८०/८१									

स्रोत: अनुसूची १६ को आधारमा विश्लेषित।

आ.व.२०७५/७६ देखि २०८०/८१ सम्मको घरजग्गा रजिस्ट्रेसन दस्तुर शीर्षकको अनुमानित तथा वास्तविक राजस्व चित्र नं १० मा छ।

चित्र नं १०: घरजग्गा रजिस्ट्रेसन दस्तुरबाट प्राप्त हुने राजस्व (रु. लाखमा)

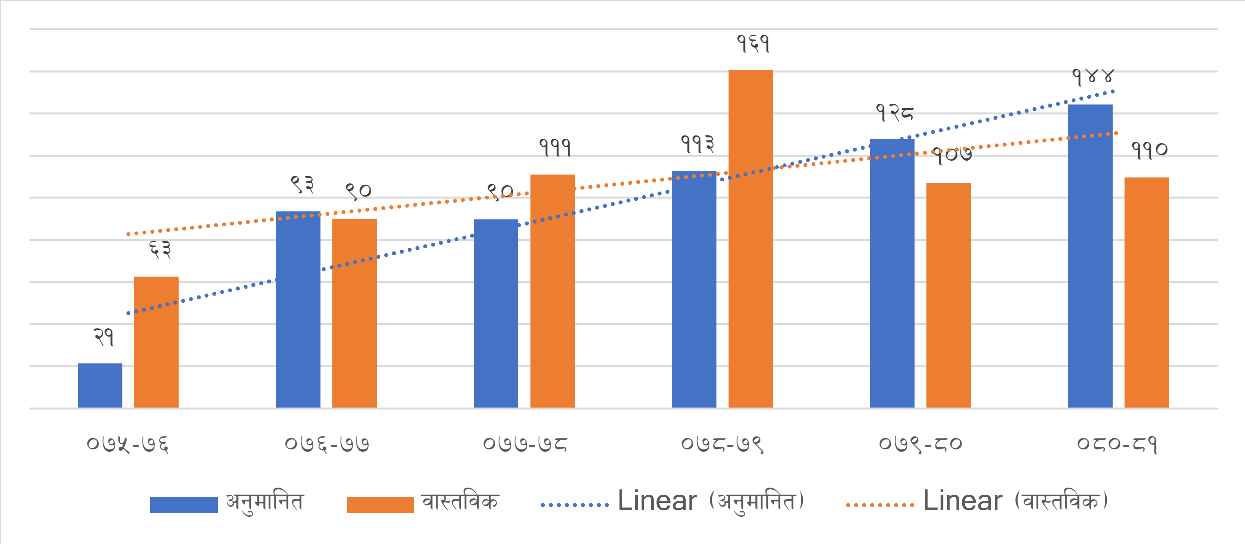

स्रोतः अनुसूची १६ को आधारमा निर्मित।

ग) मनोरञ्जन कर (राजस्व सङ्केत नम्बर ११४७१)

आ.व.२०८०/८१ को प्रदेशको प्रति व्यक्ति राजस्व विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी गण्डकी र दोस्रोमा बागमती प्रदेश छ। आ.व.२०७८/७९ देखि २०८२/८३ सम्मको अनुमानित राजस्व र आ.व.२०७८/७९ देखि २०८०/८१ सम्मको वास्तविक राजस्व सम्बन्धी विवरण तालिका नं १२ मा छ भने आ.व.२०७५/७६ देखि २०८०/८१ सम्मको अनुमानित तथा वास्तविक राजस्वको विवरण अनुसूची १७ मा छ। तालिका १२ अनुसार आ.व.२०८०/८१ मा यस शीर्षकबाट सबै प्रदेशले जम्मा २ करोड सङ्कलन गरेका छन्। यस शीर्षकबाट मधेश र कर्णाली प्रदेशले राजस्व सङ्कलन गरेका छैनन्। यी दुई प्रदेशले राजस्वको अनुमान पनि खासै गरेका छैनन्। बागमती प्रदेश राजधानी प्रदेश तथा सहरीकरणको उच्च घनत्व भएका कारण मनोरञ्जन सेवाहरूको प्रयोग बढी हुनाले अन्य प्रदेशको तुलनामा केही राजस्व सङ्कलन भएको छ। तर, यो पर्याप्त छैन। काठमाडौं उपत्यकामा यस शीर्षकबाट उल्लेख्य मात्रामा राजस्व सङ्कलन गर्न सकिने सम्भावना छ।

प्रदेशले मनोरञ्जन करको दर निर्धारण गर्नु बाहेक पालिकाहरूसँग यस विषयमा खासै समन्वय नगरेको गुनासो उपत्यकाका स्थानीय तहका पदाधिकारीहरूको छ। स्थानीय तहले राजस्व सङ्कलनको लागि कुनै पहल नगर्दा र सङ्कलन गरेको रकम पनि स्थानीय विभाज्य कोषमा नभएर स्थानीय सञ्चित कोषमा नै जम्मा गरिदिनाले प्रदेशले पाउने कर अपेक्षित रूपमा नपाएको गुनासो बागमती प्रदेश सरकारका पदाधिकारीहरूको छ।

तालिका नं. १२: मनोरञ्जन करबाट प्राप्त राजस्वको विवरण (रु. लाखमा)

प्रदेश	अनुमानित					वास्तविक			प्रति व्यक्ति राजस्व(रु.)
	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	
कोशी	५	२५	१०	१०	३०	०	७	२४	०.४८
मधेश	१	-	-	-	-	-	-	-	-
बागमती	३,५००	५०	१३५	५३५	६६९	७२	५८	७०	१.१५
गण्डकी	-	५०	५०	७०	५०	-	१४	५४	२.२०
लुम्बिनी	७५	१५	५	११३	११०	९	४३	५२	१.०२
कर्णाली	-	-	-	-	५	-	-	०	०
सुदूरपश्चिम	१०	१०	१०	१०	१०	-	०	१	०.०४
जम्मा	३,५९१	१५०	२१०	७३८	८७४	८१	१२३	२०१	०.६९
औसत	५१३	२१	३०	१०५	१२५	१२	१८	२९	
नोटः प्रति व्यक्ति राजस्व आ.व.२०८०/८१									

स्रोतः अनुसूची १७ को आधारमा विश्लेषित।

आ.व.२०७५/७६ देखि २०८०/८१ सम्मको मनोरञ्जन कर शीर्षकको अनुमानित तथा वास्तविक राजस्व चित्र नं ११ मा समेत छ। चित्र अनुसार अनुमान गरे अनुसार राजस्व सङ्कलन भएको छैन ।

चित्र नं ११: मनोरञ्जन करबाट प्राप्त राजस्व (रु. दश करोडमा)

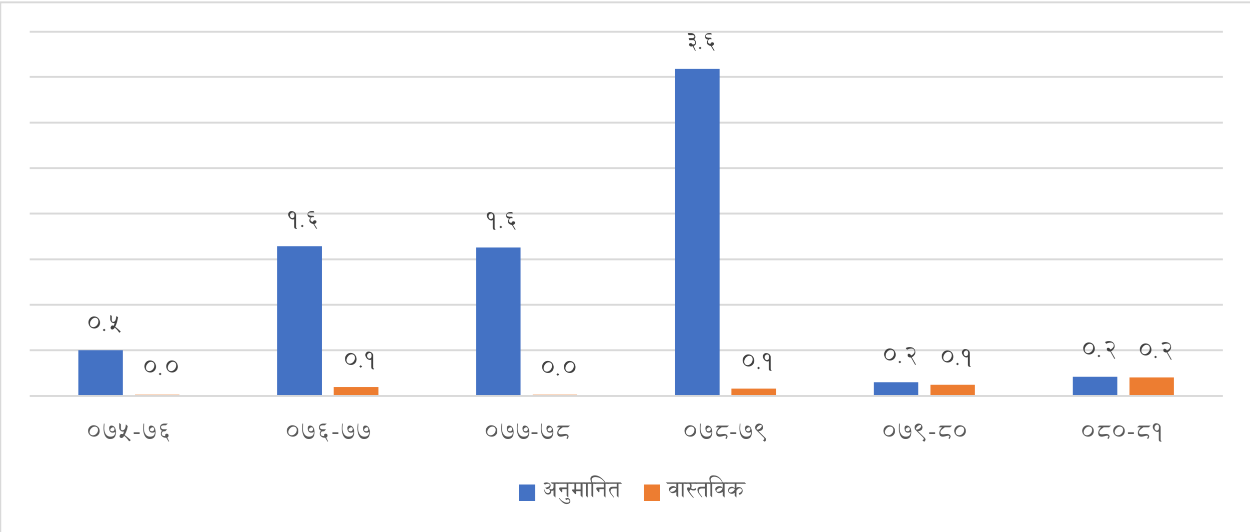

स्रोतः अनुसूची १७ को आधारमा निर्मित।

घ) विज्ञापन कर (राजस्व सङ्केत नम्बर ११४७२)

आ.व.२०८०/८१ को प्रदेशको प्रति व्यक्ति राजस्व विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी बागमती र दोस्रोमा कोशी छ। आ.व.२०७८/७९ देखि २०८२/८३ सम्मको अनुमानित राजस्व र आ.व.२०७८/७९ देखि २०८०/८१ सम्मको वास्तविक राजस्व सम्बन्धी विवरण तालिका नं १३ मा छ भने आ.व.२०७५/७६ देखिको २०८०/८१ सम्मको अनुमानित तथा २०८०/८१ सम्मको वास्तविक राजस्वको विवरण अनुसूची १८ मा छ। तालिका १३ अनुसार आ.व.२०८०/८१ मा सबै प्रदेशले यस शीर्षकबाट ३ करोड राजस्व सङ्कलन गरेका छन्। यो रकम अनुमान गरेअनुसार नै हो। कर्णाली प्रदेशले यस शीर्षकबाट अहिलेसम्म राजस्व आर्जन गरेको छैन। मधेश प्रदेशमा सम्भावना अलि बढी भएता पनि सङ्कलन अति नै न्यून छ।

मधेश, गण्डकी, कर्णाली र सुदूरपश्चिम प्रदेशमा थोरै मात्रामा अनुमान गरिएता पनि सङ्कलन न्यून छ। कर्णालीमा शून्य राजस्व देखिएकोले कर प्रशासन र सङ्कलन संयन्त्र कमजोर देखिन्छ। यस्तो अवस्था समाधान गर्न यथार्थपरक पूर्वानुमान, प्रभावकारी सङ्कलन प्रणाली, स्थानीय तहसँगको स्पष्ट बाँडफाँट कार्यविधि तथा डिजिटल प्रविधिको प्रयोग आवश्यक देखिन्छ। प्रदेशबीचको राजस्व असमानता घटाउँदै सबै प्रदेशले राजस्व वृद्धि गर्न सक्ने आधार तयार गर्न स्पष्ट नीतिको खाँचो समेत छ।

तालिका नं. १३: विज्ञापन करबाट प्राप्त राजस्वको विश्लेषण (रु.लाखमा)

प्रदेश	अनुमानित					वास्तविक			प्रति व्यक्ति राजस्व(रु.)
	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	
कोशी	२०	९५	५०	६०	६५	४५	५७	७०	१.४१
मधेश	१	६	१०	१०	५०	-	६	२	०.०३
बागमती	३,५००	३००	१७५	१९०	२३८	४९१	१७१	१७८	२.९१
गण्डकी	५	१००	३०	२३	२३	५	३	१४	०.५७
लुम्बिनी	१००	२०	२५	१८१	१८०	१८	६९	२८	०.५५
कर्णाली	-	-	-	-	२०	-	-	-	०
सुदूरपश्चिम	५	५	१७	१८	३	९	१६	१३	०.४८
जम्मा	**३,६३१**	**५२७**	**३०७**	**४८२**	**५७८**	**५६७**	**३२१**	**३०४**	१.०४
औसत	**५१९**	**७५**	**४४**	**६९**	**८३**	**८१**	**४६**	**४३**	
नोटः प्रति व्यक्ति राजस्व आ.व.२०८०/८१									

स्रोतः अनुसूची १८ को आधारमा विश्लेषित।

आ.व.२०७५/७६ देखिको २०८०/८१ सम्मको विज्ञापन कर शीर्षकको अनुमानित तथा वास्तविक राजस्व चित्र नं १२ मा समेत छ।

चित्र नं १२: विज्ञापन करबाट प्राप्त राजस्व (रु. लाखमा)

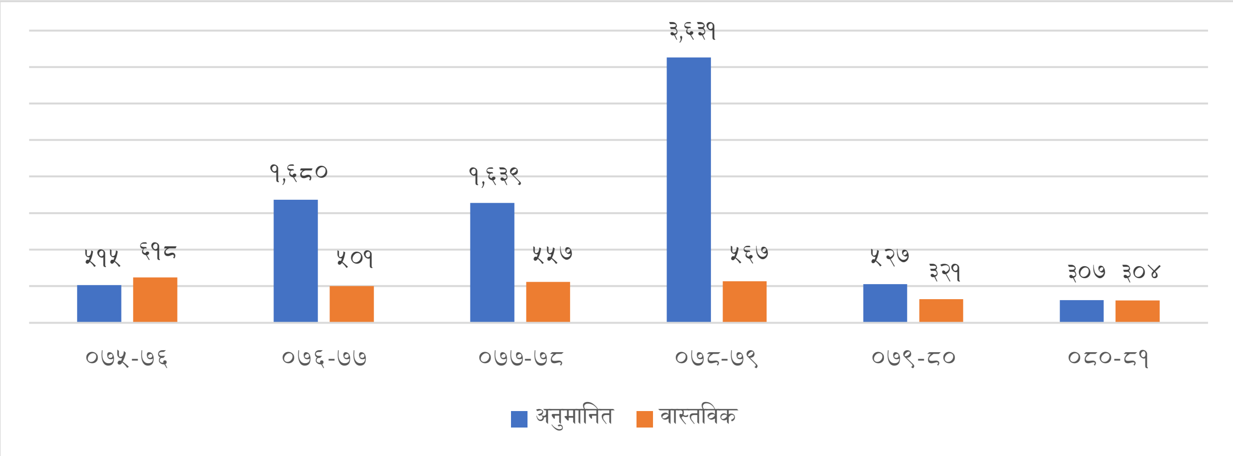

स्रोतः अनुसूची १८ को आधारमा निर्मित।

ङ) प्राकृतिक स्रोत शुल्क (राजस्व सङ्केत नम्बर १४१५७)

आ.व.२०८०/८१ को प्रदेशको प्रति व्यक्ति राजस्व विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी बागमती र दोस्रोमा लुम्बिनी प्रदेश छ। आ.व.२०७८/७९ देखि २०८२/८३ सम्मको अनुमानित राजस्व र आ.व.२०७८/७९ देखि २०८०/८१ सम्मको वास्तविक राजस्व सम्बन्धी विवरण तालिका नं १४ मा छ भने आ.व.२०७५/७६ देखि २०८२/८३ सम्मको अनुमानित तथा ०८०/८१ सम्मको वास्तविक राजस्वको विवरण अनुसूची १९ मा छ। तालिका १४

अनुसार यस शीर्षकमा आ.व.२०८०/८१ मा प्रदेशले १ अर्ब ४१ करोड सङ्कलन गरेका छन्। जुन अनुमानको तुलनामा करिब ६२ प्रतिशत हो। सबैभन्दा बढी राजस्व बागमती प्रदेशले सङ्कलन गरेको छ भने सबैभन्दा कम सुदूरपश्चिम प्रदेशको छ।

ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा उत्खनन, बिक्रीबाट प्राप्त राजस्व अत्यधिक हुने स्थानीय तहले प्रदेशलाई ४० प्रतिशत नबुझाउने गरेको स्थलगत भ्रमणको क्रममा पाइएको थियो। यो शीर्षकबाट प्राप्त राजस्व विभाज्य कोषमा दाखिला गरेर स्थानीय तहले प्रदेशका लागि बाँडफाँट गर्नुपर्ने कानूनी व्यवस्था हो। तर, यस व्यवस्थाको कार्यान्वयनमा लापर्वाही हुने गरेको प्रदेश तहका पदाधिकारीहरूको गुनासो छ। महालेखा परीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदनमा पनि यस सम्बन्धमा उल्लेख छ। स्थलगत अध्ययनकै क्रममा ठेक्काको लागि बोलपत्र आह्वान गर्दा मिलेमतोमा कम रकममा ठेक्का लगाउने प्रवृत्ति बढेको पाइयो। तोकिएको मात्राभन्दा बढी सङ्कलन गर्न नदिनको लागि स्थानीय तहलाई प्रहरी प्रशासनले सहयोग नगर्ने, चोरी निकासी नियन्त्रण गर्न नसक्ने जस्ता कारणले पनि यसबाट अपेक्षित रूपमा रकम सङ्कलन हुन नसकेको पाइन्छ। यसका लागि प्रदेश सरकारले स्थानीय तहसँग समन्वय गरी अगाडि बढ्नु पर्ने देखिन्छ। कतिपय पालिकाका पदाधिकारीहरू ठेकदारहरूसँगको लसपसका कारण यस शीर्षकबाट अपेक्षित रकम सङ्कलन हुन नसकेको सङ्घीय अर्थ मन्त्रालयको धारणा समेत छ।

तालिका नं. १४: प्राकृतिक स्रोत शुल्कको विश्लेषण (रु. करोडमा)

प्रदेश	अनुमानित राजस्व					वास्तविक राजस्व			प्रति व्यक्ति राजस्व (रु.)
	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	
कोशी	१०.०	१५.०	२०.०	३०.०	४९.३	२८.०	१५.३	२५.०	५०४
मधेश	१.०	-	३५.०	३५.०	५.०	१.५	१४.८	३.३	५३
बागमती	२७५.०	१००.०	१००.०	१४०.०	१४०.०	६७.३	६५.९	६४.३	१,०५१
गण्डकी	१४.०	१५.०	२१.५	२७.२	२७.५	१४.३	७.१	१३.२	५३४
लुम्बिनी	६०.०	४०.०	५०.०	५९.५	५०.०	२५.०	२३.१	३२.८	६४१
कर्णाली	-	१.७	२.९	२.८	७.१	३.०	१.१	२.२	१३३
सुदूरपश्चिम	०.४	४.०	०.०	२.८	६.१	०.३	०.२	०.८	३१
जम्मा	३६०.४	१७५.७	२२९.४	२९७.३	२८५.०	१३९.५	१२७.४	१४१.७	४८६
औसत	५१.५	२५.१	३२.८	४२.५	४०.७	१९.९	१८.२	२०.२	
नोटः प्रति व्यक्ति राजस्व आ.व.२०८०/८१									

स्रोतः अनुसूची १९ को आधारमा विश्लेषित।

आ.व.२०७५/७६ देखि २०८०/८१ सम्मको प्राकृतिक स्रोत शुल्क शीर्षकको अनुमानित तथा वास्तविक राजस्व चित्र नं १३ मा समेत छ।

चित्र नं १३: बाँडफाँट भई प्राप्त हुने प्राकृतिक स्रोत शुल्कबाट प्राप्त हुने राजस्व (रु.करोडमा)

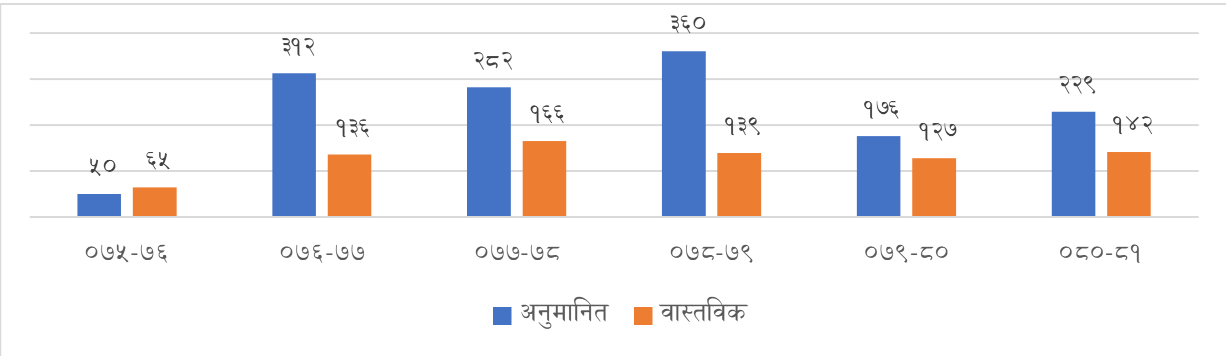

स्रोतः अनुसूची १९ को आधारमा निर्मित।

३.१.३ स्थानीय तहसँग बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने कुल राजस्व

प्रदेशको राजस्वको क्षेत्रमा सबैभन्दा धेरै योगदान सवारी साधन कर छ। यो शीर्षकमा अनुमानित र वास्तविक सङ्कलनबीचको अन्तर अन्य शीर्षकको भन्दा कम समेत छ। यस पछि घरजग्गा रजिस्ट्रेसन शुल्क छ। यसमा अनुमानित र यथार्थ सङ्कलनका बीचमा खासै धेरै भिन्नता छैन। विज्ञापन कर र मनोरञ्जन करमा अनुमानित भन्दा सङ्कलन निकै नै कम छ। यसमा प्रदेश सरकार चनाखो हुन आवश्यक छ। प्राकृतिक स्रोत शुल्कतर्फको राजस्व शीर्षकमा प्रदेशले स्थानीय तहसँग समन्वय गरेर कमजोर पक्षलाई समाधान गरेमा प्रचुर राजस्व सङ्कलन हुन सक्ने स्थिति छ। माथिका सबै राजस्व शीर्षकहरूको विवरण तालिका नं १५ मा छ। तालिका अनुसार आ.व.०८०/८१ मा प्रदेशले २३ अर्ब ९८ करोड राजस्व सङ्कलन गरेका छन्। जुन अनुमानको तुलनामा ७४ प्रतिशत हो। प्रति व्यक्ति राजस्व ८ सय २२ रुपियाँ छ।

तालिका नं. १५: स्थानीय तहसँग बाँडफाँट भई प्राप्त हुने कुल राजस्व (रु. दश करोडमा)

राजस्वका शीर्षकहरू	अनुमानित					वास्तविक		प्रति व्यक्ति राजस्व(रु.)
	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	
सवारी साधन कर	११५.०	१५९.०	१५५.४	१८८.७	११४.२	१५३.५	११५.४	३९६
घरजग्गा रजिस्ट्रेसन शुल्क	११२.७	१२७.९	१४४.३	१६६.०	१६०.६	१०७.१	१०९.७	३७६
मनोरञ्जन कर	३.६	०.२	०.२	०.७	०.१	०.१	०.२	१
विज्ञापन कर	३.६	०.५	०.३	०.५	०.६	०.३	०.३	१
प्राकृतिक स्रोत शुल्क	३६.०	१७.६	२२.९	२९.७	१३.९	१२.७	१४.२	४९
जम्मा	२७०.९	३०५.२	३२३.१	३८५.६	२८९.४	२७३.७	२३९.८	८२२
औसत	३८.७	४३.६	४६.२	५५.१	४१.३	३९.१	३४.३	
नोटः प्रति व्यक्ति राजस्व आ.व.२०८०/८१								

स्रोतः म.ले.प आ.व.२०७८/७९-२०८०/८१ बाट विश्लेषित

आ.व.२०७८/७९ देखि २०८१/८२ सम्मको स्थानीय तहसँग बाँडफाँट भई प्राप्त हुने सबै प्रकारको राजस्वको समष्टिगत अनुमानित तथा वास्तविक राजस्व चित्र नं १४ मा समेत छ। चित्र अनुसार अनुमान र वास्तविकका बीचमा खासै भिन्नता छैन ।

चित्र नं १४: स्थानीय तहसँग बाँडफाँट भई प्राप्त हुने कुल राजस्व (रु. दश करोडमा)

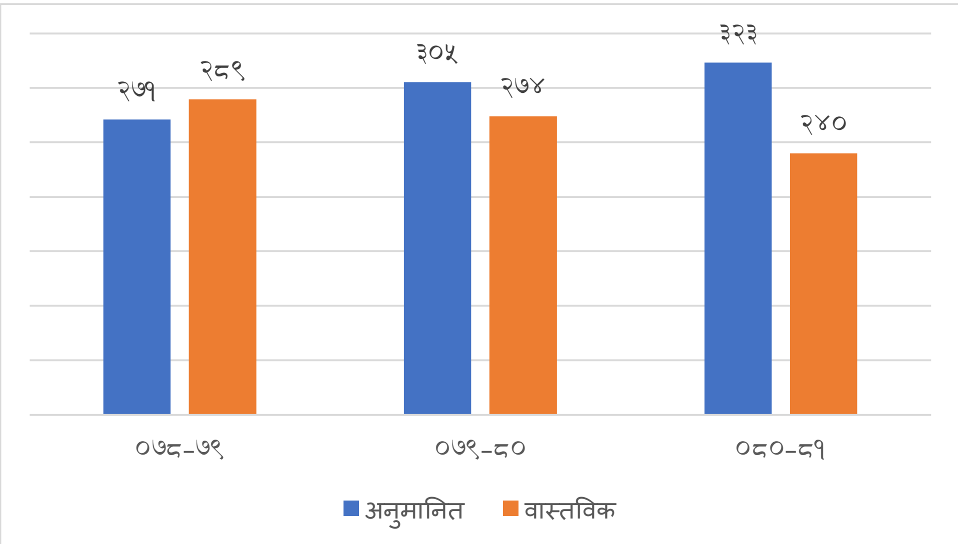

स्रोतः म.ले.प आ.व.२०७८/७९-२०८०/८१ बाट निर्मित।

३.१.४ प्रदेशको आफ्नै स्रोतबाट प्राप्त कुल राजस्व

३.१.५ प्रदेशको आफ्नै स्रोतबाट प्राप्त कुल राजस्वलाई स्थानीय तहसँग जोडिएको र नजोडिएको गरी २ भागमा वर्गीकरण गरी गरिएको विश्लेषणको एकमुष्ट विवरण तालिका नं १६ मा छ। तालिका अनुसार आ.व.२०८०/८१ मा प्रदेशले ३५ अर्ब १४ करोड राजस्व सङ्कलन गरेका छन्। यसमा स्थानीय तहसँग नजोडिएको जम्मा ११ अर्ब १६ करोड (३१.७७%) छ भने स्थानीय तहसँग जोडिएको २३ अर्ब ९८ करोड (६८.२३%) छ। प्रदेशको समग्र आफ्नै स्रोतबाट प्राप्त कुल राजस्वमा सबैभन्दा धेरै योगदान सवारी साधन करको ३२.८३ प्रतिशत छ। यसपछि घरजग्गा रजिस्ट्रेसन शुल्कको ३१.२१ प्रतिशत छ। व्यवसाय रजिस्ट्रेसन दस्तुरको योगदान १८ प्रतिशत छ। सबैभन्दा कम योगदान कृषि राजस्वमा लाग्ने करको छ। आ.व.२०८०/८१ लाई नै आधार मान्ने हो भने प्रदेशले अनुमान गरेअनुसार ६८ प्रतिशत मात्र राजस्व सङ्कलन गरेका छन् ।

तालिका नं. १६: प्रदेशको आफ्नै स्रोतबाट प्राप्त कुल राजस्व (रु हजारमा)

राजस्वका शीर्षकहरू	अनुमानित राजस्व					बास्तविक राजस्व		
	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१
एकल कर राजस्व (स्थानीय तहसँग बाँडफाँट नहुने)								
कृषि राजस्वमा लाग्ने कर	१६००	६०५	२००५	८१०३	२७५९	९७	८०	२१५
कृषि उत्पादनको बिक्रीबाट प्राप्त	६४२००	७१६००	७४१००	१०१७००	९११००	५४०००	५९२००	७९८००
पर्यटन तथा पदयात्रा शुल्क	४००	६२००	१४०००	३४००	९२००	४००	८००	६००
रेडियो एफ. एम. तथा टेलिभिजन सञ्चालन दस्तुर	१३५१३	२०३३०	१४४१०	१४२३४	१२७६५	११६५७	९०९३	८८३१
व्यवसाय रजिस्ट्रेसन दस्तुर	१३४५१०००	१०३५१०००	११७५१०००	१२५३००००	१८५५३०००	७३३७०००	६२०००००	६३५७०००
दस्तुर तथा दण्ड	११२१००	२८३१००	११४१००	२५०७००	४०५१००	१०४८००	१४७४००	१९४८००
अन्य शीर्षकबाट प्राप्त राजस्व	८३४६०००	१४७८३०००	७२५६०००	७२३५०००	८४१९०००	१४२५०००	२४७७०००	४५२५०००
जम्मा	**२१९८८८१३**	**२५५१५८३५**	**१९२२५६१५**	**२०१४३१३७**	**२७४९२९२४**	**८९३२९५४**	**८८९३५७३**	**१११६६२४६**
स्थानीय तहसँग बाँडफाँटबाट प्राप्त राजस्व								
सवारी साधन कर	११५०००००	१५९०००००	१५५४००००	१८८७००००	१८०८००००	११४२००००	१५३५००००	११५४००००
घरजग्गा रजिस्ट्रेसन दस्तुर	११२७००००	१२७९००००	१४४३००००	१६६०००००	१६८८००००	१६०६००००	१०७१००००	१०९७००००
मनोरञ्जन कर	३६००००	२००००	२००००	७००००	९००००	१००००	१००००	२००००
विज्ञापन कर	३६३१००	५२७००	३०७००	४८२००	५७८००	५६७००	३२१००	३०४००
दहत्तर बहत्तर	३६०००००	१७६००००	२२९००००	२९७००००	२८५००००	१३९००००	१२७००००	१४२००००
जम्मा	**२७०९३१००**	**३०५२२७००**	**३२३१०७००**	**३८५५८२००**	**३७९५७८००**	**२८९३६७००**	**२७३७२१००**	**२३९८०४००**
कुल जम्मा	**४९०८१९१३**	**५६०३८५३५**	**५१५३६३१५**	**५८७०१३३७**	**६५४५०७२४**	**३७८६९६५४**	**३६२६५६७३**	**३५१४६६४६**
औसत	७०११७०२	८००५५०५	७३६२३३१	८३८५९०५	९३५०१०३	५४०९९५१	५१८०८१०	५०२०९४९

स्रोतः प्रदेश बजेट वक्तव्य २०८२/८३ तथा म.ले.प आ.व.२०७५/७६-२०८०/८१ बाट विश्लेषित

आ.व.२०७८/७९ देखि २०८२/८३ सम्मको समष्टिगत अनुमानित तथा वास्तविक राजस्व चित्र नं १५ मा छ। चित्र अनुसार अनुमानित र सङ्कलित आयका बीचमा खासै भिन्नता छैन ।

चित्र नं १५: प्रदेशको आफ्नै स्रोतबाट प्राप्त कुल राजस्व (रु. दश करोडमा)

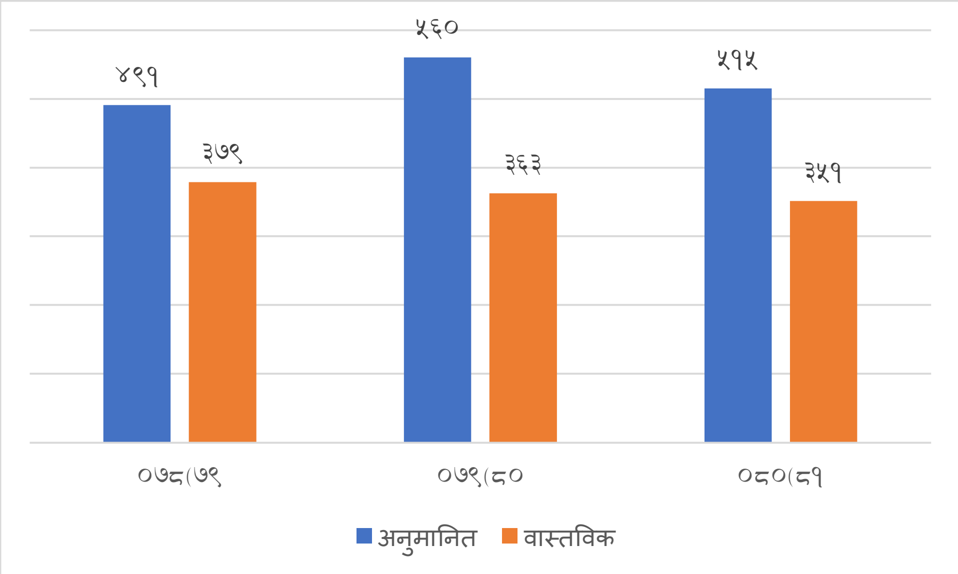

स्रोत: प्रदेश बजेट वक्तव्य २०८२/८३ तथा म.ले.प आ.व.२०७५/७६-२०८०/८१ बाट निर्मित

३.२ रोयल्टी सम्बन्धी विवरण

३.२.१ वन रोयल्टी (राजस्व सङ्केत नम्बर १४१५३)

आ.व.२०८०/८१ को प्रदेशको प्रति व्यक्ति राजस्व विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी मधेश र दोस्रोमा कोशी प्रदेश छ। आ.व.२०७८/७९ देखि २०८२/८३ सम्मको अनुमानित राजस्व र आ.व.२०७८/७९ देखि २०८०/८१ सम्मको वास्तविक राजस्व सम्बन्धी विवरण तालिका नं १७ मा छ भने आ.व.२०७५/७६ देखिको २०८२/८३ सम्मको अनुमानित तथा २०८०/८१ सम्मको वास्तविक राजस्वको विवरण अनुसूची २० मा छ। तालिका अनुसार आ.व.२०८०/८१ मा प्रदेशले वनबाट ४३ करोड ३० लाख रोयल्टी प्राप्त गरेका छन्।

तालिका नं. १७: वन रोयल्टीबाट प्राप्त राजस्वको विश्लेषण (रु. करोडमा)

प्रदेश	अनुमानित					वास्तविक			प्रति व्यक्ति रोयल्टी(रु.)
	०७८/७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	
कोशी	३.५	४.०	७.०	७.७	९.०	६.८	-	८.६	१७.४१
मधेश	१५.०	-	५.०	५.०	७.०	२.२	२.२	१४.४	२३.५६
बागमती	४.७	३.१	४.०	१५.८	१५.८	४.०	-	७.८	१२.६७
गण्डकी	१.७	१.९	६.२	४.३	५.८	५.४	५.४	४.३	१७.२९
लुम्बिनी	१०.०	४.५	७.५	९.१	९.५	११.०	७.६	३.५	६.७५
कर्णाली	-	-	२.९	२.४	२.८	२.७	१.९	२.४	१४.३४
सुदूरपश्चिम	२.८	३.५	५.७	३.१	४.४	२.९	२.९	२.४	८.७९
जम्मा	**३७.७**	**१६.९**	**३८.३**	**४७.४**	**५४.३**	**३५.०**	**२०.०**	**४३.३**	**१४.८५**
औसत	**५.४**	**२.४**	**५.५**	**६.८**	**७.८**	**५.०**	**२.९**	**६.२**	
नोटः प्रति व्यक्ति राजस्व आ.व.२०८०/८१									

स्रोत: अनुसूची २० को आधारमा विश्लेषित।

यस क्षेत्रबाट प्राप्त रोयल्टीको बाँडफाँटको लागि नेपाल सरकारले एक सङ्घीय विभाज्य कोष खडा गरी राजस्व जम्मा गर्दछ। यो कोषमा जम्मा भएको रकमलाई राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिसमा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहलाई बाँडफाँट गर्छ। बाँडफाँटका आधारहरू अनुसूची ४ मा छ।

सातवटा प्रदेशमध्ये सबैभन्दा बढी वन रोयल्टी पाउने मधेश प्रदेश छ भने कर्णाली र सुदूरपश्चिम प्रदेशको थोरै छ। मधेश प्रदेशले वन बाहेकका अन्य प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त गर्ने रोयल्टी शून्य रहेको हुँदा यो प्रदेशले वन क्षेत्रको संरक्षणमा जोड दिनुपर्दछ। आ.व.२०७५/७६ देखि २०८०/८१ सम्मको वन रोयल्टी शीर्षकको अनुमानित तथा वास्तविक प्राप्ति चित्र नं १६ मा समेत छ। चित्र अनुसार आ.व.२०७६/७७ बाहेकका आ.व.हरूमा अनुमानित र वास्तविक विवरण लगभग उस्तै छ।

चित्र नं १६: वन रोयल्टीबाट प्राप्त राजस्व (रु. करोडमा)

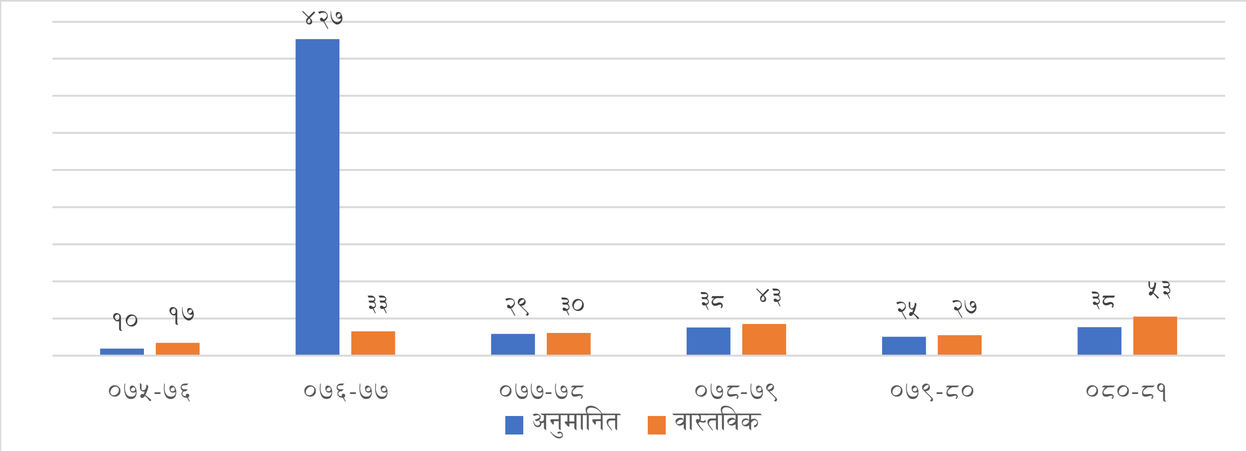

स्रोतः अनुसूची २० को आधारमा निर्मित।

३.२.२ विद्युत् रोयल्टी (राजस्व सङ्केत नम्बर १४१५६)

आ.व.२०८०/८१ को प्रदेशको प्रति व्यक्ति राजस्व विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी गण्डकी र दोस्रोमा बागमती प्रदेश छ। आ.व.२०७८/७९देखि २०८२/८३ सम्मको अनुमानित राजस्व र आ.व.२०७८/७९ देखि २०८०/८१ सम्मको वास्तविक राजस्व सम्बन्धी विवरण तालिका नं १८ मा छ भने आ.व.२०७५/७६ देखि २०८२/८३ सम्मको अनुमानित तथा २०८०/८१ सम्मको वास्तविक राजस्वको विवरण अनुसूची २१ मा छ। विद्युत् रोयल्टी वितरणका आधारहरू अनुसूची ४ मा छ। आ.व.२०८०/८१ लाई आधार मान्दा प्रदेशले विद्युत् रोयल्टीबाट ७८ करोड ९० लाख राजस्व प्राप्त गरेका छन्। सबैभन्दा धेरै बागमती प्रदेशले प्राप्त गरेको छ भने मधेश प्रदेशको छैन ।

प्रभावित क्षेत्रमा मात्र विद्युत् रोयल्टी बाँडफाँटमा असन्तुलन

१) धेरै जलविद्युत् आयोजना रहेका कारण रोयल्टी प्राप्तिमा बागमती प्रदेश पहिलो र गण्डकी प्रदेश दोस्रो स्थानमा रहेको।
२) मधेश प्रदेशमा जलविद्युत् आयोजना नभएकोले विद्युत् रोयल्टी पाएको छैन।
३) प्रभावित क्षेत्र, सब स्टेसन रहेका क्षेत्र र बिजुली प्रवाह गर्दा प्रभावित क्षेत्रहरूलाई पनि रोयल्टीको दायरामा ल्याउँदा सबै प्रदेशले केही न केही प्राप्त गर्ने।
४) दीर्घकालीन र दिगो राजस्व स्रोतको लागि निजी क्षेत्रसँगको लागत साझेदारीमा जलविद्युत् लगायतका उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी जरुरी।

ठूला जल विद्युत् र जलाशय युक्त परियोजनाहरू जस्तै भोटेकोशी, माथिल्लो तामाकोशी, रसुवागढी आदि बागमती प्रदेशमा र कालीगण्डकी ए, निलगिरी खोला, मध्यमर्स्याङ्दी, सुपरमादी जस्ता जल विद्युत् परियोजनाहरू गण्डकी प्रदेशमा रहेकोले विद्युत् सम्बन्धी रोयल्टी सङ्कलनमा बागमती र गण्डकी अगाडि छन्।

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ अनुसार यस क्षेत्रबाट उठेको रोयल्टी राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिसमा सरकारले बाँडफाँट गर्छ। नेपालमा जलविद्युत् परियोजना रहेको क्षेत्रले मात्र रोयल्टी पाउने व्यवस्था रहेकाले यसलाई संशोधन गरी प्रभावित क्षेत्र, सब स्टेसन रहेका क्षेत्र र बिजुली प्रवाह गर्दा प्रभावित क्षेत्रहरूलाई समेत रोयल्टी बाँडफाँट गर्ने व्यवस्था गर्न सकेमा मधेश प्रदेशले समेत यस शीर्षक अन्तर्गत केही रकम प्राप्त गर्न सक्छ ।

तालिका नं. १८: विद्युत् रोयल्टी (रु. करोडमा)

प्रदेश	अनुमानित					वास्तविक			प्रति व्यक्ति रोयल्टी(रु.)
	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	
कोशी	३.८	४.८	६.०	५.२	६.०	६.०	-	५.८	११७
मधेश	-	१४.८	-	-	-	-	-	-	-
बागमती	३४.६	३८.५	४०.३	३५.७	३९.२	३६.०	-	३५.७	५८३
गण्डकी	२२.९	२९.०	३२.८	३८.५	१४.३	२५.१	२५.१	२७.८	११२७
लुम्बिनी	१२.५	८.५	७.५	२३.०	२०.०	१६.२	८.३	८.७	१७०
कर्णाली	-	-	०.२	०.२	०.२	०.२	०.२	०.१	३
सुदूरपश्चिम	१.१	१.३	०.८	१.०	३.६	१.१	१.१	०.९	३२
जम्मा	७४.९	९६.८	८७.७	१०३.५	८३.३	८४.६	३४.६	७८.९	२७०
औसत	१०.७	१३.८	१२.५	१४.८	११.९	१२.१	४.९	११.३	
नोटः प्रति व्यक्ति राजस्व आ.व.२०८०/८१									

स्रोतः अनुसूची २१ को आधारमा विश्लेषित।

आ.व.२०७५/७६ देखि २०८०/८१ सम्मको विद्युत् रोयल्टी शीर्षकको अनुमानित तथा वास्तविक राजस्व चित्र नं १७ मा समेत छ।

चित्र नं १७: विद्युत् रोयल्टी रकम (रु.करोडमा)

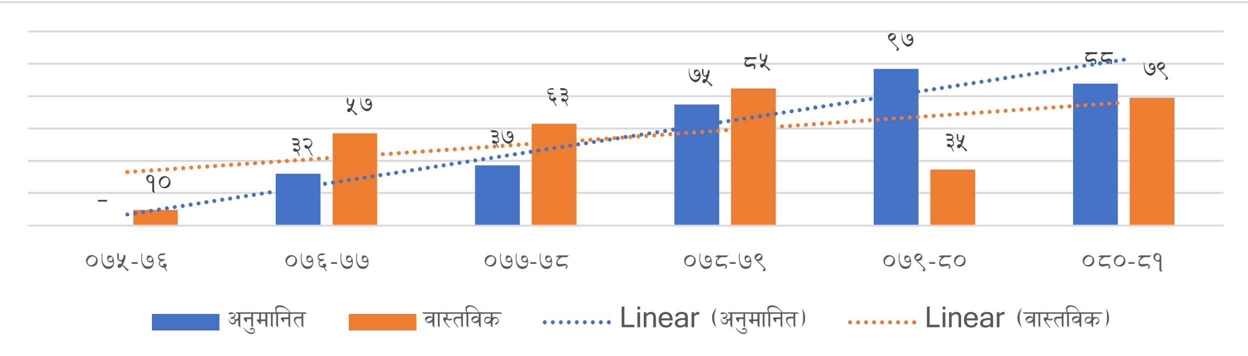

स्रोतः अनुसूची २१ को आधारमा निर्मित।

३.२.३ खानी रोयल्टी सम्बन्धी विवरण (राजस्व सङ्केत नम्बर १४१५४)

आ.व.२०८०/८१ को प्रदेशको प्रति व्यक्ति राजस्व विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी लुम्बिनी र दोस्रोमा बागमती प्रदेश छ। आ.व.२०७८/७९ देखि २०८२/८३ सम्मको अनुमानित राजस्व र आ.व.२०७८/७९ देखि २०८०/८१ सम्मको वास्तविक राजस्व सम्बन्धी विवरण तालिका नं १९ मा छ भने आ.व.२०७५/७६ देखिको २०८२/८३

सम्मको अनुमानित तथा २०८०/८१ वास्तविक राजस्वको विवरण अनुसूची २२ मा छ। तालिका नं १९ अनुसार आ.व.२०८०/८१ लाई आधार मान्दा प्रदेशले खानी रोयल्टीबाट १२ करोड ९७ लाख प्राप्त गरेका छन्। जुन अनुमानको ६२ प्रतिशत मात्र हो।

खानीबाट प्राप्त हुने रोयल्टी प्राप्त गर्नेमा लुम्बिनी प्रदेश ढुङ्गा, चुनढुङ्गा र सिमेन्ट उद्योगहरू धेरै रहेकाले अग्र स्थानमा छ। दैलेखमा उच्च मात्राको पेट्रोलियम पदार्थ उत्खनन भएकाले कर्णाली प्रदेशमा समेत खानी रोयल्टीको उच्च सम्भावना रहेको छ। अन्य प्रदेशले समेत खानीहरूको स्रोत पहिचान गरी व्यवस्थित योजना, पारदर्शी नीतिहरू र अधिकार स्पष्टता गर्न सकेमा खनिज रोयल्टी असुलीमा योगदान पुऱ्याउने सम्भावना रहेको छ। प्रदेशहरूबीच राजस्व सङ्कलनमा प्रतिस्पर्धा सिर्जना गरी, स्थानीय स्रोतको सदुपयोग गर्दै देशको समग्र आर्थिक वृद्धि र रोजगारी सिर्जनामा समेत खानी क्षेत्रले विशेष भूमिका खेल्न सक्छ। खानी सम्बन्धी रोयल्टी वितरणका आधारहरू अनुसूची ४ मा छ।

तालिका नं. १९: खानी रोयल्टीबाट प्राप्त राजस्व (रु.लाखमा)

प्रदेश	अनुमानित					वास्तविक			प्रति व्यक्ति रोयल्टी(रु.)
	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	
कोशी	१२५.०	२५०.०	१००.०	१५५.०	१८१.१	१०७.८	०.०	१७३.७	३.५०
मधेश	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	-
बागमती	२६५.२	५४२.०	५८०.१	४११.३	४५२.५	५७२.१	०.०	४११.३	६.७२
गण्डकी	७.८	११.५	८.४	४८.१	२५.०	२३.०	२३.०	२१.५	०.८७
लुम्बिनी	१७५०.०	१७००.०	१४००.०	१८०७.३	१२००.०	२८१९.८	१३३९.६	६८४.६	१३.३७
कर्णाली	०.०	०.०	१२.४	१०.५	१२.०	१०.४	८.१	५.७	०.३४
सुदूरपश्चिम	१.८	८.०	१.९	०.४	०.७	३.१	३.१	०.४	०.०१
जम्मा	२१४९.८	२५११.५	२१०२.८	२४३२.५	१८७१.३	३५३६.१	१३७३.८	१२९७.१	४.४५
औसत	७१६.६	८३७.२	७००.९	८१०.८	६२३.८	११७८.७	४५७.९	४३२.४	
नोटः प्रति व्यक्ति राजस्व आ.व.२०८०/८१									

स्रोतः अनुसूची २२ को आधारमा विश्लेषित।

आ.व.२०७५/७६ देखि २०८२/८३ सम्मको खानी रोयल्टी शीर्षकको अनुमानित तथा वास्तविक प्राप्ति चित्र नं १८ मा समेत छ।

चित्र नं १८: खानी रोयल्टीबाट प्राप्त राजस्व (रु. लाखमा)

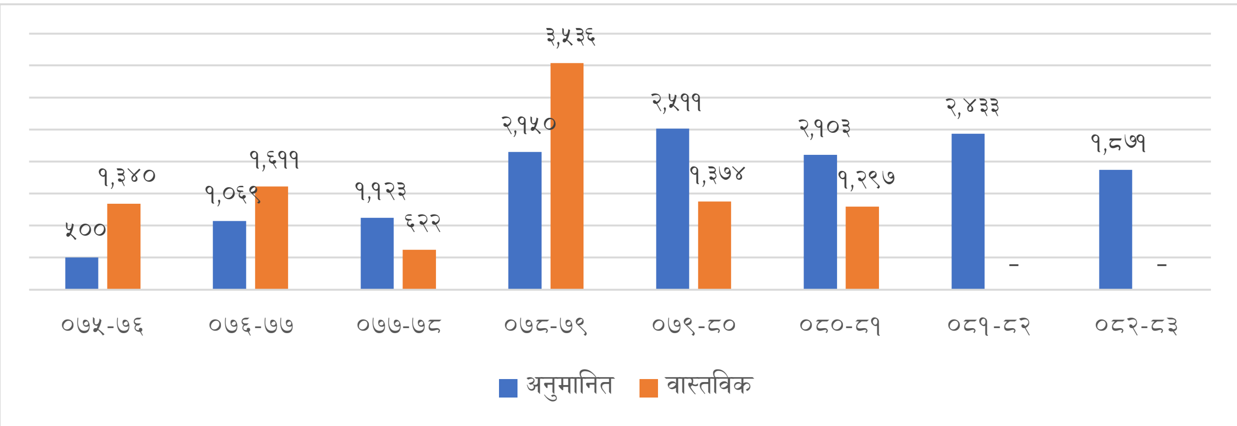

स्रोतः अनुसूची २२ को आधारमा निर्मित।

३.२.४ पर्वतारोहण रोयल्टी (राजस्व सङ्केत नम्बर १४१५८)

यस क्षेत्रबाट प्रदेशले प्राप्त गरेको रोयल्टी सम्बन्धी विवरण तालिका नं.२० मा छ। आ.व.२०८०/८१ लाई आधार मान्दा यस शीर्षकबाट प्रदेशले जम्मा २१ करोड ५४ लाख प्राप्त गरेका छन्। जसमा १७ करोड ४६ लाख त कोशी प्रदेशका लागि मात्रै छ। गण्डकी प्रदेशले २ करोड १३ लाख प्राप्त गरेको छ। पवर्ताहोरण शुल्कबाट उठेको रकमलाई नै रोयल्टीका रूपमा बाँडफाँट गरिनेहुँदा जहाँ हिमालहरूको सङ्ख्या बढी छ वा जहाँ पवर्ताहोरणको सम्भावना छ त्यही क्षेत्रमा बढी रोयल्टी सङ्कलन हुन्छ। सबैभन्दा बढी चाप सगरमाथा क्षेत्रमा नै हुने गरेका कारण कोशी प्रदेशले यस क्षेत्रबाट बढी रोयल्टी प्राप्त गर्नु स्वभाविक नै हो। सरकारले ४१४ हिमालहरूमा आरोहणको लागि खुला गरेता पनि हिमालहरूको प्रवर्द्धनको अभाव, हिमालको आधार शिविरसम्म पूर्वाधार अभावसहितका कारण सबै हिमालमा आरोही पुग्न नसकेकाले जम्मा ३४ वटा हिमालबाट मात्र आरोहण गरेबापत रोयल्टी आउने गरेको छ।

तालिका नं. २०: पर्वतारोहण रोयल्टी (रु. हजारमा)

प्रदेश	अनुमानित					वास्तविक			प्रति व्यक्ति रोयल्टी(रु.)
	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	
कोशी	१२५०००	१३७५००	११००००	१५५८१५	१८२०९६	११०२१७	-	१७४६१९	३५.२
मधेश	-	-	-	-	-	-	-	-	-
बागमती	२८४१	१४४८२	१४४८२	१८८०२	१८८०१	११५३९	-	१८८०२	३.०७
गण्डकी	५५०४	१५३५०	९१५८	४८१००	२०५२७	१११९२	१११९१	२१३८५	८.६७
लुम्बिनी	१५०	-	८०	४२	३५	७८	७८	१६	०
कर्णाली	-	-	५३०	४४६	५१३	४८७	३४६	५०४	०.३
सुदूरपश्चिम	१०	५००	७२	५२	८९	९	१०	४३	०.०२
जम्मा	**१३३५०५**	**१६७८३२**	**१३४३२२**	**२२३२५७**	**२२२०६१**	**१३३५२२**	**११६२५**	**२१५३६९**	**७.३८**
औसत	**१९०७२**	**२३९७६**	**१९१८९**	**३१८९४**	**३१७२३**	**१९०७५**	**१६६१**	**३०७६७**	

स्रोतः प्रदेश बजेट वक्तव्य २०८२/८३ तथा म.ले.प आ.व.२०७५/७६-२०८०/८१ बाट विश्लेषित

आ.व.२०७५/७६ देखि २०८२/८३ सम्मको खानी रोयल्टी शीर्षकको अनुमानित तथा वास्तविक प्राप्ति चित्र नं १९ मा समेत छ।

चित्र नं १९: पर्वतारोहण रोयल्टीबाट प्राप्त राजस्व (रु. दश लाखमा)

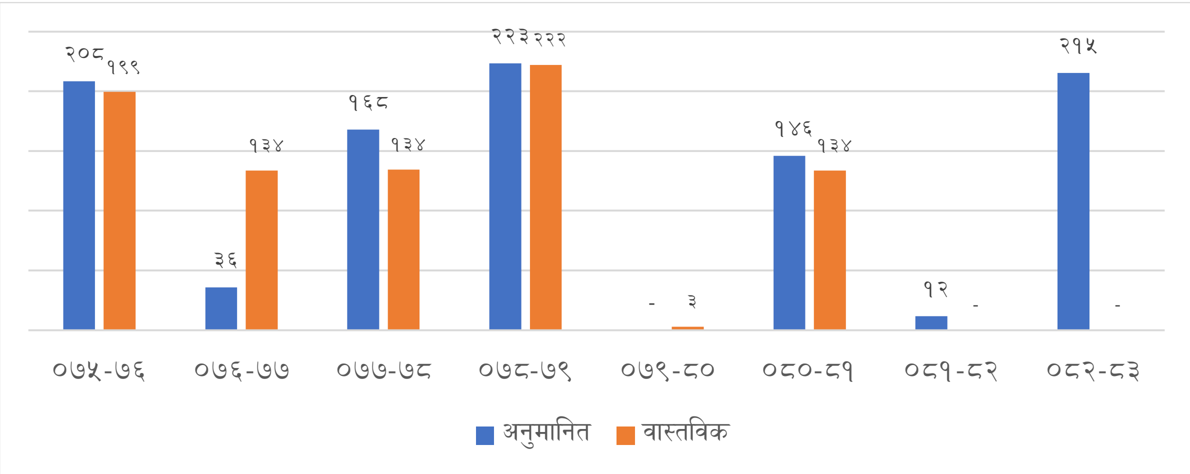

स्रोतः प्रदेश बजेट वक्तव्य २०८२/८३ तथा म.ले.प आ.व.२०७५/७६-२०८०/८१ तथ्याङ्कबाट निर्मित

३.२.५ बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने कुल रोयल्टी

रोयल्टी शीर्षकहरूबाट प्रदेशले प्राप्त गरेको राजस्व सम्बन्धी एकीकृत विवरण तालिका नं. २१ मा छ। आ.व.२०८०/८१ लाई आधार मान्दा सबैभन्दा बढी रोयल्टी विद्युतबाट छ। यसपछि वन छ। सबै शीर्षकहरूबाट प्रदेशले प्राप्त गरेको रोयल्टी १ अर्ब ५७ करोड छ। समग्रतामा अनुमानित रोयल्टी रकम र प्राप्तिका बीचमा खासै धेरै फरक छैन।

तालिका नं. २१: कुल रोयल्टी सम्बन्धी विवरण (रु. दश करोड)

रोयल्टी	अनुमानित राजस्व				वास्तविक राजस्व			प्रति व्यक्ति रोयल्टी(रु.)
	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	
वन	३.८	१.७	३.८	४.७	३.५	२.०	४.३	१.५
विद्युत्	७.५	९.७	८.८	१०.४	८.५	३.५	७.९	२.७
खानी तथा खनिज	२.१	२.५	२.१	२.४	३.५	१.४	१.३	०.४
पर्वतारोहण	१.३	१.७	१.३	२.२	१.३	०.१	२.२	०.७
जम्मा	१४.७	१५.६	१६.०	१९.८	१६.८	७.०	१५.७	५.४
औसत	२.१	२.२	२.३	२.८	२.४	१.०	२.२	
नोटः प्रति व्यक्ति राजस्व आ.व.२०८०/८१								

स्रोतः प्रदेश बजेट वक्तव्य २०८२/८३ तथा म.ले.प आ.व.२०७५/७६-२०८०/८१ बाट विश्लेषित

चित्र नं २०: कुल रोयल्टी सम्बन्धी विवरण (रु दश करोडमा)

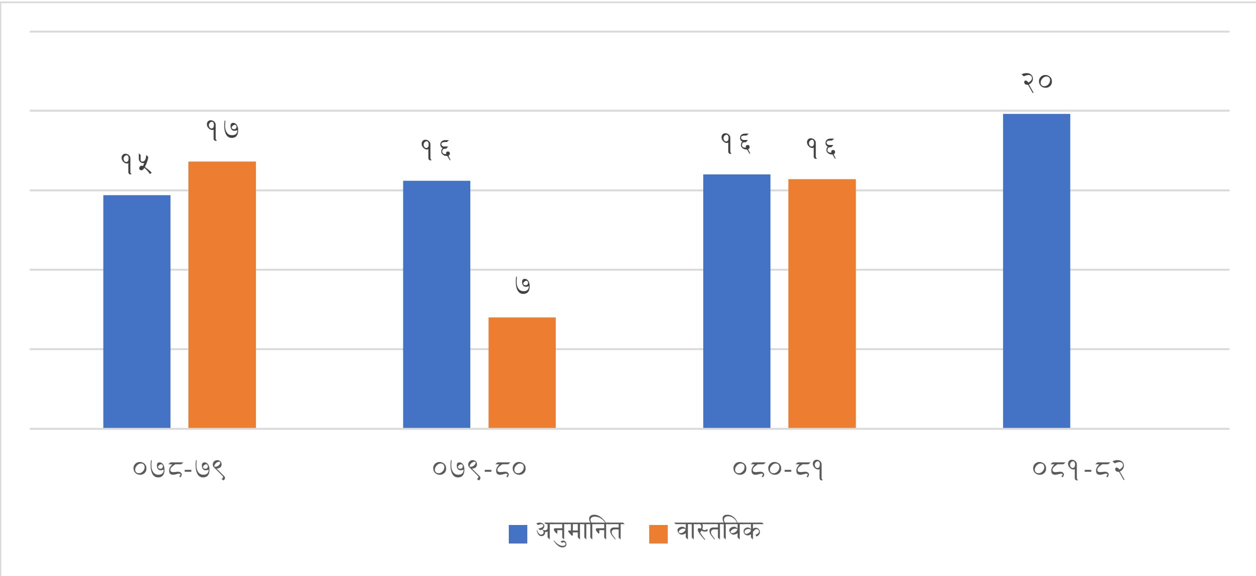

स्रोतः प्रदेश बजेट वक्तव्य २०८२/८३ तथा म.ले.प आ.व.२०७५/७६-२०८०/८१ को तथ्याङ्कबाट निर्मित

३.३ राजस्व बाँडफाँट प्राप्त आय

मूल्य अभिवृद्धि कर र आन्तरिक उत्पादनबाट उठेको अन्तःशुल्क रकमको १५ प्रतिशत प्रदेशले प्राप्त गर्ने कानूनी व्यवस्था अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ मा छ। प्रदेशगत बाँडफाँटको आधार तयार गर्ने जिम्मेवारी राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको हो। प्रदेशगत बाँडफाँटको सूत्र अनुसूची ४ मा छ। आ.व.२०८०/८१ मा यो शीर्षकबाट प्रदेशले ५८ अर्ब ४५ करोड प्राप्त गरेका छन्। यो शीर्षकमा जति रकम सङ्कलन हुन्छ त्यही आधारमा

बाँडफाँट गर्ने हुँदा प्रदेशको खासै भूमिका नरहेता पनि यो शीर्षकको राजस्वमा हुने चुहावट रोक्न र यसको अभिवृद्धिमा प्रदेश सरकारले भूमिका निर्वाह गर्न सक्छ। यस सम्बन्धी विवरण तालिका नं २२ मा छ।

तालिका नं. २२: राजश्व बाँडफाँटबाट प्राप्त आय (रु.दश करोड)

प्रदेश	अनुमानित					वास्तविक			प्रति व्यक्ति राजस्व(रु.)
	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	
कोशी	९१.०	११६.३	११४	१२१	१२४	९७.७	९१.५	८९.२	१७९८
मधेश	९५.९	२५.५	१३६	१३६	१२३.६	१०१.६	८५.४	९६.५	१५७८
बागमती	९७.७	११८.४	१११.४	१२३.१	१२८.४	९९.५	९३.१	९०.७	१४८४
गण्डकी	७५	९२.४	९०.५	९६.१	९७.९	७७.६	७३.४	७०.८	२८७२
लुम्बिनी	९५.३	११५.५	११३.२	१२०.२	११८.७	९७.१	८९.२	८८.६	१७२९
कर्णाली	०	९०.२	८८.१	९३.६	१०२.७	७९.७	६५.२	७५	४४४०
सुदूरपश्चिम	७९.३	९६.१	९४.१	९९.९	९८.७	७७.८	७९.८	७३.६	२७३३
जम्मा	५३४.३	६५४.४	७४७.३	७८९.९	७९४	६३१	५७७.६	५८४.५	२००४
औसत	७६.३	९३.५	१०६.८	११२.८	११३.४	९०.१	८२.५	८३.५	
नोटः प्रति व्यक्ति राजस्व आ.व.२०८०/८१।									

स्रोतः प्रदेश बजेट वक्तव्य २०८२/८३ तथा म.ले.प आ.व.२०७५/७६-२०८०/८१ बाट विश्लेषित

आ.व.२०७८/७९ देखि २०८२/८३ सम्मको राजस्व बाँडफाँटको विवरण चित्र नं २१ मा समेत छ।

चित्र नं २१: राजस्व बाँडफाँट शीर्षकबाट प्राप्त आय (रु. दश करोडमा)

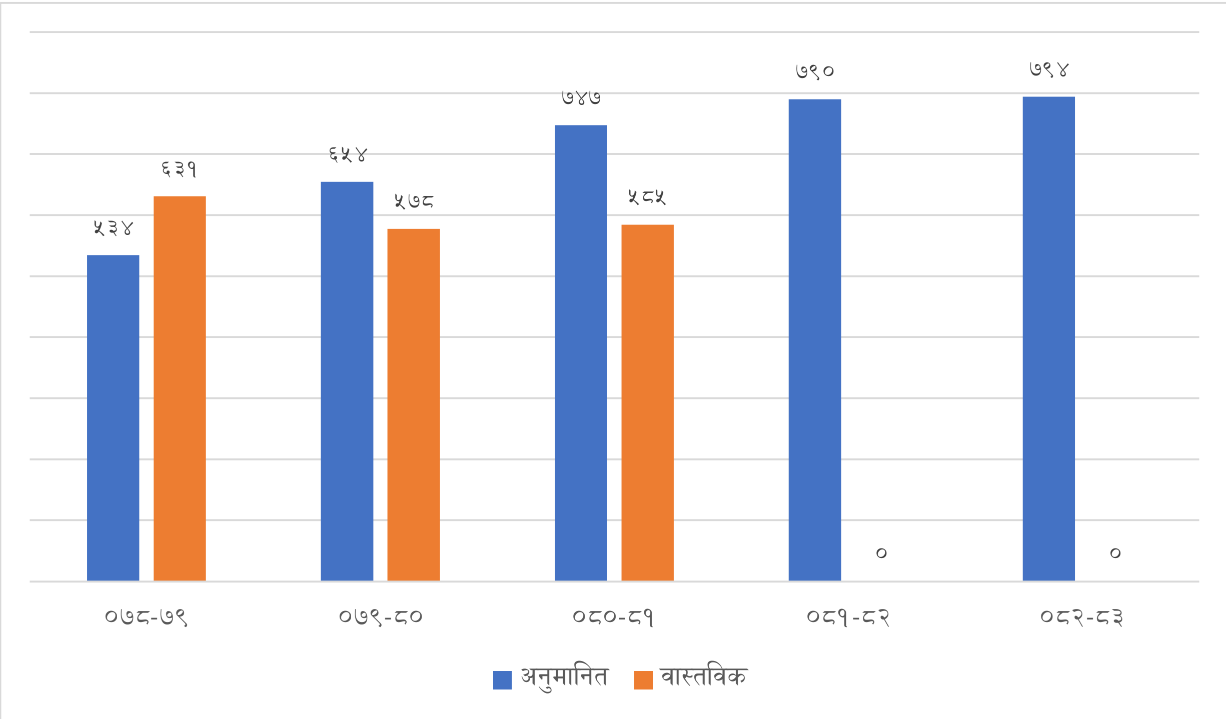

स्रोतः प्रदेश बजेट वक्तव्य २०८२/८३ तथा म.ले.प आ.व.२०७५/७६-२०८०/८१ बाट निर्मित

३.४ आन्तरिक राजस्वबाट प्राप्त कुल आय

संविधानद्वारा प्रदेशका लागि प्रदत्त राजस्व अधिकारका क्षेत्रबाट प्राप्त राजस्व, नेपाल सरकारले सङ्कलन गरेर हस्तान्तरण गरेको रोयल्टीबाट प्राप्त राजस्व र राजस्व बाँडफाँट (मूल्य अभिवृद्धि कर र आन्तरिक अन्तःशुल्कबाट प्राप्त राजस्व) को एकीकृत विवरण तालिका नं. २३ मा छ। तालिका अनुसार आ.व.२०८०/८१ मा प्रदेशको आन्तरिक राजस्व

९५ अर्ब १६ करोड छ। जुन अनुमानको तुलनामा ७४.४२ प्रतिशत हो। प्रदेशको आन्तरिक राजस्वमा आफ्नै स्रोतबाट प्राप्त कुल राजस्वको भार ३६.९४ प्रतिशत छ। रोयल्टीको १.६५ प्रतिशत छ भने राजस्व बाँडफाँटको ६१.४२ प्रतिशत छ। आन्तरिक राजस्वमा राजस्व बाँडफाँटको भार अत्यधिक छ। प्रदेश सरकारले सङ्घीय सरकारसँग हातेमालो गरेर यो शीर्षकको राजस्वका दायराहरू बढाउन र यसमा हुने चुहावट लगायतमा रोकथामका लागि आपसी समन्वय गर्न जरुरी छ।

तालिका नं. २३: आन्तरिक राजस्वबाट प्राप्त आय (रु. दश करोड)

राजस्वका शीर्षकहरू	अनुमानित					वास्तविक			प्रति व्यक्ति आय (रु.)
	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	
आफ्नै स्रोतबाट प्राप्त कुल राजस्व	४९०.८	५६०.४	५१५.४	५८७.०	६५४.५	३७८.७	३६२.७	३५१.५	१२०५
रोयल्टी	१४.७	१५.६	१६.०	१९.८	१७.९	१६.८	७.०	१५.७	५४
राजस्व बाँडफाँट	५३४.३	६५४.४	७४७.३	७८९.९	७९४.०	६३१.०	५७७.६	५८४.५	२००४
जम्मा	**१०३९.८**	**१२३०.३**	**१२७८.७**	**१३९६.७**	**१४६६.३**	**१०२६.६**	**९४७.२**	**९५१.६**	३२६३
औसत	१४८.५	१७५.८	१८२.७	१९९.५	२०९.५	१४६.७	१३५.३	१३५.९	

स्रोतः प्रदेश बजेट वक्तव्य २०८२/८३ तथा म.ले.प आ.व.२०७५/७६-२०८०/८१ को बजेटबाट विश्लेषित

आ.व.२०७८/७९ देखि २०८२/८३ सम्म आन्तरिक राजस्वको अनुमानित तथा प्राप्ति चित्र नं २२ मा समेत छ।

चित्र नं २२: जम्मा आन्तरिक राजस्वबाट प्राप्त आय (रु. दश करोडमा)

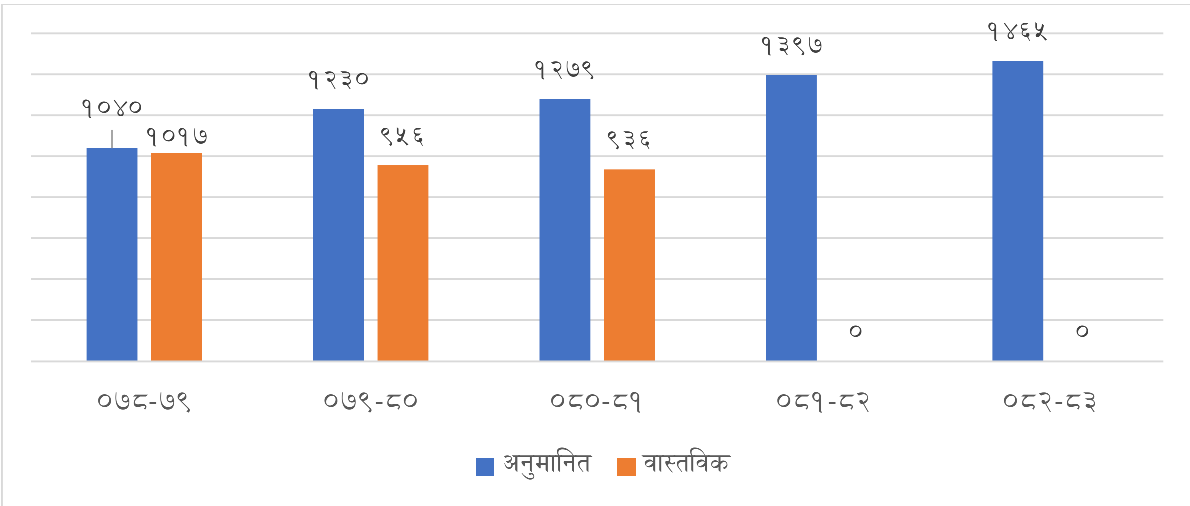

स्रोतः प्रदेश बजेट वक्तव्य २०८२/८३ तथा म.ले.प आ.व.२०७८/७९-२०८१/८२ को बजेटबाट निर्मित

३.५ अनुदान सम्बन्धी विवरण

३.५.१ वित्तीय समानीकरण अनुदान (राजस्व सङ्केत नम्बर १३३११)

समानीकरण अनुदान सम्बन्धी विवरण तालिका नं.२४ मा छ। तालिका अनुसार आ.व.२०८०/८१ मा प्रदेशले ४४ अर्ब ४६ करोड समानीकरण अनुदान प्राप्त गरेका छन्। जुन अनुमानको तुलनामा ७५.२९ प्रतिशत हो। समानीकरण अनुदान प्रदेशको संवैधानिक अधिकार हो। यो अनुदान कटौती गर्न पाइँदैन भन्ने सिद्धान्त समेत छ। तर, बजेटमा उल्लेख

गरेर प्रदेशलाई अख्तियारी पठाई सक्दा पनि अन्तमा गएर यो अनुदानमा कटौती गर्न थालिएको छ। आ.व. २०७९/८० देखि यो अनुदान वितरणमा कटौती गर्न थालिएको छ।

सङ्घीय सरकारबाट प्राप्त हुने समानीकरण अनुदानलाई समेत समावेश गरेर प्रदेश सरकारहरूले बजेट बनाउने गर्दछन्। प्रदेशहरूको विगतको अनुमानित राजस्व र प्राप्तिको विश्लेषण गर्दा समानीकरण अनुदान समयमै प्राप्त नभएको र सुरूमा भने जति प्राप्त नभएको देखिन्छ। सङ्घीय सरकारले प्राय गरी अन्तिम किस्ता पठाउँदा घटाएर पठाउँदा समानीकरण अनुदानबाट प्राप्त हुने बजेटमा सञ्चालित योजनाहरू प्रभावित हुने गरेका छन्। आफ्नो आन्तरिक राजस्व कम हुने प्रदेशहरू समानीकरण अनुदानमै निर्भर रहँदा पुँजीगत खर्च लक्ष्य अनुसार भइरहेको छैन।

तालिका नं. २४: समानीकरण अनुदानको अनुमान तथा प्राप्ति विवरण (रु.दश करोडमा)

प्रदेश	अनुमानित					वास्तविक			प्रति व्यक्ति अनुदान(रु.)
	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	
कोशी	८५.७	९०.१	८७.८	८९.४	८९.८	८५.७	७८.८	६५.१	१३१२
मधेश	७३.९	६८.४	७८.०	७८.०	७७.२	७३.९	६८.४	६४.७	१०५८
बागमती	७८.६	८४.०	८०.१	८२.४	८२.९	७८.६	७३.५	५९.४	९७१
गण्डकी	७४.२	७९.३	७६.२	७६.४	७७.४	७४.२	६९.४	५६.५	२२९०
लुम्बिनी	८०.३	८५.४	८१.५	८२.९	८४.४	८०.३	७४.७	६०.४	११७९
कर्णाली	१०१.४	१०७.३	१०१.६	१०३.७	१०५.६	१०१.४	९३.९	७५.३	४४६१
सुदूरपश्चिम	८५.४	९०.१	८५.२	८७.२	८९.३	८५.४	७८.८	६३.१	२३४३
जम्मा	**५७९.५**	**६०४.६**	**५९०.५**	**६००.०**	**६०६.६**	**५७९.५**	**५३७.५**	**४४४.६**	**१५२४**
औसत	**८२.७९**	**८६.३६**	**८४.३६**	**८५.७१**	**८६.६६**	**८२.७९**	**७६.७९**	**६३.५१**	

नोटः प्रति व्यक्ति अनुदान आ.व.२०८०/८१

स्रोतः अनुसूची २३ को आधारमा विश्लेषित।

आ.व.२०७५/७६ देखि २०८२/८३ सम्मको समानीकरण अनुदान शीर्षकको अनुमानित तथा वास्तविक राजस्व चित्र नं २३ मा समेत छ। चित्र अनुसार आ.व.२०७९/८० देखि अनुमान अनुसारको समानीकरण अनुदानको बाँडफाँट गर्ने गरिएको छैन ।

चित्र नं २३: समानीकरण अनुदान(रु.दश करोडमा)

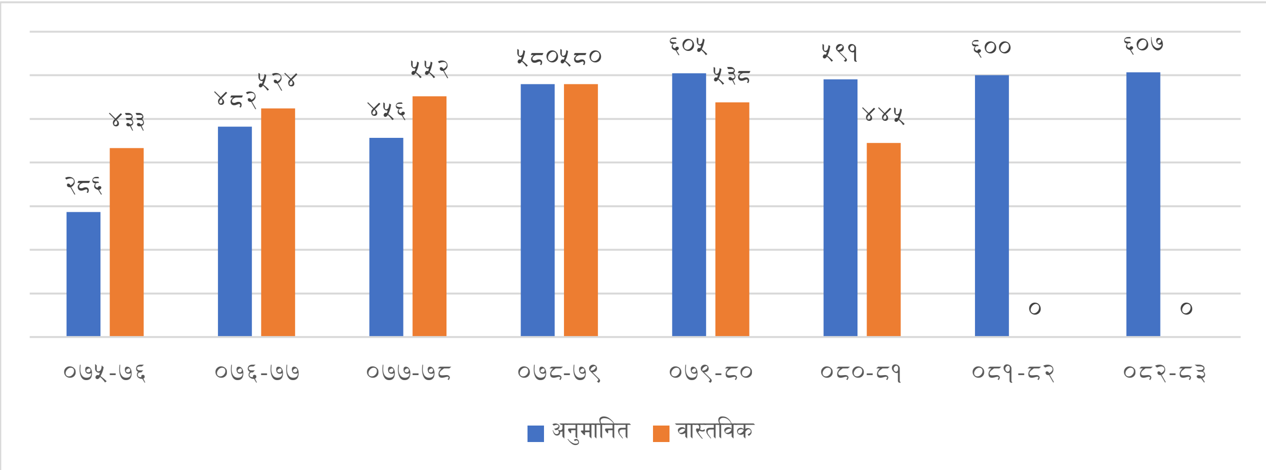

स्रोतः अनुसूची २३ को आधारमा निर्मित।

३.१.१ सशर्त अनुदान (राजस्व सङ्केत नम्बर १३३१२)

सशर्त अनुदान सम्बन्धी विवरण तालिका नं.२५ मा छ। तालिका अनुसार आ.व.२०८०/८१ मा अनुमान अनुसारकै सशर्त अनुदानको बाँडफाँट छ। सशर्त अनुदान सङ्घीय सरकारले आफ्नो सर्त सहित पठाउने भएकोले प्रदेशको स्वायत्ततामा यसले असर पार्दछ। रकम निकासा ढिलाइ, योजना स्वीकृतिमा जटिल प्रक्रिया, प्रतिवेदनको झन्झटिलो प्रक्रिया आदिले गर्दा धेरै योजना समयमै सम्पन्न हुन नसकी बजेट फ्रिज हुने वा वर्षा याम सुरु भएपश्चात् विकास निर्माणका काम गर्दा गुणस्तरका काम नभएको पाइन्छ। त्यसै गरी, सर्तसहितको अनुदानले प्रदेशको नीति निर्माणमा दीर्घकालीन सोच विकास नगरी प्रदेशहरूले स्थायी योजना बनाउनको सट्टा सङ्घबाट आउने अनुदानअनुसार योजना बनाउँदा त्यो योजना तात्कालिक प्राथमिकताको हुन सक्ने भएता पनि यसले दीर्घकालीन आवश्यकता पूर्ति गर्दैन। फलस्वरूप, प्रदेशको आन्तरिक रणनीतिक क्षमता कमजोर रहन्छ। प्रदेश सरकारहरूले आ.व. २०७८/७९ देखि ०८२/८३ को अनुमान तथा वास्तविक राजस्वलाई प्रदेशगत रूपमा तालिका नं २५ मा दिइएको छ। समानीकरण र सशर्त सहित सबै खालका अनुदानको विस्तृत विवरण अनुसूची २३ मा छ।

तालिका नं. २५: सर्शत अनुदान रकम (रु.दश करोडमा)

प्रदेश	अनुमानित					वास्तविक			प्रति व्यक्ति अनुदान(रु.)
	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	
कोशी	८२.३	८७	५८.४	४१.६	४५.७	८१.४	६५.१	५५.३	१८५३
मधेश	२३	२२.७	२०.१	२०.१	४२.६	३०.१	७०.४	२४.६	२५२४
बागमती	५७.३	९३.३	५७.७	३९.९	४८.९	६६.८	८२.१	५७.५	९८६
गण्डकी	५०.३	६९.२	४९.४	३६	३३.६	५०.३	४९.६	२८.६	५४९
लुम्बिनी	२५.४	२६.९	२४.३	४१.९	२७	२२.२	०	३८.९	५२७
कर्णाली	१९.५	१९.३	१५.९	१५.६	४४.५	१४.८	१३.४	२६.५	७२७
सुदूरपश्चिम	१९.६	१८.४	१६.८	१६.४	१८.३	१६.३	१४.४	१०.५	६७९
जम्मा	२७७.४	३३६.९	२४२.७	२११.५	२६०.६	२८२	२९५	२४२	८९३
औसत	३९.६	४८.१	३४.७	३०.२	३७.२	४०.३	४२.१	३४.६	
नोटः प्रति व्यक्ति अनुदान आ.व.२०८०/८१									

स्रोतः अनुसूची २३ को आधारमा विश्लेषित।

आ.व.२०७५/७६ देखि २०८२/८३ सम्मको सशर्त अनुदान शीर्षकको अनुमानित तथा वास्तविक राजस्व चित्र नं २४ मा समेत छ। चित्र अनुसार अनुमान र वास्तविकताका बीचमा खासै भिन्नता छैन ।

चित्र नं २४: सशर्त अनुदान (रु.दश करोडमा)

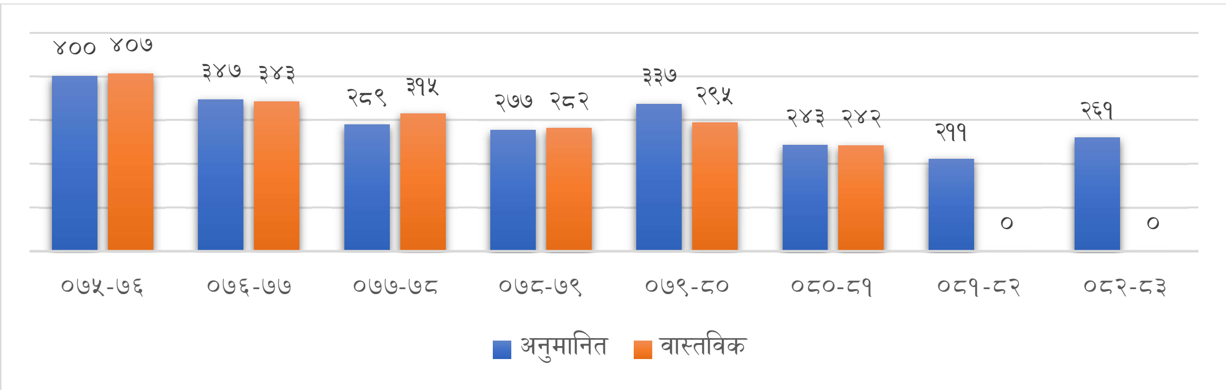

स्रोतः अनुसूची २३ को आधारमा निर्मित।

३.१.२ विशेष अनुदान

विशेष अनुदान सम्बन्धी विवरण तालिका नं. २६ मा छ। तालिका अनुसार समानीकरण र सशर्त अनुदानको तुलनामा यो अनुदानको रकम निकै नै कम छ। आ.व.२०८०/८१ मा प्रदेशले यस अनुदानबाट जम्मा रु.४ अर्ब १९ करोड रकम प्राप्त गरेका छन्। जुन अनुमानको तुलनामा कम हो। अनुमान अनुसार कुनै पनि आ.व.मा प्रदेशले यो अनुदान प्राप्त गरेका छैनन्। यो अनुदानको वितरण पारदर्शी छैन। कुनै प्रदेशले धेरै प्राप्त गरेका छन् भने कुनैले कम प्राप्त गरेका छन्। सिद्धान्ततः यो अनुदान समानीकरण अनुदानमा रहेको अन्तरलाई कम गर्न वितरण गर्ने हो। पछाडि परेका प्रदेशलाई यस अनुदानको माध्यमबाट अगाडि ल्याउने हो। तर, यस अनुसारको वितरण छैन।

तालिका नं. २६: विशेष अनुदान अनुमान तथा प्राप्तिको अवस्था (रु.दश करोडमा)

प्रदेश	अनुमानित					वास्तविक			प्रति व्यक्ति अनुदान(रु.)
	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	
कोशी	५.९	४.८	७.६	७.८	५.६	५.९	४.८	७.६	२२६
मधेश	३२.८	३६.७	१५.५	१५.५	३.९	५.९	३.७	१५.८	२३४
बागमती	५.६	७.९	७.३	९.९	४.१	५.६	७.९	७.३	८२
गण्डकी	५.५	८.६	७	६.६	५	५.५	४.३	९.४	८२
लुम्बिनी	६.३	४.८	५.६	७.४	४	३.३	४.८	०	७८
कर्णाली	६.१	६.७	६	६.७	४.९	३.८	४	०	८१
सुदूरपश्चिम	६.१	८	६.२	५.६	५.२	२	१.७	१.८	१९१
जम्मा	६८.४	७७.४	५५.२	५९.५	३२.७	३१.९	३१.२	४१.९	११२
औसत	९.८	११.१	७.९	८.५	४.७	४.६	४.५	६	
नोटः प्रति व्यक्ति अनुदान आ.व.२०८०/८१									

स्रोतः अनुसूची २३ को आधारमा विश्लेशित।

आ.व.२०७५/७६ देखि २०८२/८३ सम्मको विशेष अनुदान शीर्षकको अनुमानित तथा वास्तविक प्राप्ति चित्र नं २५ मा छ। चित्र अनुसार अनुमान गरिए अनुसारको प्राप्ति छैन ।

चित्र नं २५: विशेष अनुदान (रु. दश करोडमा)

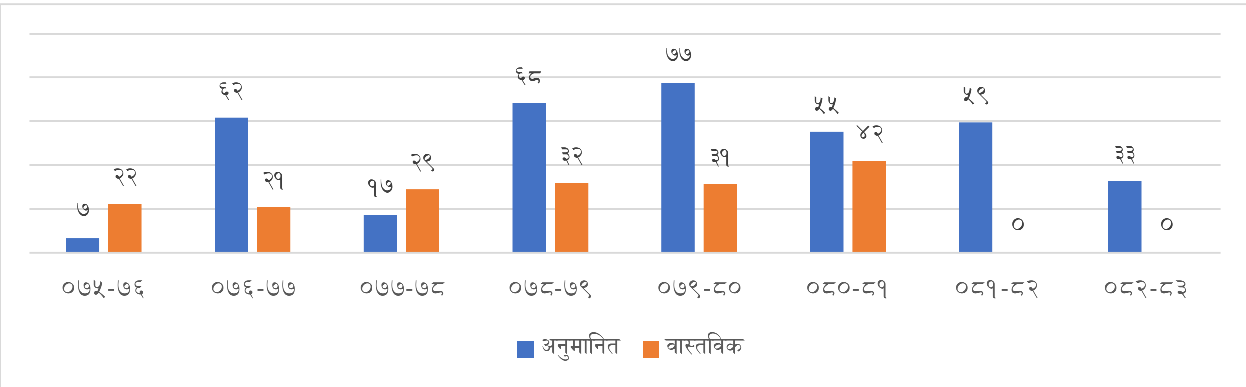

स्रोतः अनुसूची २३ को आधारमा निर्मित।

३.१.३ समपूरक अनुदान

समपूरक अनुदान सम्बन्धी विवरण तालिका नं. २७ मा छ। तालिका अनुसार आ.व.२०८०/८१ मा यो शीर्षकबाट प्रदेशले ६ अर्ब २८ करोड रकम हासिल गरेका छन्। जुन अनुमानको तुलनामा ६५.४८ प्रतिशत हो। अनुमानको

तुलनामा कुनै पनि आ.व.मा यो अनुदान वितरण गरिएको छैन। विशेष अनुदान जस्तै यो अनुदानको वितरण प्रक्रिया पनि पारदर्शी छैन ।

तालिका नं. २७: समपूरक अनुदान सम्बन्धी विवरण (रु. दश करोड)

प्रदेश	अनुमानित					वास्तविक			प्रति व्यक्ति अनुदान(रु.)
	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	
कोशी	१७.६	१९.२	११.८	१०.६	५.९	१५.५	१३.३	८.१	२४०
मधेश	११.३	१२.५	३	३	६.६	४२.८	८.८	१२.७	३९०
बागमती	३७.७	३५.४	४३.५	२९.९	१३.२	१९.४	२३.९	१९.४	२६६
गण्डकी	९.५	९.६	९.१	१२.४	६.४	९.५	६.७	५.८	१०५
लुम्बिनी	२२.२	७.४	१२.४	८	५.१	१२.५	१२.१	४.२	१००
कर्णाली	८.३	१२.८	८.४	१४.१	६.२	२	३.८	६.३	१०१
सुदूरपश्चिम	१२.५	७.७	७.७	१४.२	६	५.७	५.६	६.३	२२४
जम्मा	११९.३	१०४.५	९५.९	९२.१	४९.५	१०७.५	७४.३	६२.८	१७०
औसत	१७	१४.९	१३.७	१३.२	७.१	१५.४	१०.६	९	

नोटः प्रति व्यक्ति अनुदान आ.व.२०८०/८१

स्रोतः अनुसूची २३ को आधारमा विश्लेशित।

आ.व.२०७५/७६ देखि २०८२/८३ सम्मको समपूरक अनुदान शीर्षकको अनुमानित तथा वास्तविक प्राप्ति चित्र नं २६ मा समेत छ। चित्र अनुसार यो अनुदान अनुमान अनुसार बाँडफाँट गरिएको छैन। काम सम्पन्न हुँदा पनि रकम नपठाउने समस्या रहेको प्रदेशको गुनासो छ।

चित्र नं २६: समपूरक अनुदान (रु.दश करोडमा)

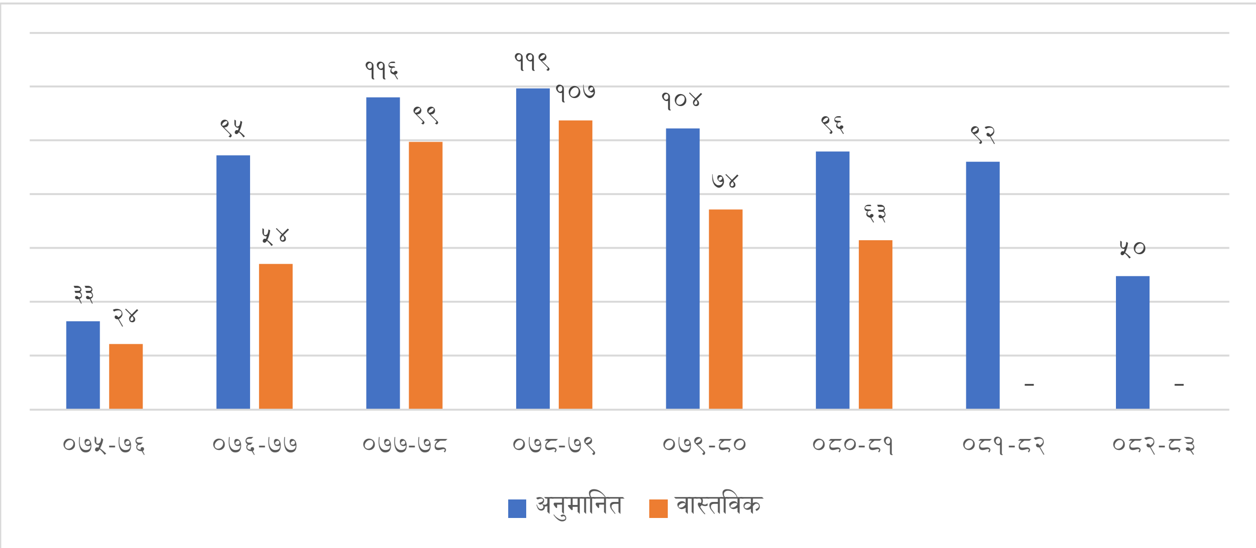

स्रोतः अनुसूची २३ को आधारमा निर्मित।

३.६ अनुदान सम्बन्धी जम्मा विवरण

सबै अनुदान एकीकृत रूपमा तालिका नं. २८ मा छ। आ.व.२०८०/८१ लाई आधार मान्दा प्रदेशले कुल अनुदान ७९ अर्ब २० करोड प्राप्त गरेका छन्। जुन अनुमानको तुलनामा ८०.४१ प्रतिशत हो। प्रदेशको कुल अनुदानमा वित्तीय समानीकरण अनुदानको भार ५६.१९ प्रतिशत छ। सशर्त अनुदानको भार ३०.५६ प्रतिशत छ भने विशेष र समपूरकको क्रमश ५.३० प्रतिशत र ७.९५ प्रतिशत छ।

तालिका नं. २८: अनुदानबाट प्राप्त आय (रु. दश करोड)

अनुदान	अनुमानित					वास्तविक			प्रति व्यक्ति अनुदान(रु.)
	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	
वित्तीय समानीकरण	५८०.०	६०५.०	५९१.०	६००.०	६०७.०	५८०.०	५३८.०	४४५.०	१,५२६
सशर्त	२७७.०	३३७.०	२४३.०	२११.०	२६१.०	२८२.०	२९५.०	२४२.०	८३०
विशेष	६८.०	७७.०	५५.०	५९.०	३३.०	३२.०	३१.०	४२.०	१४४
समपूरक तथा अन्य	११९.०	१०४.०	९६.०	९२.०	५०.०	१०७.०	७४.०	६३.०	२१६
जम्मा	१,०४४.०	१,१२३.०	९८५.०	९६२.०	९५१.०	१,००१.०	९३८.०	७९२.०	२,७१६
औसत	१४९.१	१६०.४	१४०.७	१३७.४	१३५.९	१४३.०	१३४.०	११३.१	
नोटः प्रति व्यक्ति अनुदान आ.व.२०८०/८१									

स्रोतः अनुसूची २३ को आधारमा विश्लेशित।

आ.व.२०७८/७९ देखि २०८०/८१ सम्मको जम्मा अनुदान शीर्षकको अनुमानित तथा वास्तविक प्राप्ति चित्र नं २७ मा समेत छ। चित्र अनुसार अनुमान अनुसारको अनुदान वितरण छैन ।

चित्र नं २७: जम्मा अनुदान (रु.दश करोडमा)

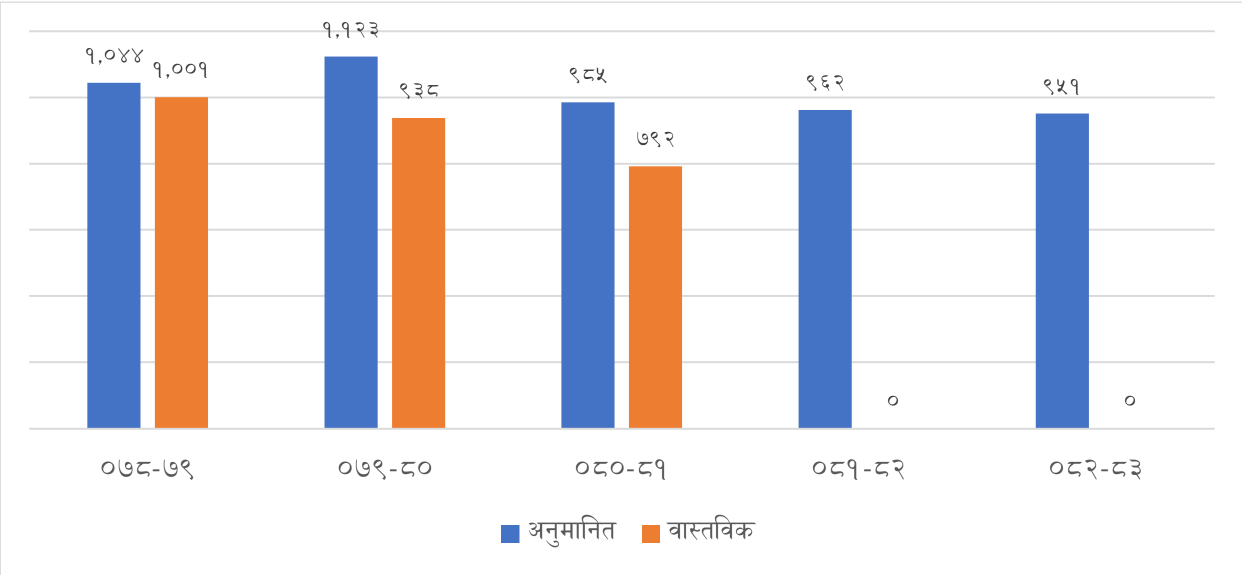

स्रोतः अनुसूची २३ को आधारमा निर्मित।

३.७ प्रदेशको कुल आय विवरण

प्रदेशको आफ्नो स्थानीय राजस्व सहित वित्तीय हस्तान्तरण लगायतबाट हासिल आयको एकीकृत विवरण तालिका नं. २९ मा छ। तालिका अनुसार आ.व.२०८०/८१ मा प्रदेशको कुल आय १ खर्ब ७४ अर्ब छ। जुन अनुमानितको तुलनामा ७७ प्रतिशत हो। प्रति व्यक्ति आय करिब रु ३६५ छ। कुल आयमा प्रदेशको आफ्नै स्रोतबाट प्राप्त राजस्वको योगदान २०.१६ प्रतिशत छ। रोयल्टी, राजस्व बाँडफाँट सहित आन्तरिक राजस्वको योगदान ५४.५८ प्रतिशत छ भने अनुदानको हिस्सा ४५.४२ प्रतिशत छ।

आ.व. २०७८/७९ देखि २०८२/८३ सम्मको अवधिमा आन्तरिक राजस्वमा भएको वृद्धि दर सकारात्मक भए तापनि तीव्र आर्थिक परिवर्तन र सम्भावित स्रोतहरूसँग तुलना गर्दा अपर्याप्त छ। यस अवधिमा रोयल्टी राजस्वको

हिस्सा अत्यन्त न्यून र अस्थिर छ, जुन कुल राजस्वको एक प्रतिशतभन्दा पनि कम छ। यस्तो स्थितिले जल, खनिज, वनलगायत प्राकृतिक स्रोतहरूको उचित उपयोग हुन नसकेकोतर्फ सङ्केत गर्छ। त्यस्तै, राजस्व बाँडफाँट र अनुदानले अझै पनि कुल आयको महत्त्वपूर्ण अंश ओगटिरहेको छ, जसले प्रदेशको सङ्घीय सरकारप्रतिको वित्तीय निर्भरता कायम छ भन्ने देखाउँछ। समग्रमा हेर्दा, प्रदेशको आन्तरिक राजस्व परिचालनमा क्रमिक सुधार देखिए पनि यसको गति सुस्त छ। रोयल्टी, गैर कर स्रोत, र सेवा शुल्कजस्ता विविध स्रोतको दिगो विकास, कर प्रशासनमा डिजिटल सुधार र कर चुहावट न्यूनीकरणलाई प्राथमिकता दिँदा मात्र राजस्व प्रणाली सशक्त र आत्मनिर्भर बन्नेछ।

तालिका नं. २९: प्रदेशको समग्र आयको विवरण(रु. दश करोड)

शीर्षकहरू	अनुमानित					वास्तविक			प्रति व्यक्ति आय
	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	
प्रदेशको आन्तरिक राजस्व	४९०.८	५६०.४	५१५.४	५८७	६५४.५	३७८.७	३६२.६	३५१.५	१२०.५
रोयल्टी	१४.७	१५.६	१६	१९.८	१७.९	१६.८	७	१५.७	५.४
राजस्व बाँडफाँट	५३४.३	६५४.४	७४७.३	७८९.९	७९४	६३१	५७७.६	५८४.५	२००.४
जम्मा राजस्व	**१,०३९.८०**	**१,२३०.३०**	**१,२७८.७०**	**१,३९६.७०**	**१,४६६.३०**	**१,०२६.६०**	**९४७.२**	**९५१.६**	**३२६.३**
अनुदान	१,०४४.००	१,१२३.००	९८५	९६२	९५१	१,००१.००	९३८	७९२	३८.३
कुल जम्मा	**२,०८३.८०**	**२,३५३.३०**	**२,२६३.७०**	**२,३५८.७०**	**२,४१७.३०**	**२,०२७.६०**	**१,८८५.२०**	**१,७४३.६०**	**३६४.६०**
आन्तरिक राजस्व प्रतिशत	४९.९०	५२.२८	५६.४९	५९.२१	६०.६६	५०.६३	५०.२४	५४.५८	
नोटः प्रति व्यक्ति आय आ.व.२०८०/८१									

स्रोतः प्रदेश बजेट वक्तव्य २०८२/८३ तथा म.ले.प आ.व.२०७५/७६-२०८०/८१ बाट विश्लेषित

आ.व.२०७८/७९ देखि २०८०/८१ सम्मको प्रदेशको समग्र आयको अनुमानित तथा वास्तविक प्राप्ति चित्र नं २८ मा छ।

चित्र नं २८: प्रदेशको समग्र आय (रु अर्बमा)

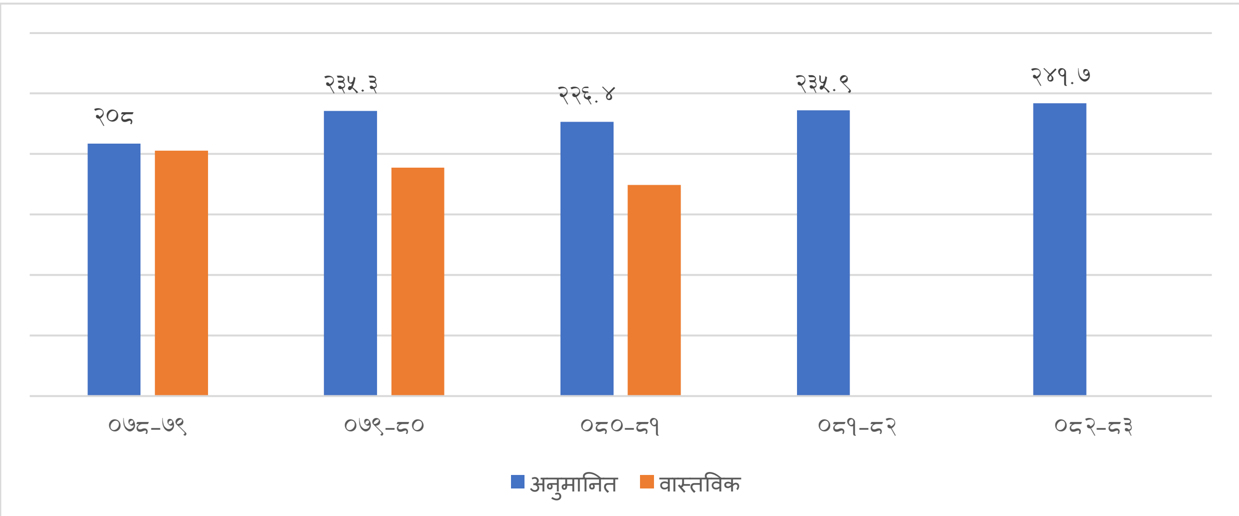

स्रोतः प्रदेश बजेट वक्तव्य २०८२/८३ तथा म.ले.प आ.व.२०७५/७६-२०८०/८१ बाट निर्मित।

३.८ प्रदेशको खर्च सम्बन्धी विवरण

आ.व. २०७५/७६ देखि आ.व.२०८०/८१ सम्मको प्रदेशको खर्चको विवरण तालिका नं. ३० मा छ।तालिका अनुसार आ.व. २०७५/७६ मा कुल १ खर्ब १२ अर्ब बाट बढेर आ.व.२०८०/८१ मा १ खर्ब ८४ अर्ब पुगेको छ।२०७५/७६ देखि २०८०/८१ सम्मको औसत खर्च १ खर्ब ७२ अर्ब छ।प्रदेशगत रूपमा सबैभन्दा बढी खर्च बागमतीको २०.६७ प्रतिशत छ भने सबैभन्दा कम कर्णालीको ११.१६ प्रतिशत छ।

तालिका नं. ३०: प्रदेशको खर्च (रु करोड)

प्रदेश	२०७५/७६	२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१	औसत
कोशी	२१२०	२९८३	२७९५	२९९७	३०७६	२८०३	२७९६
मधेश	१५०९	१८०२	२२५५	२२२६	२६८७	२४५४	२१५६
बागमती	२०६५	२७९५	३५५९	३७९९	४६८६	४४५१	३५५९
गण्डकी	१३९३	२०४१	२५६२	२२०४	२३६१	२२२१	२१३०
लुम्बिनी	१७०३	२५४१	३२१०	३००५	३०२४	२६४४	२६८८
कर्णाली	१००२	१६८८	२२०४	२४२८	२२२७	१९८७	१९२३
सुदूरपश्चिम	१४१६	१७६१	२२९७	२०८८	२४०६	१८५१	१९७०
जम्मा	११२०९	१५६११	१८८८३	१८७४८	२०४६८	१८४११	१७२२२

स्रोत : आर्थिक सर्वेक्षण २०८१/८२, अर्थ मन्त्रालय, अनुसूची १३.६ ।

प्रदेशको चालु र पूँजीगत खर्चको विवरण चित्र २९ मा छ।चित्र अनुसार आ.व. २०७५/७६ मा प्रदेशको कुल खर्चमा चालु खर्च ४५.६ प्रतिशत र पूँजीगत खर्च ५४.४ प्रतिशत थियो।आ.व.२०८०/८१ मा प्रदेशको पूँजीगत खर्च ६०.९ प्रतिशत छ।प्रदेशको कुल खर्चमा पूँजीगत खर्चको भार अत्यधिक हुनु राम्रो पक्ष हो।प्रदेशगत रूपमा चालु, पूँजीगत खर्चको विवरण अनुसूची २४ मा छ।

आर्थिक सर्वेक्षण २०८१/८२, तालिका २ (ज) अनुसार आ.व.२०८०/८१ मा सङ्घीय सरकारको कुल खर्च १३ खर्ब ९३ अर्ब थियो।यसमा पूँजीगत खर्चको प्रतिशत १३.७८ प्रतिशत थियो।सङ्घीय सरकारको तुलनामा खर्च प्रतिशतका आधारमा प्रदेशको पूँजीगत खर्चको प्रतिशत सराहनी छ।

चित्र नं २९: प्रदेशको चालु र पूँजीगत खर्चको विवरण (प्रतिशतमा)

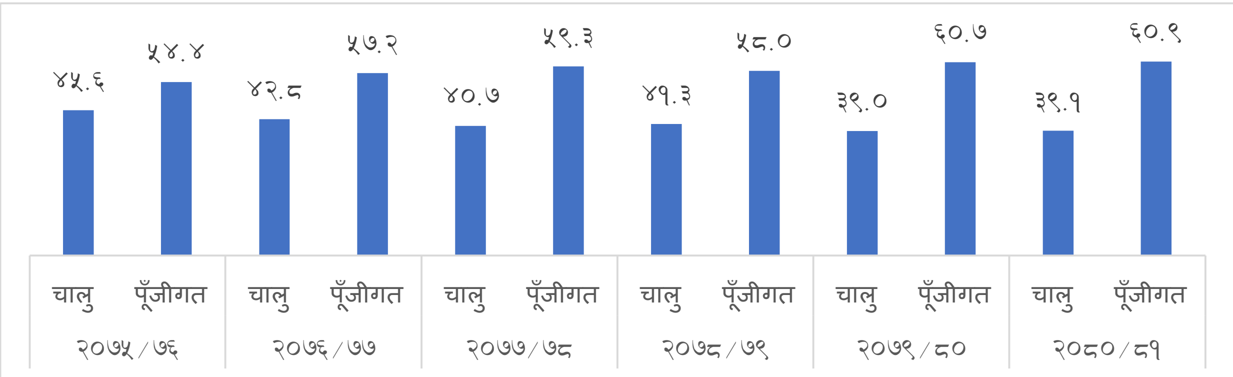

स्रोत : आर्थिक सर्वेक्षण २०८१/८२, अर्थमन्त्रालय, अनुसूची १३.६ बाट निर्मित ।

३.९ आन्तरिक राजस्व र चालु खर्चको तुलना

प्रदेशको चालु खर्च र आन्तरिक राजस्व वीचको तुलना तालिका नं. ३१ मा छ। तालिका अनुसार आ.व.२०८०/८१ मा प्रदेशको कुल चालु खर्च ७२ अर्ब छ। प्रदेशको राजस्व ९५ अर्ब छ। राजस्व र चालु खर्च बीचको भिन्नता २३ अर्ब १३ करोड छ। चालु खर्चमा प्रदेशले स्थानीय तहमा गरेको वित्तीय हस्तान्तरणको विवरण पनि छ। आर्थिक सर्वेक्षण २०८१/८२ अनुसार आ.व.२०८०/८१ मा प्रदेशले स्थानीय तहलाई २१ अर्ब अनुदान वित्तीय हस्तान्तरणका रूपमा पठाएका छन्। यो वित्तीय हस्तान्तरण निकाल्ने हो भने प्रदेशको वित्तीय स्थिति सुदृढ हुन्छ। उच्चस्तरीय आर्थिक सुधार सुझाव आयोगको प्रतिवेदन, २०८१ ले प्रदेशबाट स्थानीय तहमा हुने हस्तान्तरण हटाउन सुझाव पनि दिएको स्थिति छ। समग्रतामा प्रदेशको राजस्व (अनुदान बाहेक) ले चालु खर्च धान्न सक्ने स्थितिलाई सकारात्मक किसिमले लिनुपर्दछ। प्रदेशगत रूपमा कर्णाली बाहेकका प्रदेशहरूको स्थिति राम्रो छ।

तालिका नं. ३१: राजस्व र चालु खर्चका बीचमा भिन्नता (रु करोडमा)

प्रदेश	२०७९/८०	२०८०/८१	२०७९/८०	२०८०/८१	२०७९/८०	२०८०/८१
	राजस्व		चालु खर्च		भिन्नता=राजस्व-चालु खर्च	
कोशी	१२७४	१३२१	१२६५	११६८	९.५	१५३.४
मधेश	१४०३	१४२०	१०६७	९२६	३३६.०	४९४.७
बागमती	२७२९	२६७४	१७९८	१५९७	९३०.८	१०७७
गण्डकी	१०२२	१०६९	८३५	७५८	१८६.७	३११.६
लुम्बिनी	१३८३	१३८२	१२५१	१०४२	१३२.२	३४०.४
कर्णाली	७४५	८०४	९४९	९१८	-२०४.०	-११३.२
सुदूरपश्चिम	९१६	८४४	८२५	७९५	९१.१	४९.४
जम्मा	९४७२	९५१६	७९९०	७२०३	१४८२	२३१३

स्रोत : राजस्व र खर्च सम्बन्धी प्रतिवेदनको अनुसूचीमा उल्लेखित तालिकाहरूबाट निर्मित ।

आ.व.२०८०/८१ को राजस्व र चालु खर्चको विवरण चित्र नं ३० मा समेत छ। चित्र अनुसार कर्णाली बाहेकका प्रदेशहरूको स्थिति सुदृढ देखिन्छ ।

चित्र नं ३०: राजस्व र चालु खर्च, आ.व.२०८०/८१ (रु अर्बमा)

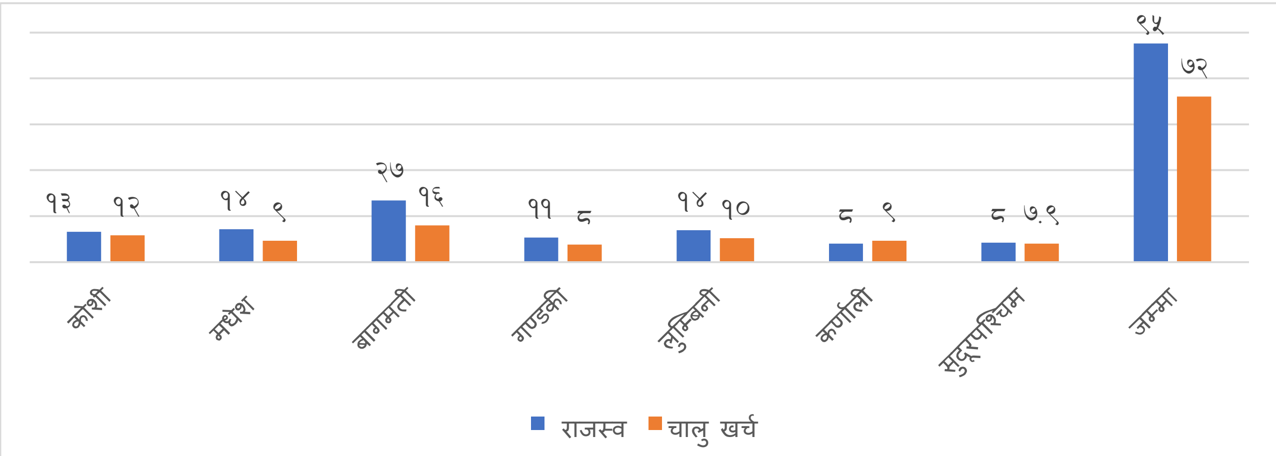

स्रोत : राजस्व र खर्च सम्बन्धी प्रतिवेदनको अनुसूचीमा उल्लेखित तालिकाहरूबाट निर्मि

परिच्छेद ४: निष्कर्ष र सिफारिसहरू

४.१ निष्कर्षहरू

यो अध्ययन प्रदेशको स्थानीय राजस्वको प्रवृत्तिगत विश्लेषणमा केन्द्रित छ। अध्ययनको विश्लेषण खण्डमा प्रदेशको आयका अन्य पाटोहरूका बारेमा चर्चा गरिए तापानि निष्कर्ष र सुझाव मूल विषयमा नै सीमित छ। तर, पनि थोरबहुत अन्य पाटोहरूका बारेमा पनि चर्चा गरिएको छ।

स्थानीय राजस्वको शीर्षकगत चर्चा गर्दा अधिकांश शीर्षकहरूमा अनुमानित राजस्व र वास्तविक सङ्कलनका बीचमा ठूलो खाडल छ। मधेश, कर्णाली र सुदूरपश्चिम प्रदेश सरकारहरूको कृषि राजस्वमा लाग्ने कर, पर्यटन तथा पदयात्रा शुल्क, मनोरञ्जन कर र विज्ञापन करमा अनुमानित र वास्तविक सङ्कलनमा ठूलो अन्तर छ। कृषि राजस्वमा लाग्ने कर, मनोरञ्जन कर र विज्ञापन कर जस्ता शीर्षकहरूमा निरन्तर न्यून वा कतिपय प्रदेशमा शून्य सङ्कलन देखिनु भनेको कानुनको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा ध्यान नदिनु हो। अध्ययन विश्लेषणका आधारमा राजस्वका शीर्षकगत रूपमा देखिएका निष्कर्षहरू तपसिल अनुसार छ।

४.१.१ प्रदेशको एकल राजस्व (स्थानीय तहसँग नजोडिएको)

क) कृषि आयमा लाग्ने कर

- कृषि आयमा लाग्ने कर राजस्वका क्षेत्रमा प्रदेश सरकारका बीचमा अन्यौलता छ। नीतिगत र कानूनी रूपमा अस्पष्टता छ। संविधानले व्यक्तिगत र संस्थागत आयकर सङ्घका लागि तोकेको छ। व्यवसाय कर स्थानीय तहका लागि छ। कृषि मात्र हैन जुनसुकै क्षेत्रसँग जोडिए पनि यदि त्यो व्यवसायसँग सम्बन्धित हो भने हाम्रो कर अधिकार हो भन्ने स्थानीयको बुझाई छ। व्यक्तिगत रूपमा होस् वा संस्थागत यदि आयसँग जोडिन्छ भने त्यो हाम्रो अधिकार हो भन्ने बुझाई सङ्घको छ। यही चेपुवामा प्रदेश छ।
- आ.व.२०८०/८१ मा यो करबाट प्रदेशले जम्मा २ लाख १५ हजार आय हासिल गरेका छन्। यदि यो कर प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने हो भने करको व्याख्या, स्पष्ट नीति निर्माण, जनशक्ति र प्रविधिको उपयोग आवश्यक हुन्छ। वर्तमान अवस्थामा कुनै पनि प्रदेशले यो करप्रति गम्भीरता पूर्वक चासो लिएको देखिँदैन। ऐनमा करका दर मात्र उल्लेख गरेको छ, कसरी सङ्कलन गर्ने भन्ने विषय ओझेलमा छ।
- सबैभन्दा पहिला यसमा रहेका कानूनी र नीतिगत विषयमा स्पष्टता हुन जरुरी छ। अहिलेकै स्थितिमा यो कर राखिरहनुको कुनै अर्थ छैन। मधेश प्रदेश कृषिको उर्वर भूमि हो। तर अहिलेसम्म यो प्रदेशले कृषि आयमा कर क्षेत्रको राजस्वको अनुमान पनि गरेको छैन, सङ्कलन पनि गरेको छैन। प्रदेशहरूका बीचमा यो करका सम्बन्धमा मतैक्यता हुन जरुरी छ।

ख) कृषि उत्पादनको बिक्रीमा लाग्ने कर

- कृषिजन्य उत्पादनको प्रत्यक्ष बिक्रीबाट प्राप्त राजस्व विशेषतः बागमती, लुम्बिनी र मधेश प्रदेशले अनुमान गरेअनुसार राजस्व सङ्कलनमा तुलनात्मक रूपमा राम्रो देखिएता पनि गण्डकी, कर्णाली र सुदूरपश्चिमको राजस्व न्यून छ।
- प्रदेशहरूले कृषिमा आधारित स्रोत परिचालन क्षमतालाई मजबुत नबनाउनु, स्थानीय बजार व्यवस्थापन सुधार गर्न नसक्दा यसबाट हुने राजस्व प्रदेशको भरपर्दो स्रोत बन्न सकेको पाइँदैन।
- सबैभन्दा बढी कर बागमती प्रदेशबाट सङ्कलन हुनुले बजार व्यवस्थापन यो कर सङ्कलनको प्रमुख आधार भएको स्पष्ट हुन आउँछ।
- कृषि सेवाबाट सङ्कलन हुने राजस्वलाई कृषि उत्पादनमा लाग्ने करको शीर्षकमा राखेको देखिन्छ।

ग) पर्यटन तथा पदयात्रा शुल्क सम्बन्धी

- गण्डकी प्रदेशले सबैभन्दा बढी सङ्कलन गरेता पनि अनुमान गरेको भन्दा ज्यादै कम छ।
- प्रचार प्रसारको अभाव, नीतिगत अस्पष्टता, तथा संरचनागत कमजोरीका कारण कोशी प्रदेशमा कञ्चनजङ्घा र इलाम क्षेत्रबाट, कर्णालीमा रारा तथा शे-फोक्सुण्डो ताल क्षेत्रबाट र सुदूरपश्चिममा खप्तड र बडिमालिकाबाट शुल्क सङ्कलन भएको छैन । यस क्षेत्रको पूर्वाधार विकास गरी राजस्व अभिवृद्धिमा प्रदेश सरकार केन्द्रित हुन सकेको छैन।
- पर्यटन क्षेत्रबाट आन्तरिक राजस्व वृद्धि गर्ने ठूलो सम्भावना हुँदाहुँदै पनि स्पष्ट नीति, संस्थागत संरचना र कार्यान्वयन क्षमताको कमजोरीले सम्भावनाहरू पूर्ण उपयोगमा आउन सकेको छैन। यस विषयमा दीर्घकालीन रणनीति आवश्यक छ।
- पर्यटन शुल्कलाई तीन वटै सरकारको अधिकार क्षेत्रमा भएका कारण समन्वयको अभाव छ। अधिकार क्षेत्रका सम्बन्धमा स्पष्ट हुन आवश्यक छ।

घ) रेडियो, एफ.एम. तथा टेलिभिजन सञ्चालन दस्तुर सम्बन्धी

- बागमती प्रदेशमा सञ्चार माध्यमहरूको बाहुल्यता, सूचना प्रविधिमा लगानी र डिजिटल प्रणालीको प्रयोगका कारण दस्तुर सङ्कलन तुलनात्मक रूपमा राम्रो देखिए पनि बर्सेनि घट्दो क्रममा छ। राजस्वको दर पनि घट्दो क्रममा छ।
- मधेश, गण्डकी र सुदूरपश्चिम प्रदेशहरूले अहिलेसम्म यसबाट राजस्व आर्जन गरेका छैनन्। लुम्बिनी प्रदेशले प्रयास गरे पनि सङ्कलन न्यून छ। कोशी र कर्णालीको केही सक्रियता देखाए तापनि अनुमान र यथार्थबीच ठूलो अन्तर छ।
- रेडियो, एफ.एम. तथा टेलिभिजन क्षेत्रबाट प्राप्त हुने दस्तुर प्रदेश सरकारहरूको दीर्घकालीन राजस्व स्रोतको रूपमा विकास गर्न सकिने सम्भावना छ। तर, यसका लागि प्रदेश सरकारको तत्परता र सङ्घीय सरकारसँग समन्वय जरुरी छ। नीतिगत स्पष्टता, प्रविधिमा लगानी र अनलाइन दस्तुर प्रणाली

विकास गर्न आवश्यक छ। रेडियो-टेलिभिजन दर्ता, अनुमति र नवीकरण कार्यहरूलाई पूर्ण रूपमा अनलाइन प्रणालीबाट व्यवस्थित गर्नुपर्दछ।

ङ) **व्यवसाय रजिस्ट्रेसन दस्तुर**

- राजधानी प्रदेश र सामाजिक आर्थिक क्रियाकलापहरूको वढोत्तरीसँगै यस शीर्षकमा बागमती प्रदेशको राजस्व अन्य प्रदेशको तुलनामा अधिक छ। यस प्रदेशमा संरचनागत र प्रणालीगत मजबुत हुँदा हुँदै पनि अनुमानित रकमभन्दा सङ्कलन कम छ।
- सुदूरपश्चिम प्रदेशको यस क्षेत्रको प्रयास कमजोर छ। अहिलेसम्म कुनै पनि आ.व.मा राजस्व अनुमान गरेको छैन। तर अनुमान नगरेतापनि आ.व.२०८०/८१ मा केही सङ्कलन गरेको छ।
- कर्णाली, गण्डकी र मधेश प्रदेशमा अनुमान र वास्तविक सङ्कलनबीच ठूलो अन्तर छ।
- प्रदेशमा रहेका व्यवसायीहरूको यर्थात विवरण सङ्कलन गरेर वर्गीकरणको आधारमा प्रदेश कानुन अनुसार दर तोक्न सकेमा यस शीर्षकबाट प्रदेशहरूले उल्लेखनीय राजस्व सङ्कलन गर्न सक्ने सम्भावना छ। तर, कुन व्यवसाय कुन तहमा दर्ता गर्ने भन्ने व्यवस्था स्पष्ट हुन नसक्दा करदाताहरूमा दोहोरो मार पर्न सक्ने सम्भावना पनि छ। यसका लागि सबैभन्दा पहिला अधिकार क्षेत्रका बारेमा स्पष्ट हुन जरुरी छ।

च) **दस्तुर तथा दण्ड-जरिवाना**

- दस्तुर, दण्ड तथा जरिवाना प्रदेश सरकारहरूको आन्तरिक स्रोत सुदृढ गर्ने सम्भावनायुक्त शीर्षक भए तापनि यसको कार्यान्वयन पाटो फितलो छ। अनुमानित र यथार्थ राजस्व सङ्कलनमा ठूलो अन्तर छ। कोशी, बागमती, गण्डकी र लुम्बिनी प्रदेशले तुलनात्मक रूपमा उच्च राजस्व सङ्कलन गरेता पनि कर्णाली र सुदूरपश्चिम प्रदेशमा सङ्कलन रकम न्यून छ।
- कतिपय प्रदेशहरूमा ट्राफिक जरिवाना, प्रशासनिक दस्तुर तथा जफतको प्रभावकारी संयन्त्र नहुनु तथा छुट दिने परिपाटी छ।
- सुदृढ प्रणाली निर्माण, दरको एकरूपता, डिजिटल सङ्कलन प्रणालीको विकास र कानूनी स्पष्टतामार्फत दस्तुर तथा जरिवाना शीर्षकको उपयोगिता र पारदर्शिता बढाउन सकिन्छ। साथै, नागरिक सचेतना अभिवृद्धि र सेवा प्रवाहको गुणस्तर सुधार गर्दा यस शीर्षकले आन्तरिक राजस्व सुदृढ पार्न थप योगदान पुऱ्याउन सक्ने सम्भावना छ।

४.१.२ प्रदेशको एकल राजस्व (स्थानीय तहसँग बाँडफाँट हुने)

क) **सवारी साधन कर**

- सवारी साधन कर प्रदेश सरकारका लागि एक स्थायी, भरपर्दो र न्यून जोखिमयुक्त आन्तरिक राजस्वको स्रोत हो। सवारी कर प्रदेश सरकारहरूको आफ्नै स्रोतबाट प्राप्त कुल राजस्वमा करिब ३४ प्रतिशत योगदान दिने शीर्षक हो, जसले राजस्व आत्मनिर्भरता बढाउन महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको छ।

- प्रदेशहरूले कर दर निर्धारणदेखि प्रशासनसम्मको सम्पूर्ण कार्य सम्पादन गर्दै आएका छन्। उपलब्ध तथ्याङ्कको आधारमा, बागमती प्रदेशले सबैभन्दा धेरै राजस्व सङ्कलन गरेको छ भने गण्डकी, लुम्बिनी र कोशी प्रदेशको प्रयास पनि सराहनीय छ। तथापि, अधिकांश प्रदेशहरूमा कर सङ्कलन अझै पनि अनुमानभन्दा कम छ (झन्डै ८२%) र धेरै सवारी साधनहरू करको दायरामा आएको देखिदैन।
- प्रदेशको आफ्नै प्रहरी नहुँदा सङ्घीय ट्राफिक प्रहरीसँग समन्वयमा समस्या छ। साथै, निर्माण क्षेत्रमा प्रयोग हुने ठूला सवारी साधन तथा मेसिनहरूको नवीकरण न्यून छ, जसका कारण पनि राजस्व सङ्कलनमा असर परेको छ।

ख) घरजग्गा रजिस्ट्रेसन दस्तुर

- सवारी साधन करपछि घरजग्गा रजिस्ट्रेसन दस्तुर प्रदेश सरकारहरूको महत्त्वपूर्ण राजस्वको स्रोत हो जसको योगदान ३१ प्रतिशत छ। बागमती प्रदेशले अन्य प्रदेशको तुलनामा धेरै राजस्व सङ्कलन गरेको छ, जुन यहाँको सहरीकरण, कारोबारको घनत्व, तथा उच्च मूल्यको कारोबारसँग सम्बन्धित छ।
- आर्थिक वर्ष २०८०/८१ मा कुल अनुमानित १४ अर्ब ४३ करोडमध्ये १० अर्ब ९७ करोड मात्र सङ्कलन भएको छ, जुन अनुमानको करिब ७६ प्रतिशत हो।
- राजस्व सङ्कलन कम हुनुमा मुख्य कारणहरूमाः
    - मालपोत कार्यालयले निर्धारण गर्ने न्यूनतम मूल्य बजार मूल्यभन्दा कम हुनु,
    - मूल्याङ्कनको यथार्थपरक विधि नहुनु,
    - पक्की/कच्ची सडक, पहुँच, तथा अन्य पूर्वाधारको मूल्यमा हुने प्रभावलाई मूल्याङ्कनमा समावेश नगर्नु,
    - र दुर्गम प्रदेशहरूमा संरचनागत कमजोरी र कारोबारको न्यूनता रहेका छन्।

ग) मनोरञ्जन र विज्ञापन कर

- <u>मनोरञ्जन कर:</u> मनोरञ्जन कर प्रदेश सरकारहरूका लागि सम्भावित राजस्व स्रोत हो, तर हालको सङ्कलन अत्यन्त न्यून (आ.व.२०८०/८१ मा जम्मा २ करोड) छ। गण्डकी र बागमती प्रदेशले तुलनात्मक रूपमा बढी राजस्व सङ्कलन गरेका छन्, तर बाँकी प्रदेशहरूमा खासै सङ्कलन देखिएको छैन । विशेषतः मधेश र कर्णाली प्रदेशमा शून्य सङ्कलन छ। सहरीकरण र राजधानी प्रदेशका कारण काठमाडौं उपत्यकामा मनोरञ्जन सेवाको प्रयोग धेरै भए पनि राजस्व सङ्कलन पर्याप्त छैन। यस करको सङ्कलन र बाँडफाँटमा प्रदेश र स्थानीय तहबीच समन्वयको अभाव र सङ्घ र स्थानीय तहबीच कानूनी अस्पष्टता देखिएको छ ।
- <u>विज्ञापन कर:</u> विज्ञापन करबाट आ.व.२०८०/८१ मा प्रदेशहरूले करिब ३ करोड सङ्कलन गरेका छन्, जुन अनुमानअनुसारको सङ्कलन हो। यद्यपि बागमती र कोशी प्रदेशको प्रदर्शन तुलनात्मक रूपमा राम्रो भए पनि मधेश, गण्डकी, सुदूरपश्चिम, र कर्णाली प्रदेशमा सङ्कलन न्यून देखिन्छ।

- कर्णाली प्रदेशमा शून्य सङ्कलन भएको छ, जसले त्यहाँको कर प्रशासन र सङ्कलन संयन्त्र कमजोर भएको देखाउँछ। प्रभावकारी कर सङ्कलन प्रणाली, यथार्थपरक पूर्वानुमान र स्थानीय तहसँगको स्पष्ट कार्यविधिको अभाव मुख्य चुनौती हो।

घ) प्राकृतिक स्रोत शुल्क

- **प्राकृतिक स्रोत**को बिक्रीबाट प्राप्त हुने राजस्व प्रदेश सरकारका लागि महत्त्वपूर्ण आन्तरिक स्रोत हो। तर, यसको बिक्रीबाट प्राप्त राजस्व प्रदेशहरूमा धेरै असमान छ। आ.व.२०८०/८१ मा प्रदेशहरूले कुल रु.१ अर्ब ४१ करोड राजस्व सङ्कलन गरे पनि, यो अनुमानको मात्र ६२ प्रतिशत मात्र हो। बागमती प्रदेशले सबैभन्दा धेरै राजस्व सङ्कलन गरेको छ भने सुदूरपश्चिम प्रदेशले सबैभन्दा कम छ।
- समग्रतामा यो कर राजस्वमा अनुमानित र वास्तविकका बीचको ठूलो अन्तरले राजस्व अनुमान र सङ्कलन प्रक्रियामा कमजोरी देखाउँछ। यसको प्रमुख कारणहरूमा स्थानीय तहले प्रदेशलाई कानुन अनुसार बुझाउनुपर्ने हिस्सा नबुझाउने, ठेक्का प्रक्रियामा अनियमितता र मिलेमतो, कम मूल्यमा ठेक्का, चोरी निकासी नियन्त्रणको अभाव र पारदर्शिताको कमी आदि हुन्।

४.१.३ राजस्व बाँडफाँट (मूल्य अभिवृद्धि कर र अन्तःशुल्क)

- अन्तःशुल्क र मूल्य अभिवृद्धि करबाट सङ्कलित राजस्वमध्ये १५ प्रतिशत प्रदेशहरूलाई बाँडफाँट हुने कानूनी व्यवस्था छ। यस शीर्षकबाट आ.व.२०७८/७९ देखि २०८२/८३ सम्मको अवधिमा प्रदेशहरूले उल्लेखनीय मात्रामा राजस्व प्राप्त गरेका छन्, जुन आ.व.२०८०/८१ मा मात्र ५८ अर्ब ४५ करोड रूपैयाँ छ।
- हालको प्रणालीमा प्रदेश सरकारहरूको प्रत्यक्ष भूमिका सीमित छ, किनभने सङ्कलन सङ्घ सरकारले गर्छ र बाँडफाँट पूर्व निर्धारित सूत्र अनुसार हुन्छ। तथापि, प्रदेशहरूले चुहावट नियन्त्रण, कर शिक्षाको प्रवर्द्धन, उपभोक्ता सचेतना र आन्तरिक बजार निगरानीमार्फत राजस्व वृद्धि र पारदर्शिता कायम गर्न सक्ने महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्न सक्छन्।

४.१.४ बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने रोयल्टीको विवरण

- विगत पाँच वर्षमा सबैभन्दा धेरै वन रोयल्टी प्राप्त गर्ने प्रदेश मधेश छ। अन्य प्रदेशहरूले अनुमानितको तुलनामा कम वास्तविक प्राप्ति गरिरहेका छन्। वन रोयल्टीको प्राप्तिमा असमानता देखिए पनि समग्र रूपमा प्रदेशहरूले अनुमानभन्दा बढी राजस्व सङ्कलन गरेका छन्।
- विद्युत् रोयल्टीका दृष्टिले गण्डकी र बागमती प्रदेशहरूले सर्वाधिक राजस्व सङ्कलन गरेका छन्, जसको प्रमुख कारण ती प्रदेशहरूमा ठूला जलविद्युत् परियोजनाहरूको अवस्थिति हो। हालको प्रणालीले जलविद्युत् परियोजना रहेको प्रदेशले मात्र रोयल्टी प्राप्त गर्ने गर्दछन्। यसमा सुधार जरुरी छ।
- आ.व.२०८०/८१ मा प्रदेशहरूले कूल १२ करोड ९७ लाख रुपैयाँ खानी बाट रोयल्टी प्राप्त गरेका थिए। सबैभन्दा बढी खानी रोयल्टी लुम्बिनी प्रदेशले प्राप्त गरेको थियो जसको प्रमुख कारण ढुङ्गा, चुनढुङ्गा र सिमेन्ट उद्योगहरूको घनत्व हो। खानी स्रोतको पहिचान, नियमन र उपयोगमा प्रदेशहरूबीच स्पष्ट भिन्नता छ ।

- आ.व.२०८०/८१ मा पर्वतारोहण रोयल्टी शीर्षकबाट प्रदेशहरूले कुल रु. २१ करोड ५४ लाख राजस्व सङ्कलन गरेका छन्, जसको ८० प्रतिशतभन्दा बढी (रु. १७ करोड ४६ लाख) कोशी प्रदेशले प्राप्त गरेको छ।

४.१.५ अनुदान सम्बन्धी

- <u>वित्तीय समानीकरण अनुदान:</u> प्रदेशको संवैधानिक अधिकार भएको यो अनुदानमा सङ्घीय सरकारले बेलाबेलामा कैंची लगाउने गरेको छ। आ.व.२०८०/८१ मा यो अनुदान अख्तियारीको ७५.२९ % मात्र वितरण भएको थियो। अख्तियारी अनुसारको अनुदान नपाउँदा प्रदेशको योजना कार्यान्वयनमा प्रतिकूल असर परेको छ।

- <u>सशर्त अनुदान समयमै प्राप्त भए पनि जटिलतायुक्त:</u> अनुमान अनुरूप नै वितरण भए तापनि रकम निकासा, योजना स्वीकृति र प्रतिवेदन प्रक्रियामा जटिलता हुँदा योजनाहरू समयमै सम्पन्न हुन सकेका छैनन्। सशर्त अनुदानले दीर्घकालीन प्रादेशिक योजना निर्माणमा बाधा पुऱ्याएको छ।

- <u>विशेष र समपूरक अनुदान पारदर्शी छैनन्:</u> यी अनुदानहरू अनुमानभन्दा कम मात्रामा प्राप्त भएका छन्। वितरणमा पारदर्शिता नहुनु, केही प्रदेशलाई बढी र केहीलाई थोरै वितरण हुनुले यी अनुदानको उद्देश्यलाई नै कमजोर बनाएको छ।

४.१.६ प्रदेशको कुल आय

- प्रदेशको समग्र आय विश्लेषण गर्दा आ.व.२०८०/८१ मा कुल आय अनुमानको तुलनामा केवल ७७ प्रतिशत मात्र छ। कुल आयमा आन्तरिक राजस्वको हिस्सा बढ्दो भए तापनि यसको वृद्धि दर सुस्त छ र सम्भावित आन्तरिक स्रोतहरूको उपयोग न्यून छ। रोयल्टीजस्ता स्रोतको हिस्सा कुल आयको एक प्रतिशतभन्दा पनि कम हुनु, प्राकृतिक स्रोतहरूको उपयोगमा कमी रहेको सङ्केत हो। रोयल्टीको सङ्कलन सङ्घीय सरकारले गरे तापनि प्राकृतिक साधन र स्रोतहरूको संरक्षण लगायतमा प्रदेश सरकारको पनि ध्यान जान जरुरी छ। प्रदेशको कुल आयमा वित्तीय हस्तान्तरणको हिस्सा उल्लेख्य छ। सङ्घीय अनुदानमा निर्भरता कम गर्दै लग्नेमा प्रदेश सरकार चनाखो पनि हुनुपर्दछ।

- प्रदेशको राजस्व प्रणालीलाई आत्मनिर्भर बनाउने काम चुनौती पूर्ण छ। आन्तरिक स्रोतहरूको परिचालन, कर प्रशासनमा सुधार, कर चुहावट नियन्त्रण र विविध स्रोतहरूको दिगो उपयोग नगरी वित्तीय आत्मनिर्भरताको मार्ग प्रशस्त हुन सक्दैन। संविधान संशोधनको बहसमा प्रदेशको आन्तरिक राजस्वका अधिकारहरू विस्तारमा पहलकदमी हुन समेत जरुरी छ। अनुमानित र यर्थात सहित प्रदेशको आयको विवरण तालिका नं. ३२ मा छ।

तालिका नं. ३२: प्रदेशको समग्र आयको विवरण (रु. अर्ब)

शीर्षकहरू	अनुमानित					वास्तविक			प्रति व्यक्ति आय
	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	
प्रदेशको आन्तरिक राजस्व	४९.१	५६.०	५१.५	५८.७	६५.५	३७.९	३६.३	३५.२	१२०.५
रोयल्टी	१.५	१.६	१.६	२.०	१.८	१.७	०.७	१.६	५.४
राजस्व बाँडफाँट	५३.४	६५.४	७४.७	७९.०	७९.४	६३.१	५७.८	५८.५	२००.४

शीर्षकहरू	अनुमानित					वास्तविक			प्रति व्यक्ति आय
	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	
जम्मा राजस्व	१०४.०	१२३.०	१२७.९	१३९.७	१४६.६	१०२.७	९४.७	९५.२	३२६.३
अनुदान	१०४.४	११२.३	९८.५	९६.२	९५.१	१००.१	९३.८	७९.२	३८.३
कुल जम्मा	२०८.४	२३५.३	२२६.४	२३५.९	२४१.७	२०२.८	१८८.५	१७४.४	३६४.६०
आन्तरिक राजस्व प्रतिशत	४९.९	५२.२८	५६.४९	५९.२१	६०.६६	५०.६३	५०.२४	५४.५८	
नोटः प्रति व्यक्ति आय आ.व.२०८०/८१									

स्रोतः प्रदेश बजेट वक्तव्य २०८२/८३ तथा म.ले.प आ.व.२०७५/७६-२०८०/८१ बाट विश्लेषित

४.२ सुझावहरू

यस अध्ययनबाट प्रदेशहरूको राजस्व परिचालन क्षमतामा असमानता, राजस्व प्रक्षेपणमा अव्यवहारिकता, तथ्याङ्क व्यवस्थापनमा अपर्याप्तता र नीतिगत तथा कार्यान्वयनगत कमजोरीहरू रहेको देखिन्छ। यी चुनौतीहरूले प्रदेशहरूको वित्तीय योजना, बजेट व्यवस्थापन र विकास निर्माणका कार्यहरूमा प्रत्यक्ष नकारात्मक प्रभाव पार्ने सम्भावनालाई उजागर गर्दछ। यसलाई सम्बोधन गर्नका लागि तपसिल अनुसारका उपायहरू अवलम्बन गर्न आवश्यक छ।

४.२.१ प्रमुख सुझावहरू

१. **बजेट र राजस्व प्रक्षेपण सुधार**

- विगतका राजस्व सङ्कलनका यथार्थपरक तथ्याङ्क, सम्भावित आर्थिक वृद्धिदर, तथा क्षेत्रगत विशिष्टताको आधारमा वास्तविक र व्यवहारिक राजस्व अनुमान गर्न आवश्यक छ।
- अनुमानको आधार तथ्यगत र वैज्ञानिक बनाउन कर राजस्व मोडलिङ तथा पूर्वानुमान उपकरणहरूको प्रयोग गर्नुपर्दछ।

२. **जनशक्ति र संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि**

- कर प्रशासनमा कार्यरत कर्मचारीहरूलाई **निरन्तर तालिम, विषयगत विशेषज्ञता, र प्रेरणा प्रणालीमार्फत** दक्ष बनाउनु आवश्यक छ।
- कर प्रशासनलाई सबल बनाउन **संगठन व्यवस्थापन प्रतिवेदन** अनुसार दरबन्दी पूर्ति र संस्थागत सुदृढीकरण गरिनुपर्छ।
- **राजस्व चुहावट नियन्त्रण** गर्न निगरानी तथा अनुगमन प्रणालीलाई मजबुत बनाउनुपर्छ।
- **स्वैच्छिक कर प्रणाली,** पारदर्शी र करदाता मैत्री वातावरण सिर्जना गर्ने दिशामा सुधार गरिनुपर्छ।

३. करको दायरा विस्तार

- कृषि, पर्यटन, सेवा र डिजिटल कारोबार जस्ता कम कर सङ्कलित क्षेत्रलाई कर दायरामा ल्याउन स्पष्ट **नीतिगत मार्गनिर्देशन र कार्यान्वयन रणनीति** आवश्यक छ।
- सम्भावित कर आधारको पहिचान गरी सोही अनुसार **कर संरचना पुनरावलोकन** गरिनुपर्छ।

४. तथ्याङ्क प्रणालीको सुदृढीकरण

- अद्यावधिक र विश्वसनीय तथ्याङ्क व्यवस्थापन प्रणाली विकासका लागि **पूर्वाधारमा लगानी** आवश्यक छ।
- कमजोर तथ्याङ्कै कारण नीति निर्माणमा हुने त्रुटि न्यूनीकरण गर्न डेटा प्रणालीलाई डिजिटल र केन्द्रीकृत बनाउनुपर्छ।

५. अन्तरसरकारी समन्वय र स्पष्टता

- सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच **राजस्व अधिकार, बाँडफाँट, र प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापन** सम्बन्धी स्पष्ट कानूनी व्यवस्था र समन्वय संयन्त्र आवश्यक छ।
- अन्तर सरकारी वित्त परिषद, प्रदेश समन्वय परिषद् लगायतका समन्वयकारी संस्थाहरूको क्रियाशीलता जरुरी छ।

६. कानूनी सुधार

- प्रदेशको आन्तरिक राजस्व परिचालन र राजस्व बाँडफाँटमा देखिएका विवाद समाधान गर्नका लागि **अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन,** २०७४, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह(समन्वय तथा अन्तर सम्बन्ध) **ऐन,** २०७७, मा आवश्यक संशोधन गरिनुपर्छ।
- संसदमा विचाराधीन निर्माण सामग्री व्यवस्थापनसम्बन्धी विधेयक २०८० छिटो पारित गरिनुपर्दछ।

७. नीतिगत सुधार

- **विज्ञापन कर**जस्ता स्रोतलाई ठेक्कामार्फत सङ्कलन गर्नुको साटो सम्बन्धित इकाई गठन गरेर सरकारी सङ्कलन प्रणाली बनाउनु उपयुक्त हुन्छ।
- **कृषि राजस्व** स्पष्ट नभएकोले, सो सम्बन्धमा **आर्थिक ऐनमा स्पष्ट व्यवस्था** वा **राजस्व ऐनअन्तर्गत** अधिकार तोकिनुपर्छ। यसमा प्रदेशहरूका बीचमा मतैक्यता भई सङ्घीय सरकारसँग समन्वय गरिनुपर्दछ।
- **साझा अधिकार सूचीमा** रहेका शीर्षकलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्दै, **एकीकृत कर प्रशासन प्रणाली**अन्तर्गत प्रदेश र स्थानीय तहबीच समन्वयमा कर सङ्कलन गर्नुपर्छ।
- प्रदेशहरूले राजस्व सुधार कार्ययोजना बनाई त्यसलाई प्रभावकारी किसिमले लागू गर्नुपर्दछ।

४.२.२ विशिष्ट सुझावहरू (शीर्षकगत सुझाव)

क. आन्तरिक राजस्वका विषयगत क्षेत्रहरू

१) कृषि आयमा कर

- कृषि आयमा करलाई स्पष्ट परिभाषा, दायरा र छुटसहित कानूनी रूपमा परिभाषित गर्नुपर्छ।
- साना किसानलाई छुट र व्यावसायिक कृषकलाई करको दायरामा ल्याउने नीति आवश्यक छ।
- करबारे जनचेतना अभिवृद्धि गर्नुपर्छ र कर दरहरू आयकर ऐन २०५८ सँग तादम्यता मिलाउनुपर्दछ।

- कर प्रशासन र तथ्याङ्क प्रणालीलाई सुदृढ बनाउनुपर्छ।
- अनुदान नीति र कर सङ्कलन विधि एक अर्कासँग मेल खाने हुनुपर्छ।

२) कृषिजन्य उत्पादन बिक्री राजस्व

- बजार पहुँच सुधार र मूल्य शृङ्खला व्यवस्थापनमा प्रदेशले सहजीकरण गर्नुपर्छ।
- डिजिटल ट्र्याकिङ, बिजक प्रणाली र स्पष्ट कर निर्धारण विधि अवलम्बन गर्नुपर्छ।
- कृषि सेवा करको रूपमा यसलाई समेटेर आर्थिक ऐनमा स्पष्ट उल्लेख गर्नुपर्छ।
- स्थानीय तहलाई बजारीकरणमा सहयोगी भूमिका दिनुपर्छ।

३) पर्यटन तथा पदयात्रा शुल्क

- पर्यटन मार्ग निर्माण, प्रवर्द्धन र शुल्क अधिकारमा स्पष्टता आवश्यक छ।
- राष्ट्रिय निकुञ्जसँग सहकार्य गरी राजस्व साझेदारी गर्नुपर्छ।
- पदयात्रा शुल्क उठाउने एकीकृत डिजिटल प्रणाली विस्तार गर्नुपर्छ।

४) वन पैदावार शुल्क

- सामुदायिक वन राजस्वबाट सेवा शुल्क उठाउने स्पष्ट मापदण्ड बनाइनुपर्छ।
- मूल्याङ्कनमा पारदर्शिता ल्याउन अनलाइन मूल्य सूची आवश्यक छ।
- प्राकृतिक विपत्तिले क्षति पुऱ्याएका काठ व्यवस्थापनमा सहजीकरण गरिनुपर्छ।

५) रेडियो, एफ.एम. तथा टेलिभिजन दस्तुर

- मिडिया दर्ता, इजाजत र नवीकरण प्रक्रिया अनलाइन बनाइनुपर्छ।
- सङ्कलित दस्तुरको सार्वजनिक रिपोर्टिङ नियमित गर्नुपर्छ।

६) दण्ड, जरिवाना र जफत

- कर नतिर्ने वा गैर कानूनी क्रियाकलापमा संलग्नलाई कारबाही गर्न दण्ड प्रणाली बनाइनुपर्छ।
- अनुमानित र वास्तविक राजस्वबीचको अन्तर घटाउन कदम चाल्नुपर्छ।
- ट्राफिक जरिवाना, प्रशासनिक दस्तुर तथा जफतसम्बन्धी संयन्त्रहरू प्रभावकारी बनाइनुपर्छ, छुट दिने परिपाटी रोक्नुपर्छ।
- दस्तुरको दरमा एकरूपता ल्याइनुपर्छ, डिजिटल प्रणालीबाट पारदर्शिता र प्रभावकारिता बढाउन सकिन्छ।
- कानूनी अस्पष्टता हटाई स्पष्टता दिनु आवश्यक छ। नागरिक सचेतना अभिवृद्धि तथा सेवा प्रवाहको गुणस्तर सुधारले राजस्व सङ्कलनमा टेवा पुग्छ।

७) सवारी साधन कर

- करको दायरामा नपरेका सवारी साधनहरू पहिचान गरी ती सबैलाई कर प्रणालीमा समावेश गर्न प्रदेश सरकारले विशेष नवीकरण र दर्ता अभियान सञ्चालन गर्नुपर्छ।
- प्रदेश सरकारले सङ्घीय ट्राफिक प्रहरीसँग नियमित समन्वय गर्न प्राविधिक र संस्थागत संयन्त्र निर्माण गर्नु आवश्यक छ, जसले कर असुलीलाई प्रभावकारी बनाउँछ।

- सार्वजनिक निर्माणसम्बन्धी ठेक्कामा प्रयोग हुने ठूला सवारी साधन र मेसिनरीहरूको नवीकरण प्रमाणपत्र अनिवार्य रूपमा संलग्न गराउने व्यवस्था गर्नुपर्छ।
- कर नवीकरण तथा भुक्तानी प्रणालीलाई पूर्ण रूपमा डिजिटल बनाइ अनलाइन पहुँचयोग्य बनाउनुपर्छ, जसले करदातालाई सहजता प्रदान गर्नुका साथै पारदर्शिता र राजस्व सङ्कलन दुवैमा सुधार ल्याउँछ।
- करको दायित्व, नवीकरणको अनिवार्यता र सार्वजनिक सेवासँग यसको सम्बन्धबारे नागरिकमा जागरूकता फैलाउने सूचना तथा जनसम्पर्क कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्छ।
- प्रदेश सरकारले कर सङ्कलनमा संलग्न कर्मचारीको क्षमता अभिवृद्धि, प्रविधि अभिमुखीकरण र आवश्यक भौतिक पूर्वाधारमा लगानी गर्नुपर्छ।
- दीर्घकालीन रूपमा सवारी करसम्बन्धी प्रशासन र कार्यान्वयन सुदृढ गर्न प्रदेश प्रहरीको स्थापना वा वैकल्पिक रूपमा सवारी कर कार्यान्वयनका लागि प्रदेशस्तरीय विशेष कार्यदल गठनको सम्भावना खोजिनुपर्छ ।

८) घरजग्गा रजिस्ट्रेसन दस्तुर

- घरजग्गाको न्यूनतम मूल्य बजार मूल्यअनुसार नियमित रूपमा पुनरावलोकन गर्नुपर्छ, जसले वास्तविक मूल्यमा आधारित दस्तुर सङ्कलन गर्न सहयोग पुऱ्याउँछ।
- सडक, पहुँच, ढल/पानी, बिजुलीजस्ता पूर्वाधारको उपलब्धता तथा गुणस्तर मूल्याङ्कनमा समावेश गर्ने वैज्ञानिक मूल्य निर्धारण विधि प्रदेश सरकारहरूले विकास गर्नुपर्छ।
- सहरी क्षेत्र, नगर विस्तार क्षेत्र र ग्रामीण क्षेत्रहरूमा भिन्न मूल्याङ्कन विधि अपनाइ पारदर्शिता र समानता कायम गरिनुपर्छ।
- मालपोत तथा नापी कार्यालयहरूमा डिजिटल र GIS आधारित मूल्याङ्कन प्रणाली लागू गर्नुपर्छ, जसले मूल्याङ्कन र राजस्व निर्धारणमा पारदर्शिता र विश्वास योग्यता ल्याउँछ।
- कर्णाली, सुदूरपश्चिम जस्ता कमजोर प्रदेशहरूमा डिजिटल रजिस्ट्रेसन प्रणाली (जीआईएस म्यापिङ) लागू गरी पारदर्शिता बढाउने।
- स्थानीय सरकारलाई मूल्याङ्कन तालिम र तथ्याङ्क सङ्कलनमा सहयोग गर्ने।
- अनुमानित र वास्तविक राजस्व बीचको अन्तर कम गर्न मासिक अनुगमन प्रणाली लागू गर्ने।
- स्वतन्त्र मूल्याङ्कन विशेषज्ञ समिति गठन गरी नियमित अद्यावधिक गर्ने।
- रजिस्ट्रेसन अपूर्ण वा गलत मूल्याङ्कन गर्ने कार्यालयहरूमा कडा कारबाहीको प्रावधान राख्ने।

९) मनोरञ्जन कर

- मनोरञ्जन कर सङ्कलन तथा बाँडफाँटका लागि प्रदेश र स्थानीय तहबीच स्पष्ट कार्यविधि, राजस्व साझेदारी मापदण्ड र नियमित समन्वय संयन्त्र निर्माण गर्नुपर्छ। धेरै स्थानीय तहहरूले कर सङ्कलन नगरेको वा जम्मा गर्नेले पनि प्रदेशमा पठाउने नगरेको देखिएकाले आवश्यक समन्वय जरुरी छ।
- मनोरञ्जन करको कानूनी व्यवस्था स्पष्ट गरी सिनेमा हल, लाइभ शो, डिजिटल कार्यक्रम, आदि जस्ता सेवाबाट दस्तुर सङ्कलन गर्ने कानूनी र प्रशासनिक प्रणाली विकास गर्नुपर्छ।
- मनोरञ्जन व्यवसायको दायरा पहिचान गरी कर लगाउने र सङ्कलन गर्ने दक्ष जनशक्ति र प्रविधि विकासका लागि स्थानीय तहलाई प्रेरित गर्नुपर्छ।
- बढी सम्भावना भएका क्षेत्र (जस्तै काठमाडौं, पोखरा, भरतपुर, विराटनगर) बाट राजस्व सङ्कलनको नयाँ उपाय जस्तै डिजिटल टिकटमार्फत स्वचालित कर लागू गरिनुपर्छ।

- “स्थानीय तह सक्षम नभएसम्म” भन्ने प्रावधानले स्थानीय स्वायत्ततामा अतिक्रमण गर्न सक्ने भएकाले प्रदेश र स्थानीय तहबीच जिम्मेवारीको स्पष्टता ल्याई, कर अधिकार सन्तुलनमा ल्याउनुपर्छ।

१०) विज्ञापन कर

- विज्ञापन करको पूर्वानुमान गर्ने प्रणालीलाई व्यावहारिक बनाउँदै स्थानीय तहसँगको कार्य विभाजन तथा बाँडफाँटको स्पष्ट कार्यविधि तय गर्नुपर्छ।
- हाल होर्डिङ बोर्डहरूमा मात्र कर लगाउने प्रचलन छ। डिजिटल माध्यम जस्तै रेडियो, टेलिभिजन, पत्रपत्रिका, युट्युब, फेसबुक आदि मा कर समेट्ने प्रविधि तथा कानूनी व्यवस्था विकास गर्नुपर्छ।
- विज्ञापन करको व्याख्या स्पष्ट गरी व्यावसायिक सञ्चार माध्यमहरूबाट दस्तुर सङ्कलन गर्न सक्ने संरचना र कार्यविधि बनाइनुपर्छ।
- मधेश, गण्डकी, कर्णाली, र सुदूरपश्चिम प्रदेशमा कर प्रशासन सुदृढ गर्न जनशक्ति, तालिम, प्रविधि, र प्रोत्साहनको व्यवस्थामा ध्यान दिनुपर्दछ। उदाहरणका लागि कर्णाली प्रदेशमा कर सङ्कलन नै नभएको स्थिति छ।
- स्थानीय तहहरूले विज्ञापन कर ठेक्कामा दिँदा अनुमानकै भरमा मूल्याङ्कन गर्दा राजस्व गुमेको छ। त्यसैले पारदर्शी मूल्याङ्कन प्रणाली र डेटा व्यवस्थापन प्रणाली आवश्यक छ।
- विज्ञापन कर प्रशासनका लागि इकाई बनाउनु जरुरी छ, जसले डिजिटल प्रणालीको प्रयोग गर्दै राजस्व अनुमान, कर निर्धारण, र सङ्कलनलाई सुदृढ बनाउँछ।

११) प्राकृतिक स्रोत शुल्क

- **प्राकृतिक स्रोत शुल्क** शीर्षकबाट सङ्कलन भएको राजस्वमध्ये ४०% प्रदेश सरकारलाई बुझाउने कानूनी व्यवस्था रहेको हुँदा यसको पालनाको निगरानी गर्न प्रदेश सरकारले विशेष अनुगमन संयन्त्र गठन गर्नुपर्छ।
- धेरै स्थानीय तहहरूमा बोलपत्र प्रक्रियामा मिलेमतो, न्यून दरमा ठेक्का वा ठेक्कामै नलाग्ने प्रवृत्ति देखिएकोले राजस्वमा चुहावट आएको छ। यसलाई रोक्न डिजिटल बोलपत्र प्रणाली लागू गर्नुपर्नेछ। निष्पक्ष मूल्यांकन, न्यूनतम दर निर्धारण र प्राविधिक मुल्यांकन प्रणाली अपनाउनुपर्छ।
- प्रहरी प्रशासनको असहयोग तथा अनुगमन प्रणालीको कमजोरीका कारण दोहन, चोरी निकासी तथा अवैध उत्खनन भइरहेको छ। यसलाई नियन्त्रण गर्न स्थानीय प्रशासन र प्रहरी संयन्त्रलाई प्रत्यक्ष जिम्मेवारी दिइनुपर्छ र अनुगमन संयन्त्रलाई सुदृढ बनाइनुपर्छ।
- नीति कार्यान्वयन, समन्वय, पारदर्शिता र अनुगमन प्रणाली कमजोर भएकाले खोला, नदी र निर्माण कार्य भइरहेका प्रदेशहरूमा कर आर्जनको उच्च सम्भावना उपयोग हुन सकेको छैन। यसलाई सच्याउन प्रदेश—स्थानीय तहबीच कार्यविभाजन स्पष्ट पार्ने कार्यविधि बनाइनुपर्छ।
- ठूला खनिज स्रोत भएका स्थानीय तहमा प्रदेश लेखा समिति वा महालेखा परीक्षकको समन्वयमा विशेष लेखा परीक्षण गरिनुपर्छ।
- ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा ढुवानीका लागि डिजिटल ट्र्याकिङ प्रणाली (जस्तै GPS वा QR कोड)लागू गर्नुपर्नेछ, जसले सङ्कलित राजस्वमा पारदर्शिता र विश्वसनीयता सुनिश्चित गर्छ।

ख. राजस्व बाँडफाँट (मूल्य अभिवृद्धि कर र अन्तःशुल्क)

- प्रदेशहरूले कर सङ्कलन प्रणालीको निगरानी, चुहावट नियन्त्रण, र कर शिक्षा प्रवर्द्धनमार्फत आफ्नो भूमिका मजबुत बनाउनुपर्छ।
- अन्तर सरकारी समन्वय संयन्त्रलाई प्रभावकारी बनाउँदै राजस्व व्यवस्थापन र बाँडफाँट प्रक्रियामा प्रदेशको सल्लाह र सुझावलाई प्राथमिकता दिनुपर्छ।
- खास गरी कर्णाली, सुदूरपश्चिम जस्ता तुलनात्मक रूपमा कम आर्थिक क्रियाकलाप भएका प्रदेशहरूलाई सहुलियतपूर्ण वितरण प्रणाली आवश्यक छ।
- राजस्व अनुमान र वास्तविक प्राप्तिमा पारदर्शिता कायम राख्न प्रदेशस्तरीय डाटा सङ्कलन, विश्लेषण र अभिलेख प्रणालीलाई थप सुदृढ गर्नुपर्ने आवश्यकता छ।

ग. प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी

- सबै प्रदेशले वन स्रोतको संरक्षण, व्यवस्थापन र दिगो उपयोगमा ध्यान दिनुपर्छ। यसले दीर्घकालीन राजस्व वृद्धि सुनिश्चित गर्छ। मधेश प्रदेशले वन बाहेक अन्य रोयल्टीको सम्भावना नभएका कारण वन क्षेत्रको संरक्षणमा विशेष ध्यान दिनुपर्दछ।
- राजस्व पूर्वानुमान सुधार राजस्वको अनुमान र वास्तविक प्राप्तिमा ठूलो अन्तर देखिएकाले पूर्वानुमान प्रणाली सुधार्न आवश्यक छ।
- यी प्रदेशहरूमा वन स्रोतको उपयोग क्षमता अझ विस्तार गर्न नीतिगत तथा प्राविधिक सहयोग आवश्यक छ।
- जलविद्युत् परियोजना अवस्थित प्रदेश मात्र नभई बिजुली प्रवाह, सब(स्टेसन अवस्थित तथा प्रभावित क्षेत्रहरूलाई समेत रोयल्टी वितरण गर्ने नीति ल्याउन आवश्यक छ।
- प्रदेशको भूमिका सशक्त पार्नेः विद्युत् विकास विभागको रोयल्टी सङ्कलन र वितरण प्रक्रियामा प्रदेश सरकारको भूमिका आवश्यक छ। यसले निर्णय प्रक्रियामा विश्वसनीयता बढाउँछ।
- जलविद्युत् परियोजनाहरू विकास गर्दा प्रदेशगत सन्तुलन कायम गर्न सङ्घीय सरकारले विशेष भूमिका खेल्न जरुरी छ।
- प्रदेशले खानी स्रोतको वैज्ञानिक पहिचान, नियमन र व्यावसायिक उपयोगमा ध्यान दिनुपर्छ।
- मधेशमा खानी स्रोतको सम्भाव्यता अध्ययनका लागि आवश्यक नीति, योजना र संरचना विकास गर्न जरुरी छ।
- पेट्रोलियम सम्भावना देखिएको कर्णालीमा पूर्वाधार र लगानी प्रवर्द्धन गरी खानी क्षेत्र विस्तारका लागि प्रदेशले सङ्घीय सरकारसँग पहलकदमी गर्न आवश्यक छ।
- रोयल्टी बाँडफाँट गर्दा हिमाल प्रभाव क्षेत्र (access route, base camp location, सेवा प्रवाह क्षेत्र) मा पर्ने अन्य प्रदेशहरूलाई पनि लाभ हुने ढाँचाको नीति आवश्यक छ।
- हिमाली पर्यटनसँग सम्बन्धित नीति दिगो, वातावरणमैत्री र समावेशी हुनुपर्दछ, जसले पर्वतारोहण क्षेत्रबाट उत्पन्न राजस्व दीर्घकालीन रूपमा विस्तार गर्न सहयोग गर्छ।

घ. अनुदान सम्बन्धी

- संविधानले सुनिश्चित गरेको अधिकार अनुसार बजेटको अनुपातमा समानीकरण अनुदानमा बढोत्तरी गरिनुपर्दछ। अख्तियारी अनुसारको विनियोजन गरिनुपर्दछ।
- विशेष र समपूरक अनुदान वितरणको स्पष्ट मापदण्ड तय गरी सबै प्रदेशबीच समान र न्यायोचित वितरण सुनिश्चित गरिनु पर्छ।

- योजना स्वीकृति, निकासा र प्रतिवेदन प्रक्रियामा सुधार गरी समयमै कार्यान्वयन हुनसक्ने वातावरण तयार गरिनुपर्छ। क्रियाकलापगत रूपमा नभई सशर्त अनुदान एकमुष्ट वितरण गर्ने प्रक्रियाको थालनी गरिनुपर्दछ
- सङ्घीय सरकारले अनुदान उपलब्ध गराउँदा प्रदेशको दीर्घकालीन विकास रणनीतिलाई ध्यानमा राख्नुपर्छ, ताकि प्रदेशहरूले अनुदान अनुसार होइन, आफ्ना आवश्यकताअनुसार योजना बनाउन सकून्।
- सङ्घीय सरकारले प्रदेशको आन्तरिक राजस्व वृद्धि गर्न आवश्यक नीतिगत, प्राविधिक र संरचनात्मक सहयोग गर्नु आवश्यक छ, जसले अनुदानमा निर्भरता घटाउन सहयोग पुर्‍याउनेछ।

सन्दर्भ सामग्रीहरू

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ ।

अर्थ मन्त्रालय । २०८१ । आर्थिक सर्वेक्षण २०८१/८२ ।

अर्थ मन्त्रालय। कर राजस्व सम्बन्धी सुझाव २०७५।

आय कर ऐन २०८१ ।

आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन २०७६ ।

उच्चस्तरीय आर्थिक सुधार सुझाव आयोग । २०८१ । उच्चस्तरीय आर्थिक सुधार सुझाव आयोगको प्रतिवेदनः आर्थिक सुधारको मार्गचित्र ।

औद्योगिक व्यवसाय ऐन २०७६ ।

कर्णाली प्रदेश । प्रदेश राजस्व सुधार योजना २०८० ।

कर्णाली प्रदेश । प्रदेश वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७५ ।

कोशी प्रदेश । प्रदेश वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७५ ।

गण्डकी प्रदेश । गण्डकी प्रदेशको राजस्व सम्भावना तथा व्यवस्थापन अध्ययन २०७९ ।

गण्डकी प्रदेश । प्रदेश वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७५ ।

गाउँपालिका राष्ट्रिय महासङ्घ नेपाल । २०७९ । वित्तीय सङ्घीयता र स्थानीय योजना स्थानीय सरकारका लागि स्रोत पुस्तिका (परिमार्जित संस्करण, २०८१) ।

निर्माणमुखी सामग्रीको व्यवस्थापन तथा नियमन सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक २०८० ।

नेपाल सरकार । आर्थिक ऐन २०८२ ।

नेपाल सरकार । नेपाल सरकारको चालु तथा गत वर्षको वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम र बजेट ।

नेपालको संविधान २०७२ ।

प्रदेश सरकारहरू । प्रदेश सवारी तथा यातायात व्यवस्थापन कार्यविधि २०७७ ।

प्रदेश सरकारहरू । आर्थिक ऐन २०८२ ।

प्रदेश सरकारहरू । कर तथा गैर कर राजस्व ऐन २०७५ ।

प्रदेश सरकारहरू । चालु तथा गत वर्षको वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम र बजेट ।

प्रदेश सरकारहरू । नीति तथा कार्यक्रमहरू २०८२ ।

प्रदेश सरकारहरू । प्रदेश एफ.एम रेडियो तथा टेलिभिजन सञ्चालन सम्बन्धी ऐन २०७५ ।

प्रदेश सरकारहरू । बजेट भाषण पुस्तिका २०८२ ।

प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग । २०८१ । प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी बाँडफाँटको विद्यमान संरचनाको पुनरावलोकन सम्बन्धी अध्ययन ।

बागमती प्रदेश । प्रदेश वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७५ ।

बागमती प्रदेश । बागमती प्रदेश राजस्व सुधार अध्ययन प्रतिवेदन २०८२ ।

बागमती प्रदेश पर्यटन ऐन २०७८ ।

मधेश प्रदेश । प्रदेश वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७५ ।

महालेखा नियन्त्रक कार्यालय । एकीकृत आर्थिक सङ्केत वर्गीकरण र व्याख्या २०७४ ।
महालेखा परीक्षकको कार्यालय । महालेखापरीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदन २०७५/७६ दखि २०८०/८१ ।
राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग । २०७६ । राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको प्रथम वार्षिक प्रतिवेदन ।
राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग । २०८१ । प्राकृतिक स्रोतको परिचालनबाट सङ्कलित रोयल्टी सम्बन्धित प्रदेश सरकार र स्थानीय तहबीच बाँडफाँट गर्न नेपाल सरकारलाई गरिएको सिफारिस ।
राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग । २०८१ । राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको छैटौं वार्षिक प्रतिवेदन ।
राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन २०७४ ।
लुम्बिनी प्रदेश । प्रदेश वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७५ ।
सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन २०७७ ।
सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय । २०७५ । प्रदेश तथा स्थानीय कर सम्बन्धी अध्ययन तथा सुझाव प्रतिवेदन ।
सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय । ढुङ्गा गिट्टी बालुवा उत्खनन बिक्री तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड २०७७ ।
सङ्घीय संसद । २०७९ । सङ्घीयता कार्यान्वयन अध्ययन तथा अनुगमन समितिको प्रतिवेदन ।
सङ्घीय विनियोजन ऐन २०८२ ।
सुदुरपश्चिम प्रदेश । वित्तिय हस्तान्तरण व्यवस्थापन ऐन २०७५ ।
स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ।

अनुसूचीहरू

अनुसूची १: सङ्घीय, प्रादेशिक र स्थानीय तहका राजस्व अधिकारहरू

राजस्वका शीर्षकहरू	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय
कर राजस्व			
भन्सार महसुल	√		
अन्तःशुल्क	√		
मूल्य अभिवृद्धि कर	√		
संस्थागत, व्यक्तिगत आय कर	√		
पारिश्रमिक कर	√		
कृषि आयमा कर		√	
विज्ञापन कर		√	√
मनोरञ्जन कर		√	√
घरजग्गा रजिस्ट्रेसन शुल्क		√	√
सवारी साधन कर		√	√

राजस्वका शीर्षकहरू	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय
सम्पत्ति कर			√
घरजग्गा बहाल कर			√
व्यवसाय कर			√
भुमिकर (मालपोत)			√
गैर कर राजस्व			
सेवा शुल्क, दस्तुर, दण्ड जरिवाना	√	√	√
राहदानी तथा भिसा शुल्क	√		
जुवा, चिट्ठा, क्यासिनो	√		
पर्यटन दस्तुर	√		
पर्यटन शुल्क		√	√
दहत्तर बहत्तर शुल्क		√	√
वन पैदावार बिक्री शुल्क		√	

स्रोतः नेपालको संविधान २०७२।

अनुसूची २: प्रदेश र स्थानीय तहबाट सूचना सङ्कलनकालागि प्रयोग गरिएको चेकलिष्ट

१) प्रदेश/स्थानीय तहको विवरण

प्रदेश/स्थानीय तहको नाम	
इमेल	
सूचना उपलब्ध गराउनेको नाम/पद	
सूचना उपलब्ध गराउनेको फोन नं	

२) प्रदेशका एकल अधिकारका क्षेत्र अन्तर्गतका राजस्वका क्षेत्रहरूबाट राजस्व सङ्कलनको अवस्था

क) कृषि आयमा लाग्ने कर

१) कृषि आयमा लाग्ने कर सङ्कलन गरिएको छ कि छैन?

२) करको दायरा निर्धारण कसरी गरिएको छ?

ख) पर्यटन शुल्क

१) यस क्षेत्रमा के कस्ता पर्यटकीय क्षेत्रहरू रहेका छन्?

२) ती क्षेत्रहरूबाट पर्यटन शुल्क सङ्कलन हुने गरेको छ वा छैन?

क) वन क्षेत्रको आयको

ख) निजी धारा बापतको शुल्क

ग) पदयात्रा शुल्क

घ) व्यवसाय रजिस्ट्रेसन शुल्क

ङ) रेडियो/एफ.एम.सञ्चालन दस्तुर

च) टेलिभिजन सञ्चालन दस्तुर

छ) जलस्रोत सम्बन्धी अन्य दस्तुर

ज) चालक अनुमति पत्र, सवारी दर्ता किताब (Blue book) सम्बन्धी दस्तुर

३) प्रदेश र स्थानीय तहबीच बाँडफाँट हुने साझा अधिकार अन्तर्गतका राजस्व क्षेत्रहरूबाट राजस्व सङ्कलनको अवस्था

क) घरजग्गा रजिस्ट्रेसन शुल्क अन्तर्गत प्रासिको अवस्था(मासिक/त्रैमासिक/अर्धवार्षिक वार्षिक)

१) रजिस्ट्रेसन बाहेकको अन्य शुल्क तथा दस्तुरको बाँडफाँट (प्रदेशको सञ्चित कोष वा बाँडफाँट)

२) बेजिल्ला वा बेइलाका रजिस्ट्रेसन पास गर्दाको थप शुल्कको बाँडफाँट

ख) सवारी साधन कर

१) आर्थिक ऐनमा सवारी साधन कर अन्तर्गत समावेश गरिएका सवारी साधनहरू

२) साना सवारी साधन अन्तर्गत पर्ने अटो रिक्सा, इ रिक्सा, टेम्पोको कर सङ्कलनको अवस्था

३) स्थानीय तहलाई बाँडफाँट

ग) **मनोरञ्जन कर**

१) मनोरञ्जन कर अन्तर्गत के कस्ता शीर्षकहरू समावेश गरिएका छन्?

२) यसको दर निर्धारण के कसरी गरिदैं आइएको छ? (टिकट वा वार्षिक रूपमा एकमुष्ट)

३) यस करको दर निर्धारण कसले गर्ने गरेको छ?

४) स्थानीय तहले सङ्कलन भएको राजस्वमध्ये ४०% ले हुन आउने रकम प्रदेशले के कसरी (मासिक/अर्धवार्षिक/वार्षिक) प्राप्त गरेको छ?

५) यस करको सङ्कलन के कसरी गरिदैं आएको छ?

घ) **विज्ञापन कर**

१) विज्ञापन कर अन्तर्गत समावेश गरिएका शीर्षकहरू

२) यसको दर निर्धारण के कसरी गरिदैं आइएको छ?

३) सङ्कलन भएको राजस्वमध्ये ४०% ले हुन आउने रकम प्रदेशलाई (मासिक/अर्धवार्षिक/ वार्षिक) के कसरी बुझाइएको छ?

४) विज्ञापन कर सङ्कलनका मुख्य मुख्य समस्याहरू उल्लेख गर्नुहोस।

ङ) **प्राकृतिक स्रोत शुल्क**

१) नदीजन्य पदार्थको बिक्री शुल्क कसले निर्धारण गर्ने गरेको छ?

२) स्थानीय तहले बाँडफाँट गरी ४० प्रतिशत रकम दिने गरेको छ कि छैन?

३) प्राकृतिक स्रोतको सङ्कलन तथा बिक्री कार्यका मुख्य समस्याहरू के के हुन?

अनुसूची ३: प्रदेशगत आर्थिक तथा सामाजिक परिसूचक

परिसूचक	नेपाल	कोशी	मधेश	बागमती	गण्डकी	लुम्बिनी	कर्णाली	सुदूरपश्चिम
प्रशासनिक तथा जनसाङ्ख्यिक स्थिति								
स्थानीय तहको सङ्ख्या	७५३	१३७	१३६	११९	८५	१०९	७९	८८
जनसङ्ख्या	२९१६४५७८	४९६१४१२	६११४६००	६११६८६६	२४६६४२७	५१२२०७८	१६८८४१२	२६९४७८३
जनसङ्ख्या प्रतिशतमा	१००	१७.०	२१.०	२१.०	८.५	१७.६	५.८	९.२
क्षेत्रफल (व.कि.मी.)	१४७५१६	२५९०५	९६६१	२०३००	२१५०४	२२२८८	२७९८४	१९८७४
क्षेत्रफल प्रतिशतमा	१००	१७.६	६६	१३८	१५३	११८	२१६	१३३
आर्थिक तथा सामाजिक क्षेत्र								
आर्थिक वृद्धिदर (उपभोक्ताको मूल्यमा प्रतिशतमा)	४६.१	३.३४	४.५०	५.१८	५.५१	४.७०	४.७४	३.३२
गार्हस्थ्य उत्पादनमा प्रदेशगत योगदान (उपभोक्ताको मूल्यमा)	१००	१५.९०	१३.१६	३६.५२	८.९८	१४.२३	४.१९	७.०३
उपभोक्ता मुद्रास्फीति	३.७५	५.५८	३.५२	२.९८	२.७७	३.७७	३.८०	४.४१
प्रति व्यक्ति जिडीपी (अमेरिकी डलरमा)		१४००७	९३२०	२६०१५	१६२०४	१२००६	१०८८९	११५३०
जलविद्युत् उत्पादन (मेगावाट)	३५१२	६३१	३५	१५८८	१००२	७८	११	१६७
विद्यालय सङ्ख्या	३५४४७	६९०२	४९१३	६६९२	३८९०	५७३५	३२१०	४१०५
विद्यार्थी भर्ना दर (हजारमा)	७०११	१०८७	१६२९	१३६८	५०१	१२४६	४८३	६९६
वित्तीय क्षेत्र								
बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाको शाखा सङ्ख्या	११५४३	१८४५	१७६२	३०४१	१४०२	२१६६	४७८	८४९
प्रतिशाखा जनसङ्ख्या	२५२७	२६८९	३४७०	२०११	१७५९	२३६५	३५३२	३१७४
विमकको शाखा सङ्ख्या	२९९२	४९१	३८६	८४०	३४५	५०१	१५९	२७०
प्रदेशगत खर्च(रु.करोडमा)	१८४११	२८०३	२४५४	४४५१	२२२१	२६४४	१९८७	१८५१
प्रदेशगत राजस्व(रु.करोडमा)	९३६१	१३१०	१४१०	२५५०	१०६५	१३६८	८०४	८५४
सञ्चित कोषको मौज्दात(रु.करोड)		४२३	१४०७	१९९६	११९	८१	६३१	४३५

स्रोतः आर्थिक सर्वेक्षण २०८१

अनुसूची ४: साझा अधिकार सूचीमा सूचीकृत राजस्वको बाँडफाँट सम्बन्धी विवरण

राजस्वका शीर्षकहरू	अधिकारको प्रयोग		राजस्व बाँडफाँट (प्रतिशत)			
	दर निर्धारण	सङ्कलन तथा प्रशासन	सङ्घ	प्रदेश	स्थानीय	जम्मा
घरजग्गा रजिस्ट्रेसन शुल्क	प्रदेश	स्थानीय	०	४०	६०	१००
सवारी साधन कर	प्रदेश	प्रदेश	०	६०	४०	१००
मनोरञ्जन कर	प्रदेश	स्थानीय	०	४०	६०	१००
विज्ञापन कर	स्थानीय	स्थानीय	०	४०	६०	१००
राजस्व बाँडफाँट						
मूल्य अभिवृद्धि कर	सङ्घ	सङ्घ	७०	१५	१५	१००
अन्त शुल्क	सङ्घ	सङ्घ	७०	१५	१५	१००
प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी						
पर्वतारोहण	सङ्घ	सङ्घ	५०	२५	२५	१००
विद्युत्	सङ्घ	सङ्घ	५०	२५	२५	१००
वन	सङ्घ	सङ्घ	५०	२५	२५	१००
खानी तथा खनिज	सङ्घ	सङ्घ	५०	२५	२५	१००
पानी तथा अन्य प्राकृतिक	सङ्घ	सङ्घ	५०	२५	२५	१००

स्रोत : अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ का आधारमा विश्लेषित ।

अनुसूची ४.१ मूल्य अभिवृद्धि कर र अन्तःशुल्क बाँडफाँटको आधार र ढाँचा (आ.व.२०८२ देखि ०८६/८७ सम्म)

क्र.सं.	सूचक/उपसूचक	उपसूचकको भार %	उपसूचकको भार %
१	जनसङ्ख्या र जनसाङ्ख्यिक विवरण १.१ कुल जनसङ्ख्या १.२ आश्रित जनसङ्ख्या (१५ वर्ष भन्दा कम र ६४ वर्ष भन्दा बढी) १.३ अपाङ्गता भएको जनसङ्ख्या	६० ३० १०	५५
२	क्षेत्रफल		१८
३	मानव विकास सूचकाङ्क		१०
४	खर्चको आवश्यकता ४.१ प्रदेश सभा सदस्य सङ्ख्या /सम्बन्धित स्थानीय तहको वडा सङ्ख्या	१००	२
५	राजस्व संकलनमा गरेको प्रयास		३

क्र.सं.	सूचक/उपसूचक	उपसूचकको भार %	उपसूचकको भार %
६	पूर्वाधार विकासको अवस्था ६.१ सडकको घनत्व (सडकमा पहुँच), ६.२ खानेपानीको सुविधा (खानेपानीमा पहुँच), ६.३ सरसफाइ (शौचालयको उपलब्धता) ६.४ शहरीकरणको अवस्था ६.५ विद्युतको सुविधा (विद्युतमा पहुँच), ६.६ सूचना प्रविधिको सुविधा (सूचना प्रविधिमा पहुँच),	 ३५ १५ १५ १५ १० १०	१०
७	विषेश अवस्था ७.१ चुरे संरक्षण क्षेत्रले ओगटेको क्षेत्रफल ७.२ मध्यवर्ती क्षेत्रले ओगटेको क्षेत्रफल	 ७० ३०	२
जम्मा			१००

स्रोतः राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले सङ्घीयता सबलीकरण तथा राष्ट्रिय सरोकार समिति, राष्ट्रिय सभामा २०८२ असार २९ मा गरेको प्रस्तुतीबाट।

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले २०८१ सम्म प्रयोग गरेको राजस्व बाँडफाँटको आधार निम्न बमोजिम थियो ।

क्र.सं.	आधारहरू	प्रदेश	स्थानीय
१	जनसङ्ख्या तथा जनसांख्यिक विवरण (जनसङ्ख्यालाई ८० प्रतिशत र आश्रित जनसङ्ख्यालाई २० प्रतिशत भाराङ्क)	७०	७०
२	क्षेत्रफल	१५	१५
३	मानव विकास सूचकाङ्क	५	५
४	न्यून विकास सूचकाङ्क *(पूर्वाधार सूचकाङ्कलाई ७० प्रतिशत, सामाजिक तथा आर्थिक विभेद सूचकाङ्कलाई १० प्रतिशत, प्रदेशको हकमाअनुसार तुलनात्मक मूल्य सूचकाङ्क तथा स्थानीय तहको हकमाअनुसार खर्च आवश्यकताको आधारमा राजस्व क्षमताबीचको अन्तर सूचकाङ्कलाई २० प्रतिशत भाराङ्क प्रदान गरिने)*	१०	१०
जम्मा		१००	१००

स्रोतः राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको प्रथम वार्षिक प्रतिवेदन, २०७६

अनुसूची ४.२ रोयाल्टीबाट प्राप्त राजस्वको बाँडफाँट सम्वन्धि विवरण

क) पर्वतारोहणबाट प्राप्त रोयल्टीको हिस्सा बाँडफाँट सम्बन्धी व्यवस्था

क्र.सं.	आधार (आन्तरिक भार विभाजन%)	भार विभाजन(%)
१	भौगोलिक अवस्थिति	४०
	क. हिमाल रहेको स्थानीय तह	६०%
	ख. हिमाल रहेको स्थानीय तहसँग जोडिएको स्थानीय तह	४०%
२	आधार शिविर रहेको स्थानीय तह	१०
	क. हिमाल रहेको स्थानीय तह	६०%
	ख. हिमाल रहेको स्थानीय तहसँग जोडिएको स्थानीय तह	४०%
३	प्रभावित स्थानीय तहको जनसङ्ख्या	२५
	क. हिमाल रहेको स्थानीय तह	६०%
	ख. हिमाल रहेको स्थानीय तहसँग जोडिएको स्थानीय तह	४०%
	जम्मा	१००

स्रोतः राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको प्रथम वार्षिक प्रतिवेदन, २०७६

ख) विद्युतबाट प्राप्त रोयल्टीको हिस्सा बाँडफाँट सम्बन्धी व्वस्था

क्र.सं.	आधार (आन्तरिक भार विभाजन%)	भार विभाजन(%)
१	भौगोलिक अवस्थिति	५०
	क. मुख्य क्षेत्र (विद्युतका संरचनाहरू रहेको स्थानीय तह)	५०%
	ख. प्रभावित क्षेत्र (आयोजनाबाट प्रभावित स्थानीय तह)	३०%
	ग. वरिपरिको क्षेत्र (आयोजना सथल वरपरको उपल्लो र तल्लो तटीय स्थानीय तह	२०%
२	प्रभावित स्थानीय तहको क्षेत्रफल	२५
	क. मुख्य क्षेत्र(विद्युतका संरचनाहरू रहेको स्थानीय तह)	५०%
	ख. प्रभावित क्षेत्र (आयोजनाबाट प्रभावित स्थानीय तह)	३०%
	ग. वरिपरिको क्षेत्र(आयोजना सथल वरपरको उपल्लो र तल्लो तटीय स्थानीय तह	२०%
३	प्रभावित स्थानीय तहको जनसङ्ख्या	२५
	क. मुख्य क्षेत्र(विद्युतका संरचनाहरू रहेको स्थानीय तह)	५०%
	ख. प्रभावित क्षेत्र	३०%
	ग. वरिपरिको क्षेत्र(आयोजना स्थल वरपरको उपल्लो र तल्लो तटीय स्थानीय तह	२०%
	जम्मा	१००

स्रोतः राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको प्रथम वार्षिक प्रतिवेदन, २०७६

ग) वनबाट प्राप्त रोयल्टीको हिस्सा बाँडफाँटको आधार

क्र.सं.	आधार सूचकहरू	भार विभाजन (%)
१.	वनको अवस्थिति (वन रहेको स्थानीय तह)	२०

२.	वनको क्षेत्रफल(स्थानीय तहमा रहेको वनको क्षेत्रफल)	४०
३.	स्थानीय तहको जनसङ्ख्या	२०
४.	वनमा आश्रित जनसङ्ख्या	१०
५.	वनको संरक्षण र दिगो व्यवस्थापनमा सहभागिता	१०
	जम्मा	१००

स्रोतः राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको प्रथम वार्षिक प्रतिवेदन, २०७६

घ) खानी तथा खनिजबाट प्राप्त रोयल्टीको हिस्सा बाँडफाँटको आधार

क्र.सं.	आधार(आन्तरिक उपसूचकहरूको भार विभाजन%)	भार विभाजन(%)
१.	भौगोलिक अवस्थिति	५०
	क. खानी उत्खनन क्षेत्र रहेको स्थानीय तह	६०%
	ख. खानी उत्खननका लागि अनुमति दिइएको क्षेत्र	४०%
२.	प्रभावित क्षेत्रको क्षेत्रफल	३०
३.	प्रभावित जनसङ्ख्या	२०
	जम्मा	१००

स्रोतः राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको प्रथम वार्षिक प्रतिवेदन, २०७६

ङ) संरक्षित क्षेत्रबाट प्राप्त हुने रोयल्टी बाँडफाँट

क्र.सं.	आधार सूचकहरू	भार विभाजन (%)
१.	स्थानीय तह मध्यवर्ती क्षेत्रको अवस्थिति	१०
२.	स्थानीय तह मध्यवर्ती क्षेत्रको क्षेत्रफल	४०
३.	स्थानीय तह मध्यवर्ती क्षेत्रको जनसङ्ख्या	३५
४.	संरक्षित क्षेत्रको संरक्षण र दिगो व्यवस्थापनमा सहभागिता	१५
	जम्मा	१००

स्रोतः राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको प्रथम वार्षिक प्रतिवेदन, २०७६

अनुसूची ५ः प्रदेशहरूको बजेटमा राजस्वसम्बन्धी व्यवस्था

प्रदेश	बजेट विश्लेषण (आ.व.२०८२/८३)
कोशी	१) साझा अधिकार सूचीमा रहेको राजस्व अधिकार कार्यान्वयन गर्ने । एकल कर प्रशासनअन्तर्गत प्रदेश र स्थानीय तहबाट संकलन हुने राजस्वको दायरा विस्तार गर्न समन्वय र सहकार्य गर्ने । उपर्युक्त उदेश्य हासिल गर्न राजस्व प्रशासनलाई प्रविधिमैत्री बनाउने, राजस्व संकलनमा संलग्न जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने, सुरक्षा निकाय, स्थानीय तह र सरोकारवालासँग समन्वयमा राजस्व चुहावट नियन्त्रण गर्ने । २) अन्तरतह समन्वयलाई सुदृढ बनाउँदै राजस्वको अधार फराकिलो तथा करदातामैत्री बनाउने । ३) सवारी चालक अनुकतिपत्र लगायत यातायात क्षेत्रको राजस्व भुक्तानीलाई प्रणालीमा आधारित बनाउने । सवारी दर्ता, नवीकरण, नामसारी लगायतका सेवालाई सहज र सरल बनाउन विधुतीय सवारी साधन दर्ता प्रणाली (इभिआरएस) विकास गर्ने । ४) राजश्व प्रशासनलाई थप व्यवस्थित गर्न राजस्व विधेयक तर्जुमा गर्ने । ५) प्रदेश कर तथा गैरकर ऐन २०७५ लाई प्रतिस्थापन गर्न नयाँ राजस्व ऐन गर्जुमा गर्ने । ६) राजस्व सुधार कार्ययोजना परिमार्जन गरी कार्यान्वयन गर्दै राजस्व परिचालनको कार्यलाई थप सुदृढ बनाउने । ७) निजी क्षेत्रसँग लगानी साझेदारी गरी राजस्व अभिवृद्धि गर्न जलविधुुत लगायतका उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गरी दीर्घकालीनरूपमा राजस्वको दिगो आधार सिर्जना गरिने । ८) प्रदेश राजस्व कार्यालयको स्थापना गरी स्थानीय तहसँगको समन्वयमा राजस्व संकलनलाई थप प्रभावकारी बनाउने ।
मधेश	१) मधेश प्रदेशअन्तर्गत रहेका आठ वटै यातायात व्यवस्था कार्यालयहरूबाट सङ्कलन हुने राजस्वमा लक्ष्य निर्धारण गरी अघि बढ्ने र लक्ष्यभन्दा बढी राजस्व सङ्कलन गर्ने कार्यालयहरूलाई प्रोत्साहन प्रदान गर्ने । २) यातायात क्षेत्रको संरचना र कार्यप्रणालीमा सुधार गर्दै, मधेश प्रदेशका सबै जिल्लामा नवीन प्रविधि समेटिएको, जनमैत्री र पारदर्शी प्रणालीयुक्त यातायात व्यवस्था कार्यालयहरू आफ्नै भवनमा स्थापना गरी सञ्चालन गर्ने । ३) कर तथा गैर कर राजस्व चुहावट न्यूनीकरण गर्न राजस्व प्रशासन शाखाको संरचना सुदृढ पारिनेछ र प्रविधिको प्रभावकारी प्रयोगमार्फत प्रशासनिक प्रणाली थप सक्षम बनाउने । ४) प्रदेशको राजस्व अभिवृद्धि गर्न आवश्यक रणनीति र सुधारका उपायहरू पहिचान गर्ने उद्देश्यले राजस्व सुधार सुझाव समिति गठन गर्ने ।

प्रदेश	बजेट विश्लेषण (आ.व.२०८२/८३)
कोशी	१) साझा अधिकार सूचीमा रहेको राजस्व अधिकार कार्यान्वयन गर्ने । एकल कर प्रशासनअन्तर्गत प्रदेश र स्थानीय तहबाट संकलन हुने राजस्वको दायरा विस्तार गर्न समन्वय र सहकार्य गर्ने । उपर्युक्त उदेश्य हासिल गर्न राजस्व प्रशासनलाई प्रविधिमैत्री बनाउने, राजस्व संकलनमा संलग्न जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने, सुरक्षा निकाय, स्थानीय तह र सरोकारवालासँग समन्वयमा राजस्व चुहावट नियन्त्रण गर्ने । २) अन्तरतह समन्वयलाई सुदृढ बनाउँदै राजस्वको अधार फराकिलो तथा करदातामैत्री बनाउने । ३) सवारी चालक अनुकतिपत्र लगायत यातायात क्षेत्रको राजस्व भुक्तानीलाई प्रणालीमा आधारित बनाउने । सवारी दर्ता, नवीकरण, नामसारी लगायतका सेवालाई सहज र सरल बनाउन विधुतीय सवारी साधन दर्ता प्रणाली (इभिआरएस) विकास गर्ने । ४) राजश्व प्रशासनलाई थप व्यवस्थित गर्न राजस्व विधेयक तर्जुमा गर्ने । ५) प्रदेश कर तथा गैरकर ऐन २०७५ लाई प्रतिस्थापन गर्न नयाँ राजस्व ऐन गर्जुमा गर्ने । ६) राजस्व सुधार कार्ययोजना परिमार्जन गरी कार्यान्वयन गर्दै राजस्व परिचालनको कार्यलाई थप सुदृढ बनाउने । ७) निजी क्षेत्रसँग लगानी साझेदारी गरी राजस्व अभिवृद्धि गर्न जलविधुुत लगायतका उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गरी दीर्घकालीनरूपमा राजस्वको दिगो आधार सिर्जना गरिने । ८) प्रदेश राजस्व कार्यालयको स्थापना गरी स्थानीय तहसँगको समन्वयमा राजस्व संकलनलाई थप प्रभावकारी बनाउने ।
बागमती	१) प्रदेशमा बढ्दो सार्वजनिक खर्च धान्नका लागि सङ्घीय राजस्व नीतिसँग सहकार्य र समन्वय सुनिश्चित गर्दै प्रदेशको आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्ने उद्देश्यले प्रदेशस्तरीय राजस्व नीति तर्जुमा गर्ने । २) प्रदेशको अधिकारभित्र रहेका करसम्बन्धी कानुनहरूलाई संशोधन तथा सरलीकरण गरी राजस्व सङ्कलन प्रक्रिया सहज र प्रभावकारी बनाउने । साथै, राजस्व सङ्कलनमा संलग्न निकायहरूको प्रशासनिक क्षमता वृद्धि गरी राजस्व चुहावटमा नियन्त्रण गर्ने । ३) प्रदेशको प्रमुख स्रोतका रूपमा रहेका प्राकृतिक स्रोतहरूको दिगो उपयोग र सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउन गैर कर राजस्व परिचालन गर्न सम्बन्धित कानूनी संरचनाको पुनरावलोकन तथा आवश्यक संशोधन गर्दै दर र दरगत संरचना यथोचित एवं व्यावहारिक बनाउने । ४) मूल्य अभिवृद्धि कर र अन्तःशुल्कमार्फत सङ्घीय सरकारले सङ्कलन गर्ने राजस्वको निश्चित हिस्सा राजस्व फण्ड बाँडफाँट अन्तर्गत प्रदेश सञ्चित कोषमा दाखिला हुने कानूनी व्यवस्था गरी उक्त कानूनी व्यवस्थाको

प्रदेश	बजेट विश्लेषण (आ.व.२०८२/८३)
कोशी	१) साझा अधिकार सूचीमा रहेको राजस्व अधिकार कार्यान्वयन गर्ने । एकल कर प्रशासनअन्तर्गत प्रदेश र स्थानीय तहबाट संकलन हुने राजस्वको दायरा विस्तार गर्न समन्वय र सहकार्य गर्ने । उपर्युक्त उदेश्य हासिल गर्न राजस्व प्रशासनलाई प्रविधिमैत्री बनाउने, राजस्व संकलनमा संलग्न जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने, सुरक्षा निकाय, स्थानीय तह र सरोकारवालासँग समन्वयमा राजस्व चुहावट नियन्त्रण गर्ने । २) अन्तरतह समन्वयलाई सुदृढ बनाउँदै राजस्वको अधार फराकिलो तथा करदातामैत्री बनाउने । ३) सवारी चालक अनुकतिपत्र लगायत यातायात क्षेत्रको राजस्व भुक्तानीलाई प्रणालीमा आधारित बनाउने । सवारी दर्ता, नवीकरण, नामसारी लगायतका सेवालाई सहज र सरल बनाउन विधुतीय सवारी साधन दर्ता प्रणाली (इभिआरएस) विकास गर्ने । ४) राजश्व प्रशासनलाई थप व्यवस्थित गर्न राजस्व विधेयक तर्जुमा गर्ने । ५) प्रदेश कर तथा गैरकर ऐन २०७५ लाई प्रतिस्थापन गर्न नयाँ राजस्व ऐन गर्जुमा गर्ने । ६) राजस्व सुधार कार्ययोजना परिमार्जन गरी कार्यान्वयन गर्दै राजस्व परिचालनको कार्यलाई थप सुदृढ बनाउने । ७) निजी क्षेत्रसँग लगानी साझेदारी गरी राजस्व अभिवृद्धि गर्न जलविधुुत लगायतका उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गरी दीर्घकालीनरूपमा राजस्वको दिगो आधार सिर्जना गरिने । ८) प्रदेश राजस्व कार्यालयको स्थापना गरी स्थानीय तहसँगको समन्वयमा राजस्व संकलनलाई थप प्रभावकारी बनाउने ।
	प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्दै प्रदेशको आर्थिक गतिविधि विस्तार गर्न भूमि आधारित लगानी नीतिको अवलम्बन गर्ने । ५) प्रदेशको आन्तरिक आम्दानीलाई दिगो र विस्तारयोग्य बनाउने उद्देश्यले कृषि उपज, वन, पर्यटन तथा सूचना प्रविधि क्षेत्रको विकास र विस्तारमा लगानी गरेर उत्पादन र उत्पादकत्व अभिवृद्धि गरी आन्तरिक राजस्वमा उल्लेखनीय वृद्धि सुनिश्चित गर्ने । ६) पूरै वा सह लगानीमा निर्माण भई स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने योजना/परियोजनाहरूलाई प्राथमिकतामा राखी, ती परियोजनाबाट उत्पन्न आम्दानीको निश्चित हिस्सा प्रदेशले प्राप्त गर्ने व्यवस्था सुनिश्चित गर्ने । ७) राजस्व सङ्कलनमा देखिएका कानूनी अस्पष्टता तथा अड्चनहरू समाधान गर्न सङ्घ र स्थानीय तहसँग समन्वयात्मक प्रयास गर्ने ।

प्रदेश	बजेट विश्लेषण (आ.व.२०८२/८३)
कोशी	१) साझा अधिकार सूचीमा रहेको राजस्व अधिकार कार्यान्वयन गर्ने । एकल कर प्रशासनअन्तर्गत प्रदेश र स्थानीय तहबाट संकलन हुने राजस्वको दायरा विस्तार गर्न समन्वय र सहकार्य गर्ने । उपर्युक्त उदेश्य हासिल गर्न राजस्व प्रशासनलाई प्रविधिमैत्री बनाउने, राजस्व संकलनमा संलग्न जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने, सुरक्षा निकाय, स्थानीय तह र सरोकारवालासँग समन्वयमा राजस्व चुहावट नियन्त्रण गर्ने । २) अन्तरतह समन्वयलाई सुदृढ बनाउँदै राजस्वको अधार फराकिलो तथा करदातामैत्री बनाउने । ३) सवारी चालक अनुकतिपत्र लगायत यातायात क्षेत्रको राजस्व भुक्तानीलाई प्रणालीमा आधारित बनाउने । सवारी दर्ता, नवीकरण, नामसारी लगायतका सेवालाई सहज र सरल बनाउन विधुतीय सवारी साधन दर्ता प्रणाली (इभिआरएस) विकास गर्ने । ४) राजश्व प्रशासनलाई थप व्यवस्थित गर्न राजस्व विधेयक तर्जुमा गर्ने । ५) प्रदेश कर तथा गैरकर ऐन २०७५ लाई प्रतिस्थापन गर्न नयाँ राजस्व ऐन गर्जुमा गर्ने । ६) राजस्व सुधार कार्ययोजना परिमार्जन गरी कार्यान्वयन गर्दै राजस्व परिचालनको कार्यलाई थप सुदृढ बनाउने । ७) निजी क्षेत्रसँग लगानी साझेदारी गरी राजस्व अभिवृद्धि गर्न जलविधुुत लगायतका उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गरी दीर्घकालीनरूपमा राजस्वको दिगो आधार सिर्जना गरिने । ८) प्रदेश राजस्व कार्यालयको स्थापना गरी स्थानीय तहसँगको समन्वयमा राजस्व संकलनलाई थप प्रभावकारी बनाउने ।
	८) प्रदेश राजस्व परामर्श समितिको सिफारिसका आधारमा जग्गा दर्ता शुल्क, विज्ञापन कर, मनोरञ्जन कर, सवारी साधन कर, व्यवसाय दर्ता तथा नवीकरण दस्तुर र सेवा शुल्कमा यथोचित परिवर्तनहरू गरी राजस्व प्रणालीलाई यथार्थपरक र समसामयिक बनाउने । ९) मनोरञ्जन करको दायरा विस्तार गर्दै सांस्कृतिक प्रस्तुति, कन्सर्ट, थियटर/नाटक घर, दोहोरी साँझ, डान्स बार, नाइट क्लब, क्यासिनो, पार्क, पुतली घर, स्वीमिङ पुल, जिप लाइन, स्वीङ, आकाशे सिसाको पुल, फन जीप आदि गतिविधिहरूको कर दरहरू परिमार्जन गरिएको । १०) सरकारी वा निजी क्षेत्रका अस्पतालहरू तथा वैकल्पिक चिकित्सा सेवा प्रदायक संस्थाहरूबाट उठाइने शुल्कहरू प्रदेश सञ्चित कोषमा दाखिला हुने व्यवस्था गरिएको छ।
गण्डकी	१) प्रदेशको आन्तरिक राजस्व प्रणालीमा सुधार गरी आर्थिक क्रियाकलाप विस्तार, लगानी प्रवर्द्धन, उत्पादन तथा उद्यमशीलतालाई प्राथमिकता दिने । २) राजस्व परिचालनको दायरा विस्तार गर्ने ।

प्रदेश	बजेट विश्लेषण (आ.व.२०८२/८३)
कोशी	१) साझा अधिकार सूचीमा रहेको राजस्व अधिकार कार्यान्वयन गर्ने । एकल कर प्रशासनअन्तर्गत प्रदेश र स्थानीय तहबाट संकलन हुने राजस्वको दायरा विस्तार गर्न समन्वय र सहकार्य गर्ने । उपर्युक्त उदेश्य हासिल गर्न राजस्व प्रशासनलाई प्रविधिमैत्री बनाउने, राजस्व संकलनमा संलग्न जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने, सुरक्षा निकाय, स्थानीय तह र सरोकारवालासँग समन्वयमा राजस्व चुहावट नियन्त्रण गर्ने । २) अन्तरतह समन्वयलाई सुदृढ बनाउँदै राजस्वको अधार फराकिलो तथा करदातामैत्री बनाउने । ३) सवारी चालक अनुकतिपत्र लगायत यातायात क्षेत्रको राजस्व भुक्तानीलाई प्रणालीमा आधारित बनाउने । सवारी दर्ता, नवीकरण, नामसारी लगायतका सेवालाई सहज र सरल बनाउन विधुतीय सवारी साधन दर्ता प्रणाली (इभिआरएस) विकास गर्ने । ४) राजश्व प्रशासनलाई थप व्यवस्थित गर्न राजस्व विधेयक तर्जुमा गर्ने । ५) प्रदेश कर तथा गैरकर ऐन २०७५ लाई प्रतिस्थापन गर्न नयाँ राजस्व ऐन गर्जुमा गर्ने । ६) राजस्व सुधार कार्ययोजना परिमार्जन गरी कार्यान्वयन गर्दै राजस्व परिचालनको कार्यलाई थप सुदृढ बनाउने । ७) निजी क्षेत्रसँग लगानी साझेदारी गरी राजस्व अभिवृद्धि गर्न जलविधुत लगायतका उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गरी दीर्घकालीनरूपमा राजस्वको दिगो आधार सिर्जना गरिने । ८) प्रदेश राजस्व कार्यालयको स्थापना गरी स्थानीय तहसँगको समन्वयमा राजस्व संकलनलाई थप प्रभावकारी बनाउने ।
	३) अन्तर निकाय समन्वयलाई सुदृढ गरी कर सङ्कलन कार्यलाई प्रभावकारी बनाउने । ४) राजस्व प्रशासनको दक्षता र व्यावसायिकता अभिवृद्धि गर्ने । ५) भूमि सुधार/मालपोत कार्यालयबाट "मानो जोडिएको वा छुट्टिएको" कागजातमा लाग्ने शुल्कलाई समायोजन । भू-सुधार/मालपोत कार्यालयबाट जग्गाधनी र मोहीबीच जग्गा बाँडफाँट भई दाखिला खारेज हुँदा लाग्ने सेवा शुल्कलाई पनि समायोजन गरी सेवा शुल्क लाग्ने । ६) इलेक्ट्रिक सवारीसाधन (EV) र सार्वजनिक विद्युतीय सवारी साधनको दर्ता तथा नवीकरणको दर निर्धारण । ७) प्रदेशको राजस्व परिचालन अभिवृद्धि गर्न अर्थ मन्त्रालय अन्तर्गत प्रदेश राजस्व व्यवस्थापन कार्यालय स्थापना गरी सेवा सुरु गर्ने ।
लुम्बिनी	१)सामुदायिक वनहरूमार्फत पातपतिङ्गर सङ्कलन गरी प्राङ्गारिक मल उत्पादन गर्ने तथा ढलापढा रुखहरूलाई डढेलोबाट जोगाई राजस्व अभिवृद्धि गर्ने कार्यहरूलाई प्राथमिकता दिइ वन कार्ययोजना स्वीकृति तथा

प्रदेश	बजेट विश्लेषण (आ.व.२०८२/८३)
कोशी	१) साझा अधिकार सूचीमा रहेको राजस्व अधिकार कार्यान्वयन गर्ने । एकल कर प्रशासनअन्तर्गत प्रदेश र स्थानीय तहबाट संकलन हुने राजस्वको दायरा विस्तार गर्न समन्वय र सहकार्य गर्ने । उपर्युक्त उदेश्य हासिल गर्न राजस्व प्रशासनलाई प्रविधिमैत्री बनाउने, राजस्व संकलनमा संलग्न जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने, सुरक्षा निकाय, स्थानीय तह र सरोकारवालासँग समन्वयमा राजस्व चुहावट नियन्त्रण गर्ने । २) अन्तरतह समन्वयलाई सुदृढ बनाउँदै राजस्वको अधार फराकिलो तथा करदातामैत्री बनाउने । ३) सवारी चालक अनुकतिपत्र लगायत यातायात क्षेत्रको राजस्व भुक्तानीलाई प्रणालीमा आधारित बनाउने । सवारी दर्ता, नवीकरण, नामसारी लगायतका सेवालाई सहज र सरल बनाउन विधुतीय सवारी साधन दर्ता प्रणाली (इभिआरएस) विकास गर्ने । ४) राजश्व प्रशासनलाई थप व्यवस्थित गर्न राजस्व विधेयक तर्जुमा गर्ने । ५) प्रदेश कर तथा गैरकर ऐन २०७५ लाई प्रतिस्थापन गर्न नयाँ राजस्व ऐन गर्जुमा गर्ने । ६) राजस्व सुधार कार्ययोजना परिमार्जन गरी कार्यान्वयन गर्दै राजस्व परिचालनको कार्यलाई थप सुदृढ बनाउने । ७) निजी क्षेत्रसँग लगानी साझेदारी गरी राजस्व अभिवृद्धि गर्न जलविधुुत लगायतका उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गरी दीर्घकालीनरूपमा राजस्वको दिगो आधार सिर्जना गरिने । ८) प्रदेश राजस्व कार्यालयको स्थापना गरी स्थानीय तहसँगको समन्वयमा राजस्व संकलनलाई थप प्रभावकारी बनाउने ।
	नवीकरण गर्दा समुदायको आम्दानी वृद्धि हुने गरी शक्ति प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिएको छ।काठजन्य सामग्री (कार्बन) व्यापारबाट उत्पन्न हुने आम्दानीमा प्रदेशको न्यायोचित हक सुनिश्चित गर्न प्रदेश सरकार नेपाल सरकारसँग आवश्यक समन्वय तथा पहल गर्ने । २)आन्तरिक आम्दानीको आधार सुदृढ गर्न राजस्व सुधार सुझाव कार्यदलले प्रस्तुत गरेका सिफारिसहरूलाई चरणबद्ध रूपमा कार्यान्वयन गरी करका दरहरूलाई प्रदेशको आवश्यकता र सङ्घीय संरचनासँग समन्वय गर्दै समायोजन गर्ने । ३)राजस्व प्रणालीलाई पारदर्शी, उत्तरदायी र करदातामैत्री बनाइँदै, स्वेच्छिक कर भुक्तानीमा नागरिकको सहभागिता बढाउने । ४)आन्तरिक राजस्व सुदृढ गर्न हाल लागू कर दरहरूको पुनरावलोकन गरिनेछ र नयाँ करयोग्य क्षेत्रहरू पहिचान गरी विस्तार गर्ने ।

प्रदेश	बजेट विश्लेषण (आ.व.२०८२/८३)
कोशी	१) साझा अधिकार सूचीमा रहेको राजस्व अधिकार कार्यान्वयन गर्ने । एकल कर प्रशासनअन्तर्गत प्रदेश र स्थानीय तहबाट संकलन हुने राजस्वको दायरा विस्तार गर्न समन्वय र सहकार्य गर्ने । उपर्युक्त उदेश्य हासिल गर्न राजस्व प्रशासनलाई प्रविधिमैत्री बनाउने, राजस्व संकलनमा संलग्न जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने, सुरक्षा निकाय, स्थानीय तह र सरोकारवालासँग समन्वयमा राजस्व चुहावट नियन्त्रण गर्ने । २) अन्तरतह समन्वयलाई सुदृढ बनाउँदै राजस्वको अधार फराकिलो तथा करदातामैत्री बनाउने । ३) सवारी चालक अनुकतिपत्र लगायत यातायात क्षेत्रको राजस्व भुक्तानीलाई प्रणालीमा आधारित बनाउने । सवारी दर्ता, नवीकरण, नामसारी लगायतका सेवालाई सहज र सरल बनाउन विधुतीय सवारी साधन दर्ता प्रणाली (इभिआरएस) विकास गर्ने । ४) राजश्व प्रशासनलाई थप व्यवस्थित गर्न राजस्व विधेयक तर्जुमा गर्ने । ५) प्रदेश कर तथा गैरकर ऐन २०७५ लाई प्रतिस्थापन गर्न नयाँ राजस्व ऐन गर्जुमा गर्ने । ६) राजस्व सुधार कार्ययोजना परिमार्जन गरी कार्यान्वयन गर्दै राजस्व परिचालनको कार्यलाई थप सुदृढ बनाउने । ७) निजी क्षेत्रसँग लगानी साझेदारी गरी राजस्व अभिवृद्धि गर्न जलविधुुत लगायतका उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गरी दीर्घकालीनरूपमा राजस्वको दिगो आधार सिर्जना गरिने । ८) प्रदेश राजस्व कार्यालयको स्थापना गरी स्थानीय तहसँगको समन्वयमा राजस्व संकलनलाई थप प्रभावकारी बनाउने ।
	५)सवारी साधनसँग सम्बन्धित कर, शुल्क र दस्तुरलाई वर्तमान आवश्यकताअनुसार अद्यावधिक गरिनेछ। साथै, सवारी र चालकहरूसँग सम्बन्धित जरिवाना शुल्कबाट उठेको रकम प्रदेशको समष्टिगत कोषमा जम्मा गरिने । ६)लागू पदार्थजन्य वस्तुको उपभोग घटाउने उद्देश्यले यस्ता वस्तुमा वातावरणीय सेवा शुल्क लगाउने । ७)प्रचलित कानुनबमोजिम अनिवार्य रूपमा नवीकरण गर्नुपर्ने भए तापनि नवीकरण नगरिएका निजी वा साझेदारी सवारी साधनहरू चाहे सञ्चालनमा रहेको होस् वा दर्ता भई सञ्चालनमा नरहेको ती सवारीहरू २०८२ पुस मसान्तभित्र नवीकरण वा नियमानुसार खारेजीका लागि निवेदन दिइएमा लाग्ने जरिवानामा ७५ प्रतिशत छुट दिने । ८)आर्थिक वर्ष २०८२/८३ मा दर्ता हुने लघु, घरेलु तथा साना उद्योगहरूलाई दर्ता शुल्कमा ५० प्रतिशत छुट प्रदान गर्ने ।

प्रदेश	बजेट विश्लेषण (आ.व.२०८२/८३)
कोशी	१) साझा अधिकार सूचीमा रहेको राजस्व अधिकार कार्यान्वयन गर्ने । एकल कर प्रशासनअन्तर्गत प्रदेश र स्थानीय तहबाट संकलन हुने राजस्वको दायरा विस्तार गर्न समन्वय र सहकार्य गर्ने । उपर्युक्त उदेश्य हासिल गर्न राजस्व प्रशासनलाई प्रविधिमैत्री बनाउने, राजस्व संकलनमा संलग्न जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने, सुरक्षा निकाय, स्थानीय तह र सरोकारवालासँग समन्वयमा राजस्व चुहावट नियन्त्रण गर्ने । २) अन्तरतह समन्वयलाई सुदृढ बनाउँदै राजस्वको अधार फराकिलो तथा करदातामैत्री बनाउने । ३) सवारी चालक अनुकतिपत्र लगायत यातायात क्षेत्रको राजस्व भुक्तानीलाई प्रणालीमा आधारित बनाउने । सवारी दर्ता, नवीकरण, नामसारी लगायतका सेवालाई सहज र सरल बनाउन विधुतीय सवारी साधन दर्ता प्रणाली (इभिआरएस) विकास गर्ने । ४) राजश्व प्रशासनलाई थप व्यवस्थित गर्न राजस्व विधेयक तर्जुमा गर्ने । ५) प्रदेश कर तथा गैरकर ऐन २०७५ लाई प्रतिस्थापन गर्न नयाँ राजस्व ऐन गर्जुमा गर्ने । ६) राजस्व सुधार कार्ययोजना परिमार्जन गरी कार्यान्वयन गर्दै राजस्व परिचालनको कार्यलाई थप सुदृढ बनाउने । ७) निजी क्षेत्रसँग लगानी साझेदारी गरी राजस्व अभिवृद्धि गर्न जलविधुत लगायतका उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गरी दीर्घकालीनरूपमा राजस्वको दिगो आधार सिर्जना गरिने । ८) प्रदेश राजस्व कार्यालयको स्थापना गरी स्थानीय तहसँगको समन्वयमा राजस्व संकलनलाई थप प्रभावकारी बनाउने ।
	९)वन क्षेत्रलाई प्रदेशको राजस्व वृद्धि र समृद्धिको प्रमुख आधारका रूपमा प्रयोग गरिनेछ। निर्माण सामग्रीको व्यवस्थापनलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउँदै आवश्यक नीतिगत तथा कानूनी संशोधन गर्ने । १०) सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरूको वार्षिक आम्दानीमध्ये: • रु. २ लाखसम्मको आम्दानीमा १%, • रु. २ लाखभन्दा बढी आम्दानीमा सदस्यबाट प्राप्त आम्दानीमा ५%, र समूहबाहिरबाट प्राप्त आम्दानीमा २५% सेवा शुल्क प्रदेश समष्टिगत कोषमा दाखिला हुने। ११)सङ्घीयताको मर्मबमोजिम प्रदेशले पाउनुपर्ने अनुदान, बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने राजस्व तथा रोयल्टीको न्यायोचित सुनिश्चितताका लागि नेपाल सरकारसँग समन्वय गर्ने । १२)प्रदेशका रणनीतिक महत्वका आयोजना तथा पूर्वाधार विकासका लागि आवश्यक स्रोत व्यवस्थापन गरिनेछ। त्यसका लागि मिश्रित वित्त, हरित वित्त तथा अन्य वैकल्पिक विकास वित्त प्रणाली तथा ऋण परिचालनको प्रक्रिया अघि बढाउने ।

प्रदेश	बजेट विश्लेषण (आ.व.२०८२/८३)
कोशी	१) साझा अधिकार सूचीमा रहेको राजस्व अधिकार कार्यान्वयन गर्ने । एकल कर प्रशासनअन्तर्गत प्रदेश र स्थानीय तहबाट संकलन हुने राजस्वको दायरा विस्तार गर्न समन्वय र सहकार्य गर्ने । उपर्युक्त उदेश्य हासिल गर्न राजस्व प्रशासनलाई प्रविधिमैत्री बनाउने, राजस्व संकलनमा संलग्न जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने, सुरक्षा निकाय, स्थानीय तह र सरोकारवालासँग समन्वयमा राजस्व चुहावट नियन्त्रण गर्ने । २) अन्तरतह समन्वयलाई सुदृढ बनाउँदै राजस्वको अधार फराकिलो तथा करदातामैत्री बनाउने । ३) सवारी चालक अनुकतिपत्र लगायत यातायात क्षेत्रको राजस्व भुक्तानीलाई प्रणालीमा आधारित बनाउने । सवारी दर्ता, नवीकरण, नामसारी लगायतका सेवालाई सहज र सरल बनाउन विधुतीय सवारी साधन दर्ता प्रणाली (इभिआरएस) विकास गर्ने । ४) राजश्व प्रशासनलाई थप व्यवस्थित गर्न राजस्व विधेयक तर्जुमा गर्ने । ५) प्रदेश कर तथा गैरकर ऐन २०७५ लाई प्रतिस्थापन गर्न नयाँ राजस्व ऐन गर्जुमा गर्ने । ६) राजस्व सुधार कार्ययोजना परिमार्जन गरी कार्यान्वयन गर्दै राजस्व परिचालनको कार्यलाई थप सुदृढ बनाउने । ७) निजी क्षेत्रसँग लगानी साझेदारी गरी राजस्व अभिवृद्धि गर्न जलविधुत लगायतका उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गरी दीर्घकालीनरूपमा राजस्वको दिगो आधार सिर्जना गरिने । ८) प्रदेश राजस्व कार्यालयको स्थापना गरी स्थानीय तहसँगको समन्वयमा राजस्व संकलनलाई थप प्रभावकारी बनाउने ।
कर्णाली	१) मौरीले मह सङ्कलन गरेजस्तै, राज्यले कर सङ्कलन गर्दा उत्पादक क्षेत्रहरू जस्तै पर्यटन, कृषि, वन आदि क्षेत्रको विकास र विस्तारमा नकारात्मक असर नपर्ने गरी सन्तुलित कर प्रस्ताव गरिएको छ। यसबाट करको दायरा विस्तार भई आन्तरिक राजस्व परिचालनमा वृद्धि हुने अपेक्षा । २) प्रदेशभरि रहेको खेतीयोग्य जमिनलाई उत्पादनमा नल्याई बाँझो राख्ने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गर्न सन्देश स्वरूप कर प्रस्ताव । ३) प्रदेश र स्थानीय तहबीचको साझा कर अधिकार अन्तर्गत स्थानीय तहबाट सङ्कलन हुने करहरू प्रदेशसँग बाँडफाँट गर्नुपर्ने प्रावधान कार्यान्वयनका लागि आवश्यक समन्वय तथा सहजीकरण । ४) सङ्कलित राजस्व बाँडफाँट नगर्ने स्थानीय तहलाई आगामी आर्थिक वर्षमा हस्तान्तरण गरिने वित्तीय समानीकरण अनुदानको केही अंश कटौती गरी कर सम्बन्धी दायित्व सुनिश्चित गर्ने ।

प्रदेश	बजेट विश्लेषण (आ.व.२०८२/८३)
कोशी	१) साझा अधिकार सूचीमा रहेको राजस्व अधिकार कार्यान्वयन गर्ने । एकल कर प्रशासनअन्तर्गत प्रदेश र स्थानीय तहबाट संकलन हुने राजस्वको दायरा विस्तार गर्न समन्वय र सहकार्य गर्ने । उपर्युक्त उदेश्य हासिल गर्न राजस्व प्रशासनलाई प्रविधिमैत्री बनाउने, राजस्व संकलनमा संलग्न जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने, सुरक्षा निकाय, स्थानीय तह र सरोकारवालासँग समन्वयमा राजस्व चुहावट नियन्त्रण गर्ने । २) अन्तरतह समन्वयलाई सुदृढ बनाउँदै राजस्वको अधार फराकिलो तथा करदातामैत्री बनाउने । ३) सवारी चालक अनुकतिपत्र लगायत यातायात क्षेत्रको राजस्व भुक्तानीलाई प्रणालीमा आधारित बनाउने । सवारी दर्ता, नवीकरण, नामसारी लगायतका सेवालाई सहज र सरल बनाउन विधुतीय सवारी साधन दर्ता प्रणाली (इभिआरएस) विकास गर्ने । ४) राजश्व प्रशासनलाई थप व्यवस्थित गर्न राजस्व विधेयक तर्जुमा गर्ने । ५) प्रदेश कर तथा गैरकर ऐन २०७५ लाई प्रतिस्थापन गर्न नयाँ राजस्व ऐन गर्जुमा गर्ने । ६) राजस्व सुधार कार्ययोजना परिमार्जन गरी कार्यान्वयन गर्दै राजस्व परिचालनको कार्यलाई थप सुदृढ बनाउने । ७) निजी क्षेत्रसँग लगानी साझेदारी गरी राजस्व अभिवृद्धि गर्न जलविधुुत लगायतका उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गरी दीर्घकालीनरूपमा राजस्वको दिगो आधार सिर्जना गरिने । ८) प्रदेश राजस्व कार्यालयको स्थापना गरी स्थानीय तहसँगको समन्वयमा राजस्व संकलनलाई थप प्रभावकारी बनाउने ।
	५) प्रदेश सवारी तथा यातायात व्यवस्था ऐन, २०८१ र प्रचलित कानुन विपरीत ट्राफिक नियम उल्लङ्घन गरी ट्राफिक प्रहरीले असुल गरेको जरिवानाबाट प्राप्त रकम प्रदेश समष्टिगत कोषमा दाखिला गरिने व्यवस्था मिलाउने सम्बन्धमा नेपाल सरकारसँग समन्वय गर्ने । ६) घरजग्गा रजिस्ट्रेसन शुल्क प्रदेशको प्रमुख आन्तरिक राजस्व स्रोत रहेकोले त्यसको मूल्याङ्कन आधार रहने न्यूनतम मूल्य निर्धारणमा प्रदेशको स्वायत्त निर्णय सुनिश्चित गर्न कानूनी तथा प्रशासनिक समन्वयका लागि नेपाल सरकारसँग पहल गर्ने । ७) प्रदेश सरकारद्वारा निर्माण गरिएका पर्यटकीय संरचनाबाट स्थानीय तह वा सङ्घ/संस्थाले सङ्कलन गर्ने पर्यटकीय शुल्कको साझेदारी अनुपात निर्धारण गरी प्रदेशको हिस्सा प्रदेश समष्टिगत कोषमा दाखिला हुने व्यवस्था गर्ने ।

प्रदेश	बजेट विश्लेषण (आ.व.२०८२/८३)
कोशी	१) साझा अधिकार सूचीमा रहेको राजस्व अधिकार कार्यान्वयन गर्ने । एकल कर प्रशासनअन्तर्गत प्रदेश र स्थानीय तहबाट संकलन हुने राजस्वको दायरा विस्तार गर्न समन्वय र सहकार्य गर्ने । उपर्युक्त उदेश्य हासिल गर्न राजस्व प्रशासनलाई प्रविधिमैत्री बनाउने, राजस्व संकलनमा संलग्न जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने, सुरक्षा निकाय, स्थानीय तह र सरोकारवालासँग समन्वयमा राजस्व चुहावट नियन्त्रण गर्ने । २) अन्तरतह समन्वयलाई सुदृढ बनाउँदै राजस्वको अधार फराकिलो तथा करदातामैत्री बनाउने । ३) सवारी चालक अनुकतिपत्र लगायत यातायात क्षेत्रको राजस्व भुक्तानीलाई प्रणालीमा आधारित बनाउने । सवारी दर्ता, नवीकरण, नामसारी लगायतका सेवालाई सहज र सरल बनाउन विधुतीय सवारी साधन दर्ता प्रणाली (इभिआरएस) विकास गर्ने । ४) राजश्व प्रशासनलाई थप व्यवस्थित गर्न राजस्व विधेयक तर्जुमा गर्ने । ५) प्रदेश कर तथा गैरकर ऐन २०७५ लाई प्रतिस्थापन गर्न नयाँ राजस्व ऐन गर्जुमा गर्ने । ६) राजस्व सुधार कार्ययोजना परिमार्जन गरी कार्यान्वयन गर्दै राजस्व परिचालनको कार्यलाई थप सुदृढ बनाउने । ७) निजी क्षेत्रसँग लगानी साझेदारी गरी राजस्व अभिवृद्धि गर्न जलविधुत लगायतका उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गरी दीर्घकालीनरूपमा राजस्वको दिगो आधार सिर्जना गरिने । ८) प्रदेश राजस्व कार्यालयको स्थापना गरी स्थानीय तहसँगको समन्वयमा राजस्व संकलनलाई थप प्रभावकारी बनाउने ।
	८) "कर्णालीको नुनः कर्णालीकै धन" भन्ने नीतिअनुसार प्रदेशभरका खनिज तथा गैर खनिज प्राकृतिक स्रोतको कटान, उत्खनन तथा बिक्री– वितरणबाट प्राप्त आम्दानीमा शुल्क लगाई प्रदेश समष्टिगत कोषमा दाखिला गर्ने । ९) प्रदेश सरकारबाट विभिन्न निकाय वा व्यक्तिलाई प्रदान गरिने नगद अनुदान रकम भुक्तानी गर्दा न्यूनतम सेवा शुल्क कटौती गरी बाँकी रकम भुक्तानी हुने व्यवस्था मिलाइने । १०) राजस्व परिचालनको सम्भाव्यता अध्ययन कार्यदलले प्रस्तुत गरेका सुझावको आधारमा राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गरी सङ्घ, स्थानीय तह र करदातासँगको सहकार्यमा प्रदेश राजस्व प्रशासनको सुदृढीकरण गरिंदै परिचालनमा वृद्धि गर्ने । ११) प्रदेशभर इँटा, कन्क्रिट ब्लक, नदीजन्य पदार्थ प्रशोधन तथा प्लास्टिकजन्य वस्तु उत्पादन गर्ने उद्योगहरूमा समन्वित र नियमनयुक्त संरक्षित शुल्क लगाउने प्रस्ताव गरिएको छ, जसबाट राजस्व वृद्धि हुनुका साथै वातावरणीय सतत विकासमा समेत योगदान पुग्ने अपेक्षा गरिएको ।

प्रदेश	बजेट विश्लेषण (आ.व.२०८२/८३)
कोशी	१) साझा अधिकार सूचीमा रहेको राजस्व अधिकार कार्यान्वयन गर्ने । एकल कर प्रशासनअन्तर्गत प्रदेश र स्थानीय तहबाट संकलन हुने राजस्वको दायरा विस्तार गर्न समन्वय र सहकार्य गर्ने । उपर्युक्त उदेश्य हासिल गर्न राजस्व प्रशासनलाई प्रविधिमैत्री बनाउने, राजस्व संकलनमा संलग्न जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने, सुरक्षा निकाय, स्थानीय तह र सरोकारवालासँग समन्वयमा राजस्व चुहावट नियन्त्रण गर्ने । २) अन्तरतह समन्वयलाई सुदृढ बनाउँदै राजस्वको अधार फराकिलो तथा करदातामैत्री बनाउने । ३) सवारी चालक अनुकतिपत्र लगायत यातायात क्षेत्रको राजस्व भुक्तानीलाई प्रणालीमा आधारित बनाउने । सवारी दर्ता, नवीकरण, नामसारी लगायतका सेवालाई सहज र सरल बनाउन विधुतीय सवारी साधन दर्ता प्रणाली (इभिआरएस) विकास गर्ने । ४) राजश्व प्रशासनलाई थप व्यवस्थित गर्न राजस्व विधेयक तर्जुमा गर्ने । ५) प्रदेश कर तथा गैरकर ऐन २०७५ लाई प्रतिस्थापन गर्न नयाँ राजस्व ऐन गर्जुमा गर्ने । ६) राजस्व सुधार कार्ययोजना परिमार्जन गरी कार्यान्वयन गर्दै राजस्व परिचालनको कार्यलाई थप सुदृढ बनाउने । ७) निजी क्षेत्रसँग लगानी साझेदारी गरी राजस्व अभिवृद्धि गर्न जलविधुुत लगायतका उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गरी दीर्घकालीनरूपमा राजस्वको दिगो आधार सिर्जना गरिने । ८) प्रदेश राजस्व कार्यालयको स्थापना गरी स्थानीय तहसँगको समन्वयमा राजस्व संकलनलाई थप प्रभावकारी बनाउने ।
	राजस्व छुट तथा सहुलियत १) पुनः प्रयोग योग्य नभई नष्ट भइसकेका सरकारी सवारी साधनमा पछिल्ला दुई वर्षको करबाहेक अन्य दस्तुर वा जरिवाना नलाग्ने व्यवस्था । २) सूती र मदिराजन्य उद्योग बाहेकका उत्पादनमूलक उद्योग, जलविद्युत्, फूल तथा तरकारी खेती, पशुपालन, जडीबुटी खेती, लघु उद्योग र सामूहिक कृषि योजनाका लागि खरिद गरिने जग्गाको चक्लाबन्दीमा रजिष्ट्रेशन दस्तुरमा १००% छुट दिने । ३) अपाङ्ग, दलित, पछाडि पारिएका, अल्पसङ्ख्यक वा सीमान्तकृत समुदायका व्यक्तिहरूलाई स्थानीय सिफारिस र आर्थिक प्रमाणका आधारमा घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्कमा २५% छुट दिने । ४) महिलाहरू, ७० वर्षभन्दा बढी उमेरका नागरिक तथा वैवाहिक कारणले असहाय महिलाको नाममा खरिद हुने जग्गाको रजिष्ट्रेशन दस्तुरमा २५% छुट दिने ।

प्रदेश	बजेट विश्लेषण (आ.व.२०८२/८३)
कोशी	१) साझा अधिकार सूचीमा रहेको राजस्व अधिकार कार्यान्वयन गर्ने । एकल कर प्रशासनअन्तर्गत प्रदेश र स्थानीय तहबाट संकलन हुने राजस्वको दायरा विस्तार गर्न समन्वय र सहकार्य गर्ने । उपर्युक्त उदेश्य हासिल गर्न राजस्व प्रशासनलाई प्रविधिमैत्री बनाउने, राजस्व संकलनमा संलग्न जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने, सुरक्षा निकाय, स्थानीय तह र सरोकारवालासँग समन्वयमा राजस्व चुहावट नियन्त्रण गर्ने । २) अन्तरतह समन्वयलाई सुदृढ बनाउँदै राजस्वको अधार फराकिलो तथा करदातामैत्री बनाउने । ३) सवारी चालक अनुकतिपत्र लगायत यातायात क्षेत्रको राजस्व भुक्तानीलाई प्रणालीमा आधारित बनाउने । सवारी दर्ता, नवीकरण, नामसारी लगायतका सेवालाई सहज र सरल बनाउन विधुतीय सवारी साधन दर्ता प्रणाली (इभिआरएस) विकास गर्ने । ४) राजश्व प्रशासनलाई थप व्यवस्थित गर्न राजस्व विधेयक तर्जुमा गर्ने । ५) प्रदेश कर तथा गैरकर ऐन २०७५ लाई प्रतिस्थापन गर्न नयाँ राजस्व ऐन गर्जुमा गर्ने । ६) राजस्व सुधार कार्ययोजना परिमार्जन गरी कार्यान्वयन गर्दै राजस्व परिचालनको कार्यलाई थप सुदृढ बनाउने । ७) निजी क्षेत्रसँग लगानी साझेदारी गरी राजस्व अभिवृद्धि गर्न जलविधुुत लगायतका उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गरी दीर्घकालीनरूपमा राजस्वको दिगो आधार सिर्जना गरिने । ८) प्रदेश राजस्व कार्यालयको स्थापना गरी स्थानीय तहसँगको समन्वयमा राजस्व संकलनलाई थप प्रभावकारी बनाउने ।

प्रदेश	बजेट विश्लेषण (आ.व.२०८२/८३)
कोशी	१) साझा अधिकार सूचीमा रहेको राजस्व अधिकार कार्यान्वयन गर्ने । एकल कर प्रशासनअन्तर्गत प्रदेश र स्थानीय तहबाट संकलन हुने राजस्वको दायरा विस्तार गर्न समन्वय र सहकार्य गर्ने । उपर्युक्त उदेश्य हासिल गर्न राजस्व प्रशासनलाई प्रविधिमैत्री बनाउने, राजस्व संकलनमा संलग्न जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने, सुरक्षा निकाय, स्थानीय तह र सरोकारवालासँग समन्वयमा राजस्व चुहावट नियन्त्रण गर्ने । २) अन्तरतह समन्वयलाई सुदृढ बनाउँदै राजस्वको अधार फराकिलो तथा करदातामैत्री बनाउने । ३) सवारी चालक अनुकतिपत्र लगायत यातायात क्षेत्रको राजस्व भुक्तानीलाई प्रणालीमा आधारित बनाउने । सवारी दर्ता, नवीकरण, नामसारी लगायतका सेवालाई सहज र सरल बनाउन विधुतीय सवारी साधन दर्ता प्रणाली (इभिआरएस) विकास गर्ने । ४) राजश्व प्रशासनलाई थप व्यवस्थित गर्न राजस्व विधेयक तर्जुमा गर्ने । ५) प्रदेश कर तथा गैरकर ऐन २०७५ लाई प्रतिस्थापन गर्न नयाँ राजस्व ऐन गर्जुमा गर्ने । ६) राजस्व सुधार कार्ययोजना परिमार्जन गरी कार्यान्वयन गर्दै राजस्व परिचालनको कार्यलाई थप सुदृढ बनाउने । ७) निजी क्षेत्रसँग लगानी साझेदारी गरी राजस्व अभिवृद्धि गर्न जलविधुत लगायतका उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गरी दीर्घकालीनरूपमा राजस्वको दिगो आधार सिर्जना गरिने । ८) प्रदेश राजस्व कार्यालयको स्थापना गरी स्थानीय तहसँगको समन्वयमा राजस्व संकलनलाई थप प्रभावकारी बनाउने ।
सुदूरपश्चिम	१) वन पैदावारको सदुपयोगमार्फत राजस्व अभिवृद्धि गरी त्यसबाट प्राप्त लाभको न्यायोचित बाँडफाँट गर्न आवश्यक कानूनी व्यवस्था मिलाउने । २) सूचना प्रविधिमा आधारित सवारी चालक अनुमति पत्र, सवारी साधन दर्ता, नवीकरण तथा राजस्व भुक्तानी लगायतका सेवाहरूलाई अनलाइन प्रणालीमा रूपान्तरण गरिने।

स्रोतः आ.व.२०८२/८३ को सबै प्रदेशको नीति तथा कार्यक्रम र बजेट भाषण पुस्तिकाहरूबाट विश्लेषित

अनुसूची ६: कृषि आयमा लाग्ने करको तुलनात्मक विश्लेषण

प्रदेश	करको आधार	वार्षिक करको दर(रुपैयाँमा)	कर निर्धारण प्रक्रिया	कार्यान्वयनको अवस्था	सङ्कलन गर्ने कार्यालय
कोशी	कृषि व्यवसाय गर्ने साझेदारी फर्म तथा कम्पनी	८ लाखसम्म छुट, रु.८-६०लाखसम्म १.५%, ६० लाख-१ करोडसम्म १.७५%, र १ करोडभन्दा माथि २%	स्व-घोषणा	आ.व.२०८०-८१ देखि कर सङ्कलन गरेको	कृषि ज्ञान केन्द्रले सङ्कलन गर्ने
मधेश	कृषक, कृषक समूह, फर्म वा संस्था	१०लाखसम्म छुट,१०-२० लाखसम्म १%,२०-५० लाखसम्म १.५%, र ५० लाख भन्दा जति भएपनि २%	स्व-घोषणा	अनुमान तथा सङ्कलन नगरेको	कृषि ज्ञान केन्द्रले सङ्कलन गर्ने
बागमती	स्वयं कर घोषणा गर्ने कृषकहरू	५ लाखसम्म छुट, ५-५० लाखसम्म १.५%, ५०-५० लाखसम्म १.५%, र ५० लाख देखि १ करोडसम्म १.७५%, करोडभन्दा माथि २%	स्व-घोषणा	आ.व.२०८०/८१ देखि कर सङ्कलन गरेको	कृषि विकास कार्यालयले सङ्कलन गर्ने
गण्डकी	प्रदेशभित्र उत्पादित कृषि उपजको बिक्री मात्र भनिएको	१० लाखसम्म छुट, १०-२० लाखसम्म १%, २० लाख भन्दा जति भए पनि २%	मूल्याङ्कनको आधार उल्लेख नगरेको	आ.व.२०८०/८१ देखि कर सङ्कलन गरेको	कृषि ज्ञान केन्द्रले सङ्कलन गर्ने
लुम्बिनी	व्यावसायिक कृषक, कृषक समूह, कृषि समूह, फर्म वा संस्था	६ लाखसम्म छुट, ६-१० लाखसम्म १%,१०-१५ लाखसम्म २% र १५ लाखभन्दा माथि ३%	मूल्याङ्कनको आधार उल्लेख नगरेको	सङ्कलन गरिरहेको	कृषि ज्ञान केन्द्र वा एकीकृत कृषि तथा पशुपंक्षी विकास कार्यालय
कर्णाली	उत्पादित कृषि उपजको बिक्रीबाट प्राप्त आय	५ लाखसम्म छुट, ५-२५ लाखसम्म १%, २५-५० लाखसम्म १.५%, र ५० देखि १ करोडसम्म १.७५% र १ करोडभन्दा माथि २%	मूल्याङ्कनको आधार उल्लेख नगरेको	आ.व. २०८२/८३ मा अनुमान गरेको	कृषि क्षेत्र हेर्ने प्रदेश सरकारको मन्त्रालय
सुदूरपश्चिम	कर प्रशासन सम्बन्धी कार्यविधि अनुसार	१० लाखसम्म छुट, रु.१०-२० लाखसम्म ५०००, २०-४० लाखसम्म १००००, र ४० लाखदेखि १ करोडसम्म २५०००, १ करोड देखि ५ करोडसम्म आयको १%, ५करोड भन्दा माथि आयको २%	मूल्याङ्कनको आधार उल्लेख नगरेको	अनुमान गर्ने तर सङ्कलन नगरेको	कृषि ज्ञान केन्द्रले सङ्कलन गरी प्रदेश सञ्चित कोषमा जम्मा गर्ने

स्रोतः सबै प्रदेशको आर्थिक ऐन २०८२

अनुसूची ७: पर्यटन तथा पदयात्रा शुल्कको तुलनात्मक विश्लेषण

प्रदेश	करको आधार	करको दर (रुपैयामा)	कर निर्धारण प्रक्रिया	कार्यान्वयनको अवस्था	सङ्कलन गर्ने कार्यालय
कोशी	ताल तलैया, पार्क, गुफा, सङ्ग्रहालय, भ्यूटावर, आदि	रु. २० देखि ५०० सम्मको शुल्क लाग्ने	प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहले तोके बमोजिम हुने	अनुमान गरिएको तर सङ्कलन नभएको	स्थानीय तह
मधेश	होटेल, पर्यटक आवास, लज, रेष्टुँरा तथा रिसोर्ट, पव तथा बार	रु.५००० देखि रु ४०००० सम्म	उल्लेख नगरिएको	अनुमान तथा सङ्कलन नभएको	प्रदेश सरकारले तोके बमोजिम
बागमती	प्रदेश पर्यटन ऐन, २०७८ मा उल्लेख भए बमोजिमको क्षेत्रहरू	प्रदेश पर्यटन ऐन, २०७८ मा उल्लेख भए बमोजिम	प्रदेश पर्यटन ऐन, २०७८ मा उल्लेख गरिएको	आ.व. २०८०/८१ देखि सङ्कलन गरिएको	तोकिएको निकाय वा कार्यालय
गण्डकी	स्मारक, सङ्ग्रहालय, प्राणी उद्यान गुफा, पदमार्ग, ताल तलैया केबलकार, पार्क, प्याराग्लाइडिङ्ग, आदि	प्रवेश शुल्क ५%, पदमार्गमा सार्क मुलुक र अन्य मुलुक क्रमशः ५ र १० USD	आर्थिक ऐनको अनुसूची ६ मा उल्लेख गरे बमोजिम	विगतका वर्ष देखिनै सङ्कलन हुँदै आएको।	पर्यटन तथा उद्योग मन्त्रालय
लुम्बिनी	दर्ता तथा नवीकरण शुल्क, साहसिक पर्यटन एजेन्सीद्वारा गरिने क्रियाकलापहरू आदि	आर्थिक ऐनको अनुसूची ५ मा उल्लेख गरे बमोजिम	आर्थिक ऐनको अनुसूची ५ मा तोके बमोजिम	हालसम्म अनुमान तथा सङ्कलन नभएको	पर्यटन विषय हेर्ने मन्त्रालयले तोकेको निकाय
कर्णाली	पर्यटकीय क्षेत्र, सङ्ग्रहालय	आर्थिक ऐनको अनुसूची ६ मा उल्लेख गरे बमोजिम	आर्थिक ऐनको अनुसूची ६ मा तोके बमोजिम	आ.व. २०७९/८० मा सङ्कलन भएको	विषयगत मन्त्रालय
सुदूरपश्चिम	पदमार्गहरू, तालतलैया, गुफा, पार्कहरू, बन्जी जम्पिङ, भ्यू टावर सङ्ग्रहालयहरू, रक क्लाइम्बिङ, ऱ्याफ्टिङ्ग, क्यानोनिङ, जिपलाइन, अल्ट्रालाइट, केबुलकार, पिकनिक स्थल प्याराग्लाइडिङ, आदि।	प्रदेश पर्यटन सम्बन्धी प्रचलित कानुन,	आर्थिक ऐनको अनुसूची ५ बमोजिम	हालसम्म अनुमान तथा सङ्कलन नभएको	कानुन बमोजिम तोकिएको निकाय वा कार्यालय

स्रोतः सबै प्रदेशको आर्थिक ऐन २०८२ को विश्लेषण

अनुसूची ८ः प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टीको बाँडफाँट सम्बन्धी व्यवस्था

८.१ अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐनको व्यवस्था

क्र.सं.	रोयल्टीको शीर्षक	नेपाल सरकार	प्रत्यक्ष प्रभावित प्रदेश	प्रत्यक्ष प्रभावित स्थानीय तह
१	पर्वतारोहण	५०	२५	२५
२	विद्युत्	५०	२५	२५
३	वन	५०	२५	२५
४	खानी तथा खनिज	५०	२५	२५
५	पानी तथा अन्य प्राकृतिक स्रोत	५०	२५	२५

स्रोतः अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४

८.२ राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले आ.व.२०८२ देखि ०८६/८७ सम्मका लागि गरेको नया सिफारिस

क्र.सं.	रोयल्टीको स्रोत	नेपाल सरकार (प्रतिशत)	सम्बन्धित प्रदेश(प्रतिशत)	सम्बन्धित स्थानीय (प्रतिशत)	जम्मा (प्रतिशत)
१	पर्वतारोहण	४९	२४	२७	१००
२	विद्युत्				
	प्रसारण लाइन प्रभाव व्यवस्थापन तर्फ (विद्युत् रोयल्टीको २०% अंश)*	०	०	१००	१००
	प्रसारण लाइन बाहेकका अन्य प्रभाव व्यवस्थापनतर्फ(विद्युत् रोयल्टीको ८०% अंश) *	४६	२४	३०	१००
३	वन				
	(क) राष्ट्रिय वन	२३	४८	२९	१००
	(ख) संरक्षित क्षेत्र**	४८	२२	३०	१००
४	खानी तथा खनिज	४१	२७	३२	१००
५	पानी तथा अन्य प्राकृतिक स्रोत				
	(क) रेडियो फ्रिक्वेन्सी	५५	२१	२४	१००
	(ख) अन्य(माथि उल्लिखित बाहेकका प्राकृतिक स्रोतको हकमा)	५०	२५	२५	१००

स्रोतः राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले सङ्घीयता सबलीकरण तथा राष्ट्रिय सरोकार समिति, राष्ट्रिय सभामा २०८२ असार २९ मा गरेको प्रस्तुतीबाट।

**उल्लेखित अंशलाई शत प्रतिशत मानी बाँडफाँट गरिएको*

** **स्पष्टीकरणः** यस ऐन बमोजिम रोयल्टी बाँडफाँटको प्रयोजनका लागि "संरक्षण क्षेत्र" भन्नाले राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९ अन्तर्गत व्यवस्था गरिएका राष्ट्रिय निकुञ्ज, वन्यजन्तु आरक्ष, शिकार आरक्ष, संरक्षण क्षेत्र, मध्यवर्ती क्षेत्र समेतलाई सम्झनुपर्छ।

८.३ साविकमा समानीकरण अनुदान वितरणका लागि प्रयाग गरिएको आधार

क्र.सं.	सूचक/उपसूचक	उपसूचकको भार	सूचकको भार
१.	मानव विकास सूचकाङ्क		१० %
२.	आर्थिक सामाजिक असमानता		५ %
३.	पूर्वाधार विकासको अवस्था • सडकको घनत्व (सडकमा पहुँच), • विद्युत्को सुविधा (विद्युत्मा पहुँच), • सूचना प्रविधिको सुविधा (सूचना प्रविधिमा पहुँच), • खानेपानीको सुविधा (खानेपानीमा पहुँच), • सरसफाइ (शौचालयको उपलब्धता)	 ६० % १० % १० % १० % १० %	१० %
४.	राजस्वको अवस्था		५ %
५.	खर्चको आवश्यकता र राजस्व उठाउन सक्ने क्षमता		७० %
जम्मा			१०० %

स्रोतः वित्तीय सङ्घीयता र स्थानीय योजना स्थानीय सरकारका लागि स्रोत पुस्तिका २०७९ (परिमार्जित संस्करण, २०८१), गाउँपालिका राष्ट्रिय महासङ्घ नेपाल

८.४ वित्तीय समानीकरण अनुदानको आ.व.२०८२/८३-०८६/८७ सम्मका लागी गरिएको सिफारिस

क्र.सं.	सूचक/उपसूचक	उपसूचकको भार	सूचकको भार
१.	मानव विकास सूचकाङ्क		१० %
२.	आर्थिक सामाजिक असमानता		५ %
३.	पूर्वाधार विकासको अवस्था ३.१ सडकको घनत्व (सडकमा पहुँच), ३.२ खानेपानीको सुविधा (खानेपानीमा पहुँच), ३.३ सरसफाइ (शौचालयको उपलब्धता) ३.४ शहरीकरणको अवस्था ३.५ विद्युत्को सुविधा (विद्युत्मा पहुँच), ३.६ सूचना प्रविधिको सुविधा (सूचना प्रविधिमा पहुँच),	३५ % १५ % १५ % १५ % १० % १० %	१०+५=१५ %
४.	खर्चको आवश्यकता र राजस्व उठाउन सक्ने क्षमता		७० %
जम्मा			१०० %

स्रोतः राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले सङ्घीयता सबलीकरण तथा राष्ट्रिय सरोकार समिति, राष्ट्रिय सभामा २०८२ असार २९ मा गरेको प्रस्तुतीबाट।

८.५ आ.व.२०८२/८३ को लागि आयोगबाट भएको सशर्त अनुदान बाँडफाँटको आधार सम्वन्धि सिफारिस

१. नेपाल सरकारको अधिकारको सूची भित्रका कुनै विषय वा कार्यक्रम र आयोजना प्रदेश वा स्थानीय सरकारबाट कार्यान्वयन गर्नुपर्ने अवस्थाः
२. राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रमलाई प्रदेश तथा स्थानीय सरकारमार्फत् कार्यान्वयन गर्नुपर्ने अवस्थाः
३. प्रदेश तथा स्थानीय सरकारमा राष्ट्रिय मानक स्थापना वा कार्यान्वयन गर्नुपर्ने अवस्थाः
४. अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक सहायता परिचालन भएका कार्यक्रम वा आयोजना प्रदेश वा स्थानीय सरकारबाट कार्यान्वयन गर्नुपर्ने अवस्थाः
५. सन्तुलित विकासका निमित्त आवश्यक रणनीतिक महत्वका परियोजनाहरूः
६. स-साना टुक्रे आयोजना र कार्यक्रममा यस्तो अनुदान उपलब्ध नगराउने नीति लिने।
७. अन्तरिम वा अल्पकालीन रूपमा निश्चित अवधि वा सीमा तोकेर निश्चित पटकका लागि मात्र त्यस्ता कार्य जिम्मेवारी पूरा गर्नका लागि सशर्त अनुदान प्रदान गर्न सकिने।
८. एकीकृत रूपमा प्रदान गर्ने।
९. राष्ट्रिय औसत भन्दा कमजोर रहेका तहलाई प्राथमिकता दिई सशर्त अनुदान उपलब्ध गराउने।
१०.आर्थिक दायित्व सृजना भएको बहुवर्षीय ठेक्का सम्झौता भएका, निर्माण सम्पन्न नहुँदै हस्तान्तरण भएका आयोजना तथा कार्यक्रमलाई प्राथमिकता साथ सम्पन्न गर्ने गरी सशर्त अनुदान उपलब्ध गराउने।
११.अति कम विकसित देशबाट विकासशील देशमा स्तरोन्नति भएपछि आवश्यक पूर्वाधार निर्माण गर्न बढी प्रभावकारी हुने देखिएका बिषय क्षेत्रहरूमा सशर्त अनुदान उपलब्ध गराउने।

स्रोतः राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले सङ्घीयता सबलीकरण तथा राष्ट्रिय सरोकार समिति, राष्ट्रिय सभामा २०८२ असार २९ मा गरेको प्रस्तुतीबाट।

८.६ सवारी साधन कर बाँडफाँट सिफारिस (आ.व. २०८२/८३-२०८६/८७ सम्मका लागि)

क्र.सं.	सूचक/उपसूचक	उपसूचकको भार (प्रतिशतमा)	सूचकको भार (प्रतिशतमा)
१	जनसङ्ख्या र जनसाङ्ख्यिक विवरण १.१ कुल जनसङ्ख्या १.२ आश्रित जनसङ्ख्या (१५ वर्ष भन्दा कम र ६४ वर्ष भन्दा बढी) १.३ अपाङ्गता भएको जनसङ्ख्या	 ६० ३० १०	५५
२	क्षेत्रफल		१०

३	पूर्वाधार विकासको अवस्था		२५
	३.१ सडकको घनत्व (सडकमा पहुँच)	७५	
	३.२ खानेपानीको सुविधा (खानेपानीमा पहुँच)	५	
	३.३ सरसफाइ (शौचालयको उपलब्धता)	५	
	३.४ शहरीकरणको अवस्था	५	
	३.५ विद्युत्को सुविधा (विद्युत्मा पहुँच)	५	
	३.६ सूचना प्रविधिको सुविधा (सूचना प्रविधिमा पहुँच)	५	
४	वनले ढाकेको क्षेत्रफल/पर्यावरण		१०
जम्मा			१००

स्रोतः राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले सङ्घीयता सबलीकरण तथा राष्ट्रिय सरोकार समिति, राष्ट्रिय सभामा २०८२ असार २९ मा गरेको प्रस्तुतीबाट।

अनुसूची ९: कृषि आयमा लाग्ने कर सम्बन्धी विवरण (रु.हजारमा)

राजस्व शीर्षक/प्रदेश	अनुमानित								वास्तविक					
	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१
११११४-कृषि आयमा लाग्ने कर	५००	१,६००	१,५००	१,६००	६०५	२,००५	८,१०३	२,७५९	-	४०९	८४	९७	८०	२०८
कोशी	-	-	-	-	-	-	१,०००	१,०००	-	-	-	-	-	१३२
मधेश	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
बागमती	-	-	-	१,५००	५	५	१,०००	१,०००	-	-	-	-	-	८
गण्डकी	-	१,५००	१,५००	-	५००	५००	३४२	२००	-	४०९	-	-	-	२४
लुम्बिनी	-	-	-	१००	१००	१,०००	५,२६१	५२	-	-	८४	९७	८०	४४
कर्णाली	-	-	-	-	-	-	-	७	-	-	-	-	-	-
सुदूरपश्चिम	५००	१००	-	-	-	५००	५००	५००	-	-	-	-	-	-
११९३६-कृषि आयमा लाग्ने कर	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	७
लुम्बिनी	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	७
कुल जम्मा	५००	१,६००	१,५००	१,६००	६०५	२,००५	८,१०३	२,७५९	-	४०९	८४	९७	८०	२१५

स्रोतः प्रदेश बजेट वक्तव्य २०८२/८३ तथा म.ले.प आ.व.२०७५/७६-२०८०/८१

अनुसूची १०: कृषि उत्पादनको बिक्रीमा लाग्ने कर सम्बन्धी विवरण (रु.हजारमा)

राजस्व शीर्षक/प्रदेश	अनुमानित								वास्तविक					
	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१
१४२११- कृषि उत्पादनको बिक्रीबाट प्राप्त रकम	-	५५००	४८८९०	६४१५५	७१५८९	७४१२१	१०१७००	९१०८५	२७५६२	३७३९५	४८३९७	५३९६०	५९१८७	७९७६५
कोशी	-	-	१०१८	५५००	५५००	५५००	६०००	६०००	१३७८	४४	४२३२	५१३७	४७७५	४८६४
मधेश	-	-	७२२०	८०००	७१९०	७८००	७८००	८०००	८९	७२२१	६८१४	६५९३	७२००	६५८२
बागमती	-	-	३०३५२	३५०००	४००००	३८०००	३८०००	३८०००	१४३६२	१६६८५	२१२३३	२५५७३	२९३१६	३८८११
गण्डकी	-	-	३००	६५५	२०००	१०००	१०००	२०००	-	-	४९८	६५५	१०१७	१७४०
लुम्बिनी	-	५५००	१००००	१५०००	१५५००	२००००	४६९९४	३५०००	११७३३	१३४४५	१४८३८	१४४७४	१४९९६	१७१४५
कर्णाली	-	-	-	-	१३९९	१८२१	१९०६	२०८५	-	-	७८२	१५२८	१८८३	१५१४
सुदूरपश्चिम	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	९१०८
कुल जम्मा	-	५५००	४८८९०	६४१५५	७१५८९	७४१२१	१०१७००	९१०८५	२७५६२	३७३९५	४८३९७	५३९६०	५९१८७	७९७६५

स्रोतः प्रदेश बजेट वक्तव्य २०८२/८३ तथा म.ले.प आ.व.२०७५/७६-२०८०/८१ को तथ्याङ्कबाट विश्लेषित

अनुसूची ११: पर्यटन शुल्क/ पदयात्रा शुल्क सम्बन्धी विवरण (रु.हजारमा)

राजस्व शीर्षक/प्रदेश	अनुमानित								वास्तविक					
	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१
१४१९१-पर्यटन शुल्क	१०,०००	१०२,०००	५,५००	-	३,६८४	३,०००	२,१८६	७,३५४	-	१,४५०	३	-	३३७	१४८
कोशी	-	-	-	-	-	-	१११	१११	-	-	-	-	-	१३९
मधेश	-	२,०००	५,५००	-	२००	२,०००	७६	५,१५०	-	१,४५०	-	-	-	९
बागमती	-	-	-	-	९८४	-	९९९	१,०९३	-	-	३	-	३३७	-
गण्डकी	-	१००,०००	-	-	२,५००	१,०००	१,०००	१,०००	-	-	-	-	-	-
लुम्बिनी	१०,०००	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
कर्णाली	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
सुदूरपश्चिम	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
१४१९२-पदयात्रा शुल्क	-	-	१,०००	४०४	२,५००	११,०००	१,२००	१,८००	-	४,५८८	५५१	४०४	४३१	४२४
कोशी	-	-	-	-	१,०००	१,०००	१,०००	१,०००	-	४,५८८	-	-	-	-
मधेश	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-

राजस्व शीर्षक/प्रदेश	अनुमानित								वास्तविक					
	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१
बागमती	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	२
गण्डकी	-	-	१,०००	४०४	१,५००	१०,०००	२००	८००	-	-	५५१	४०४	४३१	४२२
लुम्बिनी	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
कर्णाली	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
सुदूरपश्चिम	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
कुल जम्मा	१०,०००	१०२,०००	६,५००	४०४	६,१८४	१४,०००	३,३८६	९,१५४	-	६,०३८	५५४	४०४	७६८	५७२

स्रोतः प्रदेश बजेट वक्तव्य २०८२/८३ तथा म.ले.प आ.व.२०७५/७६-२०८०/८१ को तथ्याङ्कबाट विश्लेषित

अनुसूची १२: रेडियो एफ. एम. तथा टेलिभिजन सञ्चालन दस्तुर (रु.हजारमा)

राजस्व शीर्षक/प्रदेश	अनुमानित								वास्तविक					
	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१
११६१५-टेलिभिजन सञ्चालन दस्तुर	-	-	५,५००	-	-	-	-	-	-	४,०००	-	-	-	-
बागमती	-	-	५,५००	-	-	-	-	-	-	४,०००	-	-	-	-
१४२५४-रेडियो/ एफ.एम.सञ्चालन दस्तुर	-	-	३,२६३	२,५२५	६,८३०	५,८००	५,५६८	५,२५५	७५	२,४७८	३,३०८	६,४५४	५,३८७	५,२७३
कोशी	-	-	३०	२५	२,५००	१,०००	१,०००	५००	-	-	२२	१,८६४	२४७	१,१६४
मधेश	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
बागमती	-	-	३,२३३	२,५००	३,०००	२,७००	२,७००	२,७००	७५	२,४७८	२,६७१	३,०५५	३,६०८	३,३६१
गण्डकी	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
लुम्बिनी	-	-	-	-	१,०००	-	-	५००	-	-	-	-	-	-
कर्णाली	-	-	-	-	३३०	२,१००	१,८६८	१,५५५	-	-	६१५	१,५३५	१,५३२	७४८
सुदूरपश्चिम	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
१४२५५-टेलिभिजन सञ्चालन दस्तुर	-	-	-	१०,९८८	१३,५००	८,६१०	८,६६६	७,५१०	-	९००	१०,४३९	५,२०३	३,७०६	३,५५८
कोशी	-	-	-	-	५,५००	१,०००	५००	२००	-	-	-	२१५	१०५	४००
मधेश	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
बागमती	-	-	-	९,९८८	८,०००	७,२००	७,२००	७,२००	-	१००	९,६३९	४,९८८	३,५०१	२,६८८
गण्डकी	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
लुम्बिनी	-	-	-	१,०००	-	४१०	८५६		-	८००	८००	-	-	१६०
कर्णाली	-	-	-	-	-	-	११०	११०	-	-	-	-	१००	३१०
सुदूरपश्चिम	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
कूल जम्मा	-	-	८,७६३	१३,५१३	२०,३३०	१४,४१०	१४,२३४	१२,७६५	७५	७,३७८	१३,७४७	११,६५७	९,०९३	८,८३१

स्रोतः प्रदेश बजेट वक्तव्य २०८२/८३ तथा म.ले.प आ.व.२०७५/७६-२०८०/८१ को तथ्याङ्कबाट विश्लेषित

अनुसूची १३: व्यवसाय रजिस्ट्रेसन दस्तुर सम्बन्धी विवरण (रु.हजारमा)

राजस्व शीर्षक/प्रदेश	अनुमानित								वास्तविक					
	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१
१४२५३-व्यवसाय रजिस्ट्रेसन दस्तुर	-	१६५०००	१०५०५०५	१३४५०८६	१०३५०६८	११७५१४०	१२५३०२६	१८५५३००	१४००३८	४७५३४५	८५०५८१	७३३७०३	६१९९६४	६३५६६२
कोशी	-	-	१६४३८९	१०००००	९२९५०	९००००	९००००	९००००	-	१२९३९७	१४२३१३	९५१२१	६५०६९	८५४५७
मधेश	-	-	११७५७६	१४००००	१०१७९०	२०००००	२०००००	१०००००	-	५६१५१	१४६८०१	११६३७६	१०१८००	७४७८३
बागमती	-	-	५६६५३०	८५००००	५५००००	५२५०००	५२५०००	५२५०००	-	१८३९४३	३७२८४१	३७५६८७	३१५३०७	३०७५८०
गण्डकी	-	-	२०२०१०	५५०८६	११०१८८	८००००	१९००००	९५००००	-	-	८१५५४	५५०८६	५३८६३	३५१६३
लुम्बिनी	-	१६५०००	-	२०००००	१५००००	२५००००	२४८०२६	१५००००	१४००३८	१०५८५४	८०८४५	७४१४७	७२४८८	७१६१७
कर्णाली	-	-	-	-	३०१४०	३०१४०	-	४०३००	-	-	२६२२७	१७२८६	११४३७	१०७८५
सुदूरपश्चिम	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	५०२७७
कुल जम्मा	-	१६५०००	१०५०५०५	१३४५०८६	१०३५०६८	११७५१४०	१२५३०२६	१८५५३००	१४००३८	४७५३४५	८५०५८१	७३३७०३	६१९९६४	६३५६६२

स्रोतः प्रदेश बजेट वक्तव्य २०८२/८३ तथा म.ले.प आ.व.२०७५/७६-२०८०/८१ को तथ्याङ्कबाट विश्लेषित

अनुसूची १४: दस्तुर तथा दण्ड जरिवाना सम्बन्धी विवरण (रु.हजारमा)

राजस्व शीर्षक/प्रदेश	अनुमानित								वास्तविक					
	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१
१४३११-न्यायिक दण्ड, जरिवाना र जफत	३०१००	-	२०७	२१०	२२६९	५४१	१२७३	३८४०	-	१६१	५७	५९२	७६१९	८२९
कोशी	-	-	१००	-	१००	१००	१००	१००	-	२०	-	३५	१९	५०
मधेश	१००	-	१०७	११०	४७	-	-	३०००	-	१०७	२०	२५०	७१००	५९
बागमती	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	५	-	३८	५८
गण्डकी	-	-	-	०	२०००	२००	१००	१००	-	-	२	०	२२	३११
लुम्बिनी	-	-	-	१००	१००	१५०	९८०	४००	-	३४	१४	१८८	१२६	३२२
कर्णाली	-	-	-	-	२२	९१	९३	२४०	-	-	१६	११९	३१४	२९
सुदूरपश्चिम	३००००	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-
१४३१२-प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत	२२००००	२७९१६५	९८६०५	१११८८९	२८०७८१	११३६०२	२४९४०९	४०१२३०	३६८८१	१३०४८९	१२७४०६	१०४२४३	१३९७३६	१९३९२८
कोशी	२२००००	२६२०००	५००००	३२००	५०००	५०००	५०००	५०००	४२६५	६४१५	५१७८	६७१५	११४५४	२८१९०
मधेश	-	-	६०५	७५००	७११८	८०००	८०००	५०००	४३१	६०६	६७५७	५६३९	७१००	४३०५
बागमती	-	-	६०००	८०००	९०००	९५००	३०८२४	४३१५४	९२०१	२२१७१	२९१९२	११५६०	२६०५२	३४०३६
गण्डकी	-	-	-	३१३४४	२०००००	३००००	९८०००	६५०००	-	५१२८६	५१९९३	३१३५१	४६०५८	५५६६९
लुम्बिनी	-	१७०००	३५०००	६००००	३००००	१७५००	६२५२८	२२००००	१४१६४	४७६४९	२२६२१	२५६६९	२१७७८	१५३९७
कर्णाली	-	-	-	-	२०६८०	२४६८०	२४८१०	४१०१२	-	-	७७५८	१७१८९	८५३६	४३९४८
सुदूरपश्चिम	-	१६५	७०००	१८४५	८९८३	१८९२२	२०२४७	२२०६४	८८२०	२३६२	३९०७	६११९	१८७५८	१२३८३
कुल जम्मा	२५०१००	२७९१६५	९८८१२	११२०९९	२८३०५०	११४१४३	२५०६८२	४०५०७०	३६८८१	१३०६५०	१२७४६३	१०४८३४	१४७३५५	१९४७५७
औसत	३५७२९	३९८८१	१४११६	१६०१४	४०४३६	१६३०६	३५८१२	५७८६७	५२६९	१८६६४	१८२०९	१४९७६	२१०५१	२७८२२

स्रोतः प्रदेश बजेट वक्तव्य २०८२/८३ तथा म.ले.प आ.व.२०७५/७६-२०८०/८१ को तथ्याङ्कबाट विश्लेषित

अनुसूची १५: सवारी कर सम्बन्धी विवरण रकम रु दश लाखमा

राजस्व शीर्षक/प्रदेश	अनुमानित								वास्तविक					
	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१
११४५६ बाँडफाँटबाट प्राप्त सवारी कर	**६,५६०**	**८,१११**	**९,८२१**	**११,४९७**	**१५,८९९**	**१५,५३८**	**१८,८६६**	**१८,०७५**	**८,२१०**	**७,११९**	**१०,७५१**	**११,४२३**	**१५,३५०**	**१२,७०८**
कोशी	१,४१६	१,५५१	१,३२३	१,०६०	१,३२०	१,३५०	१,४१०	१,८४०	२,११६	९२६	१,१२५	१,१९३	१,१९५	१,३८९
मधेश	-	-	४५५	१,१००	३,२१५	२,८००	२,८००	३,०००	७२०	७५८	१,७२०	२,१०७	२,००९	१,४४०
बागमती	३,६००	४,५००	५,५००	६,५००	७,२५०	७,२५०	७,५००	८,२५०	३,९०२	३,८९६	४,९५१	५,८६६	६,१४६	६,११६
गण्डकी	-	-	१,०५५	१	१,०८१	१,२००	१,३३१	१,३८०	-	-	८२७	-	१,०८१	१,१६८
लुम्बिनी	१,१४०	१,६००	१,२००	२,२००	२,०००	२,०००	४,८००	२,९००	९९८	१,११३	१,४४६	१,५४२	४,१४३	१,७५४
कर्णाली	-	८३	-	१९०	१३८	२४७	१७२	१४८	८४	४९	२१५	१५९	११७	१४२
सुदूरपश्चिम	४०४	३७८	२८८	४४६	८९५	६९१	८५३	५५८	३९०	३७७	४६७	५५६	६६०	७००
कूल जम्मा	**६,५६०**	**८,१११**	**९,८२१**	**११,४९७**	**१५,८९९**	**१५,५३८**	**१८,८६६**	**१८,०७५**	**८,२१०**	**७,११९**	**१०,७५१**	**११,४२३**	**१५,३५०**	**१२,७०८**

स्रोतः प्रदेश बजेट वक्तव्य २०८२/८३ तथा म.ले.प आ.व.२०७५/७६-२०८०/८१ को तथ्याङ्कबाट विश्लेषित

अनुसूची १६: घरजग्गा रजिस्ट्रेसन शुल्क सम्बन्धी विवरण   रकम रु. दश लाखमा

राजस्व शीर्षक/प्रदेश	अनुमानित								वास्तविक					
	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१
११३१५-बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने घरजग्गा रजिस्ट्रेसन दस्तुर	२१२८	९३४९	८९६७	११२६८	१२७८५	१४४३२	१६६०२	१६८८५	६२५३	८९९५	१११०६	१६०५९	१०७०७	१०९६९
कोशी	१०४६	११७२	१३१५	१२५०	१५००	१४५०	१४५०	१५००	८४७	३२८	१३९०	१६५१	१०२५	१२५७
मधेश	२	-	८९६	५००	-	३५००	३५००	३४५०	-	४५४	७९७	१५००	१८७१	१७३२
बागमती	-	४५००	५५००	६८५०	७८५०	६७५०	७७००	७७००	३९३१	६४४५	६७९८	९८४१	५४८९	५४८९
गण्डकी	-	१६५०	४००	१०३७	१०००	११०	१०१६	१२५०	४३६	५७२	६९६	१०३७	७०५	७६०
लुम्बिनी	६८०	१५००	६६०	१२५०	१८००	२०००	२२९८	२३००	८१७	८१४	१०६६	१४८१	११०९	१२१०
कर्णाली	-	१६५	-	१२३	१२५	१४८	१३७	२०५	-	९१	१९	१४४	१०४	१२९
सुदूरपश्चिम	३९९	३६३	१९६	२५८	५१०	४७४	५०१	४८०	२२३	२९०	३३९	४०६	४०४	३९२
१४१७७-घरजग्गा रजिस्ट्रेसन दस्तुर	३५००	-	-	-	-	-	-	-	२०६	४४२	-	-	-	-
बागमती	३५००	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
कूल जम्मा	५६२८	९३४९	८९६७	११२६८	१२७८५	१४४३२	१६६०२	१६८८५	६४५९	९४३७	१११०६	१६०५९	१०७०७	१०९६९

स्रोतः प्रदेश बजेट वक्तव्य २०८२/८३ तथा म.ले.प आ.व.२०७५/७६-२०८०/८१ को तथ्याङ्कबाट विश्लेषित

अनुसूची १७: मनोरञ्जन कर सम्बन्धी विवरण (रु.हजारमा)

राजस्व शीर्षक/प्रदेश	अनुमानित								वास्तविक					
	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१
११४७१-बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने मनोरञ्जन कर														
कोशी	-	-	-	५००	२५००	१०००	१०००	३०००	-	-	१८	५	७१८	२३८५
मधेश	-	-	-	१००	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
बागमती	५००००	१५००००	१५००००	३५००००	५०००	१३५००	५३५००	६६८७५	१३९९	७९९९	९६३	७२४०	५८४१	७००४
गण्डकी	-	२०००	७५००	-	५०००	५०००	७०००	५०००	-	१३९०	-	-	१४१८	५४२२
लुम्बिनी	-	१००००	५०००	७५००	१५००	५००	११२९३	११०००	-	२५०	१६०	८७६	४३१३	५२३०
कर्णाली	-	११८०	-	-	-	-	-	५०४	-	-	-	-	-	१४
सुदूरपश्चिम	-	१०००	५००	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	-	-	-	-	६	९५
कूल जम्मा	**५००००**	**१६४१८०**	**१६३०००**	**३५९१००**	**१५०००**	**२१०००**	**७३७९३**	**८७३७९**	**१३९९**	**९६३९**	**११४१**	**८१२१**	**१२२९६**	**२०१५०**

स्रोतः प्रदेश बजेट वक्तव्य २०८२/८३ तथा म.ले.प आ.व.२०७५/७६-२०८०/८१ को तथ्याङ्कबाट विश्लेषित

अनुसूची १८: विज्ञापन कर सम्बन्धी विवरण (रु.हजारमा)

राजस्व शीर्षक/प्रदेश	अनुमानित								वास्तविक					
	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१
११४७२ - - बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने विज्ञापन कर	**५१,५००**	**१,६८,०३५**	**१,६३,९१७**	**३,६३,०७९**	**५२,६८१**	**३०,६९६**	**४८,१७१**	**५७,८४७**	**६१,७५४**	**५०,१२८**	**५५,७२०**	**५६,७१९**	**३२,१२४**	**३०,४३३**
कोशी	-	२,५००	२,२५५	२,०००	९,५४०	५,०००	६,०००	६,५००	१,७५८	५	१,७९६	४,४९७	५,६५४	७,०२५
मधेश	-	-	१६२	१००	६४१	१,०००	१,०००	५,०००	-	१६२	६	-	६००	१६६
बागमती	५०,०००	१,५०,०००	१,५०,०००	३,५०,०००	३०,०००	१७,५००	१९,०००	२३,७५०	५९,९३४	४३,०३४	५१,३२८	४९,१०४	१७,०९२	१७,७६६
गण्डकी	-	२,०००	३,०००	४७९	१०,०००	३,०००	२,२७८	२,२७८	-	३,५२२	१५	४७९	२७०	१,४२३
लुम्बिनी	-	१०,०००	७,५००	१०,०००	२,०००	२,५००	१८,११३	१८,०००	६२	३,१७९	१,८१३	१,७६८	६,९१९	२,७६३
कर्णाली	-	१,१८०	-	-	-	-	-	२,००६	-	-	-	-	-	-
सुदूरपश्चिम	१,५००	२,३५५	१,०००	५००	५००	१,६९६	१,७८०	३१३	-	२२६	७६२	८७१	१,५८९	१,२९०
कूल जम्मा	**५१,५००**	**१,६८,०३५**	**१,६३,९१७**	**३,६३,०७९**	**५२,६८१**	**३०,६९६**	**४८,१७१**	**५७,८४७**	**६१,७५४**	**५०,१२८**	**५५,७२०**	**५६,७१९**	**३२,१२४**	**३०,४३३**

स्रोतः प्रदेश बजेट वक्तव्य २०८२/८३ तथा म.ले.प आ.व.२०७५/७६-२०८०/८१ को तथ्याङ्कबाट विश्लेषित

अनुसूची १९: दहत्तर बहत्तरको बिक्रीबाट प्राप्त हुने आय रकम रु. लाखमा

राजस्व शीर्षक/प्रदेश	अनुमानित								वास्तविक					
	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१
१४१५७-बाँडफाँट भई प्राप्त दहत्तर बहत्तरको बिक्रीबाट प्राप्त हुने आय	**५,०००**	**३१,२२७**	**२८,१८२**	**३६,०३७**	**१७,५७१**	**२२,९३८**	**२९,७३३**	**२८,४९७**	**६,४६९**	**१३,५७१**	**१६,५५२**	**१३,९४९**	**१२,७४३**	**१४,१६५**
कोशी	-	-	७२१	१,०००	१,५००	२,०००	३,०००	४,९३१	-	४७	३,३७६	२,८०४	१,५३१	२,५००
मधेश	-	-	६७८	१००	-	३,५००	३,५००	५००	३७	६७८	४७	१४७	१,४७८	३२७
बागमती	५,०००	२५,०००	२०,५५७	२७,५००	१०,०००	१०,०००	१४,०००	१४,०००	५,२५०	९,८७०	८,८९५	६,७३३	६,५८८	६,४३२
गण्डकी	-	१,०००	-	१,३९७	१,५००	२,१४६	२,७२३	२,७५०	-	१,०५०	२,२३८	१,४३१	७०६	१,३१६
लुम्बिनी	-	४,५१५	५,८२६	६,०००	४,०००	५,०००	५,९५०	५,०००	-	१,६९९	१,८७०	२,४९५	२,३१३	३,२८२
कर्णाली	-	१२	-	-	१७१	२९१	२७९	७०५	१,०८५	-	९४	३०३	१११	२२४
सुदूरपश्चिम	-	७००	४००	४०	४००	१	२८१	६११	९७	२२९	३१	३५	१६	८४
कूल जम्मा	**५,०००**	**३१,२२७**	**२८,१८२**	**३६,०३७**	**१७,५७१**	**२२,९३८**	**२९,७३३**	**२८,४९७**	**६,४६९**	**१३,५७१**	**१६,५५२**	**१३,९४९**	**१२,७४३**	**१४,१६५**

स्रोतः प्रदेश बजेट वक्तव्य २०८२/८३ तथा म.ले.प आ.व.२०७५/७६-२०८०/८१ को तथ्याङ्कबाट विश्लेषित

अनुसूची २०: वन रोयल्टीबाट प्राप्त आय (रु.हजारमा)

राजस्व शीर्षक/प्रदेश	अनुमानित								वास्तविक					
	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१
१४१५३-बाँडफाँट भई प्राप्त वन रोयल्टी	**५००००**	**४२२०१९९**	**२४५४४२**	**३७७२६६**	**१६९४३३**	**३८२८५४**	**४७३९०१**	**५४२८२५**	**९६८००**	**२४६७२९**	**१९५८०१**	**३४९७३६**	**२००२४७**	**४३३००५**
कोशी	-	८४१९९	४५४७४	३५०००	४००००	७००००	७७०५९	९००५६	-	२१२६२	३४५०७	६८०५५	-	८६३५८
मधेश	-	-	९९६८	१५००००	-	५००००	५००००	७००००	-	-	२१२६२	२१५४८	२२३००	१४४०४०
बागमती	-	१०००००	-	४७०२०	३०७१३	३९६१२	१५७५१३	१५७५१३	-	-	२७९२२	३९६१२	-	७७५१३
गण्डकी	-	४००००००	१५००००	१७०८३	१८५००	६२४६५	४३१९०	५८४००	-	१५००००	६०९६२	५३६८३	५३६८२	४२६३४
लुम्बिनी	५००००	३६०००	४००००	१०००००	४५०००	७४९२०	९१२५२	९५०००	६५६२९	७५४६७	-	११००६७	७६२५२	३४५६५
कर्णाली	-	-	-	-	-	२८६००	२४१११	२७७२८	३११७१	-	१२७०२	२७४२०	१८६६३	२४२२०
सुदूरपश्चिम	-	-	-	२८१६३	३५२२०	५७२५७	३०७७६	४४१२८	-	-	३८४४६	२९३५१	२९३५०	२३६७४
१४१७१-वन रोयल्टी	**४५०००**	**४५०००**	**४८०००**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**७५४४०**	**५५९८९**	**-**	**-**	**-**	**-**
कोशी	४५०००	४५०००	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
मधेश	-	-	-	-	-	-	-	-	-	९९६८	-	-	-	-
बागमती	-	-	४८०००	-	-	-	-	-	७५४४०	४६०२१	-	-	-	-
कुल जम्मा	९५०००	४२६५१९९	२९३४४२	३७७२६६	१६९४३३	३८२८५४	४७३९०१	५४२८२५	१७२२४०	३०२७१८	१९५८०१	३४९७३६	२००२४७	४३३००५

स्रोतः प्रदेश बजेट वक्तव्य २०८२/८३ तथा म.ले.प आ.व.२०७५/७६-२०८०/८१ को तथ्याङ्कबाट विश्लेषित

अनुसूची २१: विद्युत् रोयल्टी सम्बन्धी विवरण (रकम रु. लाखमा)

राजस्व शीर्षक/प्रदेश	अनुमानित								वास्तविक					
	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१
१४१५५-बाँडफाँट भई प्राप्त जलस्रोत सम्बन्धी रोयल्टी	-	२४०	३५०	-	-	०	१	१	९५४	१००	-	-	-	-
गण्डकी	-	-	१००	-	-	०	१	१	-	१००	-	-	-	-
लुम्बिनी	-	२४०	२५०	-	-	-	-	-	९५४	-	-	-	-	-
कर्णाली	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
१४१५६-बाँडफाँट भई प्राप्त विद्युत् सम्बन्धी रोयल्टी	-	२९६६	३३५५	७४८५	९६८३	८७६५	१०३४६	८३३३	-	५६०५	६२८६	८४६३	३४६३	७८८८
कोशी	-	१६६	२५५	३७५	४७५	६००	५१६	६०३	-	-	३७५	५९७	-	५७९
मधेश	-	-	-	-	१४७८	-	-	-	-	-	-	-	-	-
बागमती	-	१०००	-	३४६४	३८५२	४०२६	३५६८	३९२४	-	३४६४	३५०२	३६०३	-	३५६८
गण्डकी	-	-	१३००	२२८५	२९००	३२८३	३८४८	१४२५	-	११५९	२३४२	२५१०	२५१०	२७८०
लुम्बिनी	-	१८००	१८००	१२५०	८५०	७५०	२२९७	२०००	-	९८३	-	१६२३	८३१	८७०
कर्णाली	-	-	-	-	-	२५	२१	२४	-	-	२	२४	१६	५
सुदूरपश्चिम	-	-	-	१११	१२८	८१	९६	३५७	-	-	६६	१०५	१०५	८७
कूल जम्मा	-	३२०६	३७०५	७४८५	९६८३	८७६५	१०३४७	८३३४	९५४	५७०५	६२८६	८४६३	३४६३	७८८८

स्रोतः प्रदेश बजेट वक्तव्य २०८२/८३ तथा म.ले.प आ.व.२०७५/७६-२०८०/८१ को तथ्याङ्कबाट विश्लेषित

अनुसूची २२: खानी तथा खनिज रोयल्टी सम्बन्धी विवरण (रकम रु. लाखमा)

राजस्व शीर्षक/प्रदेश	अनुमानित								वास्तविक					
	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१	०८१-८२	०८२-८३	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७८-७९	०७९-८०	०८०-८१
१४१५४-बाँडफाँट भई प्राप्त खानी तथा खनिज सम्बन्धी रोयल्टी	५००.०	१,०६९.१	७२८.१	२,१४९.८	२,५११.५	२,१०२.८	२,४३२.५	१,८७१.३	८९९.९	१,६११.०	६२१.७	३,५३६.१	१,३७३.८	१,२९७.१
कोशी	-	६९.१	१२८.१	१२५.०	२५०.०	१००.०	१५५.०	१८१.१	-	-	१२४.१	१०७.८	-	१७३.७
मधेश	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
बागमती	-	५००.०	-	२६५.२	५४२.०	५८०.१	४११.३	४५२.५	-	२६५.२	४९२.७	५७२.१	-	४११.३
गण्डकी	-	-	१००.०	७.८	११.५	८.४	४८.१	२५.०	-	१००.०	४.३	२३.०	२३.०	२१.५
लुम्बिनी	५००.०	५००.०	५००.०	१,७५०.०	१,७००.०	१,४००.०	१,८०७.३	१,२००.०	८९९.९	१,२४५.८	-	२,८१९.८	१,३३९.६	६८४.६
कर्णाली	-	-	-	-	-	१२.४	१०.५	१२.०	-	-	०.२	१०.४	८.१	५.७
सुदूरपश्चिम	-	-	-	१.८	८.०	१.९	०.४	०.७	-	-	०.४	३.१	३.१	०.४
१४१७२-खानी रोयल्टी	-	-	३९५.०	-	-	-	-	-	४४०.३	-	-	-	-	-
बागमती	-	-	३९५.०	-	-	-	-	-	४४०.३	-	-	-	-	-
कुल जम्मा	५००.०	१,०६९.१	१,१२३.१	२,१४९.८	२,५११.५	२,१०२.८	२,४३२.५	१,८७१.३	१,३४०.२	१,६११.०	६२१.७	३,५३६.१	१,३७३.८	१,२९७.१

स्रोतः प्रदेश बजेट वक्तव्य २०८२/८३ तथा म.ले.प आ.व.२०७५/७६-२०८०/८१ को तथ्याङ्कबाट विश्लेषित

अनुसूची २३: अनुदान सम्बन्धी विवरण

रकम रु. लाखमा

राजस्व शीर्षक/प्रदेश	अनुमानित								वास्तविक					
	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७५-७६	०७६-७७	०८०-८१	०७५-७६	०७६-७७	०७५-७६	०७५-७६	०७६-७७	०७८-७९	०७५-७६	०७६-७७
१३१११-दुईपक्षीय बैदेशिक चालु अनुदान	-	-	-	२६१	२५७	१५०	१०६	-	-	-	-	५१	-	-
कोशी	-	-	-	२६१	२५७	१५०	१०६	-	-	-	-	५१	-	-
१३२३१-अन्य बैदेशिक चालु अनुदान	-	-	-	४६	२१	१९	१३	१९	-	-	१८	-	-	१५
कर्णाली	-	-	-	२१	२१	१९	१३	१९	-	-	१८	-	-	१५
सुदूरपश्चिम	-	-	-	२५	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
१३३११-समानिकरण अनुदान	२८,६२७	४८,२१३	४५,६२८	५७,९५५	६०,४५५	५९,०५२	६०,०००	६०,६६०	४३,२८३	५२,४००	५५,१९५	५७,९५५	५३,७५२	४४,४५५
कोशी	६,६१०	८,१६३	७,९९८	८,५६८	९,००८	८,७८४	८,९४३	८,९८३	६,६१०	५,२६५	७,९९८	८,५६८	७,८८२	६,५१०
मधेश	१०३	-	७,०८६	७,३९३	६,८३९	७,७९९	७,७९९	७,७२२	-	७,०८६	७,०२०	७,३९३	६,८३८	६,४७२
बागमती	५,९७०	७,५९६	७,७१७	७,८५९	८,४०५	८,०१४	८,२४३	८,२८५	५,९७०	७,५९६	७,७१७	७,८५९	७,३५४	५,९३९
गण्डकी	-	७,११२	७,११३	७,४२३	७,९२८	७,६२३	७,६३९	७,७३९	६,७७७	७,११२	७,११३	७,४२३	६,९३७	५,६४९
लुम्बिनी	७,४७०	७,५४०	७,६३७	८,०२६	८,५४२	८,१४८	८,२८६	८,४४४	६,८७०	७,५४०	७,६३७	८,०२६	७,४७४	६,०३९
कर्णाली	-	९,८४८	-	१०,१४२	१०,७२६	१०,१६४	१०,३६६	१०,५६०	९,१३१	९,८४८	९,६३३	१०,१४२	९,३८६	७,५३३
सुदूरपश्चिम	८,४७५	७,९५२	८,०७७	८,५४४	९,००८	८,५२०	८,७२३	८,९२६	७,९२५	७,९५२	८,०७७	८,५४४	७,८८२	६,३१४
१३३१२-सशर्त अनुदान चालु	४०,०१९	३४,६८६	२५,६४२	१९,५३५	१५,६७५	१४,३३८	१६,१७३	१८,२०६	४०,६८४	३४,२५२	२७,८१७	२४,१७२	१२,६९३	१६,२७०
कोशी	१३,२७७	७,०४४	७,१३७	३,१००	२,३७०	१,९७८	२,२३५	२,५४५	१०,५४७	५,१०८	८,२३४	८,१४०	२,३९३	१,९३४
मधेश	१२९	-	६,९५७	२,२९९	२,२७१	२,००९	२,००९	२,२११	-	६,९५७	६,९७०	३,०१३	२,२७१	१,४६९
बागमती	१०,६१६	७,४६५	२,५४७	२,६५८	२,७३८	२,४२२	२,३८०	२,५६५	८,५५७	७,९७८	२,५४७	२,६५८	३,३८९	२,४०८
गण्डकी	-	५,३५२	४,२०८	५,०२९	१,८२७	२,२१९	२,१५९	१,९११	४,८५७	६,०२४	४,८१७	५,०२९	१,८६१	२,८५७
लुम्बिनी	९,६७०	७,७७०	२,८०२	२,५३६	२,६९४	२,४३४	४,१९३	२,६९९	६,६१३	८,१८५	२,१९९	२,२२२	-	३,८९४

राजस्व शीर्षक/प्रदेश	अनुमानित								वास्तविक					
	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७५-७६	०७६-७७	०८०-८१	०७५-७६	०७६-७७	०७५-७६	०७५-७६	०७६-७७	०७८-७९	०७५-७६	०७६-७७
कर्णाली	-	२,५०४	-	१,९५०	१,९३३	१,५९१	१,५५७	४,४४६	५,६५५	-	१,८५०	१,४७९	१,३३६	२,६५५
सुदूरपश्चिम	६,३२८	४,५५१	१,९९१	१,९६३	१,८४४	१,६८४	१,६३९	१,८२९	४,४५५	-	१,२००	१,६३०	१,४४४	१,०५३
१३३१३-विशेष अनुदान चालु	**६५७**	**३,९५२**	**५४०**	**४,०२६**	**४,७३५**	**२,२४४**	**२,९२७**	**१,८७९**	**८३९**	**१,०५०**	**१,२७२**	**१,६८२**	**७६७**	**१,९५५**
कोशी	६५७	२,०००	-	२०१	१४५	१५०	८७	३४१	६५७	-	५३५	५९३	१४५	१५०
मधेश	-	-	-	३,२७६	३,६६७	१,५४९	१,५४९	२९०	-	-	-	१९५	१९५	१,३८९
बागमती	-	७५०	५४०	५४९	२०५	९०	१३५	१३४	१८२	८६०	५४०	५४९	-	३२९
गण्डकी	-	५००	-	-	-	७०	७४५	२१५	-	१९०	-	९४	-	-
लुम्बिनी	-	७०२	-	-	६६८	१६०	१४३	४९५	-	-	१९७	१७६	४०३	-
कर्णाली	-	-	-	-	५०	२२५	२७०	४०५	-	-	-	७४	२४	८६
१३३१४-समपूरक अनुदान चालु	**२,०००**	**९००**	**१,१८६**	**-**	**१७३**	**८४०**	**-**	**५१४**	**९२०**	**७९१**	**-**	**३,७६०**	**-**	**१,६०४**
कोशी	-	-	५३६	-	-	-	-	-	-	१४१	-	-	-	-
मधेश	-	-	६५०	-	१७३	-	-	-	-	६५०	-	३,७६०	-	५९४
बागमती	-	-	-	-	-	८४०	-	-	-	-	-	-	-	३००
गण्डकी	-	-	-	-	-	-	-	५१४	-	-	-	-	-	२२७
लुम्बिनी	-	९००	-	-	-	-	-	-	९२०	-	-	-	-	४८३
कर्णाली	२,०००	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
१३३१५-विशेष अनुदान	**-**	**२,२१०**	**४,१८५**	**५,६०१**	**४,७०१**	**५,२७३**	**४,५२२**	**२,३८७**	**१,३८६**	**१,०३०**	**३,६६४**	**१,५१०**	**२,३५४**	**२,३६१**
कोशी	-	-	-	३९३	३३०	६१०	६९४	२१७	-	-	-	-	३३०	६१०
मधेश	-	-	-	५८८	१९५	-	-	१०५	-	-	-	३९३	१७३	३१६
बागमती	-	१,०००	३,४९०	२,७५८	२,२९०	२,७३०	२,४९१	१,४०५	-	४१०	२,५३५	५५८	७९०	७३०
गण्डकी	-	-	-	-	६५५	६१०	५२१	३६५	-	-	-	-	४३०	६१०

राजस्व शीर्षक/प्रदेश	अनुमानित								वास्तविक					
	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७५-७६	०७६-७७	०८०-८१	०७५-७६	०७६-७७	०७५-७६	०७५-७६	०७६-७७	०७८-७९	०७५-७६	०७६-७७
लुम्बिनी	-	-	२१०	६३५	४८४	४९०	-	१८५	-	-	३१	२३७	४८४	-
कर्णाली	-	२१०	-	६१३	-	४३८	५३०	-	९०८	२७०	६१३	२००	-	-
सुदूरपश्चिम	-	१,०००	४८५	६१४	७४८	३९५	२८६	१११	४७८	३५०	४८५	१२२	१४८	९५
१३३१६-समपूरक अनुदान चालु	**६००**	**१,०००**	**२३४**	**-**	**-**	**१,३००**	**-**	**८९८**	**१७६**	**१,३४५**	**८५०**	**३४७**	**-**	**३९०**
कोशी	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
मधेश	-	-	२३४	-	-	-	-	३५८	-	२३४	३२	३४७	-	३९०
बागमती	६००	-	-	-	-	१,३००	-	-	-	-	८१८	-	-	-
गण्डकी	-	-	-	-	-	-	-	-	१२२	१,११२	-	-	-	-
लुम्बिनी	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
कर्णाली	-	-	-	-	-	-	-	५४०	-	-	-	-	-	-
सुदूरपश्चिम	-	१,०००	-	-	-	-	-	-	५४	-	-	-	-	-
१३३१७-समपूरक अनुदान पुँजीगत	**६८०**	**७,५५०**	**४,९०६**	**५,७२५**	**६,१०१**	**३,१०२**	**६,२००**	**१,८६९**	**१,३३२**	**१,५४४**	**४,०२१**	**३,७२२**	**४,७७१**	**२,९०७**
कोशी	६८०	४,०००	८४३	१,१६५	९२०	७३०	६५५	३९२	६८०	१३	८४३	१,१६५	९२०	७३०
मधेश	-	-	-	३४७	५८५	-	-	-	-	-	-	-	५८५	-
बागमती	-	२,०००	८१८	५७५	१,०४०	-	८५५	२३५	६००	६४७	-	५७५	१,०४०	१,३००
गण्डकी	-	७५०	१,४९९	८७४	८३७	-	१,१९०	६४०	-	-	१,४९९	८७४	६००	२५९
लुम्बिनी	-	८००	४८३	७२२	७३९	८४०	७९५	-	५२	१५३	३१९	३८३	७३९	-
कर्णाली	-	-	-	८१४	१,२१५	७६२	१,२८५	-	-	१६५	९८	१५५	३२६	-
सुदूरपश्चिम	-	-	१,२६३	१,२२९	७६५	७७०	१,४२०	६०३	-	५६६	१,२६३	५७०	५६१	६१९
१३३२१-सशर्त पुँजीगत अनुदान	**२००**	**२,७६८**	**८,७३१**	**१६,१६८**	**३२,९४१**	**१९,३२३**	**८,६२७**	**१२,१४८**	**-**	**६,६९६**	**१२,६११**	**१२,६८५**	**२६,८९७**	**१०,२३९**
कोशी	-	-	-	५,१२९	६,३२६	३,८६५	१,९२९	२,०२६	-	-	-	-	४,११६	३,६०१

राजस्व शीर्षक/प्रदेश	अनुमानित								वास्तविक					
	०७५-७६	०७६-७७	०७७-७८	०७५-७६	०७६-७७	०८०-८१	०७५-७६	०७६-७७	०७५-७६	०७५-७६	०७६-७७	०७८-७९	०७५-७६	०७६-७७
मधेश	-	-	-	-	-	-	-	२,०५१	-	-	४१८	-	४,७६९	९९०
बागमती	-	-	३,२९८	३,०७७	६,५९७	३,३४६	१,६०६	२,३२९	-	-	३,२९८	४,०२६	४,८२३	३,३४०
गण्डकी	-	-	-	-	५,०९१	२,७२२	१,४४०	१,४४५	-	-	-	-	३,०९९	-
लुम्बिनी	-	-	३,०१२	३,६९५	६,०१८	३,४०२	-	१,९६३	-	-	४,८४०	४,१६३	६,३२१	५३३
कर्णाली	-	२,७६८	-	२,०३८	३,७६४	३,१५९	२,१५८	-	-	२,२८३	२,०३८	२,२१९	२,०५४	२९३
सुदूरपश्चिम	२००	-	२,४२१	२,२३०	५,१४४	२,८२८	१,४९५	२,३३४	-	४,४१२	२,०१८	२,२७८	१,७१६	१,४८३
१५११३-अनुदान फिर्ता	**-**	**-**	**२,२७९**	**३,११०**	**२,२००**	**२,१७५**	**१,३९२**	**६५३**	**-**	**१,७२९**	**३,००९**	**२,८६६**	**२,६५५**	**१,२३७**
कोशी	-	-	९००	३३०	७४०	३००	३००	२००	-	१९७	६७९	३३०	४१३	८१
मधेश	-	-	१५६	२००	२९८	३००	३००	३००	-	१५६	२००	१६८	२९८	१६०
बागमती	-	-	८२३	१,०००	१,०००	१,०५०	६३१	८६	-	१,०६६	१,०३७	१,३६७	१,३४८	६४०
गण्डकी	-	-	-	८०	१२०	७०	४८	५	-	-	४२	८०	७४	२०
लुम्बिनी	-	-	४००	१,५००	-	४००	-	-	-	३०९	१,००८	८७०	४७१	१९८
कर्णाली	-	-	-	-	४२	५५	११३	६२	-	-	४४	५०	५२	१२९
सुदूरपश्चिम	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	१०
कुल जम्मा	७२,७८४	१०१,२७९	९३,३३०	११२,४२५	१२७,२५८	१०७,८१५	९९,९६१	९९,२३२	८८,६१९	१००,८३९	१०८,४५६	१०८,७४९	१०३,८९०	८१,४३४

स्रोतः प्रदेश बजेट वक्तव्य २०८२/८३ तथा म.ले.प आ.व.२०७५/७६-२०८०/८१ को तथ्याङ्कबाट विश्लेषित

अनुसूची २४ : प्रदेशको खर्चको विवरण (रु करोडमा)

प्रदेश	२०७५/७६			२०७६/७७			२०७७/७८		
	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कुल खर्च	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कुल खर्च	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	कुल खर्च
कोशी	९७६.४३	११४३.८७	२१२०.२९	११९६.६६	१७८६.६६	२९८३.३२	१२०८.५३	१५८६.६०	२७९५.१३
मधेश	६६२.७५	८४६.४९	१५०९.२४	९७८.२०	८२३.५२	१८०१.७२	८६४.०७	१३९०.५१	२२५४.५८
वागमती	११०९.८३	९५५.४४	२०६५.२७	१२२६.८८	१५६८.२०	२७९५.०९	१५५८.६६	२०००.८२	३५५९.४८
गण्डकी	५२१.१०	८७१.७०	१३९२.८०	६४२.६९	१३९८.६७	२०४१.३६	८०२.७८	१७५९.५६	२५६२.३४
लुम्बिनी	६८६.१३	१०१७.२८	१७०३.४१	१०६८.५८	१४७२.१३	२५४०.७१	१३५९.८८	१८५०.४२	३२१०.३०
कर्णाली	४६०.११	५४१.५२	१००१.६३	७३४.४९	९५३.५३	१६८८.०२	८४७.१५	१३५७.०५	२२०४.२०
सुदुरपश्चिम	६९३.०८	७२३.२६	१४१६.३४	८३२.३६	९२८.८३	१७६१.२०	१०३६.६३	१२६०.२०	२२९६.८३
जम्मा	**५१०९.४३**	**६०९९.५६**	**११२०८.९९**	**६६७९.८७**	**८९३१.५५**	**१५६११.४२**	**७६७७.७०**	**११२०५.१६**	**१८८८२.८६**

प्रदेश	२०७८/७९				२०७९/८०				२०८०/८१			
	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	वित्तीय व्यवस्था	कुल खर्च	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	वित्तीय व्यवस्था	कुल खर्च	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	वित्तीय व्यवस्था	कुल खर्च
कोशी	१३१२.७२	१६८३.९२	०.००	२९९६.६४	१२६४.५२	१८११.२५	०.००	३०७५.७८	११६७.९२	१६३४.८३	०.००	२८०२.७५
मधेश	१०३३.६०	११९२.४४	०.००	२२२६.०५	१०६७.०३	१६१९.९५	०.००	२६८६.९९	९२५.५६	१५२८.९३	०.००	२४५४.४९
वागमती	१५६९.९९	२०९९.५१	१३०.००	३७९९.५०	१७९८.२४	२८२७.९६	६०.००	४६८६.२०	१५९७.२५	२८५४.०७	०.००	४४५१.३२
गण्डकी	७५८.०१	१४४६.३८	०.००	२२०४.३९	८३५.३५	१५२६.१४	०.००	२३६१.४९	७५७.६७	१४६२.९४	०.००	२२२०.६१

प्रदेश	२०७८/७९				२०७९/८०				२०८०/८१			
	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	वित्तीय व्यवस्था	कुल खर्च	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	वित्तीय व्यवस्था	कुल खर्च	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	वित्तीय व्यवस्था	कुल खर्च
लुम्बिनी	१२६४.६९	१७४०.७८	०.००	३००५.४७	१२५०.७६	१७७३.६६	०.००	३०२४.४२	१०४१.८९	१६०१.७८	०.००	२६४३.६७
कर्णाली	९०९.३७	१५०७.११	११.७२	२४२८.१९	९४९.०३	१२७७.६५	०.००	२२२६.६९	९१७.५१	१०६९.३१	०.००	१९८६.८२
सुदुरपश्चिम	८९२.५३	११९५.२१	०.००	२०८७.७४	८२४.८६	१५८१.४५	०.००	२४०६.३१	७९४.९०	१०५६.४६	०.००	१८५१.३६
जम्मा	**७७४०.९१**	**१०८६५.३५**	**१४१.७२**	**१८७४७.९७**	**७९८९.८०**	**१२४१८.०६**	**६०.००**	**२०४६७.८६**	**७२०२.७१**	**११२०८.३२**	**०.००**	**१८४११.०३**

स्रोत : आर्थिक सर्वेक्षण २०८१/८२, अर्थ मन्त्रालय

अनुसूची २५: एकीकृत आर्थिक सङ्केत वर्गीकरण र व्याख्या, २०७४

राजस्व सङ्केत नम्बर	करको प्रकार	राजस्व सङ्केत नम्बर	करको प्रकार
प्रत्यक्ष कर			
११३६	कृषि आयमा लाग्ने कर	११४५६	बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने सवारी साधन कर
११४५२	बस्तुको उपयोग तथा प्रयोगको अनुमतिमा लाग्ने अन्य कर	११६११	व्यवसायले भुक्तानी गर्ने कर
उत्पादन तथा सेवा बिक्रीबाट हुने आम्दानी			
१४२११	कृषि उत्पादनको बिक्रीबाट प्राप्त रकम	१४१९१	पर्यटन शुल्क
१४१९२	पदयात्रा शुल्क	१४२१२	सरकारी सम्पत्तिको बिक्रीबाट प्राप्त रकम
१४२१३	अन्य बिक्रीबाट प्राप्त रकम		
सेवा शुल्क तथा दस्तुर			
१४२१६	निजी धारा बापतको शुल्क	१४२१७	नहर तथा कुलो बापतको शुल्क
१४२१९	अन्य सेवा शुल्क तथा बिक्री	१४२२१	न्यायिक दस्तुर
१४२२९	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क	१४२५३	व्यवसाय दर्ता दस्तुर
१४२५४	रेडियो/एफ.एम. सञ्चालक दस्तुर	१४२५५	टेलिभिजन सञ्चालक दस्तुर
१४२५६	चालक अनुमति पत्र तथा सवारी दर्ता किताब (Blue Book) सम्बन्धी दस्तुर	१४२६३	जलस्रोतसम्बन्धी दस्तुर
१४२६४	वन क्षेत्रको अन्य आय	१४५२९	अन्य राजस्व
स्थानीय तहसँग बाँडफाँट हुने आय			
१४१५७	बाँडफाँट भई प्राप्त दहत्तर बहत्तरको बिक्रीबाट प्राप्त हुने आय	११४७१	बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने मनोरञ्जन कर
११४७२	बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने विज्ञापन कर	११३१५	बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने घरजग्गा रजिष्टेशन दस्तुर
राजस्व बाँडफाँट			
११४११	बाँडफाँट भई प्राप्त हुने मूल्य अभिवृद्धि कर	११४२१	बाँडफाँट भई प्राप्त हुने अन्तःशुल्क
रोयल्टी			
१४१५३	बाँडफाँट भई प्राप्त वन रोयल्टी	१४१५४	बाँडफाँट भई प्राप्त खानी तथा खनिज सम्बन्धी रोयल्टी

राजस्व सङ्केत नम्बर	करको प्रकार	राजस्व सङ्केत नम्बर	करको प्रकार
१४१५६	बाँडफाँट भई प्राप्त विद्युत् सम्बन्धी रोयल्टी	१४१५८	बाँडफाँट भई प्राप्त पर्वतारोहण बापतको रोयल्टी
१४१५९	अन्य स्रोतबाट प्राप्त बाँडफाँट नहुने रोयल्टी		
अनुदान			
१३३११	समानीकरण अनुदान	१३३१२	सशर्त अनुदान चालु
१३३१३	विशेष अनुदान चालु	१३३१४	समपूरक अनुदान चालु
१३३१५	अन्य अनुदान चालु	१३३१६	समपूरक अनुदान चालु
१३३१७	समपूरक अनुदान पुँजीगत	१३३२१	सशर्त अनुदान पूँजीगत
१३३२२	विशेष अनुदान पूँजिगत	१३३२३	समपूरक अनुदान पूँजीगत

स्रोतः एकीकृत आर्थिक सङ्केत वर्गीकरण र व्याख्या, २०७४ (संशोधन सहित)

अनुसूची २६: सङ्घीयता कार्यान्वयन अध्ययन तथा अनुगमन समितिको राजस्व सम्बन्धी सिफारिसहरू

राष्ट्रिय सभाले २०७९ ज्येष्ठमा सङ्घीयता कार्यान्वयन अध्ययन तथा अनुगमन संसदीय विशेष समिति बनाएको थियो। राजनीतिक सङ्घीयता, प्रशासनिक सङ्घीयता, वित्तीय सङ्घीयता लगायतका विविध १३ वटा क्षेत्रमा ९९ वटा सिफारिस गरेको थियो। सिफारिसमा प्रदेशको कर राजस्व अभिवृद्धि गर्ने सम्बन्धी तपसिल अनुसारका विषयहरू पनि छन्। तर समितिका सिफारिसहरू कार्यान्वयनमा सरोकारवाला निकायहरूको ध्यान पुग्न सकेको छैन।

१) प्रदेश र स्थानीय तहको राजस्व सङ्कलनको विवरण र राजस्व क्षमताको पहिचान गर्ने (सिफारिस नं ५७)

२) प्रदेश र स्थानीय तहले राजस्व सुधार कार्ययोजना बनाई आन्तरिक स्रोत परिचालनलाई प्राथमिकतामा राखी कार्य गर्ने (सिफारिस नं ५८)।

३) प्रदेश र स्थानीय तहको एकल– एकल अधिकार सूचिमा रहेका विज्ञापन कर र मनोरञ्जन करको सङ्कलन काठमाडौं लगायतका प्रमुख पालिकाहरूमा समेत अत्यन्तै न्यून देखिएकाले सुधार गर्ने (सिफारिस नं ५९)

४) बजार मूल्यका आधारमा घरजग्गा रजिस्ट्रेसन शुल्क सङ्कलन गर्ने विधि बसाल्ने र मालपोत र नापी कार्यालयको स्रेस्ता लगायतका व्यवस्थापकीय पक्षमा सुधार गर्ने (सिफारिस नं ६०) ।

५) सवारी साधन करको दरलाई सबै प्रदेशमा एकरूपता कायम गर्ने। यस करको निश्चित हिस्सा वन तथा वातावरण संरक्षण एवं सम्वद्र्धनमा प्रयोग गर्ने नीतिगत व्यवस्था गर्ने (सिफारिस नं ६१) ।

६) प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकार सूचिमा रहेको खानीजन्य र नदीजन्य स्रोत ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा लगायतका स्थानीय प्राकृतिक स्रोत र साधनको सङ्कलन र बाँडफाँटमा रहेको द्विविधा अन्तका लागि कानुनमा सुधार गर्ने (सिफारिस नं ६२) ।

७) खानीजन्य र नदीजन्य पदार्थ ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा लगायतको सङ्कलन, वितरण, नियमन लगायत र क्रसर उद्योग सञ्चालन र व्यवस्थापन सम्बन्धी तीनै तहका सरकारको स्पष्ट भूमिका उल्लेख हुने गरी कानूनी व्यवस्था गर्ने, प्रचलित कानुनको उल्लङ्घन हुने गरी सञ्चालित क्रसर उद्योग हटाउने (सिफारिस नं ६३)

८) प्राकृतिक स्रोतको दोहनमा स्वार्थ समूह हाबी रहेको र अत्यधिक दोहनका कारण वातावरणीय ह्रास समेत देखिएको हुँदा रोकथाम नियन्त्रण लगायतका लागि आवश्यक कानूनी र नीतिगत व्यवस्था गर्ने (सिफारिस नं ६४)

९) प्राकृतिक स्रोतको परिचालन तथा व्यवस्थापनमा सरलीकरण गर्ने गरी एकीकृत कानुनको तर्जुमा गर्ने (सिफारिस नं ६५) ।

अनुसूची २७: राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिस कार्यान्वयनको अवस्था

राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको छैटौं वार्षिक प्रतिवेदन २०८१ मा वित्त आयोगले गरेका मुख्या ८ सिफारिस कार्यान्वयनको अवस्था हेर्दा कुनै पनि सिफारिस कार्यान्वयन भएको देखिँदैन्। यसले संवैधानिक आयोगका प्रति व्यवस्थापिको रवैया देखाउँछ ।

क्र.सं.	आयोगबाट दिइएको सुझाव	सम्बन्धित सरकार	सुझाव कार्यान्वयनको अवस्था
१.	नेपालको संविधानको अनुसूची-६ मा प्रदेश सरकारको एकल अधिकार र अनुसूची-८ मा स्थानीय सरकारको एकल अधिकारमा सवारी साधन कर समावेश रहको छ। दुवै सरकारको एकल अधिकारको रूपमा रहेको सवारी साधन कर प्रशासन सञ्चालनको प्रभावकारिताको लागि अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ५ मा एकल कर प्रशासनको रूपमा सवारी साधन कर असुलउपर गर्ने व्यवस्था रहेको छ। नेपालको संविधानको अनुसूचीमा उल्लेखित एकल अधिकार अन्तर्गत सवारी साधन करको व्यवस्था अनुसार प्रदेश सरकारले कानुनद्वारा विभिन्न शीर्षकमा सवारी साधन कर सङ्कलन गरिने हुँदा यसरी जुनसुकै शीर्षकमा सङ्कलन गरिने भए तापनि सवारी साधन कर बापत सङ्कलन भएको सवारी साधन कर प्रदेश र स्थानीय सरकारबीच बाँडफाँट गर्नुपर्नेमा कतिपय प्रदेश सरकारको सम्बन्धित आर्थिक ऐनमा सवारी चालक अनुमति पत्र, सवारी दर्ता किताब दस्तुर जस्ता शीर्षकमा सङ्कलन गरिएको सवारी साधन कर प्रदेश र स्थानीय सरकारबीच बाँडफाँट भएको नपाइएकोले सवारी साधन करको रूपमा सङ्कलन हुने सबै सवारी साधन कर विभाज्य कोषमा जम्मा गरी अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ बमोजिम बाँडफाँट हुनुपर्ने।	प्रदेश सरकार	कार्यान्वयन भएको नदेखिएको।
२.	प्रदेश सरकारले सङ्कलन गरेको कुल सवारी साधन करको ४० प्रतिशतले हुने रकम स्थानीय सरकारलाई बाँडफाँट गर्नु पूर्व स्थानीय विभाज्य कोषमा जम्मा गरिने र त्यस्तो कोषमा जम्मा भएको रकमलाई राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले सिफारिस गरेको हिस्सा बमोजिम प्रदेश सरकारले स्थानीय सरकारको सञ्चित कोषमा मासिक रूपमा हस्तान्तरण गर्दै जानुपर्ने कानूनी व्यवस्था रहेको छ। तर हालसम्मको अभ्यासमा प्रदेश सरकारले सवारी साधन कर बाँडफाँटको रकमलाई मासिक रूपमा स्थानीय सञ्चित कोषमा जम्मा हुने गरी हस्तान्तरण गरेको पाइएको छैन। यस किसिमको व्यवहारले कानूनी व्यवस्थाको पूर्ण पालना नभएको कारणले स्थानीय सरकारको स्रोत व्यवस्थापनमा कठिनाई उत्पन्न भएको छ। अतः सबै प्रदेश सरकारले स्थानीय सरकारलाई बाँडफाँट गर्नुपर्ने सवारी साधन करको रकम मासिक रूपमा स्थानीय सञ्चित कोषमा जम्मा हुने गरी अनिवार्य हस्तान्तरण गर्नुपर्ने।	प्रदेश सरकार	कार्यान्वयन भएको नदेखिएको।

क्र.सं.	आयोगबाट दिइएको सुझाव	सम्बन्धित सरकार	सुझाव कार्यान्वयनको अवस्था
३.	सङ्घीय सरकारले राजस्वको लक्ष्य अनुरूप असुली नभएको अवस्थामा लक्ष्य पुनरावलोकन गर्दा सोको जानकारी यथासमयमा प्रदेश तथा स्थानीय सरकारलाई दिन जरुरी देखिन्छ। त्यसै गरी, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारले पनि सङ्घीय सरकारले गरेको राजस्व सङ्कलनको पुनरावलोकनलाई ध्यानमा राखी तदनुकुल आफ्ना कार्यक्रमहरूको पुनरावलोकन तथा परिमार्जन गर्नुपर्ने।	नेपाल सरकार, प्रदेश र स्थानीय सरकार	कार्यान्वयन भएको नदेखिएको।
४.	**सवारी साधन करः** ट्राफिक प्रहरीले सङ्कलन गर्ने यातायात सम्बन्धी जरिवाना सङ्घीय सञ्चित कोषमा जम्मा भइरहेकोले प्रदेश विभाज्य कोषमा जम्मा हुने व्यवस्था गर्नुपर्ने।	नेपाल सरकार	कार्यान्वयन भएको नदेखिएको।
५.	**प्राकृतिक स्रोत (ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा) को उपयोगः** खानीजन्य र नदीजन्य पदार्थलाई परिभाषित गर्न तथा नेपालको संविधानको अनुसूची ५ देखि ९ सम्मका एकल र साझा अधिकारको सूचीमा खानी तथा खनिज पदार्थको अन्वेषण, संरक्षण, उत्खनन र व्यवस्थापनका विषयहरू मध्ये उत्खनन नेपाल सरकारको, अन्वेषण प्रदेश सरकारको र संरक्षण स्थानीय सरकारको भूमिका रहेकाले सो सम्बन्धमा विद्यमान खानी तथा खनिज पदार्थ ऐन, २०४२ लाई समसामयिक परिमार्जन गरी तीन तहका सरकारबीचको कार्य जिम्मेवारी सहितको व्यवस्था गर्नुपर्ने। साथै नदीजन्य पदार्थको सन्दर्भमा विद्यमान विरोधाभासपूर्ण कानूनी तथा कार्यविधिगत व्यवस्था हटाई यसको परिचालन, व्यवस्थापन, अनुगमन, नियमन र सङ्कलित राजस्व बाँडफाँटको सम्बन्धमा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय सरकारबीचको काम, कर्तव्य र अधिकार स्पष्ट हुने गरी विद्यमान कानुनमा आवश्यक परिमार्जन गर्नुपर्ने।	नेपाल सरकार	कार्यान्वयन भएको नदेखिएको।
६.	**घरजग्गा रजिस्ट्रेसन शुल्कः** प्रदेशले तोकेको दरमा नेपाल सरकारको भूमिसुधार तथा मालपोत कार्यालयहरू मार्फत सङ्कलन भइरहेको हुँदा स्थानीय सरकारहरूलाई स्रोत साधन सम्पन्न बनाई स्थानीय सरकारबाटै घर जग्गा रजिस्ट्रेसन हुने व्यवस्था गर्नुपर्ने।	नेपाल सरकार	कार्यान्वयन भएको नदेखिएको।
७.	**मनोरञ्जन करः** अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ५क मा मनोरञ्जन करको दर प्रदेशले लगाउने र गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले उठाउने व्यवस्था रहेको तर विदेशी चलचित्र नेपालमा प्रदर्शन गर्दा नेपाल सरकारले आन्तरिक राजस्व विभाग अन्तर्गतका कार्यालयहरू मार्फत चलचित्र विकास शुल्क सङ्कलन गर्ने गरेकाले दोहोरो करारोपण नहुने गरी कर प्रशासनको प्रभावकारिता बढाउन थप व्यवस्था गरिनुपर्ने।	नेपाल सरकार	कार्यान्वयन भएको नदेखिएको।

क्र.सं.	आयोगबाट दिइएको सुझाव	सम्बन्धित सरकार	सुझाव कार्यान्वयनको अवस्था
८.	**विज्ञापन कर**ः विज्ञापन करका सम्बन्धमा अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ५ क मा विज्ञापन करको दर गाउँपालिका वा नगरपालिकाले तोक्ने र सङ्कलन गर्ने व्यवस्था रहेको र विज्ञापनवाट आय हुने संस्थामा लाग्ने करका सम्बन्धमा विज्ञापन कर र आय करको कराधार अन्तरसम्बन्धित हुने देखिएकाले यसरी अन्तर सम्बन्धित हुने विषयमा करारोपण गर्दा प्रदेश र स्थानीय सरकारको कराधिकारमा विरोधाभास नहुने गरी आय कर लाग्ने व्यवस्था मिलाइनु पर्ने।	नेपाल सरकार	कार्यान्वयन भएको नदेखिएको।

स्रोत : राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको छैटौं वार्षिक प्रतिवेदन, २०८१

अनुसूची २८ : आ.व. २०८२/८३ को प्रदेश बजेटका स्रोतहरू (रु अर्बमा)

प्रदेश	कुल बजेट	अनुदान	राजस्व बाँडफाँट	ऋण	नगद मौज्दात	आन्तरिक कर राजस्व
कोशी	३५.८८	१४.५१	१२.७४		३.१३	५.५
मधेश	४६.९८	१२.७४	१२.३५	२	१०.३८	९.५१
बागमती	६७.४७	१३.८२	१२.८४		१६.८	२४.०१
गण्डकी	३१.९८	१२.२३	९.७९	१.७५	२.२४	५.९७
लुम्बिनी	३८.९१	१४.०२	११.८७		२	११.०२
कर्णाली	३२.९९	१६.०४	१०.२७		५.७	०.९८
सुदुरपश्चिम	३३.४७	१४.२१	९.८७		७.६७	१.७२
जम्मा	२८७.७	९७.६	७९.७	३.८	४७.९	५८.७
प्रदेश औषत (प्रतिशत)	१००.०	३३.९	२७.७	१.३	१६.७	२०.४१
स्रोत ७ वटै प्रदेशको बजेट भाषण पुस्तिका, २०८२ ।						